Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

COPERTA
Caracatiță, statuetă japoneză

https://biblioteca-digitala.ro

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacţie:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR ŞEF, ŞTEFAN AUG. DOINAŞ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA, ALEXANDRU BACIU, SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

4

[147]
1973

SUMAR

FANTASTICUL

ÎNTRE TEORIE ŞI EXPRESIE

ROGER CAILLOIS: *Caracatiţa în Japonia* (text inedit, în exclusivitate pentru «Secolul 20»), în româneşte, cu o notă, de Liliana Ţopa • 7
ROGER CAILLOIS: *De la feerie la science-fiction*, eseu, în româneşte de Viorel Grecu • 16
VICTOR IVANOVICI: *Fantasticul — un gen literar sau o categorie estetică?* • 23
VIRGIL TĂNASE: *Glose moderne pe o temă veche* • 31
RĂZVAN TEODORESCU: *Fantasticul animalier ca reprezentare* • 73

LOVECRAFT

SCIENCE-FICTION ŞI FANTASTIC

HOWARD PHILLIPS LOVECRAFT: *Culoarea căzută din cer*, nuvelă, în româneşte de M. I.; *Naşterea povestirii fantastice*, eseu, în româneşte de Al. Bucur • 44
GÉRARD KLEIN: *Lovecraft — o tentativă de abordare sociologică;* FRANÇOIS TRUCHAUT: *Cărţile*, în româneşte de Tea Preda; MIRCEA IVĂNESCU: *Lovecraft, vizionarul;* ADRIAN ROGOZ: *La vest de Arkham, o poartă a infernului* • 73

https://biblioteca-digitala.ro

NIVELE ALE FANTASTICULUI

ANDRÉ PIEYRE DE MANDIARGUES: *Mormîntul lui Aubrey Beardsley*, nuvelă, în românește de Alexandru Baciu • 86

RAY BRADBURY: *Pietonul*, nuvelă, în românește de Emil Sîrbulescu • 107

DAPHNÉ DU MAURIER: *Bătrînul*, nuvelă, în românește de Madeleine Fortunescu • 110

TRAGEDIA SPERANȚEI ȘI PASIUNEA ADEVĂRULUI

ANTONIO BUERO VALLEJO
CU CĂRȚILE PE FAȚĂ

piesă în două acte, în românește de Odette Mărgăritescu-Lungu și Alexandru D. Lungu • 118

ANDREI IONESCU: *Antonio Buero Vallejo și reabilitarea tragediei* • 159

EDOUARD PIGNON

PICTURĂ ȘI REVOLUȚIE

EDOUARD PIGNON: *Setea de realitate*, eseu, în românește de Irina Fortunescu • 164

HENRI H. CATARGI
DIALOG CU MUZEUL

Schițe și variațiuni la Luvru, imagini în culoare, cu o prezentare de Dan Hăulică

LITERATURA ROMÂNĂ PESTE HOTARE

EUGEN JEBELEANU
PREMIUL HERDER

EUGEN JEBELEANU: *Hanibal și alte poeme*, în limba germană cu o prezentare Alexandru Al. de Șahighian • 174

CARNET

IORGU IORDAN: Congresul de studii romanice din Peru; • 181

GRIGORE POPA: *O dezbatere despre destinul contemporan al artei* • 184

PREZENȚE ROMÂNEȘTI

MIHAI ISBĂȘESCU: România văzută de călători germani; IOANA MOROIU: «Miorița» în cinci limbi; M. Blecher în colecția «Les lettres nouvelles»; ANDREI IONESCU: O dezbatere din «Secolul 20» preluată de o revistă cubaneză.

https://biblioteca-digitala.ro

FANTASTICUL

ÎNTRE TEORIE ȘI EXPRESIE

https://biblioteca-digitala.ro

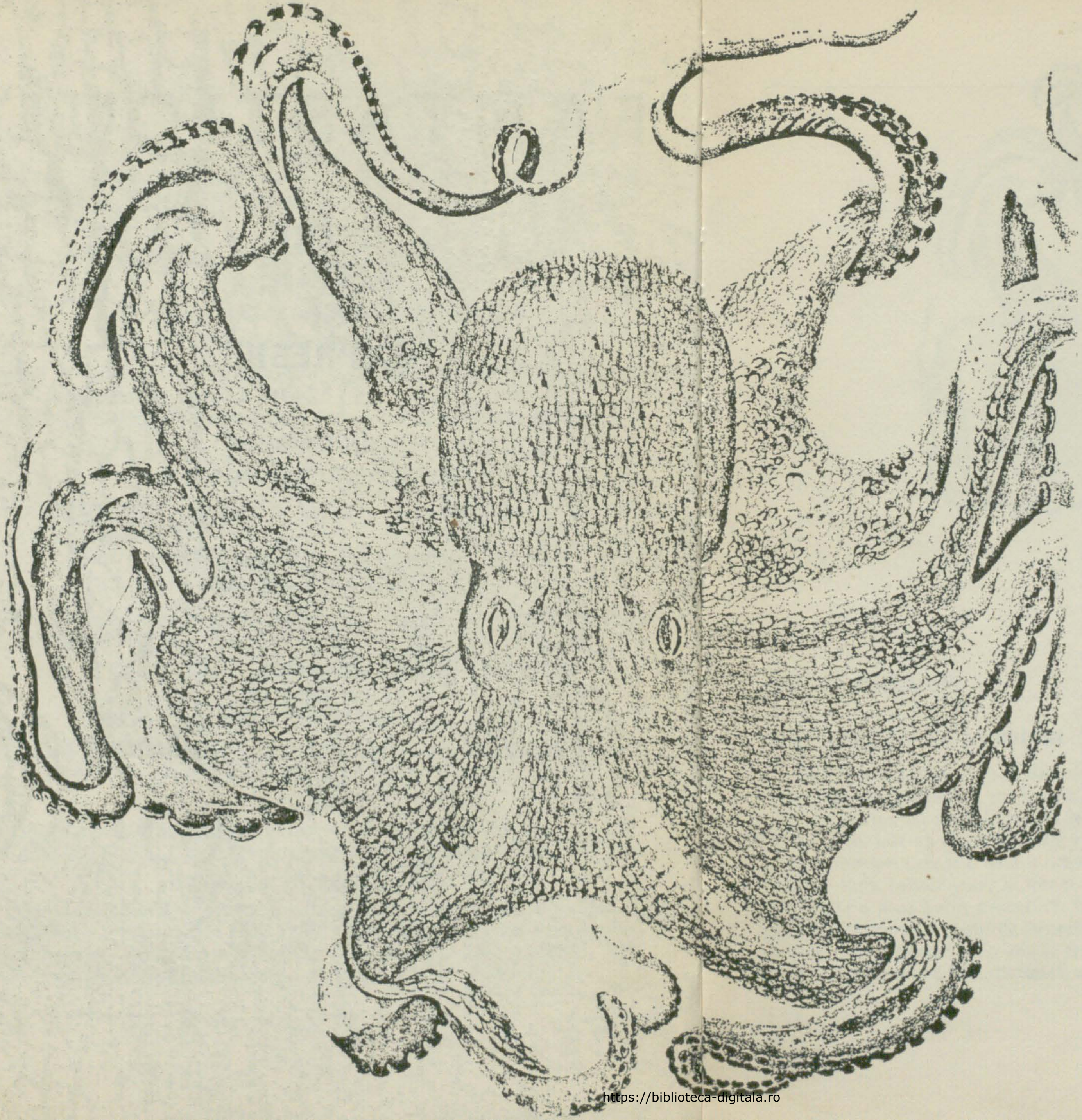

ROGER CAILLOIS

CARACATIȚA ÎN JAPONIA

**text inedit
în exclusivitate
pentru**

Secolul 20

https://biblioteca-digitala.ro

«. . . Situez sub semnul cîrtiţei cu nas în formă de stea, mai monstruoasă decît o fiinţă hibridă a lui Bosch, o lucrare consacrată exclusiv imaginilor ambigue. . .» Astfel îşi încheia, acum cîţiva ani, Roger Caillois introducerea la cartea În inima fantasticului. Mereu obsedat de ideea că natura, prin fabuloasa risipă de forme pe care le inventă, implică o posibilă estetică, el adună, ca un colecţionar curios, exemple din ciudatele interferări ale naturalului cu imaginarul, în variantele lor geografice. Un basm din Samoa, un bibelou descoperit la un anticar din Kyoto, sînt pentru el tot atîtea prilejuri de a sugera tipologii culturale, de a confrunta lumea continentului său cu lumile exotice de la Soare-Răsare. După străvezimile meduzei (Méduse et Co.), iată-l tentat de neverosimila, halucinanta caracatiţă. Un inventar comparat al moluştei se adaugă aşadar firesc oceanografiei simbolistice a acestui Jules Verne al esteticii. El urmăreşte mutaţiile caracatiţei, diferit proiectată în conştiinţa europeană şi în cea a Extremului Orient, evoluţia imaginii în timp, contaminarea ei treptată şi inevitabila uniformizare astăzi, în marele « sat planetar » al lui Mc. Luhan. Şi în mersul caracatiţei e prezentă istoria!

La muzeul Antipa din Bucureşti există o caracatiţă: închisă într-un borcan, pluteşte fixă, cu tentaculele ghemuite deasupra capului. Din zecile de mici ventuze emană o repulsie rece. Poate că noaptea se lipeşte de pereţii de sticlă, îi apasă, încearcă să treacă prin această apă inexplicabil solidă şi să-şi resfire cele opt braţe pe ciment, ca o uriaşă floare vîscoasă.

L. Ţ.

https://biblioteca-digitala.ro

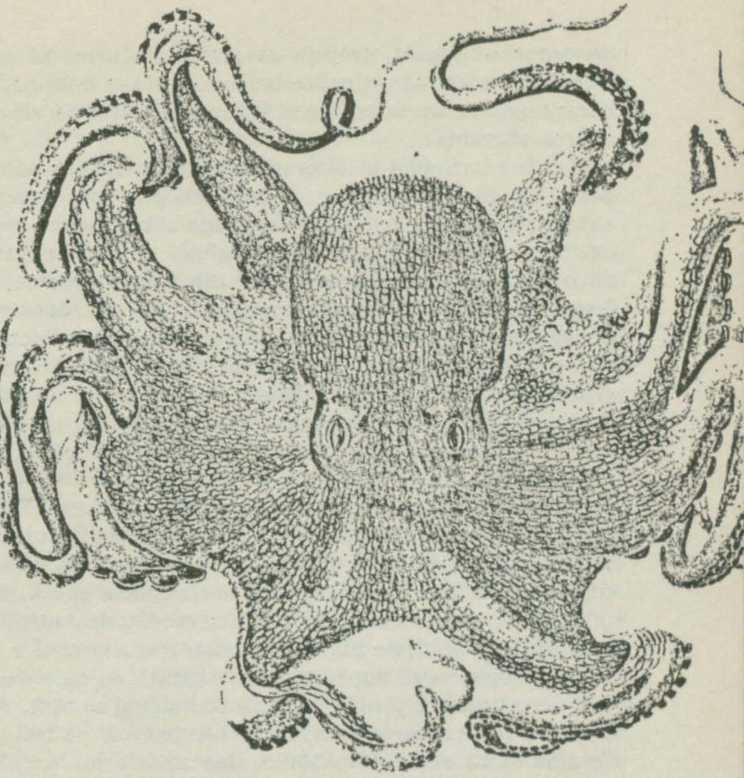

ROGER CAILLOIS

CARACATIȚA ÎN JAPONIA

Am încercat pînă acum să descriu metamorfozele prin care trece efigia caracatiței în imaginația europeană. Am insistat în mod deosebit asupra transformării unui animal, socotit la început mai degrabă comestibil decît primejdios, într-un monstru dotat cu o extraordinară putere de fascinație și care provoacă dintr-o dată o oroare hiperbolică. Schimbarea se petrece într-un timp relativ scurt și într-o arie geografică foarte restrînsă, unde caracatița e prea puțin cunoscută, în orice caz nu e familiară, ceea ce cu siguranță înlesnește abaterile fanteziei. E de observat că la început germenele a fost propagat prin două, trei cărți de foarte mare tiraj. Totuși, pentru ca fantasma să întîlnească un destin atît de disproporționat față

https://biblioteca-digitala.ro

de propriu-i suport, trebuia ca acesta din urmă să cuprindă un anume element în stare să acţioneze universal asupra imaginaţiei cu excepţională eficacitate, şi chiar în regiunile în care realitatea banală dezminte perpetuu visarea aberantă.

În afara bazinului mediteranean, Jacques Schnier semnalează,din păcate destul de vag, ulcioare precolumbiene din Peru împodobite cu desene, cu picturi şi incizii înfăţişînd caracatiţe antropomorfice şi care n-ar aminti decît pe departe de aspectul animalului. El menţionează deasemenea, pe de o parte, un basm cosmogonic din insulele Samoa, unde o caracatiţă iese dintre stîncile primordiale, naşte focul şi apa, apoi marea prin ruperea pungii ei cu cerneală; pe de altă parte, o legendă polineziană unde un monstru apare succesiv sub forma unei uriaşe scoici căscate, a unei caracatiţe gigantice, şi însfîrşit a unei balene în botul căreia se aruncă eroul Nganaoa[1]. E greu de tras vreo concluzie utilă din date atît de sumare, decît poate aceea că, aproape pretutindeni unde poate fi găsită, caracatiţa a atras atenţia.

În schimb, avem date precise cu privire la caracatiţă în Extremul Orient. Ea joacă un rol important în viaţa şi imaginaţia japoneză. Încă din veacul al XIX-lea, Alcide d'Orbigny îl pusese pe Stanislas Julien să-i traducă articolul pe care *Pen-T'sao-Kang-mo*[2], enciclopedia epocii, îl consacră caracatiţei. El observase cîteva coincidenţe cu credinţele Antichităţii, de la Aristot la Opian. Caracatiţa e bună de mîncat, mai ales cînd e tînără. Cînd e bătrînă, trebuie fiartă după ce a fost bătută cu nuielele. În loc de verdeţuri mirositoare, e gătită în Japonia cu imbir şi cu oţet. Ar exista pe acolo unele caracatiţe foarte mari, cu tentacule lungi de trei pînă la şase metri. Se admite că ele pot înhăţa cu tentaculele lor un cîine, o maimuţă şi chiar un om şi-l pot nimici. Pescarii le omoară uneori cu mare greutate. Totuşi, ca s-o poţi face, ajunge să le izbeşti între ochi. Se crede despre caracatiţă că se plimbă deseori pe uscat. Infometată, îşi mănîncă propriile-i braţe: de aceea dai peste caracatiţe cărora nu le-au mai rămas decît cinci-şase. Mai particulară Japoniei este credinţa că o caracatiţă e formată din şerpi care au intrat în mare şi cumva s-au amestecat. Cînd umblă, caracatiţa merge drept, proptindu-se pe cele opt picioare[3].

Credincioşii mai aduc şi astăzi în templele lui Yakushi, Buda vindecătorul, mici statuete reprezentînd caracatiţe, pentru a-i mulţumi că i-a scăpat de negi (fără îndoială asimilate ventuzelor animalului). În general caracatiţa apare ciudat umanizată: e înfăţişată sub trăsăturile unui personaj hazliu, dacă nu chiar vesel, familiar, dacă nu chiar poznaş, cu fruntea

---

[1] Jacques Schnier, *art. cit.*, pp. 5, 10, 21.
[2] Lib. 51, fol. 17, vrso.
[3] Alcide d'Orbigny, *op. cit.* p. 69 şi p. 22, N. 1

https://biblioteca-digitala.ro

încinsă de o batistă înnodată îndărătul capului, aşa cum poartă poporul de rînd. Ea mişcă un evantai ori se adăposteşte sub o umbrelă, mai mult din cochetărie decît de nevoie. Se leagănă prietenos pe tentacule. Serveşte adesea de firmă la baruri şi restaurante. Stînd jos ori în picioare, ea ţine atunci în unul din braţe o sticlă de saké, în altul un cîrnat. E asociată cu ideea de veselie şi de beţie. Caracatiţa apare şi în revistele ilustrate pentru copii, unde figurează ca erou neîndemînatec şi timid, gata să dea ajutor, dar care, nefericit în iniţiativele lui, nu ştie decît să acumuleze gafele şi să provoace catastrofe. Craniul ras al bonzilor, prin asemănarea cu capul animalului, face ca acesta să fie numit uneori *tako-nyudo* (bonzul-caracatiţă). Altădată însă, capul caracatiţei e substituit craniului lustruit şi peste măsură de alungit al venerabilului Fuku-roku-ju, unul din cei şapte Zei ai Fericirii, acela care evocă în mod special longevitatea şi care e uneori asimilat lui Lao-tse. Din aceste diverse apropieri decurge firesc imaginea unei fiinţe hibride jumătate om, jumătate caracatiţă[1].

Într-o grădină publică din Nagasaki, o caracatiţă desenată pe pancarte dă pildă copiilor aruncînd în coşuri hîrtii murdare, coji de fructe şi resturi. S-ar putea, cred, înmulţi exemplele de asemenea activităţi familiare şi binevoitoare. În acest sens, caracatiţa e uneori asociată, în ceramica populară — ca animal acvatic — broaştei Kappa, duh al apelor curgătoare.

După mai multe indicii bănuiesc totuşi că un asemenea tratament e destul de recent. Obiectele şi reprezentările din secolul al XVIII-lea o arată într-o lumină mai gravă şi deseori mai puţin nostimă. Ea sperie copiii. E păzitoare a templelor. Umblă pe cîmpuri, înghite cartofi, îi înspăimîntă pe ţărani. E înfăţişată mai ales agresivă şi învăluitoare. Pe gîtul unui vas de bronz, se desprinde în relief, cu toate tentaculele desfăşurate. Picturile pe mătase o desenează la pîndă. Pe aşa-numitele *netzuké* şi *okimonos*, o vezi gînditoare, cu un braţ întors pe vîrful capului; ori reţinînd o maimuţă. Unul din aceste bibelouri înfăţişează fantoma unei caracatiţe înfăşurată într-o mantie, ocupată să bage groaza în animalul casei[2]. Foarte des caracatiţa atacă şi înlănţuie o femeie jumătate cucerită, jumătate speriată. Se spune într-adevăr despre caracatiţă că seduce fetele şi le trage sub apă ca să le mîngîie cu cele opt braţe cu ventuze, şi cu cilindrul cartilaginos care o propulsează şi în care niponii i-au descoperit un soi de nas. Cîteodată iese dintr-o oală, cu capul mobil; sau se reazimă de un ulcior în care o alta, mai mică, şi-a făcut culcuşul. O surprinzi pîndind în umbra unei cochilii din lemn de ulm pe care o femeie, după ce s-a scăldat a adormit

---

[1] Datorez ansamblul acestor informaţii amabilităţii d-lui Bernard Frank, pe care-l rog să găsească aici expresia recunoştinţei mele. Asociez acestor mulţumiri şi pe René de Berval, care mi-a deschis comorile colecţiei sale de ceramică populară şi pe Dl. Gérard Lévy, care mi-a atras atenţia asupra operei capitale a lui V. F. Weber.

[2] V. F. Weber, *Ko-ji Hô-ten*, Paris, 1923, t. I, pl. XLV, 2; cf. t. II. pp. 171—172.

https://biblioteca-digitala.ro

imprudent. Teiji a modelat o caracatiță din faianță roșie fixată pe lemn de paulonia[1]. Un alt sculptor de *netzuké*, Masahide (cea de a doua jumătate a secolului XVIII) a ales-o ca subiect al unui baston de bronz *(nyoï-bo)*. Ea se încolăcește pe el împreună cu frunzele unei tulpini de lotus. Capul enorm al caracatiței, printr-o substituire inversă, împrumută el de data asta forma craniului prelung al venerabilului Fuku-roku-ju. El constituie extremitatea superioară a prestigiosului însemn; din cealaltă pornesc lungile pețiole ale frunzelor sacre. Două din brațele animalului sînt ridicate și înnodate sub cap, dedesubtul ochilor globuloși. Celelalte, alungite, se împletesc cu planta[2]. Ansamblul nu poate fi decît alegoric, odată ce nu se poate concepe conviețuirea unui animal marin și a unei vegetale de apă dulce. Fără îndoială că artistul a dorit să evoce echilibrul acestor două medii opuse, ori mai degrabă contrastul între blîndețe și ferocitate, între pacea simțurilor și desfrîu.

Sengai (1750—1837), pictor și caligraf cu faimă, este al 103-lea abate al templului Shofukuji din Hakata, în insula Kyushu, adică al primei mînăstiri *zen* întemeiate în Japonia. În ceramicele lui se îndepărtează adeseori de stricta ortodoxie în favoarea unei arte parodice, aproape profanatoare. A fasonat un recipient în formă de caracatiță cu capul ridicat și strîmbîndu-se, agitată de obscure dorinți. Tentaculele inextricabile, cu ventuzele la vedere, formează pîntecul vasului[3].

În cartierul Akasaka din Tokio un sanctuar este consacrat zeului vulpe Inari, întrupat în rămășițele unei vulgare pisici beatificate. O inscripție îi previne pe credincioși: « Nu mîncați caracatiță, dacă vreți să căpătați protecția acestui zeu ». Din nou, de data asta pe calea unui tabu alimentar, caracatița apare ca un animal impur.

În construcția ciclopeeană a castelului din Osaka, blocul cel mai mare al incintei interioare se cheamă « piatra caracatiței » *(tako-ishi)*. Suprafața ei vizibilă nu măsoară mai puțin de 60 de metri pătrați. Nimeni nu mi-a putut da explicația ciudatei denumiri.

O stampă a lui Kunyıosi (1791—1861) reprezintă o caracatiță uriașă care se ridică deasupra Oceanului. Ea domină întreaga faună maritimă. Ochii îi sînt imenși. Chiar dedesubtul ei, un crab enorm ține în cleștii bătăioși o sabie de samurai în teacă[4]. Un aspect atît de fioros al caracatiței pare rar. Este în orice caz absent dintr-un fascicol cu gravuri publicat în 1875 de către Utamaro și intitulat *Bonzul-caracatiță în preajma ostrovului*

---

[1] Raymond Bushell, *Collectors Netsuke*, New York și Tokyo, 1971, N. 301, p. 163.

[2] Am descoperit obiectul, astăzi în posesia mea, la un anticar din Kyoto. Prezența unei caracatițe pe un obiect de cult budist este, se pare, cu totul excepțională.

[3] *Catalogue de l'Exposition itinérante de Sengaï en Europe*, Tokyo, 1964, N. 76

[4] Stampa reprodusă în articolul citat al lui J. Schnier (pl. III, p. 17), care vede în crabul războinic un simbol al mamei falice și castratoare (p. 26).

https://biblioteca-digitala.ro

Tsukada. Povestea ilustrează o tradiţie după care curtezanele din Yoshiwara şi-ar fi făcut dintr-o caracatiţă a insulei (ori din reprezentarea ei) un duh protector.

Aceste felurite date culese la întîmplare din cercetări puţin sistematice te fac să înclini a crede că nu dintotdeauna caracatiţa a fost animalul hazliu şi beţiv pe care-l cunoaşte Japonia de azi, chiar dacă e frecvent înfăţişat în atitudini comice ori satirice, dealtminteri uneori tulburătoare. În orice caz, artiştii îi dau cu insistenţă o expresie omenească, fie caricaturală fie demonică. Legenda aduce şi ea numeroase dovezi ale unei atari ezitări. Caracatiţa e medic al palatului la Riû-jin, Regele Mărilor. Atunci cînd eroul Kiko-ho-ho-de-mi-no-Mikoto îşi caută cîrligul de undiţă împrumutat de la fratele său, monarhul marin convoacă toţi peştii, iar caracatiţa cu una din tentaculele ei extrage îndemînatec cîrligul din botul unei dorade suferind de o violentă durere în gît [1].

Caracatiţa, de cele mai multe ori, e socotită benefică. Ji-kaku Dai-shi este titlul postum al preotului En-nin Hô-shi (794—864). La porunca protectorului său, Yaku-shi Nyo-rai, Buda vindecătorul sufletelor şi zeu al înţelepciunii, el azvîrlise în mare, în timpul unei furtuni, o mică statuie sculptată, imagine a acestei divinităţi, şi pe care n-o părăsea niciodată. Astfel a fost salvat. Mai tîrziu, o caracatiţă a adus-o îndărăt în Japonia şi a lăsat-o pe ţărmul de la Hira-do. Ji-kaku a clădit atunci la Meguro un templu unde i-a înălţat o mare statuie de lemn lui Yaku-shi, care i-a servit drept chivot amuletei[2].

La fel, unul din principalii mesageri ai lui Ryu-jin este înfăţişat purtînd pe cap o caracatiţă. Pustnicul Ken-su o ţine uneori pe umăr, în locul tradiţionalei crevete care aminteşte de unica-i hrană. Ashi-naga sînt un neam de oameni fabuloşi care-i duc pe umeri pe Te-naga, cei cu braţe lungi de nouă metri. Ei înşişi au picioare de şapte metri, împrejurul cărora se încolăcesc mai totdeauna caracatiţe. În general deci, caracatiţa e considerată drept prietenoasă, îndatoritoare, oarecum ca delfinul la Greci, şi complăcîndu-se în tovărăşia călugărilor. Dar pe de altă parte, nici senzualitatea ei nu e mai puţin atestată ca o trăsătură caracteristică a firii sale. Lucrul se poate constata foarte limpede în legenda frumoasei şi neruşinatei Kiyo-hime, care l-a urmărit pe călugărul An-ţin cu ademenelile ei necuviincioase. Preotul s-a căţărat pe clopotul mînăstirii, înalt de şase picioare şi cîntărind atît de greu încît o sută de oameni nu izbuteau să-l salte. Clopotul s-a prăbuşit iar în cădere l-a prins dedesubt pe sfîntul om. Kiyo-hime încercă să spargă metalul cu varga ei de vrăjitoare şi să-l topească suflînd peste el cu respiraţia ei înflăcărată. Zadarnic. Ea a fost preschimbată într-o vrăjitoare cu

[1] V. F. Weber, *op. cit.* t. I, p. 272
[2] *Ibid*, t. I, pp. 338—339

https://biblioteca-digitala.ro

cap de om și trup de dragon ori de șarpe, sau în caracatiță uriașă îmbrățișînd drăgăstos clopotul cu tentaculele-i sinuoase. Multe opere, și îndeosebi o stampă de Kuni-Yoshi, ilustrează elocvent metafora semnificativă a caracatiței[1].

Relația constantă cu impudoarea explică desigur rolul echivoc jucat de caracatiță în budism. Desfrînarea ei apare în chipul cel mai explicat într-o celebră stampă de Hokusai, care pornește de la capacitățile de a înlănțui și de a suge ale moluștei. Caracatița, între coapsele unei femei culcate, s-a lipit lacom de sexul prăzii ei, — pradă de bunăvoie și satisfăcută — în timp ce o mîngîie și o aspiră cu cele opt brațe cu ventuze. Ele prind corpul îndrăgostitei într-o rețea lascivă, fără a-i atinge totuși gîtul și umerii, unde în schimb își rătăcește tentaculele o altă caracatiță mai mică, ce-și apasă cu aviditate gura, ori mai exact botul răsucit, aproape o trompă, pe buzele rămase libere și oferindu-se. Artistul a folosit surplusul de lubricitate la care se poate ajunge prin consistența ca și prin configurația animalului. O anume oroare se degajă cu siguranță din spectacol, dar gravorul se străduie vizibil să dea impresia unor senzații puternce provocate de un partener al cărui contact se poate face simțit simultan în atîtea locuri. În cartea lui despre Hokusai, Edmond de Goncourt a remarcat expresia extatică a femeiei, «leșinată de plăcere, *sicut cadaver*, pînă într-atît încît nu știi dacă-i înecată sau o ființă vie». Pe această cale ambiguă, caracatița participă aici la caracterul dubios care i se atribuie în Occident. E limpede că, în materie de lascivitate, caracatița desenată de asiatic aparține speciei descrise de mediteraneanul Opian, care afirmă că masculul se cufundă în voluptate pînă la a pieri de plăcere și de epuizare.

Dacă Orientul nu pare a cunoaște vreun Kraken ca Pontoppidan, în schimb caracatița colosală, ca la Denys-Montfort, este atestată. Laurence Olimphant, călător citat de Lee, a văzut în China într-un magazin imaginea unui cefalopod monstruos îmbrățișînd o corabie cam de trei sute de tone și culegîndu-i marinarii « ca pe niște coacăze din tufiș ». El a asistat în Japonia și la un spectacol ai cărui actori erau manechine în mărime naturală. Una din scene reprezenta un grup de femei care se scăldau fugind din fața unei caracatițe enorme și articulate: un om vîrît în capul animalului îi mișca ciocul și ochii [2]. Cinematograful întrebuințează în secolul XX un procedeu analog. Într-un film făcut de Walt Disney după *Douăzeci de mii de leghe sub mări*, caracatița care-l atacă pe *Nautilus* este înfățișată ca un monstru teleghidat, cîntărind două tone de cauciuc manevrat de două zeci și patru de oameni cu ajutorul aerului comprimat al unei mașini hidrau-

[1] *Ibid*, t. I, p. 438. Stampa lui Kuni-Yoshi e reprodusă la p. 429, fig. 466.
[2] Laurence Oliphant, *China and Japan*, in H. Lee, *op. cit*, p. 106

https://biblioteca-digitala.ro

lice, ba chiar, afirmă Lane, care reproduce o fotografie a simulacrului, prin metode electronice[1].

Cel puţin pe aceste două căi, lubricitatea şi gigantismul, Japonia se întîlneşte cu imaginea occidentală a caracatiţei. Astăzi, cinemograful şi benzile desenate din revistele pentru copii au contopit definitiv într-o singură iconografie cea de-a doua dintre fantasmagorii. Există filme japoneze care aduc în scenă tradiţionala luptă dintre caracatiţă şi scafandru. Sînt toate şansele ca lucrul să fie un împrumut din producţiile occidentale. Un cotidian din California, *San Francisco Chronicle*, vorbeşte în numărul său din 11 septembrie 1954 despre un scenariu propus la Hollywood şi intitulat *Monstrul din mare*, în care o caracatiţă uriaşă, nou King-Kong, zdrobeşte un submarin, scufundă vapoare, distruge Golden Gate şi seamănă spaimă în San Francisco. Acest film ar fi putut avea un corespondent japonez despre devastarea oraşului Tokio.

Ultima etapă o marchează un recent *Dicţionar de monştri*, apărut de curînd la Tokio[2]. E vorba de un repertoriu de fişe ilustrate catalogînd, pentru uzul copiilor, în ordine alfabetică, 370 de făpturi de *science-fiction*: roboţi şi androizi, pterodactili şi dinozauri, marţieni şi venusieni, insecte, păianjeni, moluşte sau plante, toate oribile, compozite, deformate sau nemăsurat de mari. Repertoriul indică, la fiecare, numele, dimensiunile, greutatea, originea, mijloacele de acţiune şi punctul slab. El dă şi imaginea respectivă, în culori, cît se poate de înfricoşătoare. Caracatiţa şi succedaneele ei figurează de patru ori.

Numărul 42 e desemnat simplu drept « caracatiţă uriaşă »: are 100 de metri lungime, cîntăreşte 5000 de tone, locuieşte în adîncurile Pacificului. Corpul îi e extrem de alunecos. Cele opt braţe lungi de 70 de metri îi permit să sugrume balenele şi să scufunde vasele. Ea trăieşte şi pe pămînt. Ilustraţia care o arată pare dealtfel fotografia unei caracatiţe adevărate. Monstrul nr. 197, cu numele de *Sdal*, nu se deosebeşte de ea decît prin greutate: 30.000 de tone. Şi el este originar din Pacific, nimiceşte cu uşurinţă balene şi vapoare şi poate trăi pe pămînt. Datorează radioactivităţii dimensiunile-i colosale. Pofta lui de mîncare e groaznică. *Spaky* nr. 201 se depărtează ceva mai mult de realitate. Se prezintă ca o caracatiţă al cărei cap seamană cu gluga unui penitent spaniol. Se naşte pe stadioanele de fotbal. Lung de 50 de metri, cîntărind 250 de tone se iveşte ca un nor negru, încărcat cu fulgere. Emite un curent de 50.000 de volţi, care volatilizează vapoarele. Însfîrşit, *Dogora* (nr. 243), a cărui mărime variază de la zero la infinit, a cărui greutate e necunoscută şi care a ieşit din ansamblul Universului. Se hrăneşte cu cărbuni şi petrol.

---

[1] Frank W. Lane, *op. cit*, pl. 47 şi p. 186

[2] *Kenbunsha's New Pocket All Japan Monster Dictionary*.

https://biblioteca-digitala.ro

Se reproduce prin diviziunea celulelor. O enormă forţă de aspiraţie îi îngăduie să înghită la fel de bine un vapor şi un zgîrie nori. Ar fi o meduză uriaşă; în fapt, ilustraţia o arată ca fiind transparentă, dar îi dă înfăţişarea unei caracatiţe şi nu a unei meduze.

Această mitologie copilărească presupune o imaginaţie fără frîu. Ea merge pînă la a concepe monştri care sînt organe omeneşti, un ochi sau o mînă de exemplu, separate şi imense. E cu atît mai remarcabil faptul că mereu caracatiţa îşi păstrează caracterele reale (opt tentacule, corpul alunecos, ochii enormi) sau tradiţionale (distrugerea balenelor şi a corăbiilor, înghiţirea prin aspirare). Nu i s-au adăugat decît gluga şi potenţialul electric, deşi cel din urmă de abea poate fi socotit o inovaţie odată ce Michelet vorbise cu mult înainte de el. Caracatiţa împlinea dintru început condiţiile cerute pentru a ocupa un loc în panteonul groazei: caz excepţional, este admisă aici fără altă modificare decît de volum. Nimic nu indică mai bine în ce măsură forma şi natura ei o destinau acestui rol. Lucrul, poate cel mai neaşteptat, este că nici măcar numărul tentaculelor ei n-a fost înmulţit. Ori, chiar în Japonia poţi vedea caracatiţe cu braţe la fel de numeroase şi de încălecate ca rădăcinile unui copac. De pildă, la Muzeul Acvarium din Toba, un exemplar numără 54 de tentacule şi un altul 86, obţinute probabil prin diviziarea succesivă, cu bisturiul, a celor opt braţe primitive. Teratogeneza reală n-a influenţat deloc imaginaţia, care şi-a urmat legile fanteziei proprii.

Aceasta a raliat şi Japonia rebelă şi pare a fi unificat fantasmagoriile mitologiei mondiale care-l face pe legendarul James Bond să fie dat de inamicii săi unei caracatiţe colosale, sau care îl trimite pe Tarzan în ajutorul unei victime jertfite zeiţei Kraka, uriaşă caracatiţă adorată de poporul din Lagon. Exemplele abundă în literatura populară, în cinema, în benzile desenate. Ele aproape că nu mai poartă nici un semn al originii lor. Există aşadar astăzi o unanimitate, cum era şi de aşteptat în epoca cinematografului, a televiziunii, a comunicaţiilor multiple, neîncetate şi aproape simultane.

În româneşte de LILIANA ŢOPA

https://biblioteca-digitala.ro

Caracatiță, jucărie japoneză

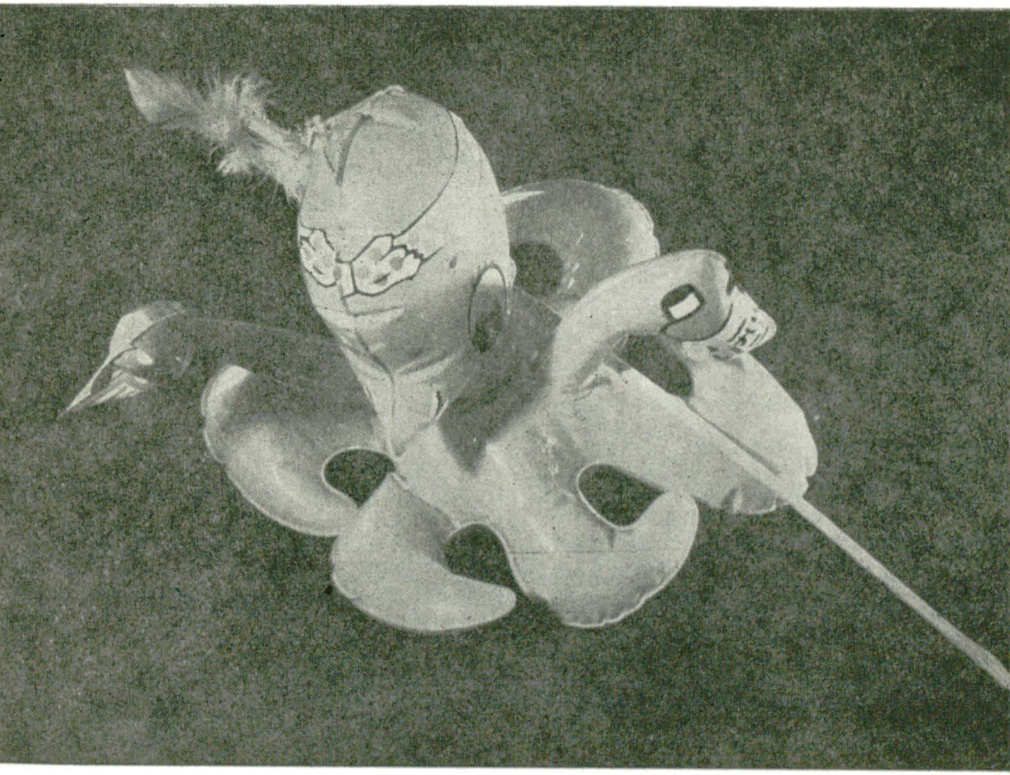

https://biblioteca-digitala.ro

ROGER CAILLOIS

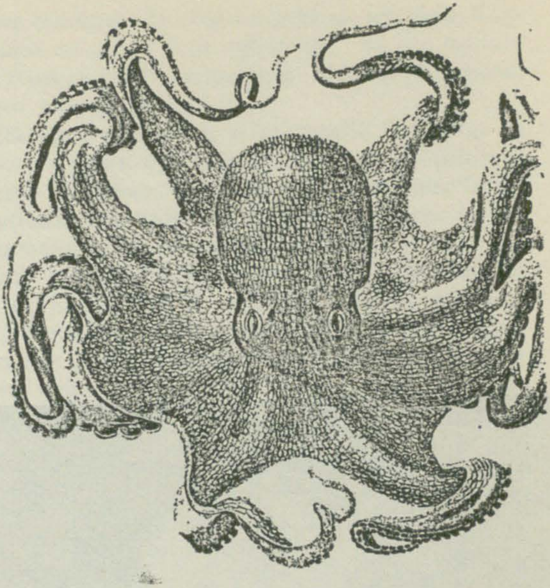

DE LA FEERIE LA SCIENCE-FICTION

Imaginea fantastică

Basmele, povestirile fantastice după moda secolului al XIX-lea, dezvoltarea actuală a ceea ce numim *science-fiction*, par tot atîtea porți larg deschise fanteziei celei mai arbitrare. Nici un obstacol, nici o limită nu pare că trebuie să frîneze capriciile imaginației. Avem impresia că, de fiecare dată, aceasta își rezervă un domeniu în care poate să-și permită orice. Totuși este limpede că feeriile se aseamănă, dar se deosebesc de povestirile fantastice; că acestea, la rîndul lor, par a fi înrudite, ceea ce le face să se opună în același timp feeriilor și povestirilor științifico-fantas-

---

* Din volumul «Images, images...» José Corti, 1964, Paris

https://biblioteca-digitala.ro

tice; şi că acestea din urmă, în ceea ce le priveşte, se aseamănă între ele. În fiecare caz există supranatural şi miraculos. Dar minunile nu sînt identice,nici miracolele nu pot fi schimbate între ele. Astfel încît libertatea de invenţie nu este poate atît de extinsă pe cît se presupunea la început.

Dacă n-ar exista China şi Japonia mi-ar fi uşor să afirm că fantasticul de groază apare ca o invenţie absolută şi relativ tardivă a literaturii savante. Mai mult, în China şi în Japonia, povestirile de groază, chiar dacă sînt de obicei prezentate ca tradiţionale şi de origine populară, au fost totuşi de atîtea ori modificate şi rescrise de către autori foarte conştienţi de resursele artei lor, încît, fără îndoială, nu rămîne mare lucru din naivitatea primitivă a acestora, nici măcar din vechea lor atmosferă. În afară de aceasta, ei aduc în scenă fantome şi vampiri şi nu gnomi sau zîne. Văd aici o diferenţă capitală, pînă într-acolo încît mă întreb dacă nu cumva un astfel de contrast ne ajută să precizăm limitele proprii ale fantasticului. Căci, în sfîrşit, poate părea foarte ciudat ca o fantomă să fie considerată ca făcînd parte din universul fantastic, în vreme ce un căpcăun sau un spiriduş, creaturi nu mai puţin supranaturale, ţin de simpla feerie.

Este important să facem o distincţie între aceste noţiuni apropiate şi prea adesea confundate. Feericul este un univers miraculos care se adaugă lumii reale fără a-i pricinui vreun rău şi fără a-i distruge coerenţa. Fantasticul, dimpotrivă produce un scandal, o ruptură, o irumpere insolită, aproape insuportabilă în lumea reală. Altfel spus, lumea feerică şi lumea reală se întrepătrund fără contrast sau conflict. Ele se supun, fără îndoială, unor legi diferite. Fiinţele care le locuiesc sînt departe de a dispune de puteri identice. Unele sînt atotputernice, altele aproape dezarmate. Dar ele se întîlnesc aproape fără surpriză şi în mod sigur fără altă spaimă decît aceea, foarte naturală, care cuprinde pe pipernicit în faţa unui colos. E tocmai faptul că un om curajos poate combate şi învinge un balaur scuipînd flăcări sau orice gigant monstruos. El poate să-i facă să piară. Dar vitejia sa nu-i serveşte la nimic în faţa unei fantome, chiar dacă ar socoti-o binevoitoare. Căci fantoma vine de dincolo de moarte. În acest fel o dată cu fantasticul apare un haos nou, o panică necunoscută. E bine să-i desprindem caracterele şi consecinţele prin opoziţie cu cele ale feeriei.

Basmul se petrece într-o lume în care vraja vine de la sine şi în care magia este lege. Supranaturalul nu este aici înspăimîntător, nici chiar uimitor, pentru că el constituie substanţa însăşi a acestui univers, legea sa, climatul său. El nu violează nici o armonie; el face parte din lucruri, este ordinea sau mai curînd absenţa de ordine a lucrurilor.

Universul miraculosului este în mod natural populat de balauri, de licorni şi de zîne; aici miracolele şi metamorfozele sînt continue; bagheta magică este folosită mereu; talismanele, geniile, elfii şi animalele recunoscătoare abundă; zînele bune împlinesc, într-o clipă, dorinţele orfanelor merituoase. În rest, această lume este încîntătoare şi armonioasă, fără contradicţii, totuşi fertilă în peripeţii căci ea cunoaşte lupta dintre bine şi rău; există şi spirite şi zîne rele. Dar o dată acceptate proprietăţile singulare ale acestei supranaturi, totul rămîne aici extrem de omogen.

În schimb, în fantastic, supranaturalul apare ca o ruptură a coerenţei universale. Miracolul devine aici o agresiune tulburătoare, ameninţătoare, care sfarmă stabilitatea unei lumi ale cărei legi erau considerate pînă atunci riguroase şi imuabile. Este imposibilul, survenit pe neaşteptate într-o lume din care imposibilul este izgonit prin definiţie.

De unde, o a doua şi nu mai puţin decisivă deosebire: în timp ce basmele au în mod intenţionat un deznodămînt fericit, povestirile fantastice se desfăşoară într-un climat de groază şi se termină aproape inevitabil printr-un eveniment sinistru care provoacă moartea, dispariţia sau damnaţiunea eroului. Apoi armonia lumii îşi reia

drepturile. Şi aceasta, pentru că fantasticul este posterior feeriei şi, ca să spunem aşa, o înlocuieşte. El n-ar putea apărea decît după triumful concepţiei ştiinţifice a unei ordini raţionale şi necesare a fenomenelor, după recunoaşterea unui determinism strict în înlănţuirea cauzelor şi efectelor. Într-un cuvînt, el se naşte în momentul în care fiecare este mai mult sau mai puţin convins de imposibilitatea miracolelor. Dacă de aici înainte miracolul îngrozeşte, aceasta se datoreşte faptului că ştiinţa îl proscrie şi că îl face inadmisibil, înspăimîntător. Şi misterios : n-a fost subliniat îndeajuns faptul că feeria, în măsura în care era feerie, excludea misterul.

Trebuie să remarcăm într-adevăr că fantasticul n-are niciun sens într-un univers miraculos. Este chiar de neconceput. Într-o lume de miracole, extraordinarul îşi pierde puterea. El nu sperie decît dacă rupe sau discreditează o ordine imuabilă, inflexibilă, pe care nimic în nici un caz, n-ar putea s-o modifice şi care pare garanţia însăşi a raţiunii. Un singur exemplu în acest sens ne oferă demonstraţia imediată, decisivă.

Povestirea lui W.W. Jacobs, *Laba de maimuţă*, poate să apară mai curînd ca o variantă tragică a istorioarei populare *Trei dorinţe*, răspîndită în toată Europa şi care este cunoscută în Franţa în versiunea clasică a lui Perrault. Un tăietor de lemne a salvat o zînă, care-i acordă drept recompensă realizarea imediată a trei dorinţe la alegere. Iată-l uimit şi, împreună cu soţia sa, în căutarea a trei dorinţe cît mai profitabile cu putinţă. Din zăpăceală, în faţa micii bucăţi de carne care îi este servită la masă, el doreşte cu voce tare un caltaboş afumat, ce apare imediat în farfurie. O dorinţă pierdută. Soţia, iritată, cere ca deîndată caltaboşul să se lipească de nasul ţăranului neprevăzător, ceea ce se petrece fără întîrziere. A doua dorinţă este la rîndul ei risipită şi nu mai există o altă posibilitate decît de a o utiliza pe a treia pentru a scăpa pe nenorocitul tăietor de lemne de caltaboşul care îl desfigurează.

În povestirea lui Jacobs, o pereche de paşnici şi fericiţi pensionari este pusă în situaţia de a-şi exprima trei dorinţe, tocmai într-un moment în care n-au nimic foarte urgent sau într-adevăr important de dorit. Mai întîi ei se hotărăsc să ceară o mie de lire, pentru a plăti ipoteca asupra căsuţei lor. Ei o au a doua zi, dar această sumă reprezintă indemnizaţia plătită de uzina în care unicul lor fiu tocmai fusese victima unui accident mortal. Trei luni mai tîrziu, mama, nebună de durere, cere întoarcerea fiului ei şi fantoma vine fără întîrziere să bată la poartă. Ultima dorinţă nu mai poate servi decît la întoarcerea fantomei în neantul ei.

Structura celor două povestiri este absolut paralelă. Totuşi, privind de aproape, nu exisă între ele numai diferenţa dintre hazliu şi atroce. Un contrast fundamental opune condiţiile înseşi ale uneia sau celeilalte aventuri. Trei miracole care violează ordinea naturală a lucrurilor, jalonează decepţia ţăranilor în povestirea populară. În nuvela lui Jacobs, influenţa talismanului fantastic, laba de maimuţă, care guvernează desfăşurarea faptelor, nu este lizibilă decît într-o înlănţuire percepută ca ineluctabilă de cauze care rămîn totuşi echivoce şi de consecinţe care rămîn ambigue. Cele trei dorinţe sînt împlinite fără ruptura manifestă a ordinei lumii, căci nu se întîmplă nimic care s-o contrazică în mod expres. Un accident într-o uzină, acordarea unui ajutor bănesc, bătăile în poarta unei case în timpul nopţii, dispariţia unui musafir imposibil : totul se explică fără îndoială prin puterea malefică a labei de maimuţă. Dar cine n-ar pătrunde secretul, cine ar omite puterea relicvei fatale, n-ar remarca în dramă decît coincidenţele şi autosugestia. Totuşi, în legile imuabile ale universului cotidian s-a produs o fisură minusculă, imperceptibilă, îndoielnică, suficientă totuşi pentru a da liberă trecere groazei.

Fantasticul presupune soliditatea lumii reale, dar aceasta pentru a o devasta mai uşor. La momentul dat, contrar oricărei posibilităţi sau verosimilităţi, pe peretele

https://biblioteca-digitala.ro

cel mai odihnitor, ca odinioară monarhului din Babilon, apare semnătura de fosfor. Atunci certitudinile cele mai stabile se clatină şi groaza se instalează. Evenimentul esenţial al fantasticului este Vedenia: ceea ce nu se poate întîmpla şi care se produce totuşi, într-un punct şi la un moment dat, în mijlocul unui univers perfect reperat şi de unde misterul era socotit pentru totdeauna exclus. Totul pare ca azi sau ca ieri: liniştit, banal, fără nimic insolit şi iată că încetul cu încetul se insinuează sau că, deodată, se etalează inadmisibilul.

E timpul, cred eu, să rezumăm aceste analize destinate să ne permită distincţia fără echivoc, între miraculos şi fantastic. Feeria este o povestire situată de la început în universul fictiv al vrăjitorilor şi spiritelor. Primele cuvinte din prima frază sînt deja un avertisment: *În vremea aceea* sau *a fost odată*. . . Iată de ce zînele şi căpcăunii n-ar putea să neliniştească pe cineva. Imaginaţia îi exilează la origini, într-o lume îndepărtată, fluidă, etanşă, fără vreun raport sau vreo legătură cu realitatea de azi, în care nimeni nu încearcă să ne facă să credem că ei ar putea pătrunde. Se înţelege de asemenea, că acestea sînt invenţii pentru a distra sau speria copiii. Nimic mai limpede: nici o neînţelegere. Adică: prin definiţie, nici un adult rezonabil nu crede în zîne sau în vrăjitori. De altfel de ce ne-am teme? Ei sînt binefăcători.

Deosebirea apare uimitoare, de îndată ce este vorba de fantome sau de vampiri. Cert, aceştia sînt tot fiinţe ale imaginaţiei, dar de data aceasta imaginaţia nu-i situează într-o lume ea însăşi imaginară; ea şi-i reprezintă ca putînd pătrunde oricînd în lumea reală; ba mai mult, pătrunderi de neînţeles, inexplicabile şi invariabil funeste. Ea concepe aceste fiinţe, nu izolate în Broceliande şi Walpurgii, ci traversînd zidurile castelelor închiriate în prezenţa notarului şi oglinzile cumpărate în sala de licitaţii sau la un comerciant de cartier şi a căror provenienţă rămîne astfel nesigură[1]. Cu mîinile lor transparente, ele duc la gura invizibilă paharul cu apă pe care infirmiera l-a pus la căpătîiul bolnavului. Paşii grei ai statuii de bronz sau de marmoră zgîlţîie scara. O fîşie de spaţiu este făcută să dispară pe neaşteptate, iar călătorul nu mai regăseşte dimineaţa camera în care a dormit în timpul nopţii; peretele este neted şi sună a plin. Nu se află nici o cameră în acest loc şi nici n-a fost vreodată. Timpul se dedublează, se multiplică sau încremeneşte. Trebuie să trăieşti de două ori, de zece ori aceeaşi oroare, în fiecare dimineaţă, zi după zi. Efemeridele, ziarele, ştampilele poştei repetă aceeaşi dată necruţătoare. Cadrul fantasticului nu este pădurea vrăjită a Frumoasei din Pădurea Adormită, ci sumbrul univers administrativ al societăţii contemporane. Transpusă în Evul Mediu sau în antichitate, o povestire fantastică şi-ar pierde din forţă. Şi aceasta, pentru că supranaturalul este aici, dacă pot să spun, mai natural.

Proba contrarie ar consta în transportarea în banalitatea contemporană a miracolelor glumeţe şi binevoitoare ale zînelor în loc de a asigura năvălirea fantomelor malefice. O nuvelă americană recentă, foarte apropiată de povestirea *Trei dorinţe*, deşi nu conţine decît două, dar în care una o anulează pe cealaltă aşa cum se cere, ne permite să ne reprezentăm atmosfera care rezultă din aceasta. Ea este foarte diferită de cea a povestirii populare şi a povestirii propriu-zis fantastice[2].

Într-un mic oraş din Arizona, departe de orice ocean, un paznic găseşte în zori în mod inexplicabil în piscina municipală pustie, o balenă pe care o face să se reverse, respirînd zgomotos pe nări, într-un miros de mare şi de varec. Mai întîi,

---

[1] În mod corelativ, nu este vorba de locuinţe ieftine sau de oglinzi cumpărate în marile magazine, fantasticul nu se împacă cu fabricarea în serie anonimă şi interşanşiabilă. Misterul trebuie să se găsească la început. (n. aut.)

[2] Walter S. TEVIS, *Far from Homme*, 1962; în franceză « La baleine dans la piscine », Fiction, no. 120, nov 1963, p. 107—110.

https://biblioteca-digitala.ro

nu-şi crede ochilor, dar mai apoi este obligat să cedeze în faţa evidenţei. Aleargă să caute martori. Cînd aceştia sosesc, balena a dispărut, iar paznicul ar fi putut crede că a visat dacă n-ar mai fi existat *mirosul de iarbă-de-mare, o duhoare sălcie şi în piscină chiar, ghirlande de alge brune care pluteau la suprafaţa apei îngălbenite, departe de oceanul de unde erau aduse*. Un copil care urmărise balena cu pasiune a părăsit de asemenea piscina. El reuşise să captureze o zînă pe care o închisese într-un sac de hîrtie. El o constrîngea astfel să-i îndeplinească dorinţele. Ori, cea mai mare dorinţă a lui fusese să vadă odată o balenă vie. Intervenţia magică n-a fost decît un episod. Lumea îşi regăseşte imediat şi fără tragedie starea anterioară, la fel ca în povestirea *Trei Dorinţe*.

O zînă şi puterile ei, chiar introduse într-un decor modern, rămîn totuşi miracole. Ele nu sînt suficiente pentru a suscita fiorul fantasticului. Ele nu provoacă decît o surpriză hazlie care provine din incongruitatea scenei şi a personajului principal, pe care se bazează totul şi pe care-l ştim incompatibil cu cadrul în care se mişcă şi care nu este al timpului său. Contradicţia este amuzantă dar nu teribilă, pentru că nu exprimă la niciun grad umbra şi intervenţia morţii şi a lumii de dincolo, căile lor ascunse sau brutale şi mai ales pătrunderea lor dramatică într-un univers care le exclude. E vorba de o fantezie declarată, de un anacronism care se dăruie de bună voie, şi nu de o fatalitate ambiguă, răutăcioasă, neînduplecată ca în nuvela lui Jacobs, în care moartea fiului rămîne singurul rezultat. Povestirile care au ca temă irupţia supranaturalului în banal sînt departe de a se baza în mod uniform pe un *parti-pris* la fel de net. Adesea autorul nu merge pînă la capătul scandalului şi, printr-un artificiu, resoarbe fantasticul în momentul încheierii povestirii. Voi enumera mai multe subterfugii utilizate în mod curent.

În primul rînd, se întîmplă ca elementul fantastic să nu fie decît aparent supranatural. Nu era vorba decît de o înscenare concepută pentru a speria pe erou. O maşinărie subtilă, demontată la sfîrşit, spune cititorului că apariţiile sinistre aveau la origine stratageme cu totul şi cu totul omeneşti. Acest lucru este numit « supranaturalul explicat ». *Castelul din Carpaţi* de Jules Verne oferă în acest sens o viziune mai modernă decît romanele negre în care Miss Radcliffe şi Hugh Walpole abuzează de procedeu cu o monotonie ingenioasă. E remarcabil faptul că epilogul, care ar trebui să uimească prin rafinamentul invenţiei, nu rareori reuşeşte să decepţioneze. Cititorul acceptase ideea unei fantome, iar gîndul acesta îl făcuse să se înfioare. Dacă i se anunţă apoi că strigoiul nu era decît un figurant îmbrăcat în giulgiu şi zornăind lanţuri, el apreciază gluma ca ridiculă şi puerilă. El nu iartă faptul că a fost făcut să tremure pentru atîta lucru.

O decepţie analogă este obţinută prin povestirile cu peripeţii derutante şi ale căror ultime rînduri arată că este vorba de un vis, de o halucinaţie sau de un delir. Această fantasmagorie prea pur psihologică dă inteligenţei impresia că a fost înşelată. *Negustorul de coşciuge* de Puşkin constituie un ilustru exemplu de acest gen de capcană.

Într-o a treia specie de pseudo-fantastic, autorul recurge la o anomalie sau la o monstruozitate care transformă o specie vie. Un păianjen cît o girafă, furnici gigantice hărţuie o omenire speriată. Un capriciu al naturii sau experienţele unui savant diabolic stau la originea metamorfozelor. Erckmann—Chatrian şi H.G. Wells rămîn iniţiatorii greşit avizaţi de aceste fantezii biologice. În acest gen, prefer povestirea uruguaianului Horacio Quiroga *Perna de puf*, pentru densitatea naraţiunii, oroarea deznodămîntului, seninătatea observaţiei finale.

Contribuţia altor ştiinţe nu s-a lăsat aşteptată. Invenţii misterioase produc la distanţă cele mai surprinzătoare efecte. Toate felurile de unde şi de raze au fost întrebuinţate cu un succes variabil. Aparate fine permit să se fure suflete, vise,

https://biblioteca-digitala.ro

emoţii. Genul nu este întotdeauna pueril: *Dr. Jekyll şi M. Hyde* o dovedesc. Este adevărat că, în acest caz, autorul nu insistă asupra chimiei elixirului de care se serveşte eroul. Aceste extrapolări ale erudiţiei reduc limitele miraculosului extinzînd domeniul ştiinţei. Ele nu se bazează pe oroarea care provine din revelaţia Imposibilului.

O altă categorie de povestiri misterioase folosesc datele ştiinţelor psihice: telepatia, spiritismul, levitaţia, ectoplasmele, visele prevestitoare etc. Ca manifestări ale *lumii de dincolo* s-ar părea că fenomenele de acest fel trebuie să intre fără nici o rezervă în domeniul fantasticului. Aşa ar fi efectiv dacă autorii, în general, nu ar dovedi credinţă în evenimentele pe care le relatează. Dar felul uşor pedant de a le prezenta, certitudinea pe care o proclamă că aceste fenomene aparţin ştiinţei şi că aceasta le va studia într-o zi, le plasează pe un cu totul alt plan şi, departe de a face din ele o cursă a imaginaţiei, le înfăţişează unui spirit prevenit, neîncrezător, pus în gardă şi gata oricînd să sesizeze cel mai mic pretext de a contesta.

Trebuie să evităm aici o neînţelegere redutabilă. Povestirile fantastice n-au niciodată drept obiect acreditarea ocultului şi a fantomelor. Convingerea, prozelitismul adepţilor nu face decît să exacerbeze spiritul critic al cititorului. Literatura fantastică se situează de la început pe planul ficţiunii pure. Ea este mai întîi un *joc* cu frica. Probabil că e chiar necesar ca scriitorii care aduc în scenă fantomele să nu creadă în fantomele, spectrele pe care le inventă.

A recurge la ficţiune înseamnă, în primul rînd, a renunţa la convingere şi a nu ne da pe noi-înşine drept martor. Admit totuşi că problema rămîne deschisă. Anumite naraţiuni impresionante ale lui Sir Arthur Conan Doyle demonstrează că un scriitor abil poate încerca cu succes să-l facă pe cititor să-i împărtăşească credulitatea încăpăţînată. Puţin contează de altfel că ei continuă să nu creadă: se nelinişteşc, cel puţin. În ultimă instanţă, naivitatea autorului este aceea care oferă unor increduli posibilitatea spaimei voluptoase, în care rezidă farmecul poveştilor cu fantome.

În româneşte de VIOREL GRECU

https://biblioteca-digitala.ro

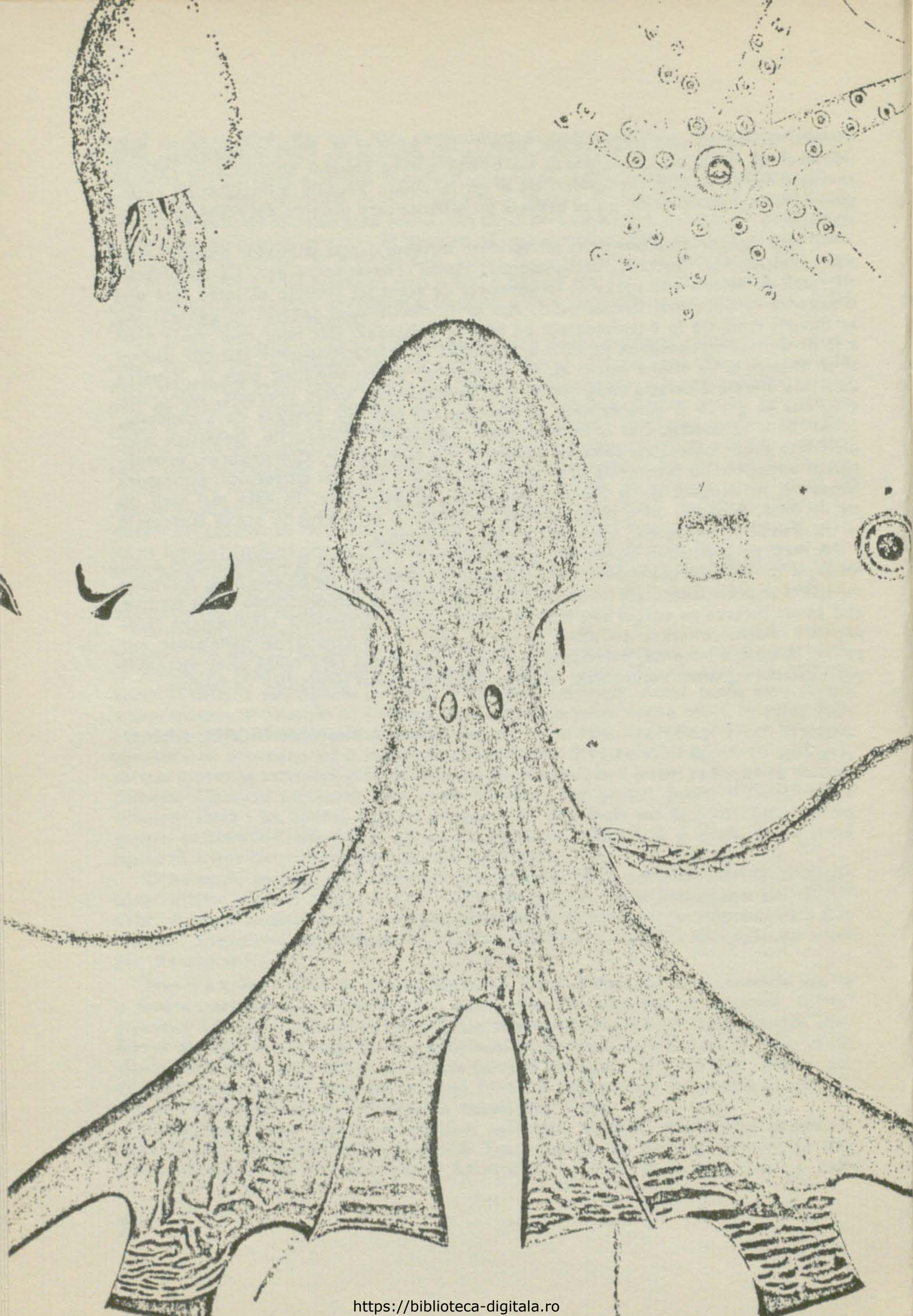

https://biblioteca-digitala.ro

VICTOR IVANOVICI

FANTASTICUL

un gen literar sau o categorie estetică?

Cîteva lămuriri se cuvine să preceadă considerațiile de mai jos. Ele au ieșit din contactul, într-un răstimp nu prea îndelungat, cu un material beletristic și teoretic destul de masiv: *Antologia nuvelei fantastice* (Univers, Buc., 1970), alcătuită de Roger Caillois, împreună cu un studiu al antologatorului *(De la basm la povestirea științifico-fantastică*, în vol. cit. pp. 13—29) și o prefață de Matei Călinescu *(Despre conceptul de fantastic*, pp. 5—12), plus cartea lui Tzvetan Todorov *Introduction à la littérature fantastique* (Editions du Seuil, 1970).

Ceea ce m-a frapat înainte de toate la lectura celor doi cercetători francezi a fost graba cu care proclamă dispariția inevitabilă a fantasticului în epoca noastră, unul, în beneficiul literaturii de anticipație, celălalt, în favoarea discursului psihanalitic. Și această teză mi s-a părut în contradicție flagrantă cu experiența concretă a lecturii ce demonstrează, dimpotrivă, că asistăm astăzi la un *boom* cantitativ și calitativ al fantasticului; e de ajuns să-l cităm pe Borges și pe Bulgakov pentru a fi scutiți de exemplificări suplimentare.

Mi-am propus, pentru a pune de acord situația de fapt cu demersul teoretic, dar și pentru a înțelege cum de a fost posibilă această « înmormîntare » prematură a unuia dintre cele mai interesante și mai reprezentative fenomene estetice ale epocii noastre, să demonstrez că nu este cu putință să evaluezi situația fantasticului *literar* (ce constituie obiectul de studiu, atît al lui Caillois, cît și al lui Todorov) fără a cîntări cît mai exact posibil greutatea specifică și posibilitățile de expansiune ale unei categorii ce *depășește* nu numai literarul, ci și, se pare, chiar domeniul artisticului, în genere. Am pornit, adică, de la premisa că teoria unei arte particulare nu se poate dispensa de un punct de pornire care trebuie să fie în mod necesar pragul filosofic al esteticii generale. Lipsindu-le această temelie, cele două studii mai sus citate se înscriu în sfera demersului de tip istorico-literar.

https://biblioteca-digitala.ro

Ar mai fi de amintit, înainte de a trece la analiza propriuzisă, că sugestii preţioase în conturarea acestui punct de vedere am primit din studiul lui Matei Călinescu; autorului îi aduc şi pe această cale mulţumiri prieteneşti.

Fantasticul, aşa cum îl vede Roger Caillois, este definit de două opoziţii: pe de-o parte *fantastic-feeric*, pe de altă parte, *fantastic-science fiction*. Dar, cum bine remarcă M.Călinescu, fundamentală rămîne numai prima opoziţie. Între termenii celei de-a doua există mai degrabă un raport de *succesiune istorică*. Supranaturalul « apariţiilor » şi renghiurile sinistre pe care le pot juca în orice moment omenirii o ştiinţă şi o tehnică aflate într-un avînt de necontrolat, sînt, funcţional vorbind, omologe. În consecinţă, după Caillois, fantasticul propriuzis ar fi condamnat istoriceşte, urmînd a fi substituit de genul de anticipaţie.

În ce priveşte cea dintîi opoziţie, criteriile acesteia sînt următoarele: « Basmul se petrece într-o lume unde minunea e un fapt obişnuit,iar magia e lege . . . În fantastic, dimpotrivă, supranaturalul apare ca o spărtură în cœrenţa universului. Miracolul devine aici o agresiune, o ameninţare . . . Aceasta pentru că naraţiunile de acest tip pun în scenă strigoi şi vampiri, nu gnomi sau zîne». De aici o consecinţă: fantasticul este în permanenţă însoţit de un sentiment de *teroare*. Nu pare să fie vorba numai de frica cititorului; deşi Caillois nu se pronunţă explicit în această direcţie, din studiul său pare a reieşi că spaima ar trebui în primul rînd resimţită de către unul din eroi, cu alte cuvinte, ea trebuie *reprezentată* şi *implicată* în povestire.

Evaluarea ideilor lui Caillois ar fi incorectă, dacă n-am ţine seama de faptul că demersul său teoretic e completat şi de unul practic. Şi cum antologatorul a fost mai generos decît criticul, vom vedea că o parte din naraţiunile cuprinse în *Anthologie du fantastique* îi contrazic teoria. Voi trece în revistă cîteva asemenea cazuri.

Bucăţile: *Femeia uriaşă* de Pedro Antonio de Alarcón şi *Adevărul asupra unchiului Timotheus* de Jean Ray, aparţin, strict formal judecînd, uneia şi aceleiaşi categorii tematice şi anume, după Caillois: « moartea ivită sub înfăţişarea unei persoane, printre cei vii ». Numai că, în timp ce prima e o povestire *de groază*, cealaltă este, în mod clar, una *humoristică*. Efect hilar are şi magia din *Inspectorul de fantome* de Jacques Stephen Alexis (sau — ieşnd din limitele antologiei, dar rămînînd în cadrul fantasticului — din *Maestrul şi Margareta* de Mihail Bulgakov).

În naraţiunile intitulate *La judecătorul infernului* şi *Lotus a treia* ale chinezului Pu Sun-lin, supranaturalul, departe de a fi agresiv şi ameninţător, e, dimpotrivă, *benefic*. Reacţia, atît a eroilor cît şi a cititorului, în faţa « apariţiei » nu este cîtuşi de puţin spaima. Peste meridiane şi secole, regăsim aceeaşi atitudine faţă de mister în *Der goldene Topf* şi în atîtea alte nuvele de Hoffmann.

Despre povestirile orientale cuprinse în antologie se poate remarca, în general, că, spre deosebire de cele europene, fiinţele şi forţele supranaturale aparţin aici unui spaţiu dacă nu identic, cel puţin *foarte apropiat* de al omului. Superbia raţiunii nu le-a exilat încă peste graniţele de netrecut ale unui « dincolo ». Spectrele şi viii se frecventează; între ei există o intimitate cu totul specială. De aceea şi oamenii sînt mai bine apăraţi, în comparaţie cu occidentalii, împotriva « apariţiilor »: chiar cînd acestea se manifestă duşmănos faţă de lumea umană, eroii li se pot opune, aşa cum feţii frumoşi din poveste pot înfrunta în luptă zmeii. Aceasta nu e încă de ajuns pentru a alătura tipul acesta de naraţiuni, basmelor europene. Şi în *Metamorfoza*, de pildă, « minunea (malefică n.n.) e un fapt obişnuit », ceea ce nu înseamnă că lumea kafkiană ar fi una feerică. Iată prin urmare că distincţiile lui Caillois se dovedesc în aceste cazuri inoperante; aşa cum remarca undeva Leo Spitzer, procedeele nu sînt niciodată univoce; valoarea aceluiaşi element formal, în speţă teroarea implicită, diferă în mod esenţial de la un autor la altul.

https://biblioteca-digitala.ro

În *Prăbuşirea Casei Usher* de Edgar Allan Poe, nu avem de-a face cu vampiri sau strigoi; *stricto sensu* vorbind, aici *nici nu există vreun element supranatural*. Faptele din această nuvelă se explică « la rece » prin maladiile fraţilor Usher: acea « ascuţire bolnăvicioasă a simţurilor », în cazul lui Roderick şi catalepsia în cazul lady-ei Madeline. Cu toate acestea, teroarea ireprimabilă de care este cuprins naratorul (şi cititorul) indică limpede prezenţa fantasticului. În cazul de faţă, efectul fantastic rezultă tocmai din aceea că povestirea *nu poate* fi citită « la rece», că, altfel zis, consecinţele unor cauze naturale sînt *interpretate* ca supranaturale.

Tot la o psihologie patologică ar putea fi redusă, de către o lectură « neutră » şi o piesă ca *El Sur* de Jorge Luis Borges; mai precis la obsesia maniacală a unui misterios *spiritus loci:* « Dintr-un colţ bătrînul gaucho, extatic, în care Dahlmann văzuse un cifru al Sudului (al Sudului său), i-a aruncat la picioare un cuţit fără teacă. Era ca şi cum Sudul ar fi hotărît ca Dahlmann să primească duelul ». În afară de faptul că, la fel de la Poe, un anumit gen de lectură ni se impune, e de reţinut aici că temperatura sufletească la care eroul trăieşte evenimentul, nu este nicidecum spaima, ci o inumană luciditate, vecină cu clarviziunea extazului şi a delirului. Spunînd aceasta, am spus şi că efectul fantastic este în acest caz resimţit *exclusiv de către cititor*, care trăieşte şi interpretează spaima şi toate sentimentele adiacente fantasticului.

Aşa cum observă Matei Călinescu, teoria lui Roger Caillois, fără a fi eronată, este limitată. Ni se propune un concept al fantasticului mult prea îngust. Este greu de aceptat că în aceată categorie s-ar încadra numai povestirile de groază, cu vampiri şi stafii. Ca să fim drepţi, criticul francez vizează, mai degrabă, definirea unui *gen* istoric, şi anume acea literatură fantastică ce apare în Europa la sfîrşitul secolului al XVIII-lea (parţial anticipată şi în veacurile anterioare).« . . .într-un moment cînd fiecare e mai mult sau mai puţin convins de imposibilitatea miracolului ». Cu această precizare, şi ca un concept statistic, fantasticul lui Caillois este perfect valabil.

Folosind arsenalul metodologic al structuralismului, Tzvetan Todorov întreprinde în a sa *Introduction a la littérature fantastique*, cea mai serioasă şi originală —pînă în prezent — tentativă de definire şi descriere a fantasticului. Totuşi, concepţia sa este mult mai apropiată de teoria lui Caillois, decît ar părea la prima vedere:

1) Şi pentru Todorov (de astă dată, însă, ca o premisă manifestă) fantasticul este un *gen literar*, şi anume unul esenţialmente evanescent.

2) Se păstrează opoziţia *fantastic — miraculos*, căreia i se adaugă, la polul inferior, opoziţia *fantastic — straniu*. Între aceste două limite există o gradaţie, aşa cum arată diagrama de mai jos:

straniu-pur fantastic-straniu fantastic-miraculos miraculos-pur (p. 49)

« Fantasticul pur va fi reprezentat, în desen, prin linia mediană, cea care separă fantasticul-straniu de fantasticul-miraculos; această linie corespunde naturii fantasticului, graniţă între două domenii vecine » (p.49).

Cum se materializează în operă natura « de frontieră » a acestui gen ? Confruntat cu anumite evenimente stranii, cititorul *va oscila între două explicaţii posibile*: una raţională şi simplă, alta supranaturală. De îndată ce apare decizia pentru una dintre ele, ambiguitatea se risipeşte, şi odată cu ea, şi fantasticul: ne aflăm fie în straniu, fie în miraculos. Ca atare fantasticul apare mai ales *la nivelul fragmentului* şi foarte rar la nivelul operei, pe ansamblu (în antologia lui Caillois, această situaţie privilegiată există numai în nuvela *Venus din Ille* de Prosper Mérimée). Autorul se explică: « Fantasticul implică deci o integrare a lectorului în lumea personajelor; el se defineşte prin percepţia ambiguă pe care o are lectorul însuşi asupra evenimentelor raportate. Trebuie să precizăm de îndată că, vorbind astfel, avem în vedere

https://biblioteca-digitala.ro

nu cutare lector particular, real, ci o *« funcţie » a lectorului, implicită textului. . .»* (s.n.) (pp. 35 — 36). În această ultimă chestiune, Todorov nu este deloc clar. Pe de-o parte îşi amendează afirmaţia de mai sus, spunînd că « . . .este vorba, în privinţa acestei reguli a identificării, de o condiţie facultativă a fantasticului. . .» (p.36), pe de altă parte notează că majoritatea operelor i se supun şi că, dacă admitem un cititor distinct de lumea personajelor, fantasticul este pîndit de o nouă primejdie: aceea a *interpretării*, anume de a fi receptat fie ca poezie, fie ca alegorie. Am văzut însă mai sus că într-o povestire ca *Sudul* lui Borges, fantasticul apare ca produs exclusiv al lecturii, ca un *efect de interpretare*, în afara oricărei identificări a cititorului cu vreunul dintre eroi. La aceasta mi se poate răspunde că, în sistemul lui Todorov, piesa respectivă nu există ca nuvelă fantastică. Mi se pare însă că, în acest sistem, fantasticul însuşi riscă serios să nu existe. Condiţia oricărei definiţii riguroase este delimitarea obiectului de definit de altele asemănătoare, cu care ar putea fi confundat. Dar operaţiunea aceasta este cu adevărat utilă doar cînd e practicată cu moderaţie, căci excesul de delimitare duce la pulverizarea obiectului. Or Todorov pare a cădea tocmai în această capcană a rigorii: vrînd să fie excesiv de precis, ajunge să desfiinţeze fantasticul.

Să nu ne înşelăm însă. Dispariţia fantasticului nu este numai efectul unei asemenea erori — de amănunt, la urma urmei—ce ar putea fi cu uşurinţă remediată. Todorov are motive mult mai solide, de principiu, atunci cînd respinge interpretarea. Refuzul său se sprijină pe *opoziţia între poetică şi critică*. Obiectivul celei dintîi ar fi studiul *structurii*; prin acest studiu se înţelege semnalarea prezenţei în operă a anumitor elemente, şi descrierea relaţiilor dintre ele. Critica îşi propune să dea structurii un *sens*. Cu alte cuvinte, după Todorov, structura are o existenţă obiectivă; sensul, în schimb, ar fi întotdeauna atribuit. Ca atare, doar rezultatele cercetărilor de poetică sînt certe şi verificabile; despre sensul conferit operei de către un critic sau altul, nu se poate niciodată afirma că este singurul adevărat. « Poetica şi critica nu sînt deci nimic altceva decît instanţe ale unei opoziţii mai generale, între ştiinţă şi interpretare» (p.149). (Vezi şi opiniile asemănătoare expuse de Todorov în *Categoriile naraţiunii literare în rd. Poetică şi stilistică. Orientări moderne*, Univers, Buc. 1972, pp. 370 — 400)

În lumina acestui principiu, tezele lui Todorov capătă o coerenţă exemplară. Cum fantasticul este investigat în calitate de gen literar, iar cercetarea aceasta are loc în cadrele poeticii, este clar de ce autorul nu poate admite ca ezitarea între cele două tipuri de explicaţii să apară altfel decît « implicită textului ». În caz contrar, ar trebui, ca critic, deci ca « lector real », să atribuie un sens structurii, să iasă, adică, din limitele « ştiinţei », pentru a face « interpretare ». Însă tot în acest punct teoria se vădeşte şi cel mai vulnerabilă. Mi se pare că refuzul interpretării este un tribut mult prea greu pe care Todorov îl plăteşte imanentismului ortodox-structuralist. După metoda pe care autorul pare a o prefera, voi căuta în continuare să înfăţişez consecinţele acestei opţiuni teoretice.

Renunţarea la activitatea de interpretare atrage după sine un nou refuz: acela de a studia relaţia ce se stabileşte între semnul literar (opera) şi utilizatorii săi. Semiologia literaturii se vede astfel văduvită de un foarte important capitol—*pragmatica semiotică* (vezi pp. 98 — 99) — fără de care o descriere a unui univers de semne nu poate fi completă. Obiecţia că funcţia pragmatică a semnului « ţine de o psihologie a lecturii destul de străină analizei propriuzis literare. . .» (pp. 98—99), este un mod de a ocoli problema, preferînd soluţia cea mai comodă. Mai mult, refuzînd interpretarea, deci sensul, nu se poate întreprinde un studiu satisfăcător nici în celelalte două domenii ale cercetării semiotice: *sintactica* şi *semantica* (observaţia este cu precădere valabilă pentru cea din urmă). Aspectul semantic al operei

https://biblioteca-digitala.ro

este identificat cu cel tematic şi — după Todorov — aici activitatea analitică se reduce strict la a semnala prezenţa unor « reţele tematice ». Or, mi se pare că *o semantică fără sens este o contradicţie în termeni*. Din acest impas nu văd decît două căi de ieşire: sau menţinem refuzul interpretării, dar atunci poetica propriuzisă va trebui să se limiteze la studiul funcţiei sintactice a semnului (ceea ce Todorov numeşte aspectul verbal şi aspectul sintactic al operei), sau îl retragem, deci, implicit renunţăm la orice distincţie teoretică între poetică şi critică. Între acestea, ultima soluţie mi se pare de preferat; nu cred că opera de artă ar fi integral formalizabilă şi în consecinţă ea nu se pretează demersului ştiinţific (cel puţin aşa cum îl concepe Todorov).

O asemenea concepţie, a unei semantici golite de sens, permite autorului omologarea celor două reţele de teme ale fantasticului (temele eu-ului şi temele tu-ului) cu expresii ale psihozelor şi respectiv nevrozelor psihanalizei. (De remarcat, în treacăt, că autorul cade, cu această interpretare — în ciuda tuturor precauţiilor pe care şi le ia — în alegorism !). Odată făcut acest pas, Todorov se vede silit, din nou, să proclame moartea fantasticului, de astă dată din perspecticvă istorică. În secolul trecut supranaturalul oferea literaturii un deghizament convenabil pentru a depăşi cenzurile sociale şi individuale în vigoare, de a vorbi despre experienţa drogului, despre obsesii sau perversiuni sexuale. Astăzi « . . .în psihicul uman s-a produs o schimbare, al cărei semn este psihanaliza. . .» (p. 168): temele interzise au devenit obiect de studiu pentru savanţi, interdicţiile sociale au fost abolite. Deci — conchide Todorov —« . . .psihanaliza a înlocuit (şi chiar prin aceasta a făcut inutilă) literatura fantastică » (p. 168 — 169).

Obiecţiile pe care le-am adus teoriei despre fantastic a lui Tzvetan Todorov au fost — după cum sper că a reieşit din cele de mai sus — obiecţii de principiu. Trebuie, de îndată, să menţionez că lucrarea sa conţine multe sugestii subtile şi de mare utilitate practică. Consideraţiile din ultimul capitol al cărţii fac ca şi validitatea teoretică a lucrării să crească. Fantasticul lui Todorov (ca şi cel al lui Caillois, cu care, de altfel, se acoperă aproape perfect) este *un gen istoric*; în această calitate conceptul şi descrierea sa se justifică.

Pornite ca tentative de definire în primul rînd teoretică a fantasticului, lucrările lui Caillois şi Todorov s-au dovedit pînă la urmă a fi opere de arheologie literară, descrieri ale unei specii istorice dispărute sau pe cale de dispariţie. Istoria nu este re-descoperită prin înscrierea în timp a conceptelor construite *in abstracto*; în realitate aceste concepte sînt, dintru început, subsumate istoriei. N-ar fi cu putinţă oare formularea unei noţiuni de fantastic în aşa fel încît să satisfacă atît exigenţele teoriei pure, cît şi pe cele ale istoricităţii creaţiei şi lecturii ? Cum poate fi evitată deturnarea de planuri ?

Caracterul limitat al celor două teorii, mai sus examinate, decurge — după mine — din aceea că autorii îşi propun (Caillois în mod implicit, iar Todorov, explicit) să definească *un gen*. Iar conceptul acesta mi se pare a fi unul *eminamente istoric*. Or, faptul că despre fantastic se vorbeşte şi în alte arte, în pictură de pildă, (în această chestiune, vezi o lucrare ca *Arta fantastică* de Marcel Brion) constituie o dovadă că avem de-a face nu cu un gen literar, ci cu o *categorie estetică*. În această calitate îl înregistrează, de exemplu, Tudor Vianu (*Estetica*, EPL, Buc., 1968, p.367). Şi tot Vianu demonstrează că « . . .oricare din noţiunile acestea (categoriile n.n.) pun în mişcare reprezentări metafizice şi morale şi că, aplicate la artă, ele aparţin sferei ei extraestetice » (op. cit., p. 373). (Prin extraestetic trebuie să înţelegem aici un domeniu exterior operei propriuzise). Această observaţie a esteticianului român ne autorizează—după părerea mea—să căutăm definiţia fantasticului în primul rînd în afara genurilor concret-istorice şi anume la nivelul *funcţiei pragmatice* a operei.

https://biblioteca-digitala.ro

Înainte de a trece la examinarea acestei probleme, ar fi poate legitim să ne întrebăm prin ce elemente totuşi obiective îşi manifestă fantasticul prezenţa în *text*? Cu alte cuvinte, cum vom şti dacă ne aflăm sau nu în faţa unei opere care participă la această categorie? În această chestiune nu pot decît să fiu de acord cu opinia lui Matei Călinescu: « În esenţa lui, fantasticul ar putea fi considerat ca expresia unei ciocniri între două (eventual mai multe) sisteme de semnificaţie, dintre care unul poate fi cu uşurinţă *decodificat*, codul celuilalt (sau al celorlalte) rămînînd obscur; de unde neliniştea, uimirea, senzaţia de mister, descumpănirea intelectuală în faţa imposibilităţii de a *elucida* etc. » Trebuie să notez de îndată că — după mine, şi cred că sînt şi în spiritul lui Matei Călinescu — imposibilitatea de a elucida nu o implică neapărat şi pe aceea de a înțelege, ci doar imposibilitatea de *a spune*. În nuvela *Domeniu interzis* de Philip Macdonald un personaj se referă la un moment la « . . .acea senzaţie extraordinară că ai ajuns la doi paşi de cunoaşterea. . . Răspunsului universal; ştii că e uimitor de simplu — şi atunci abia vezi că nu ştii nimic». Anumite adevăruri, odată pătrunse, este bine să fie tăcute: « Răspunsul universal » se rislpeşte din minte de îndată ce încerci a-l verbaliza. Ne aflăm în faţa unei interdicţii *de limbaj*, dar nu numai atît: cele două sisteme de semnificaţie care se ciocnesc, aparţin unor *domenii ontologice incompatibile* (precum, să zicem, sînt incompatibile în fizică materia şi antimateria). A face uz de semnele unuia pentru a comunica sensurile celuilalt, este nu numai un sacrilegiu, ci un act total lipsit de interes. De îndată ce a descifrat formula sacră înscrisă de Zeu în blana jaguarului, formulă ce i-ar fi adus triumful asupra cotropitorului spaniol, magul incaş din povestirea lui Borges *La escritura de Dios* înţelege că nu trebuie să o rostească;este nedemn ca alesul care a acces la ordinea divină să pună la contribuţie absolutul pentru remedierea unor vicisitudini istorice-profane. Mai mult, chiar cînd interdicţia de limbaj este ridicată, cînd alesul este autorizat să comunice oamenilor experienţele sale, imposibilitatea elucidării nu dispare, ambiguitatea nu este rezolvată. Este un motiv pentru care opere ca *Apocalipsa*, *Las moradas* a Sfintei Teresa de Avila, sau *La subida del monte Carmel* a lui San Juan de la Cruz, cu alte cuvinte bună parte din literatura revelaţiilor, poate fi astăzi citită ca proză fantastică. Limbajul acesteia este simbolic, adică, prin definiţie deschis şi nelimitat, ţintind la o comunicare *supra-referenţială*, plasată, deci, deasupra actului lingvistic al *numirii*.

Avînd în vedere criteriul ambiguităţii mesajului, se poate cu folos reţine opoziţia *fantastic — miraculos*, formulată atît de Caillois cît şi de Todorov. Cît priveşte relaţia dintre fantastic şi straniu, diferenţa dintre aceste două categorii mi se pare a fi exclusiv *de intensitate*: straniul, potenţat într-un anumit grad, generează fantasticul. Am mai vorbit despre aceasta mai sus, atunci cînd m-am referit la *Prăbuşirea Casei Usher*. Tot la Poe găsim şi alte exemple de acest fel. Aventuri extraordinare, trăite foarte intens, ca acelea narate în *Gordon Pym* sau în *Pogorîrea în Maelstroemm* sînt resimţite de eroi ca revelaţii ale unui *sens* superior şi misterios, chiar dacă supranaturalul lipseşte cu desăvîrşire. Pe această linie, literatura fantastică se înrudeşte — aşa cum s-a mai remarcat — cu genul poliţist şi cu cel de aventuri. Nu este întîmplător faptul că multe dintre povestirile fantastice ale lui Borges au o tramă poliţistă, pe care o intensifică în aşa fel încît, chiar după rezolvarea enigmei în planul evenimentelor, misterul existenţial persistă (a se vedea, de exemplu, *La muerte y la brújula*).

De aceea, mi se pare că, în planul intrinsec al operei, datele esenţiale care ne permit detectarea fantasticului ţin de *atmosferă*. Or, după cum se ştie, atmosfera este faptul stilistic *cel mai inefabil*.

Ajungînd în acest punct, devine mai limpede şi teza de mai sus potrivit căreia, în ultimă instanţă, fantasticul privit ca o categorie estetică, apare din relaţia operei

https://biblioteca-digitala.ro

cu cititorul, adică pe planul *pragmaticii*. În acest sens interpretez și afirmația lui Matei Călinescu: « Vom avea, deci, de a face cu o operă literară fantastică ori de cîte ori *vom avea sentimentul* (s.n.) că ne aflăm în *prezența* incomprehensibilului». Aș zice mai mult: ori de cîte ori vom avea sentimentul prezenței *transcendentului* considerat în accepția sa *etimiologică*. Înțeleg prin aceasta tot ce se află « dincolo » de universul « realității » adică al habitudinilor noastre de viață și de gîndire: divinul și demonicul, dar și iraționalul, visul, nebunia, extazul, precum și resursele nebănuite ale eului, revelate în anumite împrejurări etc. În această ordine de idei, Todorov are dreptate să afirme că fantasticul e o experiență a limitelor. Iar de vom căuta o categorie afectivă căreia să-i subsumăm felurítele înfățișări sub care apărea efectul pragmatic al fantasticului, nu cred că putem găsi una mai bună decît aceea denumită de cuvîntul german *das Unheimliche* (ciudățenie neliniștitoare), categorie ce formează obiectul unui celebru eseu al lui Sigmund Freud. Acest sentiment provoacă felurite reacții: spaima (după Caillois), oscilația (după Todorov), dar și atracția nostalgică sau superioritatea hilară (după Matei Călinescu). Esențială este nu posibilitatea a două tipuri de explicații (de elucidări) ci a *două tipuri de lecturi*, prezente simultan, amîndouă, în operă și în conștiința cititorului (deci imposibil de elucidat una prin alta): să ne gîndim la episodul viziunii diavolului, avută de Ivan Karamazov. Asumîndu-mi riscul de a fi acuzat de impresionism, voi afirma că fantasticul e în primul rînd un fapt *de trăire* și că această trăire este *diferită la fiecare*, pentru că diferită este la fiecare și experiența transcendentului.

N-aș vrea ca din spusele mele să se înțeleagă că aș considera pragmatica, vreo clipă, arbitrară, și aproape independentă de complexul semnificator al operei. Entropia lecturii este în realitate controlată și dirijată. Aceasta deoarece, așa cum arată Umberto Eco, deschiderea estetică manifestă ca o *ambiguitate orientată*. Opera de artă posedă o valență *formativă*, anume ca, prin anumite elemente ale structurii sale, să inducă lectorului anumite *premise și direcții ale receptării*. Atunci cînd cititorul este identificat cu unul dintre personaje, cînd oscilația între cele două moduri de a-și explica evenimentele, sau spaima sa în fața « aparițiilor », apar reprezentate în narațiune, ne aflăm în fața unuia — nu al singurului — procedeu de orientare a ambiguității lecturii.

Văzut ca o categorie estetică și totodată ca un efect de lectură (dirijat de operă), fantasticul poate fi, în mod legitim, considerat o permanență. El constituie una din formele prin care omul își satisface — în artă — o necesitate fundamentală: *nevoia de absolut*. Și este greu de presupus că această necesitate va dispărea. Fără îndoială însă, modurile concret-istorice în care această categorie se manifestă în opere — tot concrete — au suferit și suferă modificări în timp. Todorov și Caillois au dreptate să considere că fantasticul de tip romantic și povestirea cu vampiri și stafii aparțin, iremediabil, istoriei literare. Nu însă de către genul inferior al narațiunii de anticipație va fi înlocuită literatura fantastică a secolului trecut, ci de noi forme, specifice spiritualității moderne, de manifestare istorică a aceleiași categorii a fantasticului. Kafka, expresionismul, sau — în alte direcții — ficțiunile lui Borges, parte din romanul hispano-american contemporan, sau, la noi, proza lui Mircea Eliade și a lui Voiculescu, indică limpede că acest nou gen și-a găsit domeniul propriu și se află în plină desfășurare. Rațiunile de ordin pur literar pe care le invocă Todorov (alături de cele sociale, despre care am vorbit) în sprijinul tezei sale privind dispariția fantasticului ca gen: definiția acestuia se întemeia pe categoriile de real și ireal; or, literatura actuală « . . .contestă orice prezență a acestei dicotomii» (p.175) — mi se par cele mai bune dovezi că fantasticul, privit ca o categorie estetică, tinde să-și anexeze întregul domeniu al literaturii. Literatura contemporană se apropie asimptotic de categoria fantasticului.

https://biblioteca-digitala.ro

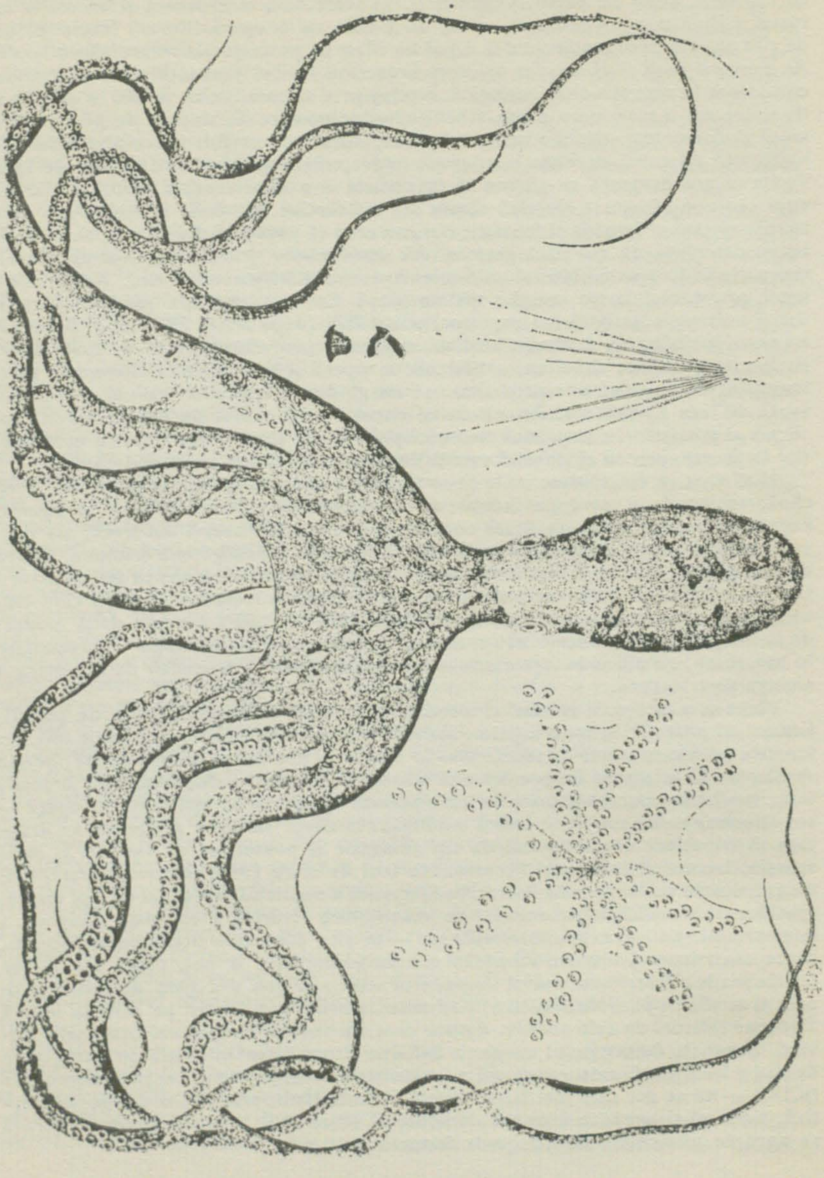

https://biblioteca-digitala.ro

VIRGIL TĂNASE

GLOSE MODERNE PE O TEMĂ VECHE

Cartea pe care Tzvetan Todorov și-o intitulează *Introduction à la littérature fantastique* (Seuil 1970) este, de fapt, o introducere în literatură; pentru că ea se constituie ca discurs intru dezvăluirea esenței literaturii; ceea ce nu înseamnă că-și trădează titlul, cîtuși de puțin, întrucît ea-și propune să demonstreze că fantasticul este mediul unde, numai aici, se dezvăluie în toată puritatea sa însăși esența literaturii. Așadar, dacă, după cum mărturisește altundeva Todorov *(Littérature et signification*, Larousse, 1967, p. 8), cercetarea trebuie, pentru a putea vorbi despre esența literaturii, să împrumute un anume limbaj, fie acesta cel al unei opere, al unui autor sau al unui gen, înstrăinîndu-se în el, de data aceasta sîntem acolo unde limbajul ales nu mai este un exil iar esența literaturii, care ar fi trebuit, altminteri, să ia anume înfățișări după legile limbajului în care se circumscrie, poate acum vorbi propria sa limbă sau, dacă-i este interzis de-a avea vreuna, se poate acum circumscrie în mediul cel mai propice dezvăluirii sale. Asemenea repatriere nu se săvîrșește însă fără o răscumpărare iar poetica — știința sub auspiciile căreia s-a săvîrșit această repatriere lingvistică — a trebuit să plătească acest privilegiu cu prețul sensului, atît de scump oricui se apropie de literatură.

Într-adevăr, poetica este aceea știință — sau, după expresia lui Todorov, latură a științei în conflictul mai general al acesteia cu interpretarea — care, spre deose-

* Apărută recent în traducere românească la editura Univers

https://biblioteca-digitala.ro

bire de critică, nu-şi propune să opereze nimic altceva decît *descrierea acestei structuri vide pe care vin să o umple interpretările criticilor şi ale cititorilor* (p.101). Altfel spus, dacă orice operă literară are la bază o structură constituită prin *relaţia pe care o întreţin elementele împrumutate din diferitele categorii ale discursului literar* (p.149), un sistem riguros de reguli de îmbinare a constituienţilor — ceea ce face posibilă existenţa unui anume coeficient de probabilitate al desfăşurării operei (p.22) care structură, sau care sistem de reguli nu este altceva decît *locul sensului* (p.149), poetica este o relatare neutră, geografică despre acest spaţiu deferit apoi exploatării turistice, ceea ce, de data aceasta, vrea să însemne istorice; orice apropiere de obiectul literar din perspectiva unei interpretări, care tinde în mod firesc spre o saturaţie cu sens a structurii, înseamnă, de fapt, o negare a nivelului literaturii înseşi; opera se vede astfel redusă la o simplă transparenţă, este coborîtă la rangul de lentilă albă, ca acelea pe care şi le pun în joacă copiii la ochi, în joacă pentru că lumea stă în faţa noastră maleabilă, oferită, iar noi, iremediabili copii, adică iremediabil dedaţi practicii literare, ne punem pe nas ochelarii goi ai operei şi zîmbim; interpretarea înseamnă o traducere a termenilor operei, o tentativă de înlocuire a lor printr-o realitate, iar critica, a cărei legitimitate nu este contestată de nimeni, pare a se înrudi mai degrabă cu ştiinţele obiectelor privite decît cu cele ale faptului privirii; dacă însă ceea ce vrem este să vorbim despre literatură — şi nu despre diferite aspecte ale realităţii, chiar dacă în virtutea prezenţei lor în discursul literar — trebuie atiunci să renunţăm la interpretare, trebuie să găsim o modalitate de a sustrage obiectul literar investiturii cu sens spre care, de fapt, tinde, trebuie să ne oprim privirea la această lentilă însăşi, fie chiar sau, mai degrabă, fie tocmai pentru a putea stabili criteriile transparenţei sale. Poetica vrea să fie o Optică, poetica vrea să afle criteriile de deviaţie ale privirilor noastre atunci cînd ele întîlnesc mediul specific şi dens al literaturii. Iată de ce, ca şi ştiinţa, ea nu poate interpreta ci numai descrie; iată de ce, ca şi ştiinţa, ea nu va descrie obiecte, acestea aparţinînd realităţii, ci figuri—*figura este o opacitate de sens, lipsa figurii o deschidere către semnificaţia referenţială abstractă (Littérature et signification* p. 69)—iată de ce ea nu va descrie obiecte ci structuri, adică modalităţile de existenţă la nivelul cunoaşterii — Lévi Strauss, citat aici de Todorov, scrie: *Principiul fundamental este că noţiunea de structură socială nu se referă la realitatea empirică ci la modelul construit după aceasta* (p.21) —.

Iată, deci, care este spaţiul — care sînt adică exigenţele şi caracteristicile lui — în care porneşte Todorov să-şi situeze demersul teoretic cu privire la esenţa literaturii; şi ce înfăţişare ia în acest anume spaţiu sarcina pe care şi-a asumat-o: el va trebui prin urmare, să descrie fantasticul ca figură, ca opacitate de sens, punînd deabia apoi în lumină sistemul de relaţii definitoriu al acestuia; iar acest sistem trebuie să fie identic cu cel al literaturii în genere, caz în care ipoteza avansată— anume că fantasticul exprimă în esenţa sa literatura — se confirmă.

De-abia dacă mai este necesar, după cele mai sus spuse, să precizăm de ce numai poeticei îi este îngăduit să aspire la o asemenea demonstraţie. Dacă interpretarea nu este un discurs despre nivelul literaturii ci despre înfăţişări reale, dacă, atunci, orice operă fantastică se va transforma luînd un chip de o aceiaşi natură cu rezultatul transformării identice — adică critice — a oricărei alte opere literare, ea se va dizolva aici într-o masă nediferenţiată pierzîndu-şi orice calitate specifică; dar, în acelaşi mod, va suferi o despersonalizare întreaga literatură, ea urmînd a fi judecată — şi definită — în virtutea locului pe care-l ocupă în economia acestui amalgam traducerea sa şi nu ea însăşi care nu poate fi cuprinsă aici ci numai semnalată.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceea ce nu vrea să însemne însă negarea relaţiei dintre operă şi referent — aşa după cum a spune că lentila are legi proprii nu înseamnă a nega lumea care se dezvoltă de cealaltă parte a ei —; precizarea este necesară mai puţin pentru o eventuală obiecţie de rea credinţă cît mai ales pentru a stabili, după nivelul analizei, direcţia ei, altfel spus spre care anume dintre valenţele semnului se va îndrepta poetica în speranţa dezvăluirii esenţei literaturii — ceea ce va schiţa de pe acum o primă atitudine a cercetătorului faţă de fenomenul literar.

Într-adevăr, un semn întreţine un întreit sistem de relaţii; mai întîi relaţii cu utilizatorii săi — ceea ce constituie aspectul pragmatic sau, în speţă, verbal —; apoi relaţii cu celelalte semne printre care se înscrie — este vorba despre aspectul sintactic, al cocatenării, a ceea ce este îndeobşte denumit, în cazul semnului literar, compoziţie —; în fine, relaţii cu realitatea pe care o desemnează, aşadar, cu referenţii — acesta este aspectul semantic, paradigmatic —. Dacă analiza nu se opreşte la primul aspect, cel al folosirii semnelor de către subiecţii individuali, asta înseamnă, dintru început, că literaturii îi este conferit rangul de fenomen transindividual, supus altor legi decît bunului plac al mînuitorului de cuvinte sau chiar celor ale convenţiei emiţător-receptor. Dacă ea depăşeşte şi cel de-al doilea aspect unde, pare-se, se opresc mai întotdeauna chiar şi cele mai pertinente cercetări, aşa cum sînt cele ale gîndirii structurale, faptul este o dovadă că autorul despre care este vorba aici nu crede a putea găsi datele fundamentale ale literaturii scrutînd problemele de compoziţie ale operei, oricît de larg am înţelege acest termen, problemele de îmbinare specifică a semnelor, altfel spus într-o teorie a construcţiei literare. Aşadar, nu întîmplător analiza lui Todorov se concentrează asupra aspectului semantic, adică, într-un limbaj mai vechi, tematic, dacă prin tematică vom înţelege nu o colecţie de realităţi reflectate în operă ci un inventar de invariante în funcţie de care se organizează întotdeauna materialul literar astfel încît prezenţa fiecăreia din aceste invariante impune în mod necesar anumite configuraţii în economia operei; esenţa literaturii este, aşadar, căutată înspre raportul ei cu realul, cu lumea, universul literar este înţeles de Todorov ca o paradigmă a universului real, el este un univers de înlocuire iar esenţa literaturii se va dezvălui în lumina acestui raport.

Acum, cînd ne este cunoscută intenţia cărţii — comparaţia dintre funcţia fantasticului şi cea a literaturii în genere —, metoda ei — descrierea fenomenelor aşa cum apar ele la nivelul literaturii — şi aspectul asupra căruia se concentrează atenţia analizei, cunoscute fiind acestea şi justificările lor, putem, mergînd mai departe, urmări pas cu pas, demersul poetic al lui Tzvetan Todorov.

Cartea lui mai degrabă despre literatură decît despre fantastic, dar totuşi despre fantastic întrucît numai pe această cale se poate ajunge în cea mai strictă intimitate a literaturii, debutează cu o descriere operaţională a fantasticului în vederea ulterioarei identificări a corpusului tematic. Fireşte, în calitatea lui de semn, el trebuie să-şi găsească, pentru o privire care se vrea exactă, note specifice în cadrul fiecăruia dintre cele trei aspecte ale relaţiilor semnului, manifestîndu-şi în acelaşi timp şi o întreită funcţionalitate.

Din punct de vedere pragmatic, fantasticul, particularizîndu-se faţă de genurile cu care se învecinează, anume stranlul şi miraculosul, presupune o ezitare continuă şi nerezolvată între real şi ireal, de fapt între două sisteme legice dintre care unul unanim acceptat, realitatea imediată, iar celălalt prin definiţie contestat, supranaturalul: *Fantasticul este ezitarea cuiva care nu cunoaşte decît legile naturale pus*

https://biblioteca-digitala.ro

față în față cu un eveniment în aparență supranatural (p. 29); o opțiune pentru ordinea noastră firească sau pentru negația ei absolută înseamnă o ieșire din cîmpul fantastic odată spre straniu — legile lumii noastre n-au fost încălcate ci asistăm numai la o realizare a lor într-o formă rară sau încă inexplicabilă și pe care autorul nu va întîrzia să ne-o reducă la datele cunoscute cînd se va vedea că totul este, de fapt, în deplină cunoștință de cauză, cît se poate de firesc (din acest punct de vedere, în treacăt fie spus, ceea ce este denumit science-fiction nu este cîtuși de puțin o literatură fantastică întrucît ordinea dintru început dată ca reală nu este cîtuși de puțin și în nici într-un fel contrazisă) —; sau în celălalt sens, înspre miraculos — univers înlăuntrul căruia nu mai domnește nici o lege, unde totul este posibil. Altfel spus: *dacă hotărîm* (noi sau personajul care realizează în text funcția dubitativă a cititorului) *că legile realității rămîn intacte și pot explica fenomenele descrise, vom spune că opera aparține unui alt gen, anume straniul. Dacă, din contră, vom hotărî că va trebui să admitem alte legi ale naturii prin care să putem explica fenomenul, intrăm în sfera miraculosului* (p.46). Dată fiind, în cadrul acestui aspect, fantasticului o asemenea accepție, iese imediat la iveală și funcția lui în cadrul operei: el *emoționează, sperie sau pur și simplu ține încordată atenția cititorului* (p.170).

Ezitarea care pare, deci, a fi un punct de plecare pentru literatura fantastică, ezitare în genere a cititorului, poate fi însă împărtășită, funcția lecturii fiind astfel introdusă în operă de chiar unul dintre eroii discursului fantastic — iată-ne astfel pășind către cel de-al doilea aspect al funcționalității semnului, anume cel sintactic— cu care erou, de obicei naratorul, cititorul se va găsi într-o identitate de poziție, obligat astfel să se identifice cu el. De fapt, în cadrul acestui aspect, fantasticul este înainte de orice un element component în dezvoltarea narațiunii; într-adevăr: ce este o povestire? *orice povestire*, spune Todorov, *este mișcarea între două echilibre asemănătoare dar nu identice* (p. 171); în îmbinarea elementelor care compun povestirea, fantasticului i-ar reveni — ca să vorbim acum despre funcție repartizată fantasticului înlăuntrul aspectului sintactic — rolul să rupă mai repede și mai violent echilibrul situației inițiale, tot astfel cum tot el este acela care poate instaura mai repede și mai definitiv noua ordine; el ar reprezenta, deci, o economie a elementelor narative (p.173).

În fine, într-o oarecare corespondență cu cel de-al treilea aspect al sistemului de relații al semnului, cel semantic — spunem oarecum pentru a consemna o rezervă a lui Todorov pe care n-o împărtășim — literatura fantastică impune un anumit mod de lectură al semnelor componente, un anume mod de lectură care stabilește, de fapt, un anume raport între acestea și desemnații lor — ori nu tocmai aceasta constituie aspectul semantic? —. Stabilisem ca un punct de plecare că esența literaturii — și deci și a fantasticului — se cade a fi căutată, firesc dar altminteri decît s-a făcut pînă acum, la nivelul literaturii și, deci, trebuie evitată orice activitate de natură să amenințe acest nivel; ori două modalități de lectură — și implicit și de interpretare — reușesc să dizolve noțiunea de fantastic: este vorba de lectura care vede în fantastic o alegorie și de cea care îl asimilează semnelor poeziei. Într-adevăr, atît într-un caz cît și în celălalt, sîntem, deși pe două căi opuse, invitați la o ieșire de pe nivelul literaturii, odată către referent, înafara oricărei referinți în al doilea caz. Credem că situația poate fi asemuită celei dinainte, aici lectura alegorică reprezentînd tentația straniului iar cea poetizantă tentația miraculosului. Ori nu astfel ci numai printr-o lectură « literală » vom reuși să-i păstrăm fantasticului acea densitate înlăuntrul căreia pot fi depistați nucleii tematici; pentru că, într-adevăr, sub aspect semantic, fantasticul se realizează într-un inventar de invariante tematice. Rămîne acum de stabilit, printr-o investigare a acestor nuclee, care anume este funcția fantasticului sub aspect tematic.

https://biblioteca-digitala.ro

De aici înainte demersul analitic al lui Todorov este limpede şi concret. El trece la o inventariere a temelor fantastice distingînd, mulţumită unei incompetenţe manifeste în romanul lui Balzac *Louis Lambert*, două mari clase. Ce se întîmplă în cartea lui Balzac? Eroul, Louis Lambert, trăieşte autoîncarcerat într-o lume a ideilor, hrănindu-şi existenţa cu himerele care se nasc şi se consumă în sine. În viaţa lui intervine însă un eveniment de natură să bulverseze totul: eroul se îndrăgosteşte, dorinţele lui îşi găsesc un obiect exterior, sînt supuse — ca să folosim o simbologie adoptată ceva mai încolo de însuşi Todorov — unui principiu de realitate; iar dragostea fiindu-i împărtăşită vom asista, ni se promite că vom asista, la un transfer al eroului din lumea sinelui către cea exterioară care ne este dată prin simţuri — iată cum rezumă Balzac această schimbare: *Scrisorile care din întîmplare ni s-au păstrat fac dealtfel destul de bine dovada trecerii de la idealismul pur în care trăia la senzualismul cel mai acut (Louis Lambert* în *la Comédie humaine*, Bibliothèque de la Pléiade, t. X, 1937,p.441); în fine, în preziua nunţii, Louis Lambert înnebuneşte, marcînd prin această criză incompatibilitatea care există între exigenţele universului lăuntric şi cele ale universului exterior; Todorov conchide: *voind să le satisfaci atît pe unele cît pe celelalte ajungi la acest scandal formal denumit nebunie* (p.132). Astfel, aici, sexualitatea, înţeleasă ca element purtător de cuvînt al dorinţelor îndreptate înafara eului, constituie elementul demarcator al celor două reţele tematice întrucît prezenţa lui — şi a unui grup de teme care îi sînt aferente — exclude prezenţa unui alt grup de nuclee tematice (p.133).

Ajunşi în acest punct, la aceste concluzii, e nimerit să adoptăm în continuare un limbaj — pentru că acesta există — organizat deja în jurul acestei opoziţii; după ce distinge în activitatea psihanalitică între latura ei structurală — psihalnaliza dovedindu-se în această etapă o *ramură a semioticii* (p.159) — şi cea interpretativă, Todorov nu ezită să recurgă la termenii psihanalitici — cerîndu-ne însă să eliminăm din aceştia orice conţinut interpretativ pentru a nu vedea în ei decît un sistem de raporturi între elementele constitutive ale personalităţii umane. (De altfel, pentru a nu lăsa nici un dubiu cu privire la deosebirile dintre demersul poetic şi critica denumită psihanalitică, Todorov pune în discuţie două exemple semnificative ale acesteia din urmă — paginile pe care Freud însuşi le-a consacrat straniului şi cele unde Penzoldt pune în discuţie fantasticul — evidenţiind balastul de interpretare de care încearcă să scape studiul său.)

Temele EU-lui sînt cele ale universului construit lăuntric, nespus niciunui principiu de realitate, temele stadiului narcisiac definit de Freud ca *atotputernicie a ideilor (Totem et tabou*, Payot, 1932 p.120). Aici, în primul stadiu al evoluţiei psihice, atît în filogenie cît şi în ontogenie, ca răspuns la pulsaţii — pe care, după cum se vede, ne ferim de a le confunda cu impulsurile —, pentru că, după cum este ştiut, lumea sugarului nu este aerotică ci autoerotică, este suprimat realul. De aceea aceste teme vor îmbrăca forma simptomelor psihotice: o cauzalitate particulară, pandeterminism, multiplicarea personalităţii, ruperea limitei dintre subiect şi obiect, în fine, transformarea spaţiului şi timpului. Acest univers tematic se va defini, deci, în esenţă, prin suprimarea hotarului care desparte lumea reală de cea imaginară, psihicul de fizic, materia de spirit. Temele fantastice vor fi, din acest punct de vedere, o încercare de încălcare a interdicţiei represive printr-un atentat la adresa spaţiului care conţine această opresiune.

Celălalt tip de teme fantastice are la bază sexualitatea, altfel spus dorinţa extrovertită îndreptată asupra unui obiect, şi diferitele perversiuni care iau naştere de aici: sadismul, necrofilia, homosexualitatea, sau care, simbolic, pleacă de aici, vampirismul de pildă. Cunoscînd restricţii de o altă natură decît cele din încălcarea cărora iau naştere temele EU-lui — principiul de realitate — temele TU-ului reprezintă

https://biblioteca-digitala.ro

şi ele, la rîndul lor, o încălcare numai că de astă dată, aşa cum se întîmplă în cazul celeilalte mari categorii de maladii psihice, nevrozele, cea negată nu este lumea, realitatea, ci dorinţa, pulsaţia, aceasta căpătînd prin travaliul fantastic dreptul de trecere în înfăţişare. Reluînd un exemplu dat de Freud — o femeie îndrăgostită de cumnatul ei şi a cărei soră este pe moarte —, situaţie înlăuntrul căreia sînt posibile cele două rezolvări: nevrotică: refularea dragostei pentru cumnat, şi psihotică: negarea faptului că sora e pe moarte, Todorov conchide: *împărţirea pe care am operat-o este foarte asemănătoare. Am văzut că temele EU-lui aveau la bază o abolire a limitei dintre fizic şi psihic: a considera că cineva n-a murit, fapt pe de o parte dorit şi percepţia aceluiaşi fapt în realitatea altuia sînt două faze ale unui unic gest iar trecerea de la una la alta se face fără dificultate. În celălalt registru consecinţele isterice ale reprimării dragostei pentru cumnat se aseamănă acelor acte « excesive » corelate dorinţii sexuale, întîlnite atunci cînd am făcut inventarul temelor TU-ului* (p.156)

Faptul că aceste două reţele tematice se găsesc, după cum am spus, într-un raport de incompatibilitate îşi pierde însă acum importanţa în faţa semnificaţiei pe care se dovedeşte că o are întreaga colecţie a temelor fantastice.

Limbajul psihanalitic adoptat se dovedeşte acum de o deosebită importanţă întrucît el este în măsură să ne dezvăluie funcţia acestor două reţele tematice: în totalitatea lor, fie că este vorba de temele EU-lui, fie de cele ale TU-ului, se poate spune că temele fantastice sînt un mijloc de încălcare a unei ordini. Numai că, pe de altă parte, dacă ne aducem aminte acum de muchia pe care trebuie să joace tematica fantastică fără a cădea în straniu sau miraculos, ne dăm seama că această încălcare se bucură de un statut paradoxal: ea se denunţă pe sine, altfel spus evenimentul supranatural nu se constituie ca atare decît atîta timp cît este recunoscută o ordine pe care el o încalcă; fantasticul, şi în acest paradox stă esenţa sa, deşi reprezintă o încălcare a ordinii reale, este, de fapt, o afirmare explicită, cea mai explicită cu putinţă — întrucît nu numai că afirmă despre real că este, dar, în acelaşi timp, conturează şi zona de inexistenţă înlăuntrul căreia şi-a făcut loc ceea ce este afirmat ca existent —, a acestei ordini.

Nu se poate acum să nu fim izbiţi de identitatea funcţională a fantasticului şi a limbajului căci, într-adevăr, care este funcţia limbajului ? Cuvîntul, şi el, prin însăşi natura lui, desemnează realul dar printr-o încălcare a realităţii acestuia; el afirmă, s-a născut spre a afirma ordinea lucrurilor reale, dar prezenţa lui desemnează tocmai absenţa realului — cuvîntul este un element fantastic; şi la fel stau lucrurile în tot ceea ce are la bază cuvîntul şi-n primul rînd în literatură: *pentru ca scriitura să fie posibilă ea trebuie să plece de la moartea a ceea ce constituie subiectul vorbirii; dar ca urmare a acestui fapt ar deveni ea însăşi imposibilă pentru că n-ar mai avea despre ce vorbi. Literatura nu devine posibilă decît în măsura în care se face imposibilă* (p. 183).

Altfel spus: *Cuvîntul nu evocă realitatea la care se referă; cuvintele spuse înseamnă moartea lucrurilor; dar este cunoscută dintotdeauna această puternică proprietate a literaturii, a combinaţiilor de litere de a recrea, de a instaura o realitate care nu are nici o altă existenţă* (*Littérature et signification*, p. 8). Ceea ce înseamnă că şi literatura, de fapt irealã prin natura ei, adică neputînd fi verificată prin referire la realitate, afirmă totuşi, prin chiar acest fapt, realitatea. Iată de ce se poate spune că literatura este fantastică în esenţa ei: ca şi fantasticul ce constituie o negaţie a realităţii *întru* afirmarea acestei realităţi; şi iată de ce literatura fantastică este, de fapt, mai « realistă » decît ceea ce este îndeobşte denumit « literatura realistă » — adică mai fidelă singurei realităţi cu care poate fi confruntată literatura, aceea a sie înseşi.

https://biblioteca-digitala.ro

RĂZVAN TEODORESCU

Fantasticul animalier ca reprezentare

Există între diferitele moduri de a face istorie de artă plastică unul anume, mai rar frecventat, poate mai anevoios în căutarea şi rînduirea datelor, mai puţin limpede celor doritori de repezi clarificări, mai neobişnuit în acest cîmp de cercetare. Mă gîndesc la sondarea acelor straturi adînci ale unor stiluri, curente şi epoci de artă care păstrează, latent şi adesea nediferenţiat, memoria unor alte stiluri, curente şi epoci ce-şi transmiteau, preschimbate peste timp, motive şi structuri a căror existenţă istorică părea a fi demult încheiată. Asemenea « permanenţe » ale artei— fie ele simbolism cromatic, înţeles simbolic al unor forme geometrice sau ornamente elementare întîlnite în arii despărţite prin mari, foarte mari distanţe —, modelate de fiecare dată conform gustului şi mentalităţii dominante în fiecare dintre timpurile pe care le traversează, îşi au îndeobşte începuturile în vremuri atît de îndepărtate şi de puţin ştiute, încît încercarea de a le fixa momentul şi locul celei dintîi exprimări plastice rămîne, în cea mai mare parte, sterilă.

Dacă pentru a ilustra, fie şi foarte sumar, drumul de mai multe ori milenar al unor motive investite cu sensuri diferite după timp şi loc, am ales tocmai bestiarul, este măcar şi numai pentru pricina că la noi s-a vorbit şi s-a scris mai puţin despre acest credincios întovărăşitor al artelor vechi, originar în mare parte — în ceea ce priveşte Europa — dintr-un acelaşi imens spaţiu geografic oriental ce a transmis din veac în veac spre Apus animalele sale — cu osebire cele fantastice — populîndu-i acestuia din urmă o întreagă lume cu monştri învinşi de eroi, în miturile greceşti, în basmele Nordului germanic sau în sculpturile romanicului şi goticului.

Moştenind, dintr-un străvechi orizont cultural ce coboară pînă la începuturile epocii de piatră, interesul pentru animalul pe care vînătorul primitiv dorise să-l « captureze » prin magie cinegetică pe pereţii peşterilor şi pe care mai tîrziu ginţile şi triburile aveau să şi-l ia drept totem, cele dintîi civilizaţii ale Orientului au cunoscut o adevărată zoolatrie vădită în curioase practici funerare din mileniile VI, V şi IV înaintea erei noastre, surprinse la El Obeid în vecinătatea Nilului sau la

https://biblioteca-digitala.ro

Harappa în peninsula hindusă. În acest « cult al animalului » cu origini nu de tot desluşite îşi află desigur explicaţia, preferinţa — mereu sporită şi îmbogăţită cu noi şi noi reprezentări — pentru înfăţişările zoomorfe în care vietatea domestică stă alături de fiară, amîndouă la rîndu-le împrumutîndu-şi părţi de trup unor alcătuiri fantastice de nimeni văzute dar de toţi crezute ca existînd undeva, pe un tărîm unde vegheau puteri subpămîntene şi celeste înfruntate pentru răul sau binele omului. Animalul va începe acum să reprezinte pentru stăpînii şi supuşii primelor state sclavagiste un simbol, într-o lume care gîndeşte, care scrie şi care-şi imaginează rînduielile, zeii şi cîrmuitorii în simboluri.

Simbol al sacrului ca şoimul Egiptului sau vaca în India protoistorică; simbol al forţei cum este taurul Apis în imperiul faraonilor, sau leul, însoţitor al lui Marduk şi al lui Iştar în credinţele şi legendele babiloniene; simbol al fertilităţii ca şarpele înfăţişat pe monumentele vremii lui Hammurabi într-un ţinut în care solul rodea cu preţul unei trude imense; simbol al dualismului, în sfîrşit, al luptei eterne de esenţă maniheeană în care Orientul a crezut mereu şi pe care ar înfăţişa-o, pare-se, afrontarea animalieră atît de dragă compoziţiilor plastice răsăritene ale căror ecouri, traversînd Persia antică, au ajuns pînă în evul mediu bizantin şi occidental. Iar lor li se adăugau, alte, mereu alte reprezentări zoomorfe menite nu numai a înfricoşa, ci şi a simboliza printr-o întreagă teratologie închipuită — prin taurul înaripat şi prin grifonul din Asiria şi Iran, prin sfinxul din Egipt, prin reptila « naga » şi prin pasărea « Garuda » din India, prin combinaţii insolite de vulturi şi lei, de reptile şi oameni — credinţa vechilor orientali într-un cortegiu fantastic şi teribil, întovărăşind pe zei şi veghind pe despoţi. Asemenea întrupări plastice ale forţelor unei naturi încă puţin cunoscute şi înspăimîntătoare, imagini cioplite în statui şi în reliefuri gigantice la Gizeh, la Ninive, la Susa sau la Persepolis,mai tîrziu cizelate în metale preţioase sau pictate pe ceramica acestor părţi de lume, reprezentate cu o grijă care merge de la redarea sobră a unor anatomii, obişnuite sau fantastice, în primele milenii de istorie orientală, pînă la manierismul şi decorativismul asirian şi ahemenid, sînt încărcate de-a lungul unei foarte lungi epoci istorice cu un aproape acelaşi înţeles. Animalul firesc sau închipuit, « bestia », e înainte de toate imaginea plastică a unei noţiuni politice şi religioase ce trebuia să covîrşească, iar această primă vîrstă a bestiarului rămîne pe de-a întregul *simbolică*.

Acoperite pînă tîrziu de gheţuri, mai apoi de taiga şi de tundră, imensele întinderi boreale ale Eurasiei ca şi stepele şi pustiurile aflate la miază-zi de ele n-au încetat să fie regiuni, prin excelenţă, ale nomadismului. Pentru oamenii acestor locuri pînă tîrziu, spre timpurile moderne — şi încă astăzi, dacă ne gîndim la folclorul şi la arta populară a Siberiei — animalele de stepă, cervideele (cerbul, renul), carnasierele (lupul), păsările răpitoare (vulturul), au fost tovarăşele sau duşmanele de zi cu zi. Locuitorii de pe malurile fluviilor şi lacurilor, de pe Enisei, de pe Obi sau Baical, le gravaseră pe stînci, pentru ca mai apoi — ca şi semenii lor, călăreţii din Mongolia şi dinspre Altai — să le înfăţişeze în imagini tot mai decorative mai stilizate, mai dinamice, mai de nerecunoscut într-o lume în care arma, coiful, şaua sau garnitura de centură a războinicului erau singurele ce puteau fi înfrumuseţate cu asemenea imagini migălos lucrate în metal şi în piele, în lemn şi în os[1].

Devenite adevărate însemne-tamgale, « insigne », uneori cu semnificaţie magică ale unor clanuri dintre sutele ce străbăteau în toate sensurile, veac după veac, întinsurile Asiei centrale şi de nord, asemenea animale, alese de cele mai multe

[1] Karl-Jettmar, *L'art des steppes, Le style animalier eurasiatique. Gènese et arrière-plan social*, Paris, 1965

https://biblioteca-digitala.ro

ori, cum era şi firesc, dintre cele domestice sau sălbatice cunoscute în această parte a continentului, devin tot atîtea imagini fantastice, terifiante sau cel puţin ciudate, rod al unui exces de geometrizare şi de stilizare, cu origini într-o mentalitate şi în forme plastice ce-şi au perfecte paralele în epoca neoliticului şi în acelea ale bronzului şi fierului din Europa.

Descompuse şi recompuse, contorsionate şi repliate, preschimbate în imagini noi şi tot mai mult fără legătură cu natura, reprezentările de păsări şi de cervidee ce nu lipsesc în arta vechilor populaţii de dincolo de Urali şi de Caspica, nici în aceea scitică sau numai de influenţă scitică — aşa cum le ştim prin faimoasele descoperiri altaice de la Pazirik, prin cele din curganele nord-pontice sau, mai indirect dar cu mult mai aproape de noi, prin cele dobrogene, de sorginte traco-getică, de la Agighiol — se vor învecina după veacurile V şi IV înaintea erei noastre cu altele luate din repertoriul « clasic » al Persiei contemporane, fiind transformate şi ele la rîndu-le în adevărate însemne cu rol decorativ şi mai ales heraldic, ce închipuiau, într-o societate de călăreţi, de luptători şi de păstori nu numai semnele distinctive ale unor clanuri, ci şi pe acelea ale cîrmuitorului nomad şi ale şamanului, aflaţi şi unul şi altul sub protecţia şi adesea în chiar descendenţa unui animal-strămoş dintre cele ce-s nenumărate în legendele siberiene (să nu uităm doar, Gingis-han el însuşi era, după tradiţiile mongolice medievale, nepotul unui lup !).

Sarmaţii — cei pe care Herodot îi credea urmaşi ai sciţilor şi ai Amazoanelor — sălăşluind un timp undeva în nordul Pontului Euxin, au transmis antichităţii tîrzii, alături de gustul oriental pentru culoare, acelaşi heraldism zoomorf, mai pronunţat şi mai fantastic încă, în care animalul apare în aşa numitul « galop culcat », formă extremă de stilizare plastică a unui obicei de stepă. Pe urmele sarmaţilor populaţiile nomade pătrunse din Răsărit în Europa premedievală—avarii, bulgarii şi maghiarii—, ca şi cele ce le-au urmat de la pecenegi la tătari şi la turcii osmani, cu rînduieli sociale tot mai bine precizate şi cu o ierarhie tot mai rigidă, transformă în ceva firesc şi frecvent semnul distinctiv, blazonul, în care animalele fantastice şi de pradă au locul precumpănitor. Prin sîngeroase şi îndelungi contacte cu asemenea neamuri migratoare, mai tîrziu prin cruciade, evul mediu occidental avea să cunoască în parte acest heraldism al Orientului de stepă şi nu mică va fi fost partea acestuia din urmă la naşterea, în apusul şi mijlocul continentului, a semnului medieval şi cavaleresc prin excelenţă: stema.

Dar aici, cu ecouri, cum vedem, dintre cele mai îndepărtate şi mai neaşteptate, se încheia o altă vîrstă a bestiarului, aceea *heraldică*.

Întorcîndu-ne în timp spre antichitatea clasică mediteraneană, acolo unde sufletul şi chipul omului şi-au găsit în arta oglindirea pe care o ştim, nu vom fi prea surprinşi de nu vom afla altceva decît un bestiar care prin toate făpturile sale fantastice a plăsmuit undeva în umbra copleşitoare a unuia dintre marile triumfuri ale spiritului Greciei vechi, antropomorfismul plastic. Încă din vremurile geometricului şi ale arhaicului elen pătrunseseră prin Ionia microasiatică şi prin insulele arhipelagului, din Mesopotamia, Asiria şi Egipt pe pămînt balcanic, animale închipuite ale celui mai vechi Orient, grifoni şi sfincşi pe care în ceramica din Atica şi din Corint sau în decoraţia unor temple de la Delfi, contemporanii lui Hesiod şi cei ai lui Solon le vor socoti printre motivele predilecte ale artei lor. Ale unei arte pe care privind-o şi înţelegînd-o sub semnul — prea adînc întipărit în noi — al unei educaţii şi al unor gusturi clasicizante, avem prea des tentaţia de a o îngrădi în limitele perfecte şi inefabile ale plasticii « marelui veac » sau a timpurilor ce l-au precedat şi urmat imediat, dar din care uităm uneori statornica, îndelungata,

https://biblioteca-digitala.ro

chiar dacă aparent modesta prezență « barbară » a Răsăritului. E greu de spus, însă cît și cum va fi ajutat acesta din urmă la alcătuirea de către grecii vechi — pe un fond sud-est european predispus, se pare, din protoistoric încă, la creații misterioase și bizare —, a acelor ființe fantastice întîlnite la tot pasul în arta și mitologia Eladei antice și mai apoi în acelea ale imperiului roman, de la gorgone la centauri și satiri, de la sirene și nereide la Pan și Minotaur.

Ceea ce surprinde la prima vedere, dar ceea ce se explică deîndată amintindu-ne atașamentul Greciei clasice și elenistice față de chipul și trupul omenesc, este tendința permanentă spre umanizarea acestor plăsmuiri pe care zoomorful și le împarte, în mod egal aproape, cu antropomorful. Mai mult, admirăm în redarea tuturor acestor monștri — animale umanizate și oameni animalizați [1] — în sculpturile, mozaicurile sau picturile greco-romane, grija arătată de artiștii anonimi pentru care asemenea întruchipări vor fi existat aevea, tratării separate, clare, bine delimitate, de o plasticitate remarcabilă — ce ne aduce în minte idealul elen al frumuseții anatomice — a tuturor părților, omenești și neomenești deopotrivă, intrate în straniile dar deobicei seninele combinații monstruoase; combinații care rămîn de cele mai multe ori, cu cît înaintăm spre apogeul antichității, pretexte pentru savante și manieriste jocuri de linii și volume, pentru a deveni peste secole, odată cu redescoperirea lor în clasicismul modern al celui de al XVII-lea veac și al Empire-ului simple motive decorative, grațioase și pitorești, într-un univers artistic cu totul altul.

Făcînd parte, evident, din lunga carieră a bestiarului, monștrii antropo-zoomorfi ai Greciei și ai Romei — cu trupuri fantastice, adesea de o mare frumusețe — marchează în istoria acestuia ceea ce am fi înclinați a numi etapa sa *plastică*, cu precădere.

Împrejurări felurite ale politicii, ale negoțului și ale credinței au adunat la un loc în veacurile de mijloc ale istoriei și artei europene ecouri — și ele dintre cele mai felurite — din vechiul Orient egipto-mesopotamian, din celălalt Orient, de stepă, din civilizația clasică mediteraneană. Apusul merovingian, carolingian și romanic, ca și, în parte, Bizanțul din pragul mileniului nostru primiseră, pe căi și cu interpretări diferite, odată cu un repertoriu de motive în care delimitările cronologice și tipologice precise sînt aproape cu neputință de făcut, o întreagă fantastică zoologie din aceste trei lumi deopotrivă, remodelată cu o pasiune, cu o virtuozitate și cu o fantezie rar întîlnite în istoria plasticii, îmbogățită cu semnificații morale creștine ce nu puteau lipsi într-o vreme în care ideile dualiste și milenariste așteptarea înfricoșată a Judecății de Apoi și a clipelor Apocalipsei, spaima născută din viziunile teribile ale unui infern greu de ocolit, deveniseră punctele centrale ale reflecției individuale și tonurile dominante ale mentalității colective.

Dacă pentru meșterii făurari, cioplitori în piatră și în lemn sau pictori de manuscrise de pe continent, din Scandinavia și din Irlanda veacurilor VII, VIII și IX, creatori ai fastuoaselor bijuterii longobarde și france, ai sculpturilor de pe pietrele istoriate din Gotland sau de pe corăbii funerare ca aceea de la Oseberg, ai celebrelor cărți miniate de felul celor de la Durrow și Kells, animalul fantastic — îndeobște dragonul, atît de des întîlnit în literatura și în miturile nord-germanice — rămîne, într-un decor haotic și debordant, un simplu pretext pentru complicate desene

---

[1] Judicioase observații și încercări pe marginea unui « posibil dicționar al monstruosului în artă » găsim la Gilbert Lascault (*Essai d'une classification formelle des monstres dans l'art*), în « Sciences de l'art» 1965, p.115—1132; *Approche du monstrueux*, în « Revue d'esthétique » 3—4, 1966, p. 375—389).

https://biblioteca-digitala.ro

de linii şi benzi, pentru treceri neverosimile şi neobservate de la o imagine zoomorfă la alta, el îşi va recăpăta plasticitatea şi valoarea simbolică, din timpurile greco-elenistice şi din cele, anterioare, ale Persiei şi ale Asiriei, atunci cînd devin nemijlocite şi legăturile imperiului lui Carol cel Mare cu Orientul arabo-bizantin, moştenitor în egală măsură al despotiilor răsăritene şi al Răsăritului roman.

Stimulată de contemplarea stofelor preţioase orientale ajunse prin negustori şi prin cruciaţi în Franţa şi în Anglia, în Germania şi în Sicilia — împodobite cu medalioane cuprinzînd animale afrontate, sfincşi, centauri, elefanţi şi leoparzi —, nu mai puţin de poveştile fantastice ale unor călători ca Jehan de Mandeville despre monştrii mai mari ca opt lei şi mai puternici ca o sută de acvile întîlniţi în acelaşi Orient fabulos, imaginaţia contemporanilor va ajunge să zămislească o lume zoomorfă compozită, investită cu puteri şi calităţi supranaturale, descrisă pe larg, după gustul eclectic şi livresc al vremii, dar şi după modelul « Fiziologului » grecesc, în tratate versificate sau în proză cum sînt faimoasele « Bestiaria » din veacurile al XII-lea şi al XIII-lea datorate unor autori ca Philippe de Thaon, ca normandul Guillaume le Clerc sau ca Richard de Fournival. Şi astfel, prin artele somptuoase, prin cărţi şi povestiri, vor pătrunde pe capitelele şi în frizele unor biserici din romanic, mai apoi de-a lungul balustradelor şi turnurilor catedralelor din gotic, animalele reale sau imaginare, simboluri ale unui univers demoniac, ameninţător, întruchipînd viciile în ilustrarea « Psychomachiei » lui Prudentius sau diavolii în « Tentaţia sfîntului Antonie ». Animale ihtiomorfe, cyno şi gastrocefale, halucinante sau groteşti, în luptă sau la pîndă, mişunînd pe paginile manuscriselor, adăpostite în semiobscuritatea navelor romanice şi a porticelor de mănăstiri, ţîşnind — ca bineştiutele « gargouilles » zoomorfe— din înălţimile clădirilor gotice, sînt zugrăvite sau cioplite cu o grijă ce dovedesc din partea meşterilor şi, uneori, a celor ce le porunciseră, nu numai un simţ plastic remarcabil dar şi o teamă metafizică de forţele obscure cu trup de animal pe care călugărul şi laicul aveau să le contemple curioşi, înfricoşaţi de înţelesul lor, dar nu mai puţin robiţi adesea de formele lor de o stranie frumuseţe. Ele vor face parte, cu sensul demoniac ce-l implicau, din întreaga istorie a spiritului european[1] pînă la sfîrşitul evului mediu şi zadarnică va fi ridicarea unei autorităţi de talia celei a lui Bernard de Clairvaux împotriva acestei « deformis formositas, ac formosa deformitas » ce ameninţa, se pare, însăşi reculegerea şi gîndul pios.

O adevărată mulţime de « drôleries », de figuri diavoleşti invadează sculptura şi pictura goticului matur şi tîrziu ca şi arta Renaşterii[2], luînd uneori înfăţişarea chiropterelor-demoni din Extremul Orient în unele opere ale lui Duccio, Giotto şi Pol de Limbourg sau primind alcătuiri dintre cele mai neaşteptate şi mai fantastice în imaginaţia artiştilor germano-neerlandezi din epoca lui Grünewald şi a lui Bosch, acesta din urmă autentic precursor al bestiarului suprarealist. Şi pînă tîrziu, în timpurile Reformei, centrul continentului pasionat pentru ocultism şi pentru magie, străbătut de alchimişti şi de astrologi, va rămîne credincios gustului pentru reprezentări antropo-zoomorfe ciudate, neobişnuite, ca cele din unele gravuri ale lui Dürer, înfăţişînd emisari şi locuitori ai iadului.

Însă, desigur, locul lor în artă devenea tot mai restrîns într-o lume dominată din ce în ce mai mult de raţionalism şi scientism, iar bestiarul îşi încheia viaţa

[1] Edificatoare în acest sens este lectura cărţilor lui Jurgis Baltrusaitis: *Le moyen âge fantastique. Antiquités et exotisme dans l'art gothique, Paris*, 1955; *Réveils et prodiges. Le gothique fantastique*, Paris, 1960.

[2] Pierre Francastel, *Mise en scène et conscience: le diable dans la rue à la fin du moyen âge* în « La réalité figurative. Elémentes structurels de sociologie de l'art », Paris, 1965, p. 326—338.

https://biblioteca-digitala.ro

odată cu stingerea treptată a ceea ce ne pare a fi ultimul său aspect major, acela *demonologic*.

Nu există, firește, în prea fugara schiță de istorie a bestiarului pe care am încercat-o, o tranșantă demarcare a momentelor sale principale. Alegînd pentru fiecare dintre ele drept pe deplin grăitoare acele trăsături lăuntrice sau exterioare ce ni s-au părut definitorii pentru spiritul epocii, nu putem face abstracție, spre pildă, la fiecare, de prezența sensului simbolic — uneori dominant ca în vechiul Orient, alteori abia înțeles ca în arta greco-romană —, cum nu putem omite nici pe aceea a elementului plastic existent, în fond, de fiecare dată, — mai pronunțat, ca în lumea clasică sau medievală, mai atenuat ca în aceea a stepelor —, nici pe aceea a factorului demonologic sau a celui heraldic ce-și vor fi avut partea lor în zoomorfismul fantastic sau obișnuit din Mesopotamia și din Asiria.

Simbolicul vechi-oriental, heraldicul artei de stepă, plasticul celei greco-romane, demonologicul medieval rămîn a fi nu mai puțin, ni se pare, trăsăturile esențiale ale imaginii bestiarului în fiecare dintre aceste vremuri și locuri, iar deslușirea lor separată ajută, poate, la mai clara înțelegere a acelei evoluții « subterane » a artei, de care aminteam la început, a destinului unor persistențe, semnificative pentru chiar continuitățile și preschimbările petrecute în gustul și în sensibilitatea oamenilor de-a lungul istoriei lor.

https://biblioteca-digitala.ro

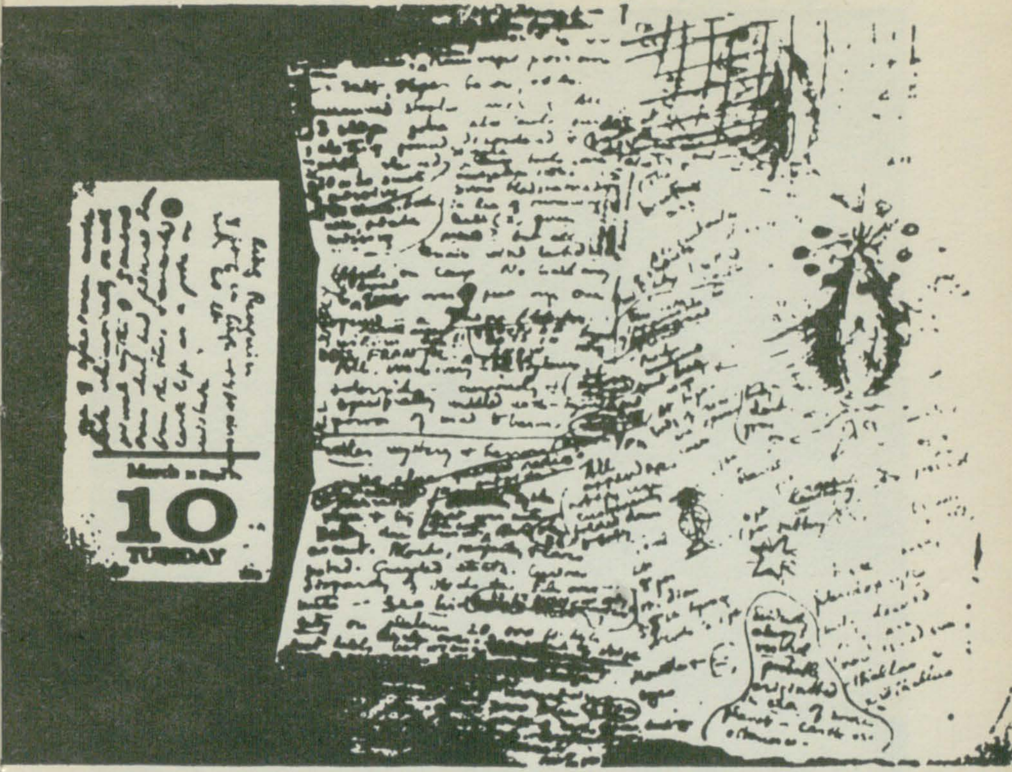

Notes d'H.P.L. pour « Les Montagnes hallucinées ».

H. P. LOVECRAFT

SCIENCE—FICTION și FANTASTIC

https://biblioteca-digitala.ro

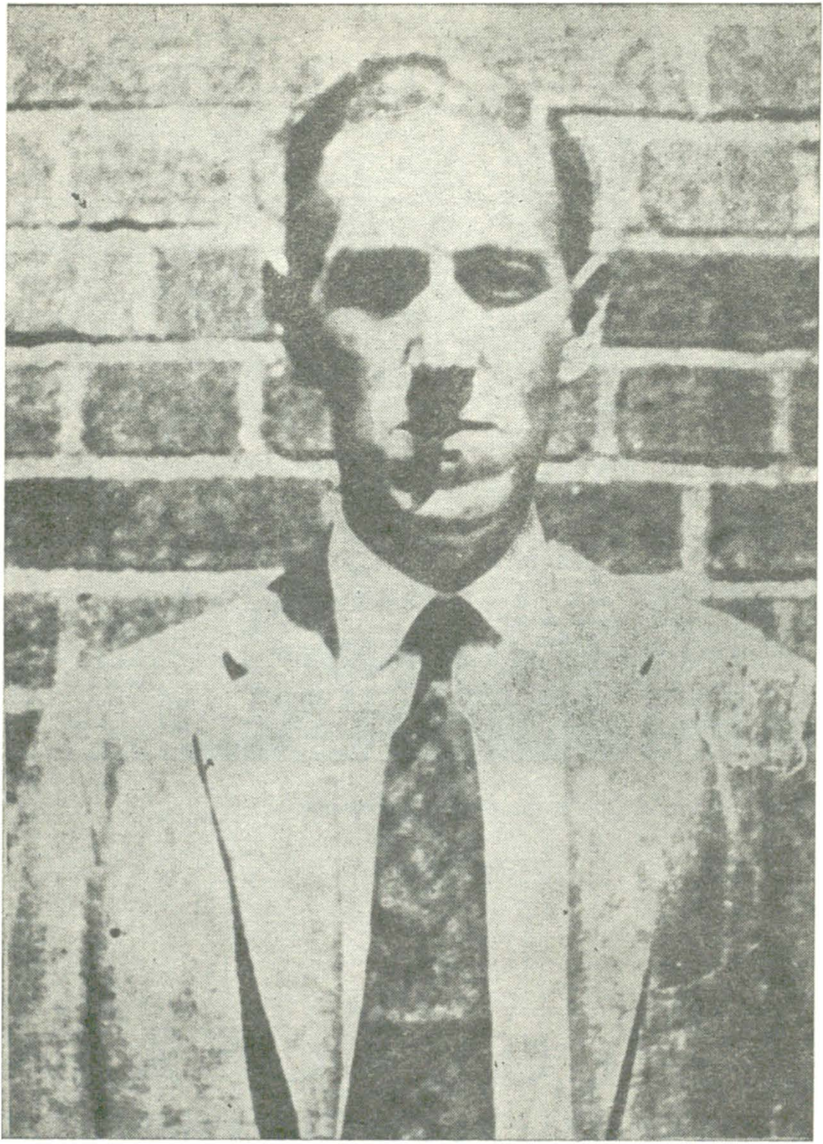

https://biblioteca-digitala.ro

HOWARD PHILLIPS LOVECRAFT

CULOAREA CĂZUTĂ DIN CER

nuvelă

La apus de Arkham colinele se înalţă sălbatece, şi se iscă văi cu păduri adînci prin care nu şi-a croit niciodată drumul vreo secure. Trecători întunecoase şi înguste se cască, şi arborii se înclină într-o viziune fantastică, iar pîrîiaşele se strecoară fără să fi răsfrînt vreodată licărul luminii de soare. Pe pantele mai blînde s-au aciuit ferme străvechi, risipite prin stînci, şi colibele lor joase, năpădite de muşchi îşi rumegă fără sfîrşit gîndurile la tainele Noii Anglii în aerul stătut de sub marile ieşituri ale stîncilor; însă toate sînt acum pustii, vetrele lor largi se năruie iar pereţii jupuiţi li se umflă ameninţători pe sub acoperişurile căzute.

Bătrînii au plecat de aici iar străinilor nu le place să trăiască prin partea locului. Au încercat şi nişte canadieni din cei care vorbesc franţuzeşte, au încercat şi nişte italieni, au venit şi nişte polonezi, şi tot aşa au plecat. Şi asta nu din cauza vreunui lucru care ar putea fi văzut sau auzit sau pipăit, ci din cauza a ceva care se lasă doar închipuit cu mintea. Locul acesta nu este deloc prielnic închipuirilor, şi noaptea nu naşte vise odihnitoare. Asta trebuia să fie ceea ce-i alungă de aici pe străini, căci în ce-l priveşte pe bătrînul Ammi Pierce, el nu le-a povestit niciodată nimic din ceea

https://biblioteca-digitala.ro

ce-şi mai aminteşte din vremurile stranii de demult. Ammi, care de ani de zile nu mai e chiar întreg la minte, este singurul care rămîne mai departe, şi care vorbeşte vreodată de vremurile acelea stranii; şi are curajul s-o facă pentru că stă cu casa chiar la marginea cîmpurilor deschise şi a drumurilor animate din jurul Arkhamului.

Odinioară a fost un drum care trecea peste dealurile şi prin văile acestea, care străbătea chiar locurile unde acuma este landa fulgerată; dar oamenii au încetat să se mai folosească de el şi şi-au croit un alt drum arcuindu-se departe către miazăzi. Urmele celui vechi se mai văd încă printre ierburile paraginii care se întoarce peste tot ţinutul, şi unele din urmele acestea vor mai dăinui fără îndoială chiar şi cînd jumătate din văile de aici au să fie inundate la crearea lacului de acumulare. Atunci pădurile întunecoase vor fi fost tăiate iar landa fulgerată îşi va dormi somnul adînc sub apele albastre a căror faţă va răsfrînge cerul şi se va sfărîma în valuri mici în soare. Şi tainele acelor vremuri stranii de demult vor fi una cu tainele adîncurilor; una cu înţelepciunea tăinuită, adîncă a bătrînului ocean, şi cu misterele nepătrunse ale primelor vîrste ale pămîntului.

Cînd am ajuns printe colinele şi văile acestea să fac măsurătorile pentru lacul de acumulare mi s-a spus că locul este blestemat. Asta mi s-a spus la Arkham, şi pentru că acesta este un oraş foarte vechi încărcat de legende cu vrăjitoare m-am gîndit că blestemul acesta este poate vreo superstiţie şoptită de bunice copiilor de-a lungul veacurilor. Chiar şi numele acesta, « landa fulgerată » mi s-a părut nefiresc şi teatral, şi mă întrebam cum de ajunsese în folclorul unui neam de puritani. Pe urmă am văzut cu ochii mei hăţişul învălmăşit întunecîndu-se spre soare apune al trecătorilor şi pantelor abrupte şi nu m-am mai minunat de nimic altceva decît de taina ei nepătrunsă de veacuri. Cînd am văzut locurile acestea prima dată era dimineaţă, însă acolo umbrele pîndeau cît era ziua de mare. Arborii creşteau prea deşi şi trunchiurile le erau prea groase pentru o pădure obişnuită, oricît de viguroasă, din Noua Anglie. Prin aleile întunecate dintre ei se strîngea prea multă tăcere şi pămîntul era prea moale sub muşchiul umed şi frunzele care putrezeau de ani nesfîrşiţi.

Prin cîmpurile deschise, mai ales de-alungul vechiului drum, erau risipite mici ferme la poalele colinelor; uneori toate clădirile rămăseseră în picioare, alteori doar una sau două şi altele mai erau amintite doar prin cîte un horn singuratic sau o pivniţă încet năruindu-se. Ierburi şi bălării sălbatece domneau pretutindeni, şi sălbăticiuni furişe foşneau pe sub picioare. Peste toate coborîse o ceaţă de nelinişte şi apăsare; o aură de ireal şi de grotesc, de parcă vreun element vital de perspectivă sau de clarobscur ar fi alunecat nefiresc, strîmbîndu-se. Nu m-am mai mirat că străinii nu mai vroiau să stea aici, pentru că nu era o regiune în care să-ţi găseşti un somn odihnitor. Semăna prea mult cu un peisaj de Salvator Rosa; prea aducea cu cine ştie ce gravură în lemn urîcioasă dintr-o povestire de groază.

Dar nici chiar toate acestea nu erau atît de rele cît era landa fulgerată. Am recunoscut-o din clipa în care mi-am coborît privirile asupra ei în fundul unei văi spaţioase; căci nici un alt nume nu s-ar fi potrivit locurilor acestora, şi nici un alt loc nu s-ar fi potrivit cu un asemenea nume. Îţi venea să crezi că poetul găsise cuvintele acestea dînd ochii exact cu această regiune. Trebuie să fi fost, m-am gîndit privind-o, urmarea unui foc mare; dar de ce nu mai crescuse vegetaţie nouă peste aceste cinci acre de pustietate cenuşie răspîndindu-se largi sub ceruri ca o palmă uriaşă mîncată de acizi printre păduri şi cîmpuri? Se întindea mai ales la miază noapte de vechea linie a drumului, însă trecea puţin şi în cealaltă parte. Simţeam o reţinere nelămurită să mă apropii şi n-am făcut-o în cele din urmă decît pentru că treburile mele mă duceau prin locurile acestea şi dincolo de ele. Pe toată întinderea nu era nici un fel de vegetaţie, doar o pulbere fină, cenuşie, sau poate chiar cenuşă pe care s-ar fi zis că niciodată n-o spulberase din locurile acestea vîntul. Arborii din preajmă

https://biblioteca-digitala.ro

erau bolnavi şi chirciţi, şi multe trunchiuri uscate putrezeau din picioare sau răsturnate la marginea drumului. Pe cînd treceam grăbit am văzut spre dreapta cărămizile şi pietrele năruite de la un horn şi o pivniţă de altă dată, şi mai încolo căscîndu-se, neagră, gaura unui puţ părăsit unde aburii stătuţi îşi jucau farmece ciudate în nuanţele iscîndu-se în lumina soarelui. Chiar şi urcuşul îndelung prin pădurea întunecoasă mi s-a părut apoi bine venit prin contrast, şi nu m-am mai minunat de şoaptele înspăimîntate ale celor din Arkham. Nu se mai vedea nici o casă sau ruină pe aproape; chiar şi în zilele de demult locul acesta trebuia să fi fost singuratec, izolat. Şi în amurg, temîndu-mă să mai trec pe lîngă locurile lugubre de aici, am ocolit spre oraş pe drumul care se arcuia spre miază zi. Aş fi vrut chiar să văd norii strîngîndu-se, căci din golurile adîncurilor cereşti de deasupra mi se strecurase în suflet o sfioşenie nefirească.

În seara aceea îi întrebai pe bătrînii din Arkham despre landa fulgerată şi despre ce se înţelegea prin expresia « vremurile acelea stranii » pe care atîţi mi-o murmuraseră cu fereală. Nu reuşii să capăt însă răspuns mulţumitor, în afară de cel care-mi spunea că taina era mult mai puţin veche decît îmi imaginasem. Nici nu era ceva care să ţină de vreo veche legendă, ci un lucru care se petrecuse chiar în viaţa acestora cu care stăteam acuma de vorbă. Se petrecuse anume prin anii optzeci şi faptul era că o familie întreagă dispăruse sau fusese ucisă. Vorbitorii nu voiau să fie mai precişi; şi deoarece toţi mă îndemnaseră să nu dau nici o atenţie aiurărilor lui Ammi Pierce, am plecat să-l caut încă de a doua zi dimineaţă, după ce aflasem că locuieşte în coliba străveche, dărăpănată chiar în locul unde arborii începeau să se îndesească. Era un loc înfricoşător, singuratec, şi începuse să exhale aburul miazmatic abea simţit care stăruie în preajma caselor prea bătrîne. Numai după ce bătusem îndelung izbutii să-l trezesc pe bătrînul ocupant, şi cînd îşi tîrî sfielnic paşii spre uşă am putut să-mi dau seama că nu era bucuros de oaspeţi.Nu era însă un om atît de doborît de bătrîneţe pe cît mă aşteptasem; dar ochii i se închideau mereu iar vestmintele neîngrijite şi barba căruntă îl făceau să pară istovit şi pierdut.

Neştiind cum l-aş fi putut îndemna mai bine să-şi înceapă poveştile, mă prefăcui că venisem cu treburi; îi spusei că eram însărcinat cu măsurătorile şi-i adresai întrebări oarecare despre regiunea din jur. Era un om mult mai inteligent şi mai cultivat decît fusesem făcut să cred, şi pînă s-apuc să stau de vorbă cu el de-a binelea, şi înţelesese mai multe despre tema aceasta decît oricare din oamenii cu care intrasem în vorbă la Arkham. Era cu totul deosebit de ţăranii pe care-i întîlnisem în regiunile peste care urma să se întindă lacul de acumulare. Nu formulă nici un regret faţă de milele întregi de păduri bătrîne şi fermele care aveau să fie acoperite de ape, cu toate că poate aş fi auzit şi aşa ceva dacă locuinţa sa n-ar fi fost aşezată în afară de limita viitorului lac. Tot ce i se citea pe faţă era o uşurare; un sentiment de uşurare faţă de faptul că văile adînci şi întunecoase prin care rătăcise întreaga viaţă aveau să-şi găsească sfîrşitul. Era mai bine că aveau să le acopere apele acum — mai bine sub ape decît aşa cum fuseseră din vremurile acelea stranii încoace. Şi spunînd acestea, vocea lui răguşită se stinse, iar trupul i se încovoie înainte în vreme ce arătătorul mîinii drepte începu să împungă tremurător, emfatic aerul.

Atunci am auzit şi eu povestea, şi ascultîndu-i vocea tremurătoare hîrîindu-şi şi şoptindu-şi cuvintele simţeam cum mă trec iarăş şi iarăşi fiorii deşi era o zi călduroasă de vară. Adesea am fost silit să-l opresc din divagaţii, să-i completez unele detali de ordin ştiinţific pe care el le aflase doar repetînd papagaliceşte, cu memoria lui, conversaţiile oamenilor de ştiinţă, sau să umplu anumite goluri unde simţul său logic şi de continuitate îl părăsise. Cînd termină, nu mai era pentru mine un prilej de uimire faptul că mintea i-o cam luase razna, şi nici că oamenii din Arkham nu voiau să spună prea multe despre landa fulgerată. Mă grăbii să

https://biblioteca-digitala.ro

ajung la hotel înainte de apusul soarelui, căci nu mi-ar fi fost deloc la îndemînă să văd stelele răsărindu-mi deasupra capului în cîmp deschis; şi a doua zi m-am şi înapoiat la Boston să demisionez din funcţia pe care o ocupam. Nu mai aveam deloc inimă să pătrund încă o dată în haosul întunecos al pădurilor şi al coastelor prăpăstioase, şi nici să mai dau ochii încă odată cu landa cenuşie, lovită de trăsnet unde puţul cel negru îşi căsca adîncurile din grămada de cărămizi şi pietre năruite. Lacul de acumulare avea să-şi întindă apele curînd peste toate şi toate tainele acestea vechi aveau să rămînă pecetluite pentru veşnicie în adîncurile apoase. Dar nici acum nu cred că m-aş mai întoarce de bună voie prin părţile acestea noaptea — cel puţin nu sub lumina sinistră a stelelor; şi nimeni nu m-ar putea sili vreodată să beau din apele noi ale oraşului Arkham.

Totul a început, povestea bătrînul Ammi, odată cu meteoritul. Înainte de aceasta nu se mai făcuseră auzite prin partea locului nici un fel de legende mai întunecate de cînd cu marile procese de vrăjitorie, şi chiar şi pe vremurile de demult pădurile dinspre soare apune nu fuseseră atît de temute cît mica insulă a Miskatonicului, acolo unde diavolul îşi întemeiase odinioară curtea-i princiară alături de un ciudat altar de piatră, mai veche încă decît indienii atmazii pe aici. Pădurile din părţile acestea nu aveau nimic înfricoşător, şi penumbra lor nu păruse înfricoşătoare pînă în zilele cărora avea să li se spună că au fost stranii. Şi pe urmă se arătase norul alb de la amiază, şirul de detunături auzite în văzduh şi stîlpul de fum care se înălţase din vale departe în pădure. Iar peste noapte întregul Arkham auzise de piatra cea mare care se prăvălise din cer împlîntîndu-se în pămînt în preajma puţului de la ferma lui Nahum Gardner. Aceasta fusese casa aşezată pe locul unde avea să se întindă apoi landa fulgerată — căsuţa curăţică şi albă a lui Nahum Gardner, pitită prin grădinile şi livada lui îmbelşugate.

Nahum venise la oraş să le spună oamenilor despre piatra aceasta, şi în drum se oprise pentru cîteva clipe acasă la Ammi Pierce. Pe vremea aceea Ammi era un om de vreo patruzeci de ani şi toate lucrurile acestea fantastice aveau să i se întipărească de neşters în minte. El şi cu nevastă-sa îi urmaseră pe cei trei profesori de la Universitatea Miskatonic, sosiţi în grabă a doua zi dimineaţă să examineze oaspetele nefiresc din necunoscutele spaţii stelare, şi se întrebaseră tocmai de ce, în ajun, Nahum le spusese că piatra ar fi fost chiar atît de uriaşă. Se topise parcă, spunea Nahum arătîndu-le crestătura măricică şi cafenie ridicîndu-se din pămîntul sfîrtecat şi iarba pîrjolită din apropierea puţului său străvechi din curtea din faţă; însă învăţaţii îi răspunseră că pietrele nu se micşorează aşa, văzînd cu ochii. Căldura pe care o emana persista însă în jur, şi Nahum adăugase că în cursul nopţii răspîndise şi o scînteiere stinsă. Profesorii îi încercaseră duritatea cu ciocanele de geologi şi constataseră că era curios de moale. Era de fapt atît de moale încît s-ar fi spus că e elastică, şi ca să scoată un specimen pentru examenul de la laboratorul colegiului trebuiseră să scobească mai degrabă decît să ciobească în aşchii. Îl luaseră într-o găleată împrumutată din bucătăria lui Nahum, căci nici chiar bucăţica aceea atît de mică nu se răcea de loc. În drumul lor de întoarcere se opriseră cîteva clipe să se mai odihnească la ferma lui Ammi, şi atunci cînd doamna Pierce făcuse observaţia că fragmentul acesta se micşora parcă şi lăsa impresia că arde fundul găleţii, s-ar fi zis că se îngîndurează la faţă. Era adevărat, bucăţica luată nu era prea mare, dar poate că la urma urmei scoseseră din meteorit ceva mai puţin decît crezuseră ei înşişi la început.

A doua zi — toate acestea se petrecuseră în iunie '82 — profesorii reveniseră cu toţii manifestînd o stare de mare agitaţie. Trecînd prin faţa fermei lui Ammi îi povestiseră despre lucrurile ciudate care se petrecuseră cu specimenul luat pentru examenul de laborator, şi mai ales că bucata de piatră dispăruse cu totul atunci cînd fusese plasată într-o eprubetă de sticlă. Dispăruse şi eprubeta, şi învăţaţii mai adăugau

https://biblioteca-digitala.ro

ceva despre afinitatea stranie vădită de piatra cea ciudată faţă de siliciu. In laboratorul acela, de altminteri foarte bine pus la punct din punct de vedere ştiinţific, piatra vădise nişte caracteristici de necrezut ;sau mai bine zis nu vădise chiar nimic, nu degajase nici un fel de gaze intrinseci atunci cînd fusese încălzită la cărbuni de lemn, reacţionînd cu totul negativ la tratamentul cu borax dizolvant, şi dovedindu-se de îndată nevolatilă la orice fel de temperatură posibilă, inclusiv la cea a lămpii oxi-hidrice. Pusă pe nicovală păruse cît se poate de maleabilă, şi în întuneric acuza o luminozitate foarte pronunţată. Prin faptul că părea să refuze cu toată încăpăţînarea să se răcească trezise o stare de reală agitaţie în întreg colegiul; şi atunci cînd, încălzită în faţa spectroscopului, manifestase benzi de culoare cu totul neasămănătoare oricăror culori cunoscute ale spectrului normal, cu toţii începuseră să discute pe nerăsuflate despre elemente noi, despre proprietăţi optice bizare şi tot felul de alte lucruri pe care oamenii de ştiinţă sînt ştiuţi să le invoce atunci cînd sînt puşi în faţa necunoscutului.

Aşa fierbinte cum continua să se înfăţişeze, fragmentul fusese plasat într-un creuzet şi tratat cu toţi reactivii indicaţi în asemenea cazuri. Apa nu avu nici un efect. Acidul clorhidric. de asemenea. Acidul azotic şi chiar apa regală nu făcură altceva decît să şuiere şi să se înspumeze peste torida lui invulnerabilitate. Ammi îşi amintea, e drept, cu oarecare dificultate de toate aceste amănunte, însă recunoscuse unii dintre solvenţii pe care eu i-i enumerasem în ordinea obişnuită a unor asemenea analize. Fuseseră folosite amoniacul şi soda caustică, alcoolul şi eterul, urît mirositorul bisulfit de carbon şi o duzină de altele asemenea ; însă deşi greutatea obiectului scădea constant pe măsură ce trecea vremea, şi fragmentul în sine părea că se răcea uşor în solvenţi. nu se remarcase nici un fel de schimbare care să arate că ar fi reuşit să atace în vreun fel piatra. Era însă, neîndoielnic, vorba de un metal. Se mai putea de asemenea adăuga şi că era magnetic ; şi după imersiunea în solvenţii acizi s-ar fi părut că se pot distinge unele urme de aşa numitele figuri Widmänstätten aşa cum se găsesc pe fierul meteoritic. Cînd răcirea avansase simţitor, analizele continuaseră într-un recipient de sticlă ; şi într-o asemenea eprubetă de sticlă fuseseră lăsate aşchiile rezultate din fragmentul original în cursul experienţelor. A doua zi dimineaţă, atît aşchiile acestea cît şi eprubeta dispăruseră fără nici o urmă, şi doar o pată calcinată mai arăta locul de pe raftul de lemn unde fusese plasat vasul.

Toate lucrurile acestea profesorii i le povestiseră lui Ammi atunci cînd poposiseră la ferma lui, şi el îi însoţise şi de data aceasta să mai vadă o dată mesagerul de piatră sosit din stele, însă acum soţia sa nu-l mai urmase. Era sigur de data aceasta că piatra îşi mai pierduse din mărime, şi nici chiar învăţaţii deprinşi cu adevărurile strict ştiinţifice nu mai puteau pune la îndoială adevărul a ceea ce vedeau cu ochii. De jur împrejurul grămăjoarei cafenii, care s-ar fi spus că se trage în ea însăşi, acolo în pămînt în preajma puţului, era acum un loc gol; decît că pămîntul se adîncise ca o groapă ; şi dacă în ajun i s-ar fi putut măsura uşor diametrul la şapte picioare, acum de abea dacă mai avea cinci. Piatra era încă fierbinte şi savanţii îi examinară suprafaţa cu toată curiozitatea în vreme ce se străduiau să desprindă un alt fragment mai mare cu ajutorul ciocanului şi daltei. De data aceasta scobiră adînc şi cînd înlăturară coaja aceasta, constatară că miezul meteoritului nu era omogen.

Scoseseră astfel la iveală ceea ce părea să fie calota unui globul uriaş, colorat, încastrat în substanţa ce forma meteoritul. Culoarea, asemănătoare cu unele din benzile de nuanţe de pe straniul spectru al meteoritului, era aproape cu neputinţă de descris; şi numai prin analogie se gîndiră ei că i s-ar fi putut spune că este o culoare. Nucleul acesta se înfăţişa neted şi lucios, şi, ciocănit uşor, păru să fie fragil şi găunos. Unul dintre profesori îl izbi ceva mai tare cu ciocanul şi atunci se sparse cu un fel de pocnet înăbuşit, spontan. Din el nu ieşi chiar nimic, şi obiectul întreg dispăru fără

https://biblioteca-digitala.ro

urmă din clipa în care fusese spart astfel. Lăsă în urma lui un spaţiu găunos sferic, de vreo trei degete în diametru, şi savanţii fură cu toţii de acord că şi alte asemenea sfere aveau să se arate atunci cînd substanţa care le închidea ar fi fost dată la o parte.

Această presupunere se dovedi falsă; astfel că după încercări zadarnice de a mai găsi alte globule sfredelind piatra, cercetătorii părăsiră locurile, luînd cu ei noul specimen — care însă se dovedi tot atît de refractar la analizele de laborator ca şi cel precedent. În afară de faptul că era aproape elastic, că avea căldură, magnetism şi o luminozitate slabă, că se răcea uşor la acţiunea unor substanţe acide puternice, că poseda un spectru necunoscut, că se topea pur şi simplu la aer, şi că acţiona asupra compuşilor de siliciu cu efecte reciproc destructive—nu prezenta nici un fel de trăsătură care să-i permită identificarea şi la sfîrşitul analizelor oamenii de ştiinţă universitari fură siliţi să recunoască faptul că nu reuşeau să spună nimic concludent despre el. Era ceva care nu provenea din lumea noastră, o bucată sosită din marile spaţii din afară, şi, ca atare, înzestrat cu proprietăţi şi ascultînd de legi necunoscute spaţiului pămîntesc.

În noaptea aceea izbucni o furtună, şi atunci cînd a doua zi profesorii se reîntoarseră la ferma lui Nahum fură întîmpinaţi de o dezamăgire amară. Piatra, care îşi vădise proprietăţile magnetice, trebuie să fi avut şi o însuşire electrică deosebită; pentru că «atrăsese trăznetul», cum spunea Nahum, şi încă în chip ciudat de persistent. De şase ori în mai puţin de un ceas fermierul văzuse trăsnetul lovind groapa din curtea sa din faţă şi cînd furtuna luase sfîrşit nu mai rămăsese nimic decît o groapă sfîrtecată lîngă puţul cel vechi, pe jumătate năpădită de pămîntul năruit înăuntru. Săpăturile mai adînci nu mai dăduseră nici un rezultat, şi oamenii de ştiinţă verificaseră doar faptul că totul dispăruse cu desăvîrşire. Nu mai era nimic de făcut aici; se reîntorseseră atunci la laborator să mai analizeze aşchiile ameninţate şi ele de dispariţie şi care fuseseră închise cu grijă într-un recipient de plumb. Fragmentul acesta mai dură încă o săptămînă, la capătul căreia nu se aflase nimic substanţial. Cînd se topi şi el, nu mai lăsă în urmă chiar nimic, şi, cu vremea, profesorilor aproape că nu le mai venea să creadă că văzuseră cu ochii lor vestigiul acela neînţeles sosit din hăurile fără fund ale spaţiului nesfîrşit: mesajul singuratec, neliniştitor dinspre alte universuri şi alte tărîmuri ale unor materii, forţe şi entităţi deosebite.

Cum era şi de aşteptat, ziarele din Arkham acordară o largă publicitate incidentului şi interesului stîrnit în cercurile universitare; mai mulţi reporteri fuseseră trimişi să stea de vorbă cu Nahum şi cu membrii familiei sale. Chiar şi un cotidian din Boston îşi trimisese un astfel de scrib, şi Nahum ajunsese repede un fel de celebritate locală. El era un om uscăţiv, sociabil, de vreo cincizeci de ani, care trăia de multă vreme împreună cu soţia şi cu cei trei băieţi ai lor din recoltele îndestulătoare ale fermei sale din vale. El şi cu Ammi obişnuiau să-şi facă frecvent vizite, ca şi soţiile lor de altfel; şi în toţi aceşti ani Ammi n-avusese—în ce-l priveşte pe Nahum—decît cuvinte bune. Părea chiar că-şi găsea unele motive de mîndrie pentru atenţia pe care o atrăsese ferma lui şi, în săptămînile care urmară, vorbea adesea cu plăcere de meteoritul cel ciudat. Iulie şi august fuseseră nişte luni călduroase, şi Nahum avusese de lucru din greu pentru strînsul fînului pe pajiştea sa de zece acri dincolo de Pîrîiul Chapman; şi căruţa lui hodorogită tăia şanţuri adînci prin cărările umbrite dintre loturi. Însă în vara aceasta munca îl obosise mai mult decît în anii dinainte şi îi venea să creadă că vîrsta îşi spunea acum cuvîntul.

Pe urmă sosi vremea fructelor şi a recoltei. Perele, merele se coceau încet, şi Nahum se lăuda că livezile lui erau de data aceasta mai roditoare decît oricînd. Poamele crescuseră de o mărime fenomenală şi aveau un luciu cum nu se mai văzuse; se anunţa o recoltă de fructe atît de îmbelşugată încît comandase butoaie în plus ca să le poată strînge. Însă cînd se copseseră bine, aparenţele le fură înşelate

https://biblioteca-digitala.ro

amar, căci din întreaga risipă de roade lustruite ca sticla nici o singură poamă nu era bună de mîncat. În dulceața limpede a merelor și perelor se strecurase o amărăciune bolîndă, furișe, așa că mușcătura cea mai mică îți aducea în gură un desgust dăinuitor. Același lucru se petrecu și cu pepenii și cu tomatele, și Nahum trebui să constate cu tristețe că întreaga recoltă îi era compromisă. Pentru că era un om în stare să facă legătura prompt, el fu gata de la început să afirme că meteorul îi otrăvise pămînturile și aduse mulțumire cerului că restul plantațiilor îi erau așezate pe coastele de mai la deal de-a lungul drumului.

Iarna sosi devreme și odată cu ea și gerurile. Ammi îl vedea pe Nahum acum mai rar decît de obicei, și remarcă fără să vrea că acesta din urmă începuse să arate preocupat. Ca și restul familiei lui de altfel ; cu toții păreau să fie mai tăcuți ; și acum nu s-ar mai fi putut spune că veneau cu regularitate la biserică sau la diferitele prilejuri și obligații oferite de traiul laolaltă în valea ce, de atîta vreme, era locul lor de trai și de muncă. Nu s-ar fi putut discerne din afară cauza unei asemenea rezerve sau chiar a melancoliei de care păreau să sufere, deși toți cei din casa lui Nahum mărturiseau cînd și cînd că nu se mai simțeau atît de bine cu sănătatea și că erau prada unei neliniști nelămurite. Nahum însuși fu cel care în vorbele sale oferi o explicație mai lămurită decît ceilalți, atunci cînd vorbi despre neliniștea stîrnită de unele urme de pași care-i apăruseră în zăpadă prin preajma casei. Firește erau și urmele de pași obișnuite pe timpul iernii, ale veverițelor, iepurilor și vulpilor, însă fermierul spunea că remarcase ceva care nu se potrivea pe de-a întregul cu forma și așezarea lor în zăpadă. Amănunte nu vrusese niciodată să dea, însă s-ar fi zis că ar fi vrut să spună că era ceva nefiresc dacă te gîndeai la anatomia și obiceiurile veverițelor, iepurilor sau ale vulpilor. Ammi asculta fără prea mare interes asemenea mărturisiri cu jumătate de gură, pînă într-o noapte cînd se întîmplă să treacă cu sania prin fața casei lui Nahum, în drumul său de întoarcere de la Colțul lui Clark. Era clar de lună și un iepure trecuse tocmai drumul, însă salturile pe care le făcuse iepurele acesta fuseseră parcă atît de lungi încît nu-i plăcuseră de loc nici lui Ammi și nici calului său. Acesta din urmă într-adevăr aproape că-și luase cîmpii și doar anevoie fu strunit cu o mînă sigură de stăpînul său. După care Ammi începuse să acorde mai multă atenție poveștii lui Nahum, și se apucase chiar să se întrebe de ce oare cîinii lui Gardner păreau atît de înfricoșați și fără poftă de viață diminețile. S-ar mai fi spus și că-și pierduseră cu totul cheful să latre.

În februarie, băieții lui McGregor din Meadow Hill ieșiseră la vînătoare de marmote și, nu departe de ferma lui Gardner, doborîseră un exemplar foarte curios. Proporțiile corpului animalului păreau modificate ușor, dar într-un chip ciudat, cu neputință de descris, iar chipul purta întipărită o expresie pe care nimeni n-o mai văzuse pe vreo față de marmotă pînă atunci. Băieților li se făcu de-a dreptul frică, și aruncară vînatul cît colo, așa că oamenii nu aflară altceva despre această întîmplare decît din poveștile lor incoerente și grotești. Însă acuma ajunsese un lucru știut de toată lumea că în fața casei lui Nahum caii atelajelor se speriau de-a binelea și începu repede să se răspîndească prin partea locului un adevărat ciclu de legende șoptite cu jumătate de gură.

Oamenii afirmau acum că în preajma casei lui Nahum zăpada se topea mai repede decît oriunde în altă parte, și la începutul lui martie se iscă o discuție dominată de neliniște la prăvălia lui Potter din Cotul lui Clark. Stephan Rice trecuse în dimineața aceea prin fața fermei lui Nahum și remarcase verzele duhnitoare care începuseră să răsară din pămîntul noroios, lîngă pădurea de la marginea drumului. Erau enorme, cum nimeni n-ar fi putut spune c-ar mai fi văzut pînă atunci, și de o culoare atît de nefirească încît n-ar fi putut fi descrise în vorbe. Aveau și niște forme monstruoase iar calul nechezase la miazma lor, care lui Stephen i se păruse cu

https://biblioteca-digitala.ro

totul neasemuită. În după amiaza aceea mai multe persoane trecură pe acolo în cabrioletele sau căruţele lor ca să vadă şi ei vegetaţia aceasta nefirească, şi cu toţii fură de acord că asemenea plante n-ar fi trebuit să fie lăsate să crească într-o lume care se conduce după legile firii. Toată lumea aducea acum vorba şi de fructele stricate din toamna precedentă, şi din vorbă în vorbă trecea părerea că pămîntul lui Nahum era otrăvit. Evident, era înrîurirea meteoritului ; şi amintindu-şi că savanţii de la universitate găsiseră piatra aceea atît de ciudată, se găsiră mai mulţi fermieri care să le vorbească şi acestora despre toate lucrurile care se arătau acum.

Într-o zi aceştia îi făcură o vizită lui Nahum ; însă, fiind vorba de nişte oameni care nu manifestau simpatie faţă de spusele celor simpli şi faţă de fanteziile folclorului, se feriră ca în concluzile lor să depăşească o notă cît se poate de conservatoare. Plantele erau fără îndoială ciudate, însă toate verzele de felul acesta sînt mai mult sau mai puţin ciudate în forma şi culoarea lor. Poate că vreun element mineral de la piatra aceea pătrunsese în sol, dar avea să fie curînd îndepărtat de apele subterane . Cît despre urmele de paşi şi spaima manifestată de cai — bine înţeles că toate acestea erau doar vorbe de clacă de-ale celor de la ţară, — după cum un fenomen cum fusese căderea unui aerolit era de aşteptat să stîrnească. Oamenii serioşi n-aveau de ce să-şi bată capul cu asemenea vorbării, căci ţăranii superstiţioşi sînt înclinaţi să spună şi să creadă orice. Astfel că în perioada aceea a zilelor stranii, profesorii păstrară o rezervă plină de dispreţ. Numai unul din ei, cînd, vreun an şi jumătate mai tîrziu i se oferiră două sticluţe cu praf spre analiză, îşi aminti că nuanţa stranie a acelor verze fusese foarte asemănătoare cu benzile luminoase nefireşti vizibile în fragmentul de meteorit la spectroscopul laboratorului şi cu globula sfărîmicioasă găsită încadrată în piatra din hăuri. Specimenele de praf la această analiză vădiră aceleaşi benzi ciudate la început, însă mai tîrziu îşi pierdură această proprietate.

În jurul casei lui Nahum pomii înfloriră prematur în anul acela, iar noaptea se legănau neliniştitor în vînt. Cel de al doilea băiat al lui Nahum, Thaddeus, un flăcău de vreo cinsprezece ani era gata să jure că se legănau astfel şi cînd nu bătea deloc vîntul ; dar nici măcar cei mai predispuşi să poarte de colo pînă colo vorbele superstiţioase nu vedeau cum ar fi putut să-i dea crezare. Sigur era însă că domnea în aerul din preajma casei o anumită nelinişte. Toţi cei din familia Gardner căpătaseră obiceiul de a pîndi pe furiş după nişte zgomote pe care nu le-ar fi putut identifica dacă li s-ar fi cerut s-o facă. Pînda aceasta părea să fie, pentru el mai ales, urmarea unei oboseli cînd s-ar fi zis că-şi pierdea controlul conştient. Din nefericire însă asemenea momente deveneau tot mai frecvente de la o săptămînă la alta, pînă cînd toată lumea ajunsese să spună că «era ceva în neregulă cu familia lui Nahum». Cînd începu să răsară şi saxifraga timpurie, şi ea avea o culoare ciudată ; nu chiar ca cea a verzelor cu pricina, însă limpede înrudită cu aceasta şi la fel de necunoscută tuturor celor care o vedeau. Nahum duse cîteva flori la Arkham şi le arătă redactorului de la *Gazette*, însă acest demnitar se mulţumi să scrie un articol humoristic despre ele în care punea cu politeţe într-o lumină ridicolă fricile celor de la ţară. Fusese de asemenea o greşeală din partea lui Nahum să-i povestească unui om de la oraş cu picioarele pe pămînt despre felul în care fluturii mari negri, în anul acela de o mărime de necrezut, ajunseseră să se comporte în legătură cu aceste saxifrage.

Aprilie aduse cu sine un fel de nebunie care începu să-i lovească pe toţi cei de prin partea locului şi, de atunci, căzu treptat în nefolosinţă drumul prin faţa casei lui Nahum, drum care pînă la urmă fu părăsit cu totul. De data aceasta era vegetaţia. Toţi pomii din livadă înfloriră în culori nemaivăzute, şi prin pămîntul pietros al curţii şi în păşunea de alături răsăriră plante bizare pe care numai vreun botanist ar mai fi putut să le pună în vreo legătură cu flora obişnuită a regiunii. Doar iarba verde şi frunzişul îşi mai păstraseră

https://biblioteca-digitala.ro

culorile sănătoase, firești; pretutindeni însă în afară de ele domneau nuanțele prizmatice, bolnăvicioase, ale unei tonalități nesănătoase, din adîncuri amenințătoare și care nu-și găsea locul printre nici una din nuanțele cunoscute pe pămînt. « Bretelele olandezului » ajunseseră arătări spinoase amenințătoare, iar sîngerii își arătau cu insolență adevărate perversiuni cromatice. Lui Ammi ca și celor din familia Gardner li se părea că în majoritatea lor culorile acestea prezetau un fel de familiaritate obsedantă, și pînă la urmă își dădură seama că le aminteau de globulul sfărîmicios din meteorit. Nahum răsturnă cu plugul și însămînță pămîntul din pajiștea de zece acri și lotul din susul dealului, pămîntul din jurul casei îl lăsă în părăsire. Știa că n-ar fi avut nici un rost să mai încerce ceva aici, și nădăjduia doar că vegetația aceasta stranie de peste vară avea să tragă otrava din pămînt. Acum ajunsese să se aștepte aproape la orice, și se deprinsese și cu senzația că undeva în preajmă era ceva care aștepta să se facă simțit. Faptul că vecinii îi evitau casa îl apăsa, de sigur; dar mai mult o apăsa pe nevasta-lui. Băieții se simțeau ceva mai bine, petrecîndu-și toată ziua la școală; dar nici ei nu se puteau împiedica să se simtă speriați de felul în care vorbea lumea. Thaddeus, un adolescent foarte sensibil, suferea cel mai mult.

În mai năpădiră insectele, și ferma lui Nahum deveni un loc de coșmar, bîntuit fără încetare de bîzîituri și forme tîrîtoare. Cele mai multe din făpturile acestea se deosebeau într-un fel nelămurit ca aspect și mișcări de cele pînă atunci cunoscute de neamul lor, iar comportarea lor pe timp de noapte contrazicea cu totul experiențele celor de prin partea locului. Membrii familiei Gardner începură să stea de pază noaptea cu schimbul—pîndind la întîmplare, din toate părțile—nici ei nu știau de ce — n-ar fi fost nici ei în stare să spună. Atunci de abia conveniră cu toții că Thaddeus avusese dreptate în ceea ce spusese despre arbori. Doamna Gardner fu prima care constată aceasta într-o noapte pe cînd privea de la fereastră crengile umflate ale unui arțar profilîndu-se pe cerul luminat de lună. Era cert că ramurile se clătinau și nu era nici pic de vînt. Trebuie să fi fost seva. Un ce nefiresc se strecurase în tot ce era vegetație în jur. Și totuși nu cineva din familia lui Nahum fu cel care făcu următoarea descoperire. Obișnuința le tocise într-un fel simțurile și ceea ce ei nu mai erau în stare să vadă fu întrezărit de un oarecare comis-voiajor din Balton, un om sfios, în totală necunoștiință de ce se spunea prin partea locului, care trecu în trăsurica lui într-o noapte prin fața casei lui Nahum. Ceea ce povesti el apoi la Arkham fu înregistrat într-un scurt paragraf, apărut în gazeta locală; și acolo o văzură întîi toți fermierii inclusiv Nahum. Noaptea fusese întunecoasă și felinarele trăsuricii luminau slab, însă în vale în jurul unei ferme, pe care toată lumea o identifică din povestire ca fiind cea a lui Nahum, întunericul păruse mai puțin adînc. O luminozitate tulbure, însă distinctă, părea să se impregneze în vegetația din jur, pretutindeni, în iarbă, în frunze ca și în flori, iar la un moment dat o frîntură desprinsă din această fosforescență păruse să se urnească furiș prin curte în apropierea hambarului.

Pînă atunci s-ar fi părut că iarba rămăsese neatinsă, și vacile fuseseră lăsate să pască în libertate în lotul de lîngă casă, însă către sfîrșitul lunii mai, laptele începu să capete un gust rău. Atunci Nahum își mînă vitele spre pămînturile de pe coasta colinei și după asta lucrurile se mai liniștiră. Curînd însă începu să devină evidentă cu ochiul liber o schimbare în iarbă și în frunze. Toată verdeața se făcea cenușie și părea să capete treptat un luciu cu totul straniu și sfărîmicios. Ammi era acum singurul care mai venea din cînd în cînd pe la ferma aceasta, însă și vizitele lui se făceau din ce în ce mai rare. Cînd se închise și școala, Gardnerii deveniră practic izolați de restul lumii și adesea îl rugau pe Ammi să le facă diferite comisioane în oraș. Păreau să fi intrat într-un curios declin, și fizic și mintal, și nimeni nu fu cu adevărat surprins cînd se răspîndi știrea că doamna Gardner înnebunise.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceasta se întîmpla în iunie, cam odată cu împlinirea unui an de la căderea meteoritului, şi sărmana femeie începuse pe neaşteptate să ţipe că vede plutind în văzduh nişte lucruri pe care nu le putea descrie. În delirurile acestea ale ei nu întîlneai nici un singur substantiv, doar verbe şi pronume. Erau lucruri care se mişcau, se schimbau dintr-unul într-altul, fluturau, şi urechile îi tresăreau la impulsuri care nu erau chiar cu totul sunete. Era ceva care se smulgea din ea — era secătuită de ceva — se agăţa de ea ceva care n-ar fi trebuit să fie acolo — ceva ar fi trebuit să vină s-o scape de asta — noaptea nimic nu mai stătea acum locului — pereţii şi ferestrele alunecau de la locurile lor. Nahum n-o internă la ospiciul districtual, ci, atîta vreme cît rămase inofensivă pentru ea şi pentru ceilalţi, o lăsă să rătăcească în voia ei prin casă. Nici cînd expresia feţei i se schimbă nu făcu nimic. Dar cînd băieţilor începură să li se facă frică de ea, şi cînd, odată, Thaddeus aproape leşină cînd o văzu cum se strîmbă la el, se hotărî s-o ţină încuiată în pod. Prin iulie ea încetase să mai vorbească şi se tîra de colo pînă colo în patru labe, şi înainte de sfîrşitul aceleiaşi luni lui Nahum îi intră în cap gîndul, nu tocmai sănătos, că femeia lui răspîndea o luminiscenţă uşoară pe întuneric, aşa cum vedea acum limpede că era cazul şi cu vegetaţia din jurul casei.

Puţin înainte de aceasta fugiseră caii. Ceva îi trezise într-o noapte, şi nechezaturile şi tropăiturile lor în boxe fuseseră ceva teribil. S-ar fi părut că nimeni nu-i putea linişti, şi cînd Nahum deschise uşa grajdului, ei ţîşniseră pe acolo cu toţii ca nişte cerbi de pădure înspăimîntaţi. De abia într-o săptămînă reuşiseră să le dea de urmă toţi patru, şi cînd îi găsise, în cele din urmă, se vădi că nu mai erau buni de nimic şi nu mai puteau fi stăpîniţi. Ceva plesnise în mintea lor de animal şi trebuiseră să-i împuşte pînă la ultimul, pentru binele lor chiar. Nahum împrumutase de la Ammi un cal să-şi strîngă fînul, dar constată că animalul nu putea fi convins să se apropie de hambar. Se trăgea înapoi, se cabra, necheza, şi pînă la urmă n-avură ce face şi trebuiră să-l lege undeva în curte, în vreme ce oamenii se speteau trăgînd şi împingînd căruţa cea grea cît mai aproape şi să treacă fînul cu furca în podul hambarului. Şi în toată vremea aceea vegetaţia se făcea tot mai cenuşie şi fărîmicioasă. Chiar şi florile, ale căror nuanţe fuseseră atît de stranii la început, se făceau acum gri, iar fructele se coceau cenuşii, pipernicite şi fără gust. Asterii şi celălalte plante înfloriseră cenuşii şi strîmbate, iar trandafirii şi alte flori din curtea din faţă se arătau ca nişte crescături blasfematorii, pînă într-atîta încît băiatul cel mare al lui Nahum, Zenas, le tăie pur şi simplu. Cam pe la vremea aceea muriră insectele care se umflaseră monstruos, chiar şi albinele care-şi părăsiseră stupii şi fugiseră în pădure.

În septembrie, vegetaţia începu să se topească repede într-o pulbere cenuşie, iar Nahum începu să se teamă că pomii aveau să i se usuce înainte ca otrava să ajungă să se elimine din pămînturi. Nevastă-sa avea acum crize în care ţipa înspăimîntător, el şi cu băieţii trăiau într-o tensiune continuă. Ei erau cei care-i evitau pe oameni acum şi cînd începu şcoala băieţii preferară să nu se mai ducă. Însă Ammi fu cel care, într-una din rarele lui vizite, îşi dădu primul seama că apa din puţ nu mai era bună de băut. Avea un gust nefiresc, nu exact fetid şi nu chiar ca al saramurei, iar Ammi îşi sfătui prietenul să-şi sape un alt puţ pe un teren mai ridicat pe care să-l folosească pînă cînd avea să se însănătoşească solul aici. Nahum însă îi ignoră sfatul, pentru că ajunsese acum apatic faţă de asemenea lucruri ciudate şi neplăcute. El şi cu băieţii continuară să se folosească de apa aceasta bolnavă, bînd-o la fel de absenţi şi în chip deopotrivă de mecanic cum îşi şi mîncau hrana frugală şi prost gătită şi cum îşi vedea şi de muncile nerăsplătitoare şi monotone de-alungul zilelor, pentru ei lipsite de înţeles. Cu toţii căzuseră acum pradă unei resemnări inerte, ca şi cum s-ar fi mişcat pe jumătate trecuţi într-o altă lume printre două şiruri de sentinele fără chip şi nume îndreptîndu-se către o pieire sigură şi de pe acum cunoscută.

https://biblioteca-digitala.ro

Thaddeus înnebuni în septembrie, după un drum pe care-l făcuse pînă la puțul din curte. Se dusese cu o găleată și se întorsese cu mîinile goale, zbierînd și rotindu-și brațele, și, din cînd în cînd, întrerupîndu-se să chicotească tîmp sau să șoptească ceva despre « culorile care se mișcă acolo jos ». Doi într-o familie era deja destul de rău, însă Nahum dădu dovadă de mult curaj în treaba asta. Îl lăsă și pe băiat să se miște în voia lui cam vreo săptămînă, pînă cînd începu să se împleticească pe picioare și să se julească în cădere, și atunci îl încuie și pe el într-o cameră din pod de cealaltă parte a coridorului în fața celei unde sta maică-sa. Felul în care țipau, din spatele ușilor lor zăvorîte, era ceva cu adevărat de spaimă, mai ales pentru micul Merwin, care ajunsese să-și închipuie că vorbeau într-o limbă înfricoșătoare ce nu-și avea pereche pe pămînt. Merwin fusese din totdeauna un copil cu imaginația prea vie, și acum ajunsese de o agitație extremă după ce îl izolaseră pe fratele său, cel mai bun tovarăș de joacă al lui.

Aproape în același timp începură să piară și animalele de la fermă. Găinile se făcură cenușii și muriră foarte repede, iar carnea li se vădi uscată și desgustătoare cînd încercară să le taie. Porcii se îngrășaseră în chip cu totul neobișnuit, și pe urmă, brusc, începură să acuze modificări respingătoare pe care nimeni nu și le putea explica. Firește, carnea lor nu mai era bună de nimic, iar Nahum ajunsese acum să nu mai știe pe ce lume trăiește. Nici unul dintre veterinarii rurali nu accepta să se apropie de ferma lui, iar veterinarul de la oraș, de la Arkham, se văzu silit să-și mărturisească neștiința. Scroafele se făcură cenușii, cu trupul sfărîmicios și începuseră să se descompună de vii, și ochii și rîturile li se schimbaseră în chip curios. Lucrul era cu atît mai inexplicabil cu cît nu se hrăniseră niciodată cu vegetația aceasta bolnavă. Pe urmă începu să se întîmple ceva și cu vacile. Anumite părți din trupurile lor, sau, în unele cazuri, trupurile în întregime, începuseră să se chircească și să se strîngă într-un fel care-ți făcea frică ; urmau aproape întotdeauna spasme atroce sau chiar putrezirea pe viu. În ultimele faze ale bolii — moartea fiind totdeauna rezultatul — trupurile li se făceau cenușii și fărîmicioase, așa cum se întîmplase și cu porcii. Nu putea fi vorba de otravă, căci toate cazurile acestea se petrecură într-un staul închis și neatins de schimbările din jur. Nici nu s-ar fi putut spune că ar fi fost mușcăturile unor animale de pradă care să le fi inoculat vreun virus, căci ce făptură ar fi putut trece prin pereții solizi ai staulului? Nu putea fi altceva decît o boală naturală — însă ce boală ar fi putut provoca astfel de simptome, nu era în putința vreunei minți omenești să-și închipuie. La vremea recoltei nu mai supraviețuia nici un singur animal la fermă, vitele și păsările muriseră, iar cîinii fugiseră. Cîinii, trei la număr, dispăruseră cu toții într-o noapte și nu se mai auzise nimic despre ei. Cele cinci pisici se făcuseră nevăzute cîndva înainte, însă dispariția lor abia dacă fu luată în seamă de cineva, pentru că acuma nu păreau să mai fi rămas șoareci, iar doamna Gardner fusese singura care să îndrăgească aceste grațioase feline.

În ziua de nouăsprezece octombrie, Nahum intră clătinîndu-se pe picioare în casa lui Ammi aducînd o știre înspăimîntătoare. Moartea îl ajunsese pe sărmanul Thaddeus în închisoarea sa din pod, și-l găsise într-un chip care nici nu putea fi povestit. Nahum săpase un mormînt în locul de îngropăciune al familiei din spatele fermei, și îngropase acolo ce mai găsise în pod. N-ar fi putut fi acțiunea vreunei cauze din afară, căci fereastra cea mică cu gratii și ușa zăvorîtă rămăseseră neatinse ; însă semăna mult cu cele ce se petrecuseră cu vitele din staul. Ammi și cu nevastă-sa încercară să-l mîngîie pe sărmanul om cum se pricepuseră și ei mai bine, însă îi treceau și pe ei fiorii chiar cînd îi adresau aceste cuvinte de îmbărbătare. O spaimă neînțeleasă, în stare pură cum s-ar spune, părea să se agațe acum de cei din neamul Gardner și de tot ce atingeau ei, și pînă și prezența unuia dintre ei într-o casă aducea

https://biblioteca-digitala.ro

cu sine un suflu dintr-un tărîm fără de nume și pe care n-ai fi îndrăznit să-numești în vreun fel. Ammi îl însoți pînă acasă la el pe Nahum, însă cu cea ma mare strîngere de inimă, și își dădu toată silința să liniștească suspinele deslănțuite ale micului Merwin. Zenas n-avea nevoie să fie consolat. În ultima vreme ajunsese să nu mai facă altceva decît să stea cu ochii în gol și să facă ce-i spunea taică-său să facă ; și lui Ammi îi venea parcă să creadă că pentru el soarta fusese mai miloasă. Din cînd în cînd țipetelor lui Merwin le venea un ecou dinspre pod, și ca răspuns la o privire ce i-o aruncă Ammi, Nahum spuse că nevastă-sa ajunsese acum într-un ultim hal de slăbiciune. Odată cu apropierea nopții, Ammi reuși să-și ia rămas bun ; căci nici chiar prietenia reală pe care o simțea pentru acești nenorociți nu-l putea hotărî să mai întîrzie în locul acesta unde vegetația începuse să-și risipească scînteerea înceată iar pomii păreau cînd că stau nemișcați, cînd că prind să se legene fără vînt. Era de fapt un adevărat noroc pentru Ammi că nu era un om cu mai multă imaginație, Chiar și așa, simțea cum mintea începe să i se clatine ; însă dacă ar fi fost cu adevărat în stare să facă toate legăturile și să mediteze mai îndeaproape asupra tuturor semnelor inexplicabile din jur, ar fi ajuns fără îndoială de-a dreptul un nebun irecuperabil. O porni acum în grabă spre casă prin amurg, cu țipetele nebunei și ale copilului isterizat sunîndu-i, înspăimîntătoare, în urechi.

Trei zile mai tîrziu, Nahum se năpusti în zorii zilei în bucătăria lui Ammi, și în absența stăpînului casei, bîigui din nou o poveste de groază pe care doamna Pierce o asculta cu inima strînsă de spaimă. De data aceasta era vorba de micul Merwin. Se dusese și el. Ieșise noaptea tîrziu cu o lanternă și o găleată să scoată apă, și nu se mai întorsese. De cîteva zile era prada unei crize nervoase și aproape că nu mai știa pe ce lume e. Izbucnea mereu în țipete, aproape fără motiv. Și de data aceea, se auzise un țipăt sălbatec din curte, dar înainte ca tatăl său să fi ajuns pînă la ușă, băiatul dispăruse fără urmă. Nu se mai vedea nici o lumină de la lanterna pe care o luase cu el, și copilul nu mai era nicăieri de găsit. La început Nahum crezuse că lanterna și găleata dispăruseră și ele ; dar în zori, cînd omul se reîntorsese clătinîndu-se pe picioare după ce bătuse noaptea întreagă pădurea și cîmpurile, găsise niște lucruri stranii în apropierea puțului. Era o grămăjoară de fiare stîlcite și parcă topite, care, de sigur, fuseseră odată lanterna; iar o toartă îndoită și niște cercuri de fier strîmbate alături, acuma de asemenea pe jumătate topite păreau să mai aducă aminte de găleată. Asta era tot. Nahum acum nu mai îndrăznea să-și închipuie nimic, doamna Pierce era amuțită de groază, iar Ammi cînd se întorsese acasă și auzise povestea, nu știa nici el ce să spună. Merwin nu mai era, și n-avea nici un rost să le spună asta celor din jur, care acum ajunseseră să-i evite cu totul pe Gardneri. N-avea de asemenea nici un rost să mai discute asta cu orășenii din Arkham care erau dispuși doar să rîdă de poveștile acestea. Thad se dusese, și acum dispăruse și Merwin. Era ceva care se tîra pe furiș și aștepta momentul să se lase văzut și simțit. Nahum însuși avea să se ducă și el curînd, și vroia doar să-l roage pe Ammi să aibă grijă de nevastă-sa și de Zenas dacă aveau să-i supraviețuiască. Fără îndoială totul era judecata lui Dumnezeu pentru cine știe ce mare vină ; cu toate că el n-ar fi știut să spună exact pentru ce anume, căci își văzuse din totdeauna de drum cu capul sus pe căile Domnului, după cîte stătea el să-și aducă aminte.

Timp de două săptămîni după aceea Ammi nu-l mai văzuse pe Nahum; în cele din urmă însă, neliniștit că s-ar fi putut petrece cine știe ce nouă grozăvie, își înfrînse spaimele și se hotărî să facă o vizită la ferma lui Gardner. Din hornul cel mare nu mai ieșea nici un firicel de fum, și o clipă vizitatorul se temu că se și întîmplase tot ce ar fi putut fi mai rău. Înfățișarea fermei îți trezea spaima — iarbă uscată încărunțită, frunze veștede risipite pretutindeni, vițele atîrnînd în lațe sfărîmicioase de pe zidurile și frontoanele parcă deodată învechite, și arborii mari

https://biblioteca-digitala.ro

golaşi agăţîndu-se parcă cu ghiarele de cerul cenuşiu de noiembrie cu un fel de reavoinţă încăpăţînată pe care Ammi o simţea izvorînd de-a dreptul dintr-o schimbare abia simţită în răsfirarea crengilor. Însă Nahum mai trăia. Era într-o stare de mare slăbiciune, lungit pe o laviţă din bucătăria lui, o încăpere cu tavanul scund, însă părea pe de-a întregul conştient şi în stare să rostească porunci dintre cele mai obişnuite lui Zenas. Un frig de moarte domnea în încăpere; şi cînd pe Ammi îl trecură în chip vizibil fiorii, gazda sa ţipă cu glas răguşit după Zenas să aducă lemne. De lemne de foc era într-adevăr mare nevoie, pentru că vatra căminului întunecată ca o cavernă era stinsă şi pustie, bîntuită doar de un nor de funingine spulberată de vîntul îngheţat coborînd pe gura hornului. Curînd Nahum îl întrebă pe oaspetele său dacă lemnele astea adăugate peste foc îl mai încălziseră niţel, şi atunci abia îşi dădu seama Ammi ce se petrecea. Coarda aceasta, cea mai rezistentă dintre toate, pleznise şi ea pînă la urmă, şi mintea nefericitului fermier era acuma dincolo de orice alte suferinţe.

Cu toate întrebările sale meşteşugite, Ammi nu fu în stare să afle ceva lămurit despre dispariţia lui Zenas. « În puţ — acuma stă în puţ — » a fost tot ce-i putea spune înceţoşatul lui tată. Şi atunci în mintea oaspetelui fulgeră gîndul pe care, fără să-şi dea seama, şi-l ţinuse pînă atunci ascuns, la nevasta nebună a fermierului, şi-şi abătu întrebările într-acolo. « Nabby? Păi uite-o acişa ! » sună răspunsul surprins al sărmanului Nahum, şi atunci Ammi înţelese că trebuia să cerceteze singur dacă vroia să afle răspunsul adevărat. Lăsîndu-şi gazda să sporovăiască liniştit, în neştire, pe laviţa lui, luă cheile din cuiul de lîngă uşă şi urcă pe treptele de lemn trosnitoare către pod. Acolo sus era un aer foarte închis şi apăsător şi nu se auzea nici un fel de sunet din nici o parte. Dintre cele patru uşi pe care le vedea în faţă, doar una singură era încuiată, şi în asta se apucă să încerce cheile din lanţul pe care-l luase cu el. Cea de a treia se dovedi cea bună, şi după ce se luptă puţin cu clanţa, Ammi împinse uşa cea scundă şi albă.

Înăuntru era întuneric beznă, căci fereastra era mică şi pe jumătate astupată de gratiile grosolane de lemn, şi la început Ammi nu fu în stare să vadă nimic pe duşumeaua de scînduri albe. Domnea însă o duhoare insuportabilă şi, înainte de a putea face vreun pas înăuntru, fu nevoit să se retragă într-o altă încăpere să încerce acolo să-şi umple plămînii cu un aer mai respirabil. Cînd intră în sfîrşit văzu într-un colţ ceva negru, şi cînd apucă să vadă mai bine despre ce era vorba începu să urle de groază cît îl ţineau puterile. Urlînd astfel înnebunit, avu parcă o clipă impresia că un nor trecu peste fereastră întunecînd-o, şi un moment mai tîrziu se simţi împins la o parte de ceva care părea să fie o răbufnire puturoasă de aburi. Culori ciudate îi dansau prin faţa ochilor; şi dacă oroarea clipelor prin care trecea nu l-ar fi ameţit de tot, s-ar fi dus cu gîndul la globulul pe care savanţii îl scoseseră cu ciocanul din meteoritul din curte, şi la vegetaţia bolnavă răsărită pretutindeni în jurul casei în primăvara aceea. Dar aşa nu se putea gîndi decît la monstruozitatea de blasfemie care-i stătea în faţă şi care, era limpede, împărtăşise soarta de spaimă a tînărului Thaddeus şi a vitelor. Însă lucrul cel mai de groază în toată această oroare fără nume era faptul că se mişca toată vremea, încet însă vizibil, pe măsură ce se mistuia în pulbere.

Nu l-am putut convinge pe Ammi să-mi dea alte amănunte în legătură cu această scenă, însă în povestirile lui despre cele petrecute apoi nu se mai vorbeşte deloc despre forma aceea mişcătoare din colţul podului. Sînt anumite lucruri pe care nu le poţi spune cu voce tare, şi unele fapte pe care ajungi să le săvîrşeşti din simplă umanitate sînt susceptibile uneori să fie aspru judecate de lege. Am înţeles din povestirea lui că pînă la urmă în încăperea din pod n-a mai rămas nici un fel de făptură vie şi în stare să se mişte, şi să mai fi lăsat acolo astfel orice fel de lucru

https://biblioteca-digitala.ro

sau ființă în stare să mai palpite ar fi fost o faptă atît de monstruoasă încît ar fi ajuns să-l condamne pe orice om cu simțul răspunderii la chinurile veșniciei. Oricine care n-ar fi fost unul dintre fermierii flegmatici de prin partea locului și-ar fi pierdut cunoștința sau și-ar fi rătăcit mințile, însă la urmă Ammi a trecut, știind ce face, prin ușa aceea scundă a încăperii din pod și a încuiat în urma sa taina blestemată de care dăduse cu ochii. Acum mai important era să se vadă ce se mai putea face cu Nahum; trebuia hrănit și îngrijit și transportat în vreun loc unde să i se poată într-adevăr veni în ajutor.

Cînd începuse să coboare pe scările întunecoase, Ammi auzi un bufnet înăbușit de undeva de jos. I se păru chiar că aude un țipăt înăbușit deodată, și atunci își aminti, străbătut de un fior, de aburul duhnitor care trecuse pe lîngă el în încăperea plină de spaimă de deasupra. Ce prezență fusese aceea pe care o stîrnise țipătul și intrarea lui în acea încăpere? Oprit locului de o spaimă fără nume, auzi de jos, de sub el încă alte sunete. Fără îndoială era vorba de un corp greu, tîrît pe jos, și un zgomot vîscos, desgustător la culme, ca un fel de bălăceală printr-un lichid gros și din care s-ar fi supt cu gîlgîieli scîrbavnice. Într-un delir în care își simțea mintea împinsă spre apropieri de gînduri nesuferite, își aminti fără să vrea de ceea ce văzuse sus, în pod. Doamne Dumnezeule! În ce lume de coșmaruri hidoase fusese îmbrîncit fără apărare? Nu încerca să se mai clintească nici înainte și nici îndărăt, ci rămase locului zgîlțîit de fiori la cotul cel mai întunecos al scării strînse între pereții de lemn. Cel mai mic amănunt din ceea ce auzea i se întipărea cu fierul roșu în minte. Zgomotele, senzația neașteptată de spaimă fără scăpare, întunericul, căderea abruptă a treptelor înguste — și sfinte Dumnezeule! — luminozitatea aceea nelămurită dar perceptibilă pe care o căpătase toată lemnăria din jur, treptele, panelurile, cornișele, bîrnele, totul.

Și atunci, calul lui Ammi rămas afară în curte izbucni într-un nechezat sălbatec, și urmă de îndată un ropot care arăta că o rupsese la goană în galop. Într-o clipă și calul și trăsurica se depărtaseră pînă într-atîta încît nu se mai auzeau, și omul rămase înspăimîntat pe treptele scăldate în întuneric să se întrebe în neștire ce anume îi pusese pe goană. Însă nu aceasta fusese totul. Se mai auzise de afară și un alt zgomot. Un fel de plescăit lichid — ceva căzînd în apă — trebuia să fi venit dinspre puț. Își lăsase trăsurica și calul nepriponit acolo lîngă puț, și fără îndoială o roată izbise o piatră și o aruncase în puț. Și mereu luminiscența aceea lividă, licărind pretutindeni în lemnăriile care-l înconjurau, Doamne! Ce veche trebuie să fi fost casa asta! Majoritatea încăperilor țineau de casa clădită înainte de 1670, iar acoperișul în pantă fusese pus nu mai tîrziu de 1730.

Acum însă se auzea distinct ceva zgrepțănînd pe dușumeaua de jos, și Ammi își încleștă pumnul pe o bîtă groasă pe care o găsise undeva în pod pentru ce avusese de făcut acolo. Străduindu-se așadar din răsputeri să-și vină în fire, cobori scara pînă jos și înaintă, luîndu-și inima în dinți, spre bucătărie. Dar nu mai ajunse pînă acolo, pentru că ceea ce căuta el nu mai era acum în bucătărie. Îi ieșise întru întîmpinare, și, într-un fel, s-ar fi putut spune că mai era încă ceva viu. Dacă se tîrîse singur sau dacă fusese tras de vreo forță din afară, Ammi n-ar fi știut să spună, însă era sigur că fusese cuprins de ghiarele morții. Totul se petrecuse în această jumătate de oră din urmă, însă năruirea deplină, încărunțirea și putreziciunea își croiseră adînc drumul. Lucrul era suflat de o hidoșenie sfărîmicioasă și bucăți uscate se desprindeau ca niște solzi din el. Ammi nu se simțea cîtuși de puțin în stare să-l atingă, și nu putea face altceva decît să se holbeze înnebunit de groază la strîmbătura scalîmbă a ceea ce fusese odinioară un chip omenesc. « Ce-a fost, Nahum — ce-a fost asta? » Asta fu ce șopti el, și buzele tumefiate, ca niște plăgi purulente mai izbutiră să croncănească un ultim răspuns.

https://biblioteca-digitala.ro

« Nimica . . . imic . . . culoarea . . . arde . . . rece şi udă da'arde . . . stătea-n puţ . . . am văzut-o . . . ca un fum . . . aşa ca florile de-as'primăvară . . . şi puţu' scînteia noaptea . . . Thad şi Merwin şi Zenas . . . tot ce-a fost viu . . . suge viaţa din totu' . . . în piatra aia . . . trebuie c-a venit în piatra aia . . . otrăvit peste tot locu' . . . nici nu ştiu ce vrea . . . lucru' ăla rotundu' pe care l-a' scos ăia de la versitate din piatră . . . l-au spart . . . tot culoarea aia era . . . tocmai aşa, ca florile şi plantele . . . trebuie c-au mai fost şi altele . . . seminţe . . . seminţe . . . au crescut . . . prima dată am văzut-o săptămîna asta . . . ea trebuie că l-a luat pe Zenas . . . era băiat mare, plin de viaţă . . . la început îţi încovoaie mintea, şi te-apucă . . . te arde . . . în apa din puţ . . . ai avut dreptate . . . apă blestemată . . . Zenas nu s-a mai întors de la puţ . . . nu poţi să scapi . . . te trage . . . ştii că vine ceva da' nu poţi să faci nimica . . . am tot văzut-o mereu de cînd l-a luat pe Zenas . . . ce-i cu Nabby, Ammi ? . . . nu-ş-ce-i cu capu' meu . . . nici nu mai ştiu de cîn' nu i-am mai dat de mîncare . . . are s-o ia şi pe ea, dacă n-avem grijă . . . numai aşa o culoare . . . şi faţa ei prinde culoarea asta cîteodată, aşa noaptea . . . şi arde şi suge . . . vine de undeva unde nu-s lucrurile ca pe-aicea . . . aşa zicea unu' din profesorii ăia . . . avea dreptate . . . bagă de seamă, Ammi, vezi că poate să facă . . . suge viaţa din tine. . .»

Însă aceasta fu totul. Ceea ce vorbise pînă atunci nu mai putea vorbi mai departe, pentru că se năruise cu totul în locul unde fusese faţa. Ammi aşternu o faţă de masă în carouri peste ce mai rămăsese şi se trase îndărăt clătinîndu-se pe picioare, pe uşa din dos, afară, către cîmpurile din spate. Urcă panta spre păşunea de zece acri şi de acolo se îndreptă cum putu spre casă pe drumul de miază noapte şi prin pădure. Nu se simţea în stare să treacă pe lîngă puţul de unde-i fugise calul. Aruncase o privire într-acolo pe fereastră şi văzuse că nu lipsea nici o piatră din ghizduri. Aşa dar nu roata puţului răsturnase ceva înăuntru — plescăitul fusese de la altceva —ceva care intrase în puţ după ce terminase cu sărmanul Nahum . . .

Cînd Ammi ajunse acasă, calul şi trăsurica sosiseră dinainte şi nevastă-sa nu mai ştia ce să facă de groază. După ce o liniştise fără să-i dea vreo explicaţie, porni de îndată spre Arkham şi anunţă autorităţile că familia Gardner se stinsese pînă la ultimul om. Nu mai întîrzie să dea amănunte, ci le povesti doar despre moartea lui Nahum şi Nabby, căci despre Thaddeus se ştia dinainte, şi mai adăugă şi că se părea că era la mijloc aceeaşi cauză care decimase şi vitele. Mai spuse că dispăruseră şi Merwin şi Zenas. La poliţie i se puseră o mulţime de întrebări, şi pînă la urmă Ammi fu silit să se ducă împreună cu trei poliţişti la ferma lui Gardner, împreună de altfel şi cu coronerul, medicul legist şi veterinarul care tratase animalele bolnave. El însuşi merse cu totul împotriva voinţei sale, căci acuma se făcuse după amiază tîrziu şi se temea de căderea nopţii în locul acela blestemat, însă oricum era mai liniştit că avea atîţia oameni în jur.

Cei şase se îmbarcară într-o trăsură mai spaţioasă, care urmă trăsurica lui Ammi, şi sosiră la ferma ciumată pe la ora patru. Oricît ar fi fost de deprinşi cu amănunte înfricoşătoare poliţiştii, nici unul din ei nu rămase netulburat de ceea ce găsiră în pod şi sub faţa de masă în carouri pe duşumeaua de jos. Înfăţişarea fermei însăşi, cufundată în pustietatea ei cenuşie, era deajuns să stîrnească fiori de groază, însă cele două lucruri atinse de descompunere depăşeau orice închipuire. Nimeni nu fu în stare să le privească mai îndelung, şi medicul legist recunoscu de altfel că nu mai avea aproape ce examina. Bine înţeles, puteau fi încercate analize, şi se apucă să ia fragmente pentru aşa ceva — şi aici trebuie adăugat că se vădi ceva cu totul inexplicabil la laboratorul universităţii unde cele două recipiente cu pulbere fură duse pînă la urmă. La spectroscop, ambele specimene prezentară un spectru necunoscut, în care multe dintre benzile ciudate de culoare erau exact cele arătate de straniul

https://biblioteca-digitala.ro

meteorit cu un an înainte. Proprietatea de a emite acest spectru dispăru într-o lună după aceea, praful dovedindu-se a consta doar din fosfaţi şi carbonaţi alcalini.

Ammi nu le-ar fi spus de bună voie nimic celorlalţi despre puţ, căci se temea că ei ar fi vrut să procedeze pe loc la unele cercetări acolo. Se apropia apusul soarelui, şi el abia aştepta să se vadă cît mai departe. Însă nu se putea stăpîni să nu arunce mereu priviri pline de nervozitate spre marginea de piatră a puţului în curte, şi cînd un poliţai se gîndi să-l chestioneze în legătură cu aceasta, el recunoscu faptul că Nahum manifestase o mare spaimă faţă de ceva aflat acolo în adîncuri — o spaimă atît de mare încît nici măcar nu se mai gîndise să-i caute acolo pe Mervin sau pe Zenas. După asta, nu mai avu încotro — poliţiştii hotărîră să golească şi să cerceteze puţul fără întîrziere, aşa că Ammi fu nevoit să stea şi să aştepte tremurînd din toate încheieturile în vreme ce ceilalţi se apucară să scoată găleată după găleată de apă din puţ şi să le verse pe pămîntul umed de alături. Încă de la început, le veni greu să suporte mirosul fluidului, şi către ultimele găleţi trebuiră să-şi astupe nasurile în faţa duhoarei. Însă nu fu o treabă chiar atît de îndelungată pe cît se temuseră, căci nivelul apei era uimitor de scăzut. Nu mai e cazul să amintesc aici în amănunt ce anume găsiră. Merwin şi cu Zenas erau amîndoi acolo, cel puţin în parte, chiar dacă vestigiile lor erau mai ales de natura oaselor scheletelor. Mai era o căprioară micuţă şi un cîine mai mare, cam tot în aceeaşi stare, şi o grămadă de oase ale unor animale mai mici. Noroiul şi clisa de la fund se arătau inexplicabil de poroase şi efervescente, şi unul dintre oamenii care coborîse ţinîndu-se de inelele de fier din ghizduri, luînd cu el şi o prăjină, constatase că putea să înfigă lemnul cît de adînc în noroiul depus pe fund, fără să ajungă să întîlnească vreun obstacol solid.

Se lăsase acum amurgul, şi aduseseră lanterne din casă. Pe urmă, cînd se convinseseră că nu mai au ce să găsească în puţ, toată lumea se întoarse în casă în salonul cel vechi, să discute ce le mai rămînea de făcut, în vreme ce afară lumina intermitentă a unei semiluni spectrale cobora istovită peste pustiul cenuşiu din jur. Cu toţii mărturisiră că nu ştiu ce să creadă despre toată întîmplarea şi constatară că nu văd nici un element de natură să lege într-o explicaţie convingătoare starea cu totul nemaipomenită a vegetaţiei, molima necunoscută care decimase vitele şi oamenii deopotrivă şi moartea inexplicabilă a lui Merwin şi Zenas în adîncul puţului blestemat. Este adevărat că auziseră cu toţii ce spuneau oamenii de prin partea locului, însă nu le venea să creadă că s-ar fi putut petrece cu adevărat ceva atît de contrar legilor fireşti. Nu era nici o îndoială asupra faptului că meteoritul otrăvise solul, însă bolile vitelor şi oamenilor care nu mîncaseră nimic din produsele acestui sol erau o altă poveste. Să fi fost apa din puţ ? Foarte posibil. Ar fi fost o idee să încerce o analiză. Dar ce nebunie ciudată fusese aceea care-i îndemnase pe amîndoi băieţii să se arunce de bună voie în puţ ? Ceea ce făcuseră în cazul acesta era atît de asemănător de la un caz la celălalt — şi rămăşiţele lor arătau că amîndoi înduraseră aceeaşi moarte cenuşie a fărîmiţării în pulbere. Şi de ce erau toate în jur atît de cenuşii şi sfărîmicioase ?

Coronerul, aşezat lîngă o fereastră care dădea spre curte, observă primul licărirea izvorînd din puţ. Se lăsase noapte deabinelea, şi de jur împrejur pămîntul acesta dătător de groază părea scăldat într-o luminiscenţă tulbure, mai vie decît cea a razelor întretăiate ale lunii; însă licărirea ceastălaltă, nouă, era ceva diferit, distinct, şi părea să ţîşnească din gaura întunecoasă a puţului ca o rază palidă dintr-o lanternă pe jumătate acoperită, stîrnind nişte răsfrîngeri posomorîte în micile băltoace rămase de la găleţile golite în jur. Avea o culoare foarte stranie, şi cînd se strînseseră cu toţii la fereastră, Ammi tresări violent. Căci raza aceasta bizară a miazmelor ucigătoare nu-i era ceva cu totul necunoscut în nuanţa ei fără nume. Mai văzuse cu-

https://biblioteca-digitala.ro

loarea aceasta înainte, şi îi era groază să-şi amintească ce însemna cu adevărat. O văzuse în globulul sfărîmicios şi rău prevestitor din aerolitul din vara aceea, o reîntîlnise în vegetaţia înnebunită din primăvară şi i se păruse că o reîntîlneşte o clipă chiar în dimineaţa aceleiaşi zile la fereastra micuţă şi zăbrelită din înfricoşătoarea încăpere din pod unde se petrecuseră fapte de groază fără seamăn. Fulgerase acolo o secundă, şi o răbufnire vîscoasă şi pestilenţială de abur îl atinsese trecînd pe lîngă el — şi apoi sărmanul Nahum căzuse pradă unui lucru tot de culoarea asta. Aşa spusese şi el cu ultimele cuvinte — spusese că era ca globulul acela, ca plantele lui. Şi după aceea calul o rupsese la fugă în curte şi se auzise plescăitul în puţ — şi acum puţul exhala în noapte o rază lividă furişă, din aceeaşi nuanţă demoniacă.

Trebuie să recunosc că este un argument în favoarea isteţimii neobişnuite a lui Ammi faptul că în momentul acela de încordare se mai gîndise la un amănunt în primul rînd de ordin ştiinţific. Fără să vrea, poate, se minunase de faptul că îi treziseră în minte aceeaşi impresie şi aburul o clipă fulgerîndu-i prin faţă ziua, în lumina unei ferestre deschise spre cerul de dimineaţă, şi exhalarea noptatecă plutind ca o ceaţă fosforescentă peste peisajul negru şi pîrjolit. Era ceva care nu se cuvenea să fie — ceva nefiresc — şi-i veniră în minte teribilele cuvinte de pe urmă ale prietenului său muribund. « Vine dintr-un loc un' lucrurile nu sînt aşa cum trebuie să fie . . . aşa a spus şi unu' din profesorii ăia . . . »

Toţi cei trei cai, priponiţi afară de nişte pomişori uscaţi la marginea drumului, nechezau acum şi se cabrau disperaţi. Vizitiul trăsurii celei mari se îndreptă spre uşă să vadă dacă i-ar putea linişti, însă Ammi îşi lăsă mîna tremurîndă pe umărul său. « Nu ieşi afară acolo » îi şopti. « Mai e ceva acolo, din lucrul ăsta, peste ceea ce ne dăm noi seama. Nahum spunea că e ceva în puţ care-ţi suge viaţa din tine. Zicea că-i ceva care a crescut din mingea aia rotundă cum am văzut cu toţii c-a fost în piatra aia de meteor care a căzut anu' trecut în iunie. Te suge şi te arde, zicea, şi-i ca un nor, aşa, de culoare cum e aia acolo acuma, pe care nici n-o vezi bine şi nici nu ştii să spui cum e. Nahum zicea că se hrăneşte cu tot ce-i viu şi că se face tot mai puternică. Zicea c-a văzut-o şi săptămîna trecută. Trebuie să fie ceva din cer de undeva de departe, cum ziceau oamenii ăia de la 'versitate anu' trecut c-ar fi fost şi meteoru'. Felu-n care-i făcută şi felu-n care le face pe toate nu e ca lucrurile Domnului de pe lumea asta. E ceva de dincolo. »

Şi astfel rămaseră cu toţii acolo, nehotărîţi, în vreme ce lumina izvorîtă din puţ se făcea tot mai puternică şi caii priponiţi afară dădeau din copite şi nechezau cu o disperare crescîndă. Fu cu adevărat un moment de groază; spaima dominînd în casa veche şi blestemată, cele patru grămăjoare monstruoase de pulbere — două din casă şi două din puţ — închise în magazia de lemne din spate, şi raza de iridiscenţă necunoscută şi nefirească venind din adîncurile slinoase din faţă. Ammi îl reţinuse pe vizitiu dintr-un impuls, uitînd că el însuşi rămăsese totuşi neatins după ce aburul colorat îl pălise în camera din pod, dar poate că totuşi făcuse bine că-l oprise. Nimeni n-are să ştie vreodată ce s-a petrecut acolo afară în noaptea aceea; şi deşi lucrul acela de blasfemie venit de dincolo nu făcuse pînă atunci nici un rău vreunei fiinţe omeneşti cu mintea neatinsă dinainte, nimeni n-ar putea să spună ce ar fi putut face în ultimul moment, atunci cînd puterea părea să-i fi sporit şi cînd foarte curînd avea să se mişte sub cerul noros pe jumătate bătut de lună cu un fel de siguranţă conştientă în mişcări.

Deodată unul dintre poliţiştii de la fereastră scoase un sunet înăbuşit trăgîndu-şi respiraţia. Ceilalţi se întoarseră spre el şi apoi îi urmară repede privirile spre punctul în care şi le oprise şi el după ce pînă atunci şi le plimbase fără rost prin noapte. Nu mai era nevoie de nici un fel de cuvinte. Ceea ce pînă atunci se mai

https://biblioteca-digitala.ro

pusese la îndoială în vorbele schimbate cu glasul scăzut de către oamenii de prin partea locului nu mai era acum în nici un fel de pus la îndoială, şi tocmai din cauză că toţi cei acolo de faţă se declaraseră mai tîrziu—cînd mai vorbiseră despre asta în şoaptă—cu totul de acord că văzuseră toţi acelaşi lucru, nu mai vrea nimeni astăzi la Arkham să mai vorbească despre zilele stranii de demult. Este necesar să spunem că în ceasul acela al serii nu bătea nici mai mică suflare de vînt. Începuse să bată nu peste multă vreme, însă în clipa aceea nu se simţea nici o adiere. Chiar şi vîrfurile uscate ale frunzelor de muştar de la marginea gardului, cenuşii şi pîrjolite, şi coviltirul în franjuri al trăsurii în care veniseră rămăseseră nemişcate. Şi totuşi în calmul încordat, ireal, vîrfurile înalte golaşe ale tuturor copacilor din curte se legănau vizibil. Zvîcneau bolnăvicios şi spasmodic, agăţîndu-se cu încleştări convulsive, epileptice, de norii luminaţi de lună, zgîriind neputincioase aerul infestat ca şi cum s-ar fi chircit însufleţite de un curent străin, nefiresc, pornind de la cine ştie ce oroare subpămîntească zvîrcolindu-se şi zbătîndu-se în rădăcinile lor înegrite.

Cîteva secunde toţi rămaseră cu respiraţia tăiată. Apoi un nor mai adînc şi mai negru trecu peste faţa lunii şi o clipă silueta crengilor agăţătoare se şterse. Atunci se ridică un strigăt din toate piepturile; înăbuşit de spaimă, însă răguşit, aproape acelaşi din toate părţile. Căci spaima nu se ştersese odată cu contururile de afară, şi în clipa aceea de întuneric, mai adînc suspendată în groază, privitorii văzură zvîrcolindu-se pe coroana copacilor mii de puncte mici de luminiscenţă tulbure, bolnavă, încărcînd fiecare creangă cu un fel de foc al Sfîntului Anselm sau cu flăcările coborîtoare asupra capetelor Apostolilor la Rusalii. Era o constelaţie monstruoasă, cu lumină nefirească, asemenea unui roi de licurici îmbuibaţi cu stîrvuri dansînd sarabande drăceşti asupra unor mlaştini de iad; şi culoarea îi era ca a aceleiaşi infiltraţii fără nume pe care Ammi începuse să o recunoască plin de spaimă. Şi toată vremea raza de fosforescenţă dinspre puţ se făcea tot mai luminoasă, suflînd peste minţile celor strînşi acolo un sentiment al pieirii, al sfîrşitului de lume, mai apăsătoare cu mult decît şi-ar fi putut-o închipui mintea lor conştientă. Acum nu mai *scînteia* înspre afară, se *revărsa* în afară, şi acolo unde fluxul acesta diform de culoare nedefinită părăsea puţul părea să curgă de-a dreptul spre cer.

Veterinarul se înfioră şi merse cu paşi grei spre uşa din faţă să potrivească acolo drugul de fier al zăvorului. Ammi tremura şi el ca varga şi se văzu silit să tragă de ceilalţi şi să arate cu degetul căci îi pierise glasul atunci cînd vru să le atragă atenţia asupra luminozităţii sporite a copacilor. Nechezatul şi tropăitul cailor ajunsese acum ceva de spaimă, însă nici unul din cei strînşi în casa cea veche nu s-ar fi aventurat în curte pentru nici o răsplată pe lume. Cu fiecare clipă creştea strălucirea copacilor, şi crengile lor desnădăjduite păreau să se încordeze tot mai înspăimîntate spre cer. Acoperişul de lemn şi roata puţului străluceau şi ele acum, şi unul din poliţişti arătă mut cu degetul spre un şopron de lemn şi nişte stupi de lîngă zidul dinspre apus al curţii. Începuseră şi ele să strălucească, chiar dacă trăsurile priponite ale celor sosiţi aici păreau pentru moment să nu fi fost atinse de această iridiscenţă ciudată. Pe urmă se deslănţui un vacarm şi un tropăit sălbatic pe drum, şi cînd Ammi stinse lampa ca să se vadă mai bine afară, văzură că atelajul cu caii înnebuniţi rupseseră pomişorii de care erau legaţi şi fugeau acum trăgînd după ei trăsura goală.

Şocul acesta le mai deslegă limbile şi începură să schimbe şoapte sfioase. « Se răspîndeşte pe tot ce-i materie organică pe aici », murmură medicul. Nu-i răspunse nimeni, însă omul care coborîse în puţ îşi exprimă părerea că bîjbîitul lui cu prăjina s-ar fi putut să stîrnească ceva neştiut de acolo din adîncuri. « A fost groaznic » adăugă. « Pur şi simplu nu exista fundul. Doar clisă şi bulboane şi parcă simţeai că e ceva care pîndeşte acolo dedesubt, în adînc ». Calul lui Ammi se mai zbătea nechezînd

https://biblioteca-digitala.ro

asurzitor afară în drum şi aproape că acoperea glasul tremurat şi stins al stăpînului său atunci cînd acesta îşi destăinui gîndurile năuce. « A venit din piatra aia — se agaţă de tot ce-i viu — s-a hrănit din asta, din mintea şi trupul lor — Thad şi Merwin, şi Zenas şi Nabby — Nahum la urmă şi el — au băut cu toţii din apa asta — a pus stăpînire pe ei — a venit de dincolo, de unde lucrurile nu-s ca pe-aicea — şi acuma se întoarce acasă la ea. »

În clipa aceea, cînd coloana de culoare neştiută izbucni deodată într-o flacără vie şi începu să se împletească în contururi fantastice pe care fiecare dintre spectatori avea să le descrie altfel mai tîrziu, de la sărmana Hero rămasă priponită afară ţîşni un sunet cum nimeni nu mai auzise pînă atunci şi n-avea să mai audă de atunci de la vreun cal. Pînă la unul, toţi cei adunaţi în salonul apăsat de înfricoşare îşi astupară urechile, şi Ammi se trase îndărăt de la fereastră, covîrşit de un fior de greaţă şi oroare. Cuvintele n-ar putea exprima sunetul acela — şi cînd Ammi se hotărî să privească iarăşi pe fereastră, bietul animal zăcea prăbuşit, inert în bătaia lunii, printre sfărîmăturile trăsuricii. Şi asta fu ultimul lucru care se mai putea spune despre Hero pînă ce o îngropară a doua zi. Însă nu era timp de jelanii acum, căci aproape în aceeaşi secundă unul dintre poliţişti îi făcu pe tăcute atenţi la ceva teribil, aflat chiar acolo, în aceeaşi încăpere cu ei. Acum cînd lampa era stinsă era evident că întreaga încăpere începea să se îmbibe de o luminiscenţă nelămurită. Se întindea licăritoare pe duşumeaua de scînduri late şi pe zdrenţele de carpete de pe jos şi prindea să scînteieze înăbuşit pe lemnăria ferestrelor cu carouri micuţe. Şerpuia în sus şi în jos pe cornişele de lemn, tremura zdrenţuită pe marginile rafturilor şi pe consola căminului şi infesta ca o boală uşile şi celelalte mobile. Se vedea cu ochii, de la o clipă la alta, cum creşte, şi în cele din urmă era limpede pentru oricine că făpturile care ar mai fi vrut să-şi păstreze minţile trebuiau să fugă neîntîrziat din această casă.

Ammi le arătă uşa din dos şi cărarea care şerpuia pe cîmpuri spre păşunea de zece acre. Se grăbiră pe acolo împleticindu-se ca şi cum ar fi alergat printr-un vis, şi nu mai îndrăzniră să arunce nici o privire îndărăt, pînă nu se văzură în siguranţă pe culmea colinei. Cărarea aceasta era pentru ei ca un dar al providenţei pentru că nici unul n-ar fi fost în stare să treacă prin curtea din faţă, pe lîngă puţul de acolo. Şi aşa era destul de rău că trebuiseră să treacă pe lîngă hambarul şi şoproanele licăritoare, şi printre pomii strălucitori din livadă cu formele lor contorsionate, spectrale: însă, mulţumită cerului, crengile se zvîrcoleau mai ales înspre înalturi. Pe cînd treceau peste un pod ţărănesc de lemn peste Pîrîul Chapman, luna intră în nişte nori neaşteptat de negri, astfel că de aici încolo trebuiră să-şi pipăie ca orbii drumul înainte peste cîmpuri.

Cînd se hotărîră să privească îndărăt spre acum îndepărtata fermă a Gardnerilor, în fundul văii îi întîmpină o privelişte monstruoasă. Întreaga fermă strălucea în aceeaşi hidoasă îmbinare de culori nemaivăzute; copacii, clădirile şi chiar iarba şi verdeţurile care nu se pîrjoliseră cu totul în acea pulbere sfărîmicioasă, de moarte. Crengile se străduiau parcă să urce spre ceruri, ascuţindu-se în limbi de flacără urîcioasă, şi fîşii mereu zvîcnitoare din acelaşi foc monstruos se furişau pe lîngă colţurile casei, hambarului, şoproanelor. Era o scenă ca o viziune de ale lui Fuseli, şi pretutindeni domnea zvîrcolirea aceasta drăcesc sărbătorească, diformă şi licăritoare, curcubeul acesta nemaivăzut şi fără contururi, de otravă neînţeleasă, izvorîtă din puţ — gîfîind, pipăindu-şi calea, lingînd, întinzîndu-se, sticlind, contorsionîndu-se şi fierbînd cu răutate drăcească în cromatismele lui cosmice, cu neputinţă de asemuit cu ceva.

Pe urmă, pe neaşteptate, lucrul acela hidos ţîşni în sus, vertical, înspre cer, ca o rachetă sau un meteor, fără să lase în spate nici o dîră şi făcîndu-se nevăzut printr-o gaură rotundă cu contururile ciudat de line printre nori — totul atît de repede,

https://biblioteca-digitala.ro

că nici unul din ei nu apucă să-şi tragă respiraţia sau să scoată vreo exclamaţie. Nici unul dintre cei care văzuseră zvîcnetul acesta n-avea să-l uite vreodată, şi Ammi rămase cu privirile prostite spre constelaţia Lebedei, scînteind deasupra celorlalte, în locul în care culoarea neştiută îşi croise drum spre Calea Laptelui. Însă privirile îi fură împinse în clipa următoare spre pămînt de trosnetul venind din vale. Era, întocmai, un trosnet. O sfărîmare şi un scrîşnet lemnos, nu o explozie, aşa cum mai tîrziu afirmaseră mai mulţi alţii dintre ei. Oricum, rezultatul fu acelaşi, căci într-o singură clipă febrilă, caleidoscopică, din ferma aceea blestemată şi menită pieirii ţîşni o erupţie strălucitoare, cataclismică, de scîntei şi subtanţe nefireşti; înceţoşîndu-le privirile puţinilor oameni care se întîmplaseră s-o vadă şi aruncînd înspre zenit o izbucnire sfărîmată îndată de ţăndări fantastic colorate, atît de respingătoare încît lumea noastră nu şi le-ar putea vreodată recunoaşte ca ele ei. Prin aburii care se strîngeau repede, mai putură urmări o clipă golul imens şi bolînd care se făcea nevăzut, şi după altă clipă şi ţăndările acestea se stinseseră. În urmă şi sub ele, coborîse iarăşi întunecimea spre care cei de aici n-ar mai fi vrut pentru nimic în lume să se mai întoarcă vreodată, iar asupra acestora toate, se stîrnise un vînt aţîţător care părea să mături totul în cale cu palele lui negre, îngheţate, suflînd dinspre hăurile interstelare. Mugea şi ţipa, şi biciuia cîmpurile; şi cîmpurile erau strîmbate cu o furie cosmică, nebunească, şi cei care acolo pe deal priviseră scuturaţi de fiori aceste întîmplări înspăimîntătoare înţeleseră că nu mai avea rost să aştepte luna în drumul ei dintre nori ca să mai vadă ce mai rămăsese din ferma lui Nahum.

Prea îngroziţi ca să mai încerce măcar vreo explicaţie, cei şapte bărbaţi, tremurînd ca varga, se îndreptară cu chiu cu vai spre Arkham pe drumul de miază noapte. Ammi era într-o stare mai proastă încă decît oricare dintre însoţitorii săi, şi-i rugă să intre împreună cu el în bucătăria fermei sale, înainte de a-şi vedea de drum mai departe spre oraş. Nu ţinea să străbată singur pădurea scuturată de vînt de la drumul mare pînă la fermă. Pentru că el mai îndurase o spaimă de care ceilalţi fuseseră scutiţi, şi de atunci încolo avea să fie bîntuit fără încetare de o spaimă despre care nici nu îndrăzni să vorbească mulţi ani. Cînd ceilalţi care priviseră împreună cu el de pe colina bătută de vînt se întorseseră să-şi continue drumul, Ammi mai aruncase o ultimă privire de-o clipă spre valea umbrită de pustietate care pînă de curînd adăpostise pe nefericitul său prieten. Şi din locul acela îndepărtat, mai văzuse cum ceva nelămurit se ridicase o clipă, ca să se prăbuşească iarăşi de îndată, peste locurile din care oroarea cea mai mare şi diformă ţîşnise în cer. Era o culoare numai —însă nu o culoare din cer sau de pe pămînt. Şi pentru că Ammi recunoscuse această culoare, şi ştia că rămăşiţa aceasta fără putere mai pîndea încă, acolo în puţ, nu mai fusese acelaşi om de atunci înainte.

Ammi n-avea să se mai apropie niciodată de locurile acelea. Au trecut patruzeci şi patru de ani de cînd s-au petrecut ororile de mai sus, însă el n-a mai călcat pe acolo, şi a mărturisit că-i pare bine că lacul de acumulare se va întinde peste întreaga regiune. Şi mie are să-mi pară bine, căci îmi amintesc şi acum cu un fior de felul în care lumina soarelui şi-a schimbat culoarea la gura puţului părăsit, atunci cînd am trecut şi eu pe acolo. Nădăjduiesc că apele au să fie aici foarte adînci — însă chiar şi aşa, n-am să beau niciodată din ele. Nu cred că am să mai fac vreodată vreo vizită prin părţile acestea, sau prin jurul oraşului Arkham. Trei dintre cei care fuseseră atunci cu Ammi se reîntorseseră a doua zi dimineaţă să vadă ruinele la lumina zilei; numai că adevărul este că nu erau nici un fel de ruine la drept vorbind. Doar cărămizile de la horn, pietrele din pivniţă, unele resturi minerale şi metalice ici şi colo, şi ghizdurile puţului bîntuit. În afară de calul mort al lui Ammi, pe care-l traseră mai la o parte să-l îngroape, şi de trăsurica lui, care-i şi fusese redată apoi, tot ce mai fusese viu pe acolo pierise. Mai rămăseseră doar cinci acri pustiiţi, acoperiţi de o

https://biblioteca-digitala.ro

pulbere cenuşie şi de atunci n-a mai crescut niciodată nimic prin locurile acestea. Pînă şi în ziua de azi se întinde aici un loc imens, mîncat parcă de acizi, printre păduri şi cîmpuri, şi puţinii care au mai îndrăznit să-i arunce vreo privire în ciuda celor ce se şoptesc despre el prin partea locului, l-au botezat « landa fulgerată ».

Istorisirile care circulă pe aici din gură în gură sînt stranii. Ar putea fi încă şi mai stranii dacă orăşenii şi oamenii de ştiinţă de la universitate ar manifesta destul interes să analizeze apa din puţul părăsit, sau pulberea cenuşie pe care nici un fel de vînt nu pare s-o mai stîrnească vreodată. Şi specialiştii în botanică ar trebui să studieze flora rămasă pitică de la marginile acestui loc, căci poate o asemenea cercetare ar putea arunca vreo lumină asupra zvonurilor care circulă printre ţărani că năpasta se întinde — puţin cîte puţin, poate numai cu cîte un deget, la fruntarii, în fiecare an. Oamenii spun că verdeaţa de prin vecinătate nu mai are aceeaşi culoare, aşa cum s-ar cuveni, primăvara, şi că ar bîntui nişte făpturi negîndite care-şi lasă urmele strîmbe prin zăpada iernatecă. De altminteri zăpada nici nu mai cade atît de groasă, pe pămînturile acestea fulgerate. Caii — puţinii care au mai rămas în epoca aceasta a maşinilor — manifestă nelinişte intrînd în această vale tăcută; şi vînătorii nu se mai pot bizui pe cîinii lor atunci cînd se apropie prea mult de locurile ninse cu cenuşă.

Se mai spune şi că urmările asupra minţilor celor de pe aici sînt cît se poate de rele; foarte mulţi sînt cei care şi-au cam pierdut minţile în anii de după întîmplările cu Nahum, şi nici unul din ei n-a mai avut puterea să se smulgă de pe locurile astea. Pe urmă, cei cu mintea mai întreagă au părăsit ţinutul, şi numai străinii au mai încercat să se stabilească în aşezările căzute în ruină. Însă nici ei n-au putut sta prea mult; şi uneori aproape c-am putea sta să ne întrebăm ce zvonuri fantastice, ciudate, se mai şopteau printre ei, să le insufle o viziune poate, chiar mai pătrunzătoare decît cea pe care cei de prin partea locului o cunoscuseră în legătură cu regiunea aceasta. Au susţinut doar că visele care ajunseseră să le bîntuie nopţile erau prea hidoase, mai ales în mediul acesta nefiresc; şi adevărul este că numai priveliştea întunecatului peisaj din jur ar ajunge să stîrnească cele mai sălbatece închipuiri. Nici unul dintre cei care s-au întîmplat să călătorească prin aceste rîpe adînci nu s-a putut elibera de o strîngere de inimă, şi artiştii chiar care au ajuns să picteze adîncurile umbrite ale pădurilor de prin partea locului mărturisesc că i-au trecut fiorii în faţa tainelor care le-au asaltat mintea deopotrivă cu ochii. Eu însumi îmi amintesc de senzaţia nemaicunoscută pe care am încercat-o în unica mea plimbare însingurată prin pădurile de aici înainte de a fi ascultat povestirile lui Ammi. Cînd coborîse amurgul, ştiu şi acum că îmi dorisem să văd adunîndu-se norii, căci era o sfioşenie de pe altă lume în hăurile adînci, cereşti, de deasupra care mi se strecurase şi mie în suflet.

Să nu-mi cereţi să vă spun ce gîndesc eu despre toate acestea. Nu ştiu ce să gîndesc — acesta e adevărul. Nu era nimeni pe care să-l pot întreba, decît Ammi; căci orăşenii din Arkham nu vorbesc de loc despre vremurile acelea nefireşti, şi toţi cei trei savanţi care au văzut aerolitul şi globul său colorat sînt morţi acum. Au mai fost acolo şi alte globule — de asta putem să fim siguri. Unul din ele trebuie să fi găsit o cale să se hrănească singur şi să se elibereze, şi e probabil că mai fusese încă unul care nu reuşise să se desprindă la timp. Fără îndoială că acesta a rămas mai departe în puţ — ştiu bine că era ceva cu totul nefiresc în lumina soarelui aşa cum cobora peste puţul acela miazmatic. Ţăranii de pe aici spun că pîrjolul acesta tăcut se întinde pe o suprafaţă de cîteva degete în fiecare an, aşa că există poate chiar şi acum o putinţă pentru el să se mişte şi să se hrănească. Dar oricare ar fi demonul care cloceşte acolo, trebuie să fie legat prin ceva, căci altminteri s-ar fi răspîndit repede. E poate înlănţuit de rădăcinile copacilor care se zvîrcolesc spre cer agăţîn-

https://biblioteca-digitala.ro

du-se de văzduh ? Prin jurul Arkhamului circulă şi acum legende despre nişte stejari care scîntee şi se cutremură în chip nefiresc noaptea.

Ce este cu adevărat numai Dumnezeu ştie. Dacă ar fi să ne referim la materia din care e făcut, presupun că lucrul descris de Ammi ar fi un gaz, numai că acest gaz ascultă de legi care nu sînt cele ale lumii noastre. Nu e ceva care să vină din lunile şi sorii noştri aşa cum îi cunoaştem prin telescoapele şi plăcile fotografice de la observatoarele noastre. N-a fost un suflu venit din cerurile ale căror rotiri şi dimensiuni astronomii noştri sînt în stare să le măsoare sau să le considere prea vaste pentru a şi le putea închipui. Era doar o culoare căzută din spaţiu — un mesager de spaimă din tărîmurile diforme ale nesfîrşitului de dincolo de întreaga fire aşa cum o cunoaştem; din tărîmurile la gîndul existenţei cărora minţile noastre se înceţoşează şi dinspre care suflă nebunia hăurilor negre de dincolo de cosmos dintr-o dată deschizîndu-ni-se în faţa ochilor.

Mă îndoiesc cu toată sinceritatea că Ammi m-ar fi minţit, cel puţin în chip conştient de asta, şi nu cred că povestea lui ar fi fost un fior de nebunie, aşa cum mă avertizaseră unii orăşeni de pe acolo. Ceva înspăimîntător coborîse peste dealurile şi văile acestea odată cu meteorul, şi ceva înspăimîntător — deşi n-aş putea spune cît anume din el — mai rămîne încă acolo. Cînd am să ştiu că s-au revărsat apele peste toate acolo, am să răsuflu uşurat. Pînă atunci sper că nu i se va întîmpla nimic lui Ammi. El a văzut prea multe lucruri legate de lucrul acela — şi influenţa acelui lucru este atît de furişe şi nebănuită. De ce n-a fost în stare să plece din locurile de aici ? Ce limpede îşi mai amintea de ultimele cuvinte ale lui Nahum — « nu poţi să scapi — te trage — ştii că vine ceva da' nu poţi să faci nimica — » Ammi e un bătrîn atît de cumsecade, — cînd se apucă de lucru echipa care are să supravegheze apele lacului de acumulare trebuie să-i scriu inginerului şef să nu-l piardă din ochi. N-aş vrea să ajung să mă gîndesc la el ca întrupînd monstruozitatea contorsionată, sfărîmicioasă, care se întoarce tot mai des să-mi bîntuie somnul.

În româneşte de M. I.

https://biblioteca-digitala.ro

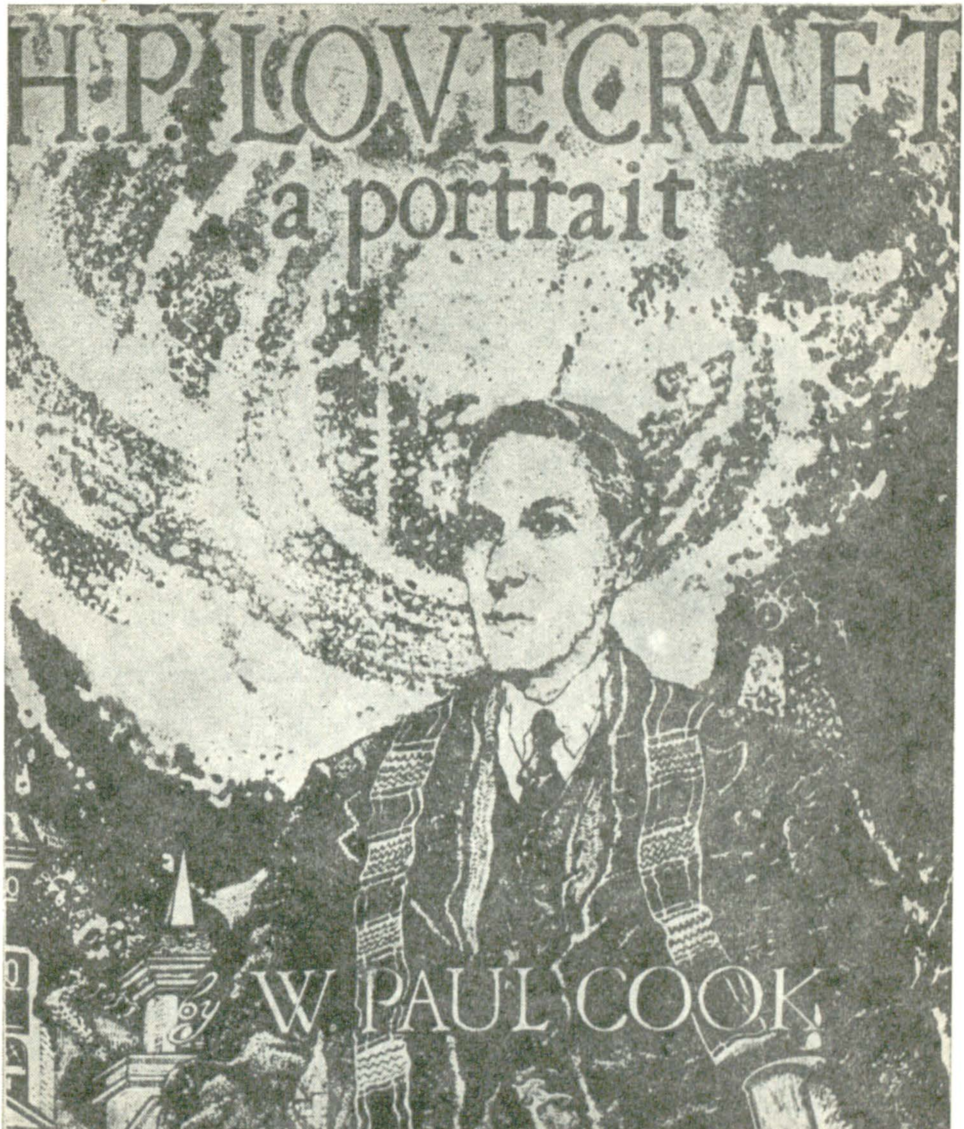

https://biblioteca-digitala.ro

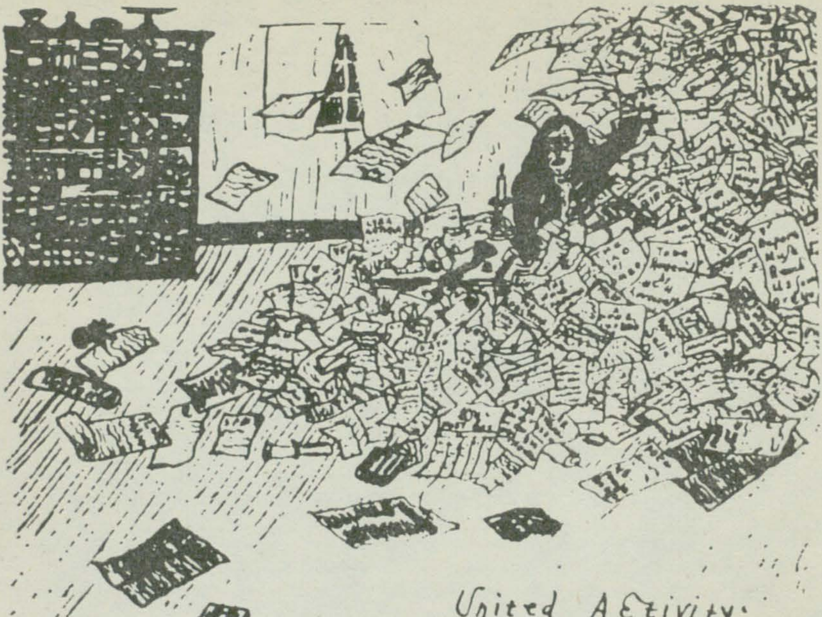

United Activity;
or, Why ye Conservative Doth Not always answer his Letters With Promptness.

31st Mch 1716

R Kleiner Esq.,

548 Angell St
Providence, in
New-England

Most Esteem'd Sir:

'Twas ye custom of primitive Mankind, before Cadmus did invent ye Art of Writing, to express Thought in Pictures; a Practice which still existeth amongst savage Tribes. Though I be neither of ye Times before Cadmus, nor yet, I do trust, a Savage; I will none ye less use a Picture to shew you a Condition that hath kept me long from

https://biblioteca-digitala.ro

NAȘTEREA POVESTIRII FANTASTICE

Cum putem presupune pentru o artă atît de apropiată de simțămintele atavice ale omului, povestirea fantastică este la fel de veche ca vorba-însăși.

Spaima cosmică pare să fi fost unul din « ingredientele » cele mai folosite în folclorul antic al tuturor raselor. O găsim cristalizată în cea mai mare parte a baladelor, cronicilor, cărților sfinte. Este deasemenea, în mod evident, una din componentele cele mai de seamă ale ceremonialului tragic, cu ritualul evocării de spectre și demoni, divinități malefice ivite din timpuri preistorice și care trebuiau să cunoască cea mai mare faimă în Egipt și în toate țările Asiei Mici.

Pasaje din *Cartea lui Enoch* sau *Claviculele lui Samson* ilustrează perfect puterea fantasticului asupra popoarelor din Orientul Mijlociu. Asemenea influențe puteau fi foarte importante, servind să consolideze sisteme politice, să intensifice tradiții, care chiar și astăzi sînt adesea obscur prezentate. Găsim urmele acestei spaime transcedentale în toată literatura acestor țări. Este evident că o vom găsi cu o și mai mare forță în legendele, baladele, în povestirile orale care adesea precedau sau însoțeau paralel curentul literar. Din păcate un asemenea avînt trebuia încetul cu încetul să se oprească, mai ales din lipsa unor mijloace scrise de difuzare.

Dimpotrivă, Evul Mediu, cufundat în noaptea lui obsedantă, trebuia să dea un uriaș impuls tuturor mijloacelor de expresie fantastice, atît în Est cît și în Vest, atît pe cale literară cît și orală. Înfloresc cabalismul și magia. Vrăjitoare, vampiri, duhuri fac parte cu voluptate din repertoriul oricărui menestrel, baladist sau « min-

---

* Din volumul « *Epouvante et surnaturel en littérature* » — Union Générale d'Editions — 1969, pp. 17-26

https://biblioteca-digitala.ro

nesânger». Şi n-a fost nevoie decît de puţină încurajare pentru ca povestirea orală sau cîntecul eroic al Evului Mediu să treacă frontierele separîndu-se şi mai mult de expresia literară cea mai totală.

În ţările Orientului, povestirea fantastică a evoluat devenind încetul cu încetul o superbă şi fascinantă melodie plină de culoare şi poezie, depăşind aproape orice spaimă prin strălucirea fanteziei imaginative. Dimpotrivă, în ţările Occidentului, foarte influenţate de misticismul germanic, îmbibate de amintiri lugubre avînd drept cadru întunecate păduri boreale unde celţii îşi mai aminteau de sacrificiile lor misterioase şi druidice — povestirea fantastică a dobîndit o gravă intensitate, incomparabilă, serioasă, convingătoare. Într-atît de convingătoare încît trebuia să-şi întărească mai mult influenţa şi puterea asupra a tot ce, — chiar pe jumătate exprimat, — devine pentru acest motiv însuşi, încă mai îngrozitor.

În cea mai mare măsură, uriaşa putere de fascinaţie provocată de florilegiul fantastic occidental s-a ivit fără îndoială din practicarea frecventă a cultelor nocturne. Culte monstruoase unde cei care oficiau în şoaptă celebrau stranii rituale. Rituale avînd foarte adesea legătură cu cele mai revoltătoare superstiţii privind cultul fertilităţii. Toate acestea în acele vremuri cu mult anterioare agriculturii pre-ariene, cînd hoardele înnebunite ale mongolilor străbăteau grăbite Europa. Această religie tainică s-a păstrat intactă, fiind « transportată » cu arme şi bagaje în regiunile cele mai îndepărtate; ea a fost în mod practic, timp de o mie de ani, aceea a ţăranilor, în ciuda influenţelor succesive exercitate de celto-romani, galo-romani şi chiar de creştini. Ceremoniile erau caracterizate prin sabat-uri şi alte acte de vrăjitorie, care se desfăşurau în pădurile cele mai singuratice, pe vîrfurile celor mai îndepărtaţi munţi, în timpul unor nopţi ale Valpurgiilor, atrăgînd după sine tradiţionalele transhumanţe ale turmelor. Din toată această activitate nocturnă şi clandestină, trebuia să ţîşnească un izvor infinit de legende şi povestiri despre vrăjitorie. Urlaşă rezervă constituind — din timp în timp — materia unor extraordinare procese, anchete, torturi în serie. Cel mai izbitor exemplu a fost pentru noi, nord-americanii, îngrozitoarele procese din Salem. Legată de această esenţă divină, chiar paralel, găsim o ciudată şi înspăimîntătoare răsturnare teologică : credinţa divină dă naştere cultului contrar al lui Satan. Cult care a răspîndit groaza şi spaima în zonele de şes, în timpul acelor de pomină « slujbe negre ». Deasemenea se iviră, şi cam în acelaşi sens, persoane cu ambiţii mult mai ştiinţifice. Filosofi, astrologi, cabalişti, alchimişti, — de genul lui Albertus Magnus, Raymundus Lullus, — şi-au intensificat cu ardoare activitatea şi mişună în unele secole.

Predominarea, profunzimea acestei conştiinţe a oribilului, dublată de un uriaş fatalism, intensificat de o extraordinară înclinaţie spre disperare au constituit caracteristica cea mai evidentă a acestui uluitor Ev Mediu. O asemenea stare de spirit tragică şi-a găsit ilustraţia cea mai convingătoare în groteştile figuri sculptate ale catedralelor gotice. Să nu uităm demonicele burlane ornamentate de la Notre-Dame, nici acelea de la Mont-Saint-Michel. Ele sînt printre exemplele cele mai caracteristice ai acestei epoci. În plus amintim că exista în acele timpuri la toţi, fie că erau persoane cultivate sau pe deplin ignorante, o credinţă absolută, o convingere desăvîrşită în orice priveşte manifestările supranaturalului. Această credinţă se aplica în aceeaşi măsură la teoriile cele mai benefice ale creştinismului pînă la cele mai morbide şi monstruoase, conţinute în nenumăratele manuale de vrăjitorie sau de magie neagră. Renaşterea nu va renega această împovărătoare moştenire, moştenire din care s-au « hrănit » toţi magicienii şi alchimiştii timpului, acei Nostradamus, Trithemius, doctor John Dee, Robert Fludd « et compania. »

Pe un ogor atît de fertil trebuia să ia naştere un întreg tezaur de sumbre legende şi mituri inexplicabile. Mitologie de personaje avînd caractere foarte aparte

https://biblioteca-digitala.ro

şi fascinante care au obsedat şi literatura contemporană. Mituri mai mult sau mai puţin travestite, transformate de tehnicele moderne şi módele efemere. Multe din povestiri provin din cele mai vechi surse orale, constituind moştenirea cea mai permanentă a conştientului sau subconştientului uman. Cităm fantoma care apare şi cere să-i fie înmormîntat corpul, iubitul satanic ce a murit şi revine pentru a-şi răpi logodnica, duhul care parcurge spaţiile şi călăreşte pe norii nopţii, vîrcolacii, omul îngropat într-o cameră ferecată, vrăjitorul posesor al tainei vieţii veşnice. Pe scurt, îi regăsim pe toţi, deja folosiţi de imensul patrimoniu secular, eroi populari încă de pe vremea Evului Mediu. Baring-Gould a ştiut foarte bine să facă «recensămîntul» tuturor acestor personaje într-una din lucrările sale. Pretutindeni, curentul mistic al Nordului intensificîndu-se, atmosfera povestirilor populare s-a împovărat. Căci, dacă pentru latini există un grad de raţionalism instinctiv ce sustrage superstiţiilor celor mai stranii o parte din atracţia lor, nu se întîmplă la fel cu populaţiile germanice născute în păduri, obişnuite cu şoaptele şi confidenţele care se schimbau în timpul lungilor ierni glaciale.

Ca orice ficţiune, ficţiunea fantastică a înflorit mai întîi în poezie. Datorită poeziei, povestirea fantastică a cunoscut primele contacte cu literatura. Totuşi, cele dintîi scrieri fantastice au apărut în proză. Astfel, povestirea vîrcolacului relatată de Petroniu, pasajele morbide din Apuleu, scurta dar celebra epistolă a lui Pliniu cel Tînăr adresată Surei, precum şi ciudata culegere *Evenimente minunate* scrise de Phlegon. Pentru prima oară, găsim îngrozitoarea povestire a logodnicii moarte, în istorisirea *Philinnion şi Machates*, istorioară care va fi reluată mai tîrziu de Proclus, apoi, în timpuri mai apropiate, de Goethe în *Logodnica din Corint* şi de Washington Irving în *German Student* (Aventurile unui student german). Dar, între timp, vechile mituri nordice luau formă literară şi cînd fantasticul va deveni un element foarte elaborat avînd o anumită formă, va dobîndi principii şi canoane în mod practic fixate pentru totdeauna. Totuşi, să recunoaştem că cea mai mare parte din repertoriu provine din Evul Mediu şi Renaştere.

Printre ele, *Edele* şi *Segas*-urile scandinave, fermecătoare găselniţe pline de spaimă cosmică, de frică cutremurătoare, cu zeul lor Ymir care se deplasează înfăşurat într-o aură mistică; la fel *Beowulf*-ul anglo-saxonilor, precum şi legenda germanică a Nibelungilor, de provenienţă mai tîrzie. Toate aceste istorisiri de atmosferă sînt impregnate de frica cea mai frenetică. Dante va fi deasemenea unul din pionierii genului. Stanţele sale adresate lui Spenser vor conţine de pe atunci o mare parte din ceea ce putem găsi mai îngrozitor şi macabru în descrierea unor peisaje, în zugrăvirea unor fiinţe, în relatarea anumitor evenimente.

Literatura ne va mai da *Moartea lui Arthur*, romanul lui Arthur de Malory, în care deasemenea putem găsi multe situaţii inspirate nemijlocit din vechile balade sau cîntece eroice ale Evului Mediu: furtul unei spade fermecate de lîngă un cadavru îngropat, precum şi alte peripeţii şi mai misterioase şi violente, avînd obîrşia directă într-o tradiţie populară avidă de senzaţional. Amatorul de cărţi ieftine va smulge aceste lucrări spre a le citi cu patimă. Epoca elisabetană ne oferă dramele sale în care putem cu multă usurinţă descoperi un curent foarte puternic atunci impregnat de diavolism şi manifestările lui. Citām *Doctorul Faustus*, *Macbeth* şi vrăjitoarele sale, *Hamlet* şi fantoma lui. Fără a uita duhurile monstruoase care dau tîrcoale operei lui Webter. Toată această literatură a căpătat amploare din teama foarte reală pe care o simţea opinia publică faţă de practicile vrăjitoriei contempoane, practici care — răspîndite mai întîi larg pe continent — se vor extinde forte repede în toată Anglia. Ceea ce-l va obliga pe regele James I să întreprindă o uriaşă vînătoare de vrăjitoare, decimîndu-le pe nenorocite după o campanie sîngeroasă. În plus, — intensificîndu-se această fascinaţie morbidă pentru orice era mistic şi morbid —

https://biblioteca-digitala.ro

se desfăşură un război feroce, deşi subteran, între susţinătorii vrăjitoriei şi aceia ai demonologiei cele mai ortodoxe. Toate aceste grupuri partizane publicau numeroase tratate, culegeri, excitînd şi mai mult imaginaţia celor ce le citeau.

În cursul secolelor XVII şi XVIII, massa de legende şi balade a crescut mai mult, tratînd într-o manieră oarecum asemănătoare despre necunoscut şi satanic, deşi totul ascuns cu prudenţă sub lustrul unei literaturi galante şi curtenitoare.

Foi, gazete, romane ieftine, povestiri misterioase se înmulţesc şi se răspîndesc în provincii. Obsesiile cele mai obişnuite ale marii majorităţi a cititorilor transpar în lucrări ca aceea a lui Defoe, despre *Nălucile doamnei Veal*, relatare fidelă a unei oarecare doamne Veal, povestire a cărei acţiune se petrece la ţară: spectrul unei femei moarte vizitează pe un prieten în viaţă al acesteia într-o regiune foarte îndepărtată. Istorisirea a fost scrisă pentru a îndemna în mod foarte prozaic să fie cumpărată o lucrare mai puţin atrăgătoare şi care trata despre aspecte teologice ale morţii.

Însă clasele aristocratice ale societăţii au început să se plictisească de aceste istorisiri supranaturale şi morbide şi, încetul cu încetul, înclină spre o atitudine de raţionalism liniştitor. Atunci, sub domnia reginei Anna, traducerile povestirilor orientale au dat naştere unui nou gen literar în care începe să înflorească simţămîntul romantic, dragostea pentru natură, cultul amintirii, taina veacurilor trecute, fascinaţia provocată de excentric, miraculosul, intelectualismul rar. Toate aceste « ingrediente » s-au ivit mai întîi la poeţii ale căror excese s-au împodobit cu noi calităţi ale miraculosului, insolitului şi înfiorării.

Pînă la urmă, — după o apariţie foarte timidă a fantasticului în romane ca *Aventurile lui Ferdinand, conte Fathorn*, de Smollett, — instinctele pînă atunci strunite, se descătuşează complet, conducînd la un nou stil, care va deveni acela al « goticului », şcoală a oribilului, a fantasticului mişunînd în toată literatura, fie ea romanescă sau poetică şi care de-a lungul anilor va da naştere la nenumărate opere. Din care unele absolut remarcabile.

Aşa că atunci cînd vrem să studiem cu atenţie o asemenea problemă, e destul de surprinzărtor să observăm că acest gen literar şi-a croit drumul cu greutate şi, în sfîrşit, putem afirma deplin convinşi că Fantasticul este, şi el, un mijloc literar egal cu toate celelalte. La fel de capabil ca celelalte să-şi creeze opere de artă. Recunoaşterea a durat mult şi a stîrnit patimi. Deşi îndemnul şi atmosfera spre literatura fantastică sînt vechi de cînd lumea, ca gen literar trebuie să recunoaştem că nu este decît copilul secolului XVIII.

În româneşte de ALEXANDRU BUCUR

https://biblioteca-digitala.ro

despre LOVECRAFT

FRANÇOIS TRUCHAUT

THE DREAM-QUEST OF HOWARD PHILLIPS LOVECRAFT *

Cărţile

De la Cultes des Goules *a contelui d'Erlette pînă la* Unaussprechlichen Kulten *de Von Yunzt, Lovecraft se semnalează prin creaţia originală a unei biblioteci imaginare sau reale — alţii şi-au asumat grija de a descîlci amestecul acesta — pe car*^r^ *o cercetează cu înfrigurare personajele sale, în căutarea unei alte ştiinţe, a unor noi cunoaşteri. Cazul este fără-ndoială unic în literatura fantastică a unei asemenea biblioteci, a unor asemenea opere pe care le regăseşti de la o nuvelă la alta, conferindu-le astfel autenticitate mai puternică decît dacă ar fi existat. Te gîndeşti, desigur, la Borges, şi totuşi, cu cît mai ridicat este aici « gradul de realitate », şi cum pare creaţia lui Borges un joc,*

---

* **fragmente**

https://biblioteca-digitala.ro

destul de superficial şi mult prea arbitrar, ca să nu spunem artificial. Lovecraft este obsedat de cărţile acestea ce există aşadar în mod real, precum Pnakotic Manuscripts *şi mai ales fabuloasa* Necronomicon, *cartea cărţilor, care dezvăluie toate cunoştinţele interzise, pe care nici un om n-ar fi trebuit să le citească vreodată. Cărţilor mitice le corespund locuri privilegiate pentru lectura lor:* L'Affaire Charles Dexter Ward *ne duce în principalele oraşe ale Europei care închid în avuţia personală a bibliotecilor lor naţionale «cărţile blestemate» ce ascund preţioasele taine ale trecutului. Aşa se formează o vastă reţea de cunoştinţe dintr-o parte-n alta a lumii, un cerc de «iniţiaţi» ce-şi comunică descoperirile lor pentru a ajunge însfîrşit la scopul urmărit, la reuşita prin excelenţă a operei: reînvierea trecutului. Viaţa. Şi nu ar trebui uitat că totul începe prin lectura anumitor cărţi la* Miskatonic University.

The call of Cthulhu

Cărţile acestea servesc drept repere; ele conţin formulele, incantaţiile indispensabile pentru evocarea forţelor de dincolo, a «altor Zeităţi», provenite dintr-o «altă lume». Chiar şi acolo Lovecraft creează un univers totalmente autonom şi personal, iscat din viziunile sale, cu cosmogonia sa particulară. Din entităţile redutabile ce sînt invocate rînd pe rînd, se detaşează în mod particular Cthulhu, zeul mării, şi Nyarlathotep, «haosul tîrîtor», zeul subteran, trăind în măruntaiele pămîntului.

«În lăcaşul său din R'lyeh, oraşul mort, Cthulhu aşteaptă, cufundat în visele sale.» Vechile Zeităţi nu sînt moarte, ele pot uneori retrăi cînd sînt chemate de anumiţi oameni. Lovecraft pronunţa Cthulhu: Koot-u-lew, ne aduce la cunoştinţă R.H. Barlow în Jurnalul *său, pe care-l redactează în 1934 cu prilejul unei vizite a acestuia*[1] *ce declară că numele respectiv «represent ingsounds never meant for human vocal organs. R'lyeh was pronounced with rising emphasis on the latter letters». Cîndva trăiau Marea Rasă şi Cei Mari de-odinioară, de care ne amintesc uneori vestigiile gigantice ale cetăţilor lor* (The shadow out of time, *îndeosebi). Cthulhu domneşte ca stăpîn absolut în cetatea sa submarină ce apare uneori la suprafaţa apelor, aşa cum apar noaptea, în timpul viselor sale, coşmarurile lui Lovecraft. Cthulhu este desigur însăşi imaginea cumplitelor spaime ale lui Lovecraft, fantasticul prin excelenţă în ceea ce are el mai terifiant (de remarcat neta simbolică sexuală a reprezentării lui Cthulhu, care este o uriaşă caracatiţă cu tentacule excesiv de mari).*

Dreams and fancies[2]

Se cunoaşte importanţa visului în opera lui Lovecraft, în creaţia sa, rînd pe rînd mijloc şi scop căutat, în vasta sa întreprindere

---

[1] R. H. Barlow era un corespondent şi un văr îndepărtat al lui Lovecraft, şi fără-ndoială unul dintre prietenii săi cei mai intimi. Executor testamentar al lui Lovecraft, el se sinucide la cîţiva ani după moartea acestuia. Jurnalul său este reprodus în culegerea *Darkbrotherhood & Others*... (v. Bibliografie). (n. a.)

[2] Titlul culegerii americane de nuvele şi de scrisori ale lui Lovecraft bazate toate pe visele sale (v. bibliografie). Cea mai mare parte este reprodusă în acest număr al caietelor *L'Herne* (n. a.)

https://biblioteca-digitala.ro

de a construi o altă lume, un alt univers. Visul, pentru el, este vital, îl urmăreşte prin toate mijloacele, cumpănindu-şi propria-i viaţă, propriile sale valori (doarme cel mai adesea ziua, şi lucrează sau se plimbă pe străzile lui Providence noaptea), în avantajul logicii, fie ea şi ilogică, a visului şi a urmărilor sale. El poate atunci să-l reproiecteze în opera sa, în sens invers, restabilind o ordine, care este exclusiv visată. Acestui sistem visat i se opune cel al coşmarului, ce bîntuie deasemenea somnul lui Lovecraft. Şi, cazul este fără-ndoială unic, Lovecraft îşi aminteşte despre visele sale, despre coşmarurile sale — sau meditează la ele amintindu-şi, îşi urmăreşte deci visul trăindu-l pe un al doilea plan, cel al scrisului — le culcă apoi pe hîrtie pentru a le acorda o a doua creaţie, o a doua naştere. « Nyarlathotep *a fost început în timp ce nu eram încă complet trezit », spune el într-o scrisoare. Se-nţelege, limitele sînt fragile, şi adesea iluzorii, între realitate şi vise, între imaginar şi lumea trăită pe care Lovecraft o şterge cu grijă, pentru a restabili starea sa vizionară şi arhitecturile sale fantastice.*

Vis-realitate, vis-creaţie, realitate-creaţie formează un ansamblu pe care ar fi temerar să vrei să-l dezmembrezi, unul trăieşte din altul care nu poate fiinţa fără al treilea, etc., hrănindu-se şi dîndu-şi viaţă unele celorlalte. Astfel este creaţia lui Lovecraft, întreagă, posedînd o ordine şi o geometrie proprii.

GÉRARD KLEIN

Lovecraft — o tentativă de abordare sociologică

Sociologie a lui Lovecraft, criză a Istoriei, nivele ale limbajului, expresiile acestea indică suficient, fără-ndoială, unde vrem să ajungem. Nu ni se pare posibil să înţelegem opera lui Lovecraft, sau doar foarte parţial, şi situaţia sa particulară între fantastic şi science-fiction, *printr-o simplă analiză internă sau chiar printr-o cercetare a istoriei literare. O apropiere psihologică, deja exterioară operei, nu ni se pare nici ea mai îndestulătoare, vom reveni asupra acestui lucru în concluzia studiului nostru. Ni se pare necesar să cercetăm, în afara literaturii, în evoluţia societăţii şi în cea a raporturilor dintre grupurile sociale, sensul cel mai profund şi poate cel mai puţin ascuns al operei lui Lovecraft.*

---

* fragmente

https://biblioteca-digitala.ro

Dar pentru a rămîne credincioşi metodei noastre, vom încerca să arătăm mai întîi cum este posibil să situezi dintr-un punct de vedere sociologic, fantasticul şi science-fiction, şi deabia după aceea să stabilim că Lovecraft se plasează la articulaţia, nu a două genuri, ci a două epoci ale căror genuri sînt respectiv reprezentative şi în cursul cărora ele apar, fiecare, drept expresia unei probleme şi drept constitutive ale conştiinţei obiective.

Cum să situezi, în această perspectivă, opera lui Lovecraft? Ea nu mai corespunde cu societatea liberală burgheză pentru că pare a fi lichidat ultimele vestigii ale valorilor medievale şi pentru că ideologia sa este radical diferită de cea a fantasticului clasic. Ea nu mai corespunde în întregime nici cu societatea monopolurilor sau cu societatea capitalistă de organizare pentru că se deosebeşte prin structura sa proprie de science-fiction şi pentru că nu acordă, mai ales, un loc privilegiat obiectelor. Opera lui Lovecraft corespunde, după noi, unei perioade de tranziţie ce şi-a ocupat locul, nu în literatură, ci în societate. Ea exprimă, cum s-a arătat, subversiunea individului, a personajului. Ea corespunde deci trecerii de la societatea liberală burgheză la societatea monopolurilor, în momentul în care individul e ameninţat în autonomia sa, se descoperă deposedat de valorile individuale pozitive ce-i fuseseră conferite de capitalismul de piaţă. Trecerea aceasta poate fi calificată drept perioadă a creşterii imperialismelor şi situată aproximativ între 1910 şi 1925. Ea deabia precedă anii fecunzi ai lui Lovecraft.

În româneşte de TEA PREDA

https://biblioteca-digitala.ro

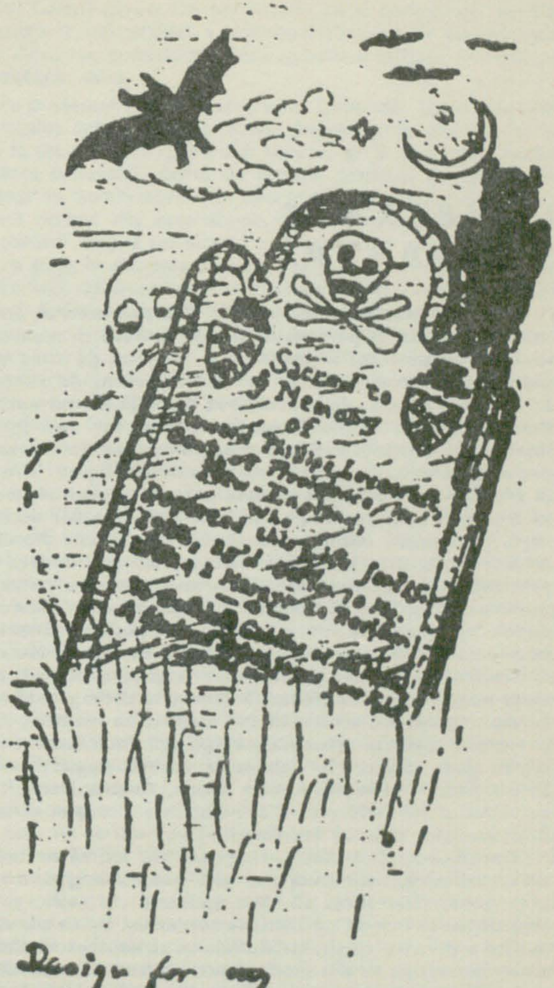

Design for my
Gravestone.

https://biblioteca-digitala.ro

MIRCEA IVĂNESCU

LOVECRAFT vizionarul

Există în literatura lui Howard Phillips Lovecraft anumite obsesii care au imprimat scrisului şi personalităţii sale literare o anumită aură, şi au contribuit — desigur, nu cu totul nejustificat, în a-l plasa pe acest autor în categoria oarecum pejorativă a producătorilor de *science-fiction*, de literatură ştiinţifico-fantastică. Este vorba, anume, de constituirea treptată a unui mit al « fiinţelor din afară », a dezvăluirii, prin istorisiri aparent izolate, dar care (prin ce lăsau nelămurit să se înţeleagă din acţiuni nefireşti şi ameninţătoare la adresa oamenilor implicaţi în împrejurări stranii, de groază), vorbeau despre făpturi dintr-o altă lume, sosite cîndva, în vremuri imemoriale pe planeta noastră, şi pîndind, undeva în avanposturi tainice, prilejul de a se implanta pe pămîntul mai ospitalier decît vechile lor regiuni originare. (Mai exact, mitul s-a precizat în povestirile din ultima perioadă de creaţie a lui Lovecraft, prin localizarea acestor făpturi, undeva în adîncurile pămîntului şi prin substituiri de personalitate — prin cucerirea psihicului unor oameni ai zilelor noastre care urmau să deservească scopurile « invadatorilor ». « Toate povestirile mele — spunea odată autorul — oricît de puţin ar părea legate între — ele se bazează pe superstiţia sau legenda fundamentală că această lume a fost locuită cîndva de o altă rasă care, deşi şi-a pierdut supremaţia şi a fost înlăturată, continuă prin practicarea magiei negre, să pîndească undeva în afară, gata să reia în stăpînire pămîntul ». Forma degradată a acestei idei — care, la un moment dat, încă în timpul vieţii lui Lovecraft, căpătase o oarecare răspîndire în « literatura de specialitate » prin asocierea altor scriitori la elaborarea mitului respectiv — se pot cita Clark Ashton Smith, Robert Howard, Robert Bloch, August Derleth (acesta din urmă, editorul autorizat al lui Lovecraft — a iniţiat în anii noştri seriale de televiziune cum ar fi şi faimosul ciclu al *Invadatorilor*).

Dacă Lovecraft a căutat, conştient sau nu, să se limiteze la o asemenea literatură periferică, concepută mai ales pentru magazine ieftine, n-are o importanţă prea mare. (S-ar părea că răspunsul este afirmativ, pentru că eforturile sale mai ambiţioase se înscriu pe linia, nu totdeauna fericită, a viziunilor cu « demoni şi minunăţii » din alte spaţii, străduindu-se să cucerească pămîntul sau cel puţin minţile unor oameni, pe care le asediază prin asalturi fizice directe, sau prin insidioase infiltrări în visele lor nocturne.) Cert este însă că această cantonare i-a deservit, şi că scriitorul, după ce, o clipă, a atras atenţia prin calitatea spectrală a unora dintre povestirile sale, s-a văzut alunecînd în obscuritate, şi — cum recunoştea singur, —

https://biblioteca-digitala.ro

într-o ratare atestată de totala sa ignorare în contextul literaturii americane contemporane. (Încă înainte de moartea lui Lovecraft, în 1937, unul din criticii cei mai autoritari — şi mai subtili în discernarea talentelor autentice, oricît de eretice — Edmund Wilson, îl minimaliza pe acest scriitor, apreciindu-l doar ca producător de maculatură, « poate doar ceva mai interesant ca om decît ca nuvelist »; iar traducătorii în franceză ai autorului *Culorii căzute din cer* — care au şi contribuit, de altminteri, în a-l izola în categoria vulnerabilă a *science-fiction*-ului, îi recunoşteau aproape totala neglijare în America, considerînd însă aceasta o calitate în notă cu insolitul şi nefirescul literaturii sale).

Există argumente pentru o asemenea depreciere a lui Lovecraft (care s-ar părea că se află în categoria acelor scriitori anglo-saxoni depreciaţi în patriile lor şi exaltaţi pe continent, cum la alt capăt al spectrului literar, ar fi englezul Charles Morgan, de pildă). Atmosfera fantastică, fiorul de groază, senzaţia de apăsare în faţa unui nefiresc convingător în manifestările lui spectrale — toate acestea există în proza lui Lovecraft. Însă scrisul său este baroc, elaborarea e adesea excesiv prelungită, insistenţa naratorului asupra insolitului neliniştitor al experienţei sale este pînă la urmă obositoare (cam în maniera în care devine un poncif în istorisirile criminale de tipul Sherlock Holmes, apăsarea asupra misterului insondabil confruntîndu-l pe atot-ştiutorul detectiv), astfel încît — aşa cum spunea unul dintre detractorii scriitorului nostru, criticul Damon Knight, într-o privire generală asupra literaturii americane de acest fel: « nuvelele lui Lovecraft par să fie constituite numai din începuturi previzibile, cărora prea tîrziu le urmează un final de mult cunoscut », şi a cărui oroare s-a tocit deci pe parcurs.

Ceea ce poate părea un defect în limitele unei compoziţii funcţionale, specializată pentru un anumit gen de consum, se poate transforma însă într-o calitate, dacă am încerca să-l considerăm pe Lovecraft sub un alt unghi de vedere. Am putea obiecta că aprecierea lui Wilson nu este exactă, şi că, dimpotrivă, în cazul lui Lovecraft, literatura sa este mai interesantă decît omul şi că scriitorul însuşi s-a înşelat şi el, atunci cînd se credea un ratat în comparaţie cu unul dintre autorii englezi de ficţiune fantastică pe care şi-l considera maestru, lordul Dunsany (e adevărat, autor al unor povestiri şi piese de teatru caracterizate mai ales prin mare economie stilistică; cunoscut nouă, din nefericire, doar prin mai vechea piesă *Dacă*, în versiunea lui Petru Comarnescu, şi, prin ecou, printr-o altă scurtă dramă fantastică care a stat la baza scenariului unui film de René Clair, *S-a întîmplat mîine*). În realitate, omul era mai puţin interesant decît s-ar putea crede — (deşi comentatorii americani citează, ca să ateste că « nu era un om ca toţi oamenii » conversaţiile de mare seriozitate dintre Lovecraft şi pisicile sale), — şi adevăratele sale dimensiuni se lasă ghicite tocmai în ceea ce el însuşi credea că acestea-i sînt scăderile : stilul baroc, care procedează prin acumulare de detalii întunecoase, prin aglomerarea apăsătoare a micilor spaime, nu mai este semnul unei nereuşite dacă-i citim nuvelele nu pentru a afla dezlegarea unor împrejurări fantastice, ci tocmai pentru a pătrunde în fantasticul pe care-l evocă. Lovecraft este un scriitor pe care experţii genului îl pot contesta cînd îi constată insuficienţa tensiunilor finale, şi care este vulnerabil atunci cînd ajunge să-şi raporteze viziunile fulgurante la nişte complicate sisteme de viziuni mai mult sau mai puţin consecvent onirice. El poate fi de asemenea discutat — şi poate tocmai din cauza asta s-ar putea spune că e mai puţin interesant ca om decît ca propria sa operă — atunci cînd căutăm punctele de plecare, nu numai cele de sosire ale construcţiilor sale nuvelistice : motivul substituirii de personalitate, al transpunerii vrăjitoreşti într-un alt psihic, este mai vechi, chiar dacă nu-l mai luăm în accepţia sa de parabolă a eului scindat între bine şi rău, ca la Robert Louis Stevenson cu celebrul său *Dr Jekyll şi Mr Hyde*, ci ne gîndim doar la aspectul său

https://biblioteca-digitala.ro

anecdotic în *Un furt de viaţă* de H. G. Wells; după cum introducerea pîndei neliniştitoare din altă lume prin obiecte ciudate, semi transparente — ca ciudatul ovoid din clopotniţa unui oraş bîntuit în *Cel care bîntuie în întuneric* se trage tot de la un motiv de Wells, în *Oul de cristal*; sau tema continuităţii visurilor a fost ilustrată, cu mai puţin fior fantastic, de Jack London în *Înainte de Adam;* şi se mai pot distinge motive fantastice caracteristic romantice în istorisiri ca cea a muzicianului bîntuit — *Muzica lui Erich Zann*, sau a demoniacului de multă vreme mort şi care se menţine într-o viaţă nefirească prin crîncen efort de voinţă şi păstrîndu-şi în jur o temperatură scăzută — *Aer îngheţat)*

Însă adevărata — şi reala — mărime a lui Lovecraft ţine de altceva, şi anume de intensitatea cu care exprimă, într-un stil de o retorică nu întotdeauna controlată, dar invariabil tensionată, de conştiinţa unei atmosfere stranii, o stare de spirit şi o viziune care nu este în întregime singulară, şi despre care se poate susţine că se integrează într-o tradiţie din totdeauna viabilă a literaturii americane. Hawthorne, în povestirile sale deseori fantaste din Noua Anglie, şi Poe, în ale sale arabescuri groteşti, (cu care se aseamănă frapant o poveste cu strigoiul pe neaşteptate trezit la viaţă şi confruntat cu imaginea sa de groază într-o oglindă, cum este una din primele nuvele publicate de Lovecraft, *Cel care vine de dincolo)* — au exprimat nu nişte deliruri, ci viziuni determinate de condiţii precise de viaţă şi de o atmosferă reală în unele medii puritane ale Americii secolului al nouăsprezecelea. Şi dacă, mai aproape de vremea noastră — ca să trecem peste intermediari mai puţin cunoscuţi, ca Ambrose Bierce, de pildă — o asemenea viziune — şi un asemenea stil baroc — îl putem întîlni ca o expresie a unor date ale psihologiei americane în cărţi de similară atmosferă ale lui Faulkner, nu este de loc o blasfemie să-l numim, alături de grupul baroc al scriitorilor sudici, pe Lovecraft, care porneşte în toate viziunile sale extramundane de la Boston şi Providence, din Noua Anglie, şi care mărturiseşte în spaimele sale demoniace ceva din atmosfera de panică a Salemului unde se păstrează amintirea marilor procese de vrăjitoare (oraş revenind constant în scrisul său sub denumirea oraşului Arkham, unde sînt plasate domeniile numeroşilor eroi înainte de misterioasele şi nefireştile lor dispariţii). Lovecraft este astfel mai puţin interesant prin ceea ce spune, cît prin felul cum compune, în scrisul său, atmosfera unuia din marile centre de cultură puritană ale Americii post-coloniale, şi prin felul în care atestă constanţa unei neliniştitoare viziuni puritane nu numai în sudul bîntuit de complexe şi vinovăţii, ci şi în nordul urmărit poate de alte conştiinţe de culpabilitate. Căci una din explicaţiile post-factum ale nuvelei *Culoarea căzută din cer* şi a spaimei împotriva căreia luptă protagoniştii este că ar fi vorba de o teribil de precisă previziune a armei atomice . . .

https://biblioteca-digitala.ro

L'Herne Lovecraft

https://biblioteca-digitala.ro

ADRIAN ROGOZ

La vest Arkham, o poartă a infernului

Cititorul care încă n-a luat contact cu opera lui Lovecraft va parcurge cu interes *Culoarea căzută din cer*, fără să-şi poată însă preciza prea bine dacă are de-a face cu o povestire fantastică sau cu una de science-fiction şi, în orice caz, fără să ştie că piesa de faţă nu constituie decît un simplu element al uneia dintre cele mai insolite fresce mitologice realizate cîndva de un pămîntean.

Să încercăm deci o situare a povestirii în ansamblul operei şi degajarea anumitor concluzii cu semnificaţie mai generală pentru a conferi unei lecturi doar captivante o respiraţie mai profundă.

The Colour Out of Space, socotită chiar de autor ca fiind una dintre reuşitele lui, a fost publicată pentru întîia oară în numărul din septembrie 1927 al faimoasei reviste « Amazing Stories » (Povestiri uimitoare), recent inaugurate de Hugo Gernsback, inginer, pionier al televiziunii şi al literaturii ştiinţifico-fantastice (însuşi termenul de *science-fiction* este o creaţie a lui, iar Oscar-ul anticipaţiei, premiul Hugo, îi cinsteşte numele).

Tărîmul sălbatic pe care se desfăşoară straniile evenimente din *Culoarea căzută din cer* se află la vest de Arkham, o mică aşezare din Noua Anglie. Dacă pentru neiniţiaţi numele Arkham nu spune nimic, pentru cei ce-au pătruns în cosmosul plăsmuit de Howard Phillips Lovecraft sau vor să-i treacă hotarele, aceste sunete (în care stăruie ceva din *ark*-arcă şi din a*rcanum*) pot sugera o adevărată « poartă ce duce dincolo », ca să folosim titlul unei povestiti a lui Clifford D. Simak (unul dintre celebrii scriitori de science-fiction americani cert influenţaţi de Lovecraft).

Arkham — trebuie să arătăm de la început — este un oraş imaginar, ca şi faimosul Jefferson, din comitatul Yoknapatawpha, pe care l-a stăpînit şi l-a populat geniul lui William Faulkner.

Ideea porneşte, probabil, de la Dante care a dilatat Florenţa anilor 1300 pînă la fruntariile chiar ale celor trei zone transmundane. O jumătate de mileniu mai tîrziu Balzac a pus problema în sens invers : reducînd umanitatea la dimensiunile unei singure ţări, ne-a oferit « împreună cu Shakespeare şi Saint-Simon cel mai mare depozit de documente pe care le avem despre natura omenească » (Taine). După cvasieşecul lui Zola, experimentul este reluat de Proust, care a îngustat colimatorul reprezentării sociale, mărind în schimb enorm densitatea artistică a cronicii.

Şi iată că doi scriitori americani reîncearcă în secolul nostru să realizeze această teribilă cvintesenţiere, îngrămădind materia unei lumi în spaţiul din preajma unui oraş. Astfel, Providence, statul Rhode Island, unde Lovecraft (n. 1890) şi-a trăit

https://biblioteca-digitala.ro

cea mai mare parte a vieţii, se metamorfozează în Arkham, iar Oxford, Mississippi, mica localitate în apropierea căreia s-a născut Faulkner (1897), devine Jefferson.

Întruchipînd nu numai epopeea Sudului, ci şi a întregii naţiuni americane, istoria regiunii natale primeşte în viziunea lui Faulkner o structurare tragică (după cum a demonstrat admirabil Sorin Alexandrescu [1]). În grandioasa-i operă, autorul *Sanctuar*-ului abordează la diferite nivele mentalitatea arhaică, interferînd fluxul existenţei eroilor cu spaţii mitologice. La el, însă, mitul are o funcţie alegorică, uneori psihanalitică, se difuzează puternic, dar invizibil în viaţa prezentă, fără să dobîndească o întrupare efectivă (ca la Dante, Bosch, Goethe, Wells ori Kafka).

Or, tocmai aici vom găsi specificul operei lui Lovecraft. Nici un scriitor pînă la el n-a exprimat atît de sugrumător de concret spaima cosmică pe care Pascal a formulat-o ca pe un mesaj abstract al unei experienţe ultime. Şi după cum a remarcat acelaşi gînditor francez, dacă raţiunea poate fi asemuită cu o sferă, pe măsură ce raza acesteia creşte, sporeşte cu pătratul razei suprafaţa contiguă cu necunoscutul. Abia în pragul secolului nostru, matematica s-a angajat direct în luptă cu infinitul (Cantor) şi abia în a doua jumătate a veacului, astronomia, această ştiinţă a spaţiilor neţărmurite, a devenit prin astronautică o disciplină realmente experimentală. De la o generaţie la alta limitele universului se dublează (e vorba de genuni de miliarde de ani-lumină). Savanţi vestiţi discută în simpozioane speciale despre posibilitatea contactului cu alte lumi cugetătoare. În condiţiile mutaţiilor produse de o planetară revoluţie tehnico-ştiinţifică, psihicul nostru este constrîns şi el să se transforme. În mod paradoxal, umanizarea cosmosului este legată de o continuă dezantropomorfizare a concepţiilor noastre despre el (renunţarea la geocentrism este un exemplu).

De la inaugurarea erei cosmice, oricînd putem primi din spaţiu un mesaj crucial pentru umanitate. Şi nu ne referim doar la mesajele stelare care şi ele ne instruiesc (despre enigmele atomului, bunăoară) ; ci la mesajul unor alte civilizaţii, desigur mai evoluate decît noi, de vreme ce vor fi fost în stare să-l trimită. Cu plăcere sau nu, pascaliana «spaimă a spaţiilor infinite» va trebui s-o cunoaştem dacă vrem s-o stăpînim

Şi pare ciudat că această uriaşă acţiune de dezantropomorfizare, Lovecraft a prefigurat-o cu geniul elementar al creatorilor de himere, de monştri şi zei. Căci lumea ce gravitează în jurul Arkham-ului este populată de demoni, de seminţii străvechi şi siderale, de un imens bestiar, devenit deja arhetipal pentru generaţiile mai noi ale autorilor de science-fiction. Poe abia a atins (în *Arthur Gordon Pym*) misterul cosmogonic, Wells (în *Maşina timpului*, în *Războiul lumilor*) şi Rosny Aîné (în *Xipehuzii*) au reuşit să lanseze cîteva sonde esenţiale în necunoascut, dar nimeni pînă la Lovecraft n-a închegat această mare temă într-un atît de vast edificiu, coerent şi tulburător.

O cultură enciclopedică (filologică, literară şi ştiinţifică), o muncă titanică (în ciuda constituţiei sale fragile) l-au făcut pe Lovecraft să lase o impunătoare operă (poeme, eseuri, povestiri, dar şi o corespondenţă de ordinul a cinci milioane de cuvinte). Şi totuşi, după cum observă Jacques Bergier, « pare neverosimil că, într-o ţară ca Statele Unite. . . un om de cultura lui Lovecraft n-a reuşit niciodată să cîştige mai mult de 15 dolari pe săptămînă. Un om care spăla vesela într-un restaurant cîştiga pe atunci 60—70 de dolari. . . » [2]. Lovecraft a încercat să scrie în toate genurile. De fiecare dată editorii îi înapoiau povestirile. Operele lui păreau să fi fost scrise de un marţian.

În coşmarele controlate ale lui Lovecraft, Arkham-ul este centrul demonogonic al universului, un fel de Aleph al răului, dacă putem recurge la acest izomorfism

[1] În volumul « *William Faulkner* », ELU, Bucureşti, 1969, pp. 285—369
[2] În volumul « *H. P. Lovecraft* », Editions de l'Herne, Paris, 1969, p. 125

https://biblioteca-digitala.ro

cu spectrul fantastic al lui Borges. Pentru autorul *Spaimei ce dă tîrcoale*, muritorii stau singuri şi neajutoraţi în faţa forţelor malefice care-i împresoară. Abia spre sfîrşitul vieţii(în *The Dream-Quest of Unknown Kadath*), istorisindu-ne lupta lui Carter împotriva zeilor vrăjmaşi, Lovecraft pare să acorde omului o mai mare speranţă. Această concepţie filozofică l-a determinat pe autor să infereze necesitatea sumbrului fior cosmic în literatura fantastică. Pornind de la o serie de date ale biografiei lui Lovecraft, exegeţii săi psihanalişti (printre care îl menţionăm pe Claude Ertal) au divagat copios pe marginea unei opere în care visul şi coşmarul sînt evenimente centrale. Lăsînd de o parte faptul că însuşi acela care a scris *Dincolo de zidul somnului* a recuzat acest gen de investigaţie, considerăm incomparabil mai interesantă metoda de cercetare folosită de Gérard Klein.

Klein nu este numai unul dintre liderii science-fiction-ului francez [1], ci şi un important teoretician al genului. După opinia lui, « literatura fantastică este legată întotdeauna de un ansamblu de valori medievale, mai mult sau mai puţin degradate, printre care supranaturalul propriu zis nu e decît un avatar » [2]. Spre deosebire de fantastic care nu poate nega sau contrazice « supranatura » fără să se distrugă singur, science-fiction-ul e în stare să se dezvolte în acelaşi timp cu ştiinţa, ba uneori împotriva ei. (De altfel, însăşi ştiinţa evoluează printr-o necontenită autonegare.) Klein este convins că această situaţie are cauze economice şi sociale: literatura de anticipaţie implică în mod necesar raţionalul. Or, raţionalitatea este singura relaţie importantă care subsistă între obiectele lumii science-fiction-ului, după cum sistemul de preţuri a devenit singurul denominator comun în lumea economică (ceea ce a eliminat sau a degradat serios orice sistem de valori transcendent.) Pe temelul acestei omologii care i-a fost sugerată de Lucien Goldmann (*Pentru o sociologie a romanului*), G. Klein formulează o seamă de idei revelatoare cu privire la opera lui Lovecraft. Această analiză materialistă pe care un critic nemarxist o face unui autor singular şi socotit ca rupt de realitatea imediată, este prin sine pasionantă şi ar merita să fie adusă la cunoştinţa cititorului român. Spaţiul ne obligă să consemnăm aici doar concluzia: « dacă pe planul conţinutului libertatea scriitorului este limitată numai de experienţa personală şi de psihologia lui, structurile operei îi sînt dirijate de situaţia sa într-un grup social şi de problemele cărora se străduieşte să răspundă acest grup. În cazul lui Lovecraft, problema este limpede: ea rezultă din ameninţarea pe care societatea monopolurilor o exercită asupra grupului social ce a moştenit valorile liberale ale secolului XIX. Şi tocmai această problemă exprimă pesimismul mai mult desperat decît tragic, ironic şi deloc moral al lui Lovecraft ». Iată de ce acest pesimism « are mai puţin semnificaţia universală care i se atribuie uneori, decît una particulară, legată de criza socială din care a ieşit. El se situează între pesimismul literaturii fantastice în care omul este ameninţat de supranatură fiindcă a pierdut sprijinul valorilor medievale şi optimismul relativ al science-fiction-ului care anunţă, poate, soluţia problemelor prezente » [3].

Interpretarea este tentantă, şi orice analiză a fenomenului Lovecraft va trebui să ţină seama de ea. Totuşi, în afară de acest mesaj de alarmă pe care scriitorul din Providence l-a lansat involuntar, întrevedem şi un apel mai general, care ne interesează deopotrivă pe noi, cei de la sfîrşitul secolului XX, şi pe urmaşii noştri din mileniul III, cînd nădăjduim că orice soi de exploatare socială va rămîne doar în amintire: avertismentul că, spre a nu deveni nefaste, ştiinţa ca şi cosmosul trebuie să fie la înălţimea Omului, această fiinţă încă atît de necunoscută!

---

[1] Recent din opera lui G. Klein a apărut într-o excelentă traducere românească volumul antologic « *Planeta cu şapte măşti* » (Editura « Albatros »)

[2] În volumul « *L' Herne* », p. 52

[3] Idem, pp. 71, 72

https://biblioteca-digitala.ro

NIVELE ALE FANTASTICULUI

https://biblioteca-digitala.ro

ANDRÉ PIEYRE DE MANDIARGUES

MORMÎNTUL LUI AUBREY BEARDSLEY

Lui Christian Bérard

Nu iubesc plăcerile inocente.
DOMNIŞOARA DE MONTPENSIER
Căci un lucru e sigur: urăsc sub toate formele simplicitatea
SALVADOR DALÍ

La operă — *spuse Albion, făcînd să zboare cu un mic bobîrnac tichetul său de metro pe lîngă o cruce de aur care de cîtva timp îi sîcîia privirea, cruce ghemuită delicat sub o cămaşă Lacoste, ca în blana pectorală a unui călător lacom, pe care dulciuri orientale verzi şi roşii ar fi stropit-o cu zahăr-pudră cămaşe aidoma cu cele purtate de tineri travestiţi, păroşi ca mistreţii şi fardaţi ca nişte tîrfuliţe, care joacă la teatrele obscure din Atena* — da, acolo am zărit-o pentru prima oară pe prinţesa de Petit-Columbes, care puţin din greşeala mea, este acum, mama femeii-obuz de la Coliseum din Londra.

Trebuie să mărturisesc pe şleau, dacă ţineţi morţiş să urcaţi pînă la obîrşiile unui scandal ale cărui ultime valuri mai bîntuie unele cluburi şi saloane: ar fi drept să împartă vina în egală măsură cu mine şi micuţul Philéas Monin, prietenul meu, prietenul oricărui cerc de «flamingo», de bărbaţi deochiaţi şi al «florilor de zmeură» al «găştilor» de femei: el m-a surprins la colţul unei mese de ceai în ajunul acelei

---

*** Din volumul de nuvele *Le musée noir*, ed. Gallimard, 1964; traducerea în curs de apariţie la editura Univers.**

https://biblioteca-digitala.ro

seri jalnice şi n-a vrut să mă lase-n pace decît după ce m-a avertizat, în modul cel mai categoric, că o să cinăm împreună a doua zi.

— Am două locuri la *Lohengrin*, îmi spusese în ultimul moment, pe cînd eu încercam s-o şterg. O să cînte Elijah.

Aţi ghicit că Philéas are mania, pe care o împărtăşeşte cu aproape toţi ceilalţi bărbaţi deochiaţi de pe bulevard, să numească totdeauna persoanele de seamă numai cu prenumele lor, sau dacă-i posibil cu o poreclă — precum Rana, Nicanar, marele Gaba, Bozan, Marcienne, Léonide — şi vă spun, el şi cei de teapa lui, toată «lumea bună» e de la sine înţeles, se întîlnesc la Dada, la un supeu cu fripturi, după «balul femeilor întreţinute»; la voia dumneavoastă să alegeţi dacă vreţi să mergeţi la adolescenta ducesă de Cornoue, Dada Cornue, ale cărei ifose de pisică malaeză, bîrfeli catifelate şi găteli capricioase au fost un atrăgător şi demn de temut flagel printre oaspeţii acestei «Mari colivii», sau mai de grabă la Daria Norcini, acrobat din Orviete pe care iniţiaţii îl numesc cînd Dada Medrano, din pricina gesturilor lui de circ, cînd Dada Meudon, deoarece singurul lui sîn plantat în stînga, dar demn de Venus din Cyrène, i-a cîştigat favoarea ultimului prinţ de Meudon, care a mobilat pentru el cu oglinzi paralele, lampadare, leagăne, cu trapeze şi fire aeriene, întinse de la o cameră la cealaltă, cel mai minunat apartament ce s-ar fi putut oferi unui asemenea monstru.

În orice caz, de data asta, nu mai aveam nici o îndoială asupra identităţii aceluia pe care ne duceam să-l auzim a doua zi. Şi-mi amintesc că l-am cunoscut foarte bine pe tenorul negru Elijah Gabalus, pe vremea cînd cînta în rolul lui Othello la Great Dreamhall din Memphis.

Oare Dreamhall-ul îşi mai înalţă şi acum pe malul fluviului, strălucitoarea şi zeflemista lui faţadă imitînd orgile cele mai mari din lume, folosind convenţional nişte banale burlane de sobă pictate în albastru deschis şi ţintuite pe proptele de lemn? Sau, mai degrabă, această frumoasă zămislire a megalomaniei feciorilor de sclavi a întîlnit în aluviunile Mississippi-ului ruinele bisericii rotitoare a pastorului Belizariu şi arca nupţială a sfinţilor Baton? Nu ştiu şi, la drept vorbind, prea puţin mă nelinişteşte. Dar, pe vremea cînd Gabalus ţinea afişul, sala cu renume modest de obicei, era plină în fiecare seară cu un public pe care nu-l vedeai niciodată la teatrul pentru negri.

Veneau din Saint Louis, din Cairo şi din Noul Orleans ca să audă un negru adevărat în rolul lui Othello, veneau de mai departe şi totuşi de cît de departe veneau, nimeni nu rămînea nepăsător în faţa delirului comun. Femeile cele mai albe şi cele mai frigide din Statele Unite, soţiile bancherilor din New York, fetele magistraţilor din Wyoming şi ale fermierilor din Nevada se topeau toate ca nişte lumînări la căldura diavolească, şi la unduirile catifelate ale vocii lui mîngîietoare ca o mînă de maimuţă. Din actul al doilea, chiar cele mai puţin sensibile căpătau înţepeneala nalbei uscate, iar melodiosul taur negru, fascinant în găteala ambiguă a unui costum scurt de purpură larg desfăcut pe torsul său gol, cu un colier de aur şi cercei, înlocuia pentru totdeauna toate imaginile adamice, ce luaseră formă de boxeuri, husari sau gorile pe care tinerele ştiau să le evoce printr-o uşoară apăsare cu degetul pe pleoape şi globii ochilor închişi.

La sfîrşitul actului al patrulea, Gabalus sugruma pe Desdemona tîrînd-o pe podea cu atîta violenţă încît se auzea clinchetul miilor de ciucuri de cristal ale lustrelor atîrnate sub bîrnele de sicomor ce sprijineau tavanul Dreamhall-ului; atunci, nu exista spectatoare, care odată cu ultimele înfiorări, să nu simtă cum întregu-i trup se lasă pradă negriciosului călău al blondei eroine ucisă pe scenă.

Cortina cădea, aplauzele se prăvăleau de la fotoliile de sus pînă la cele de jos ca un banc clămpănitor de dorade vomitate de un năvod pe puntea unei năvi.

https://biblioteca-digitala.ro

Gabalus, dacă ar fi plecat pe unde ieşeau de obicei cîntăreţii şi muzicienii, zelul admiratoarelor i-ar fi sfîşiat în bucăţele trupul în cele patru puncte cardinale; pentru a înşela femelele care se îmbulzeau în jurul lui negrul folosea un şiretlic.

Oare am pomenit că Dreamhall-ul îşi cufunda temeliile şi o bună parte din ziduri în mîlul Mississippi-ului ? În acel loc, inaccesibil şi totodată invizibil de pe ţărm, între două turnuri pătrate, la fel de întunecate şi aşezate aidoma ca la intrarea unei cetăţui, se afla în fiecare seară o barcă plătită de direcţie ; se deschidea o mică trapă ingenios construită de maşiniştii care erau la curent cu toate sforăriile melodramei, iar tenorul, acoperit peste straiele sale roşii cu o largă manta de stofă de culoarea anonimă a alunei se ducea şi se aşeza în partea din spate a bărcii, cu gesturile unui prinţ în exil, în timp ce luntraşul îl ducea spre fluviu cu lovituri de prăjină. Să evocăm aici pe calmul erou aplecat pe paloşul său ar fi un « stil » puţin prea « pralină » (stilul «pralină» este pentru bărbaţii «flamingo» sau femeiuştele «flori de zmeură» ceea ce-i pentru baldachin legătura aceluia care-şi acoperă ochii în jocul de-a baba oarba) ; însă am contemplat totdeauna această plecare solemnă, pe care o spionam adesea de pe turnurile Dreamhall-ului, cu o emoţie intensă cu atît mai inexplicabilă, în fond cu cît eram unul dintre cei foarte rari intimi ai lui Gabalus care ştia precis unde se ducea.

O să spun numaidecît în ce loc mă obişnuisem să-l regăsesc. Înainte, aş vrea însă să vă fac să întrezăriţi ceva din dezordinea puţin obişnuită în care se afla oraşul şi periferiile Memphis-ului, din cauza reprezentaţiilor de la Great Dreamhall. Trecuse totuşi de mult vremea bizonilor, a carelor cu coviltir, a mandolinelor, a calului-rege şi a legii de plumb. Prăfos Far-West, încîntătoare sperietoare în corset cu balene de puşti, urmele tale au dispărut pretutindeni ! Le mai vedem doar la cinematografele de pasaj urban şi la muzeele cu figurine de ceară; chiar vocea lui Gabalus n-ar mai putea să le insufle o oarecare aparenţă de viaţă. Dar timpul cînd nu nu mai domnea primejdia, timpul şcolii duminicale, al poliţiei rutiere, al predicei şi al optimismului la jocurile de bursă se întîlnise cu vremea trecută, acolo în sumbra sală de teatru unde dormeau încă secolele vracilor, ale şefilor indieni şi ale incaşilor cu prea frumoasele lor pene. Căci o furioasă dorinţă pentru pielea neagră pusese stăpînire pe toate femeile şi gelozia bărbaţilor crăpa ca o bubă uriaşă ce ar fi acoperit tot ţinutul cu dîre însîngerate.

Zilele treceau într-o toropeală suspectă, aşa cum se observă adesea în epocile cumplitelor carnaje ; negustorii abia dacă îşi deschideau sfioşi prăvăliile o oră sau două înainte de prînz pentru ca fiecare să-şi poată face cumpărăturile absolut necesare existenţei; pe urmă se instăpînea din nou somnul cotidian, pînă la terminarea spectacolelor de teatru. Atunci; foarte vechi maşini Cadillac, albastre sau verzi ca muştele ce roiesc în preajma hoiturilor şi mari ca nişte şlepuri, ieşeau din garajele lor în plină viteză, virau pe lîngă marginea trotuarelor făcînd să le vîjîie cauciucurile, străbăteau bulevardele oraşului într-o cursă zănatecă, ducînd fiecare spre plajele pustii ale regiunii Mississipi-ului de sus, prea plina lor încărcătură de femei albe care urlau în jurul unui negru tînăr sufocat de căluşe şi lanţuri. Preoţi pe motociclete, cu părul ciufulit de vînt ca nişte cufundători în acvarium şi cu sutana fluturînd în urma lor ca un drapel anarhist, duceau de la o biserică la alta ultimul mesaj sigilat cu pecetea episcopală ; se scoteau din altare cai avînd copitele învelite în stofă, cai ce potrivit obiceiurilor memphite erau ţinuţi în rezervă cînd predicile rostite din înălţimea amvonului, sau cînd teama de o pedeapsă veşnică nu era îndeajuns să ţină supusă turma credincioşilor; şi atunci se deschidea la cimitir un cavou special plin doldora cu arme prin grija conducerii eclesiastice ; curînd bulevardele ducînd spre periferii răsunau de un galop lînos, presiunea gazului

https://biblioteca-digitala.ro

scădea în felinare, uşile se zăvorau straşnic, obloanele erau întărite şi cu barele transversale, ferestruicile, lanţurile de siguranţă dîrdîiau pretudindeni cu zgomote de năluci. Pe urmă invada cîmpia un mare val de cavaleri înveşmîntaţi cu giulgiuri străpunse de găuri acolo unde erau ochii, iar aceste fugare forme albe, — care erau însoţite de săriturile unor cîini feroci dresaţi să adulmece fără să latre, aşa cum fac lupii, — fluturau deasupra capetelor lumînări, bice, medalii zimţuite, cuţite scînteietoare.

Aidoma furnicarelor stropite cu petrol, cabanele negrilor ardeau în văpăi — în timp ce locuitorii lor, de cum asfinţea soarele, se refugiau în hăţişurile cele mai spinoase sau se căţărau în pomii cei mai stufoşi, urmărind înspăimîntaţi de acolo evoluţia vînătorii, trădaţi uneori de proprii lor cîini: vigilenţii misionari se amuzau să-i împroaşte cu petrol, pe urmă să le dea foc acestor sărmani bastarzi, care alergau să caute ajutor pe lîngă protectorii lor obişnuiţi, indicînd astfel cu o dîră de foc direcţia ascunzătorilor. Mă întreb de altminteri, dacă pentru nenorociţii ăştia de negri ar fi fost mai bine să fie prinşi de mîinile urmăritorilor sau oare era mai puţin de temut pentru ei să servească drept obiecte de plăcere femeilor decît de răzbunare pentru bărbaţi? Biciuirea cu lovituri de medalii zimţuite şi cu « mătăniile groazei » (denumite astfel deoarece mărgelele lor ascuţite fac răni hidoase la gîtul celor torturaţi) sînt cu siguranţă lucruri triste, dar femeile, fără să chibzuiască dinainte, născocind absolut spontan, aveau cu totul alte capricii cînd ieşeau de la Dreamhall. În statul Tennesse veţi mai găsi cîteva în stare să vă mărturisească, dacă ştiţi să le stîrniţi, toate împrejurările care au făcut ca de atunci, pentru ele, tragica aventură a Maurului din Veneţia să fie strîns legată de izul de cognac străvechi care pluteşte în jurul subţiorilor unui negru căruia îi dă tîrcoale moartea.

Probabil că Gabalus cunoaştea bine amănuntele acestor groaznice ceremonii şi ştia de transporturile sălbatice pe care apariţia sa sub lustrele Dreamhall-ului le consacrase acolo în poenile din apropierea oraşului, pe nisipul insulelor plutitoare şi de-a lungul ţărmurilor fluviului, dar nu cred să fi fost îndurerat vreodată cu adevărat din pricina suferinţelor fraţilor săi de rasă. Mai mult încă decît un mare cîntăreţ era un comediant înnăscut, grijuliu doar să-şi joace rolul la perfecţie, să aibă succes mai mult decît toţi rivalii săi şi să cîştige pe deplin favoarea sălii, ceea ce însemna că asasinatele erau pentru el ca nişte aplauze, cînd erau rodul prea desăvîrşitului său joc.

Gabalus se descărca astfel chiar de cea mai neînsemnată responsabilitate, cînd auzea de mîrşăviile femeilor pe care le descria bucuros ca pe nişte fiinţe perverse, misterios impulsive şi gata în fiecare secundă să se lase pradă celor mai rele excese în toate împrejurările din pricina mecanismului fragil al sistemului lor nervos. Regret că n-a fost cu mine la doamna de Petit-Colombes; ar fi putut să vadă, în timpul seratei la care am asistat unele episoade care i-ar fi întărit teoriile, dacă şi le-a mai păstrat după ce a părăsit America.

Pe vremea spectacolelor de la Great Dreamhall, tenorul negru alesese, ca să scape de femei şi de periculoasele lor frenezii, un local cum nu sînt multe chiar în statele din Sud. Luntraşul care-l ducea în fiecare noapte în josul fluviului acosta la un anume debarcader într-un cartier murdar, ferit, aproape neluminat, de unde, prin nişte străduţe mirosind a ploşniţe, negrul ajungea la o veche fabrică de cărămizi scoasă din folosinţă, pe care o lume interlopă, maliţioasă o transformase într-un local de petrecere pentru bărbaţi, sub numele promiţător de Fairyland Floor.

Acolo — smulsă de mîinile unor tineri pe care-i puteai compara cu nişte miei de bronz — dispărea imediat mantia de stofă maro deschis ce fără îndoială fusese pătură de grajd înainte de a servi să ascundă purpura fastuosului veştmînt al lui

https://biblioteca-digitala.ro

Othello ; pe urmă Gabalus urca demn în fortăreaţa liniştită a unei loji de cărămidă suprapusă, unde-şi petrecea tot restul nopţii, în mijlocul unui cerc bizar, lunatic şi împestriţat, la care mă alăturam adesea şi eu spre revărsatul zorilor. De cealaltă parte a pistei unde se dansa, într-o lojă asemănătoare, cîntau vijelios cei din *Fairyland Black Flowers*: cinci muzicieni negri, avînd drept straie peste cămăşile fîlfîind, doar nişte corsete îndungate roz şi alb ; în picioare purtau lungi ciorapi stacojii bine mulaţi, pielea devenind astfel mai întunecată datorită contrastului violent cu mătasea şi rufăria, iar pe cap îşi îndesaseră pînă-n urechi ridicule pălărioare cloş din catifea albă, împodobite cu pene roşii. Oglinzi îi înconjurau de la cărămizile podelei pînă-n tavan, îngăduind să fie admiraţi din toate unghiurile, iar scălîmbările lor răspîndeau în aerul greu duhori de mosc ca ale urinii de pisică.

Îmi plăcea straşnic acest cabaret ciudat ce prelungea noaptea pînă aproape de mijlocul zilei ; zidurile lui groase îmi îngăduiau să scap de-a binelea de prostia zgomotoasă a dimineţilor americane. Gabalus mă primea bucuros la masa lui ;

ANDRÉ PIEYRE DE MANDIARGUES

https://biblioteca-digitala.ro

uneori cu preferința ce o au negrii din Lumea Nouă pentru istoriile biblice, Gabalus își închipuia că ne aflăm printre păcătoșii din Babilon, și o mare mînă strălucitoare o să vină să scrie deasupra întunecatelor *Flori* ale orchestrei avertismentul fatidic adresat regelui Nabuchodonosor; curînd se exalta povestind și atunci se urca pe o banchetă, psalmodia versete reținute alandala, acompaniindu-se cu ritmuri de blues pe care vecinii lui le însoțeau cu strigăte și hohote de rîs — ceea ce denumeau «predica lui Father Elijah».

O să mai spun că termenul « babilonian », chiar și acum dacă se pronunță într-o discuție, e de-ajuns să înalțe în jurul meu cele patru ziduri ale unei camere fără ferestre care mă stingherește prin înălțimea-i excesivă, cu pereții ei înnegriți de un fel de cogeamite cuptor de uzină, unde mă văd înglodat pînă-n gît de o puzderie de cărămizi roșii, ce se pot schimba între ele ca piesele într-un joc de construcții pentru copii, dar care îmbinate pretutindeni în grămezi alcătuiesc împreună doar cu niște bucăți de stofă și cîteva oglinzi, mese improvizate, bănci, o mulțime de scaune, o tejghea foarte lungă, loji la balcoane și alte obiecte, toate laolaltă formînd un fel de subterană cu niște caverne voluptoase; și mă revăd acolo pierdut într-o gloată — cît de numeroasă vreți să v-o închipuiți — de bărbați în costume de femei, asediat de brațe scînteietoare, de umeri lucioși, de piepturi cu lustru de frunze, de chipuri parcă de argilă bine arsă sau de lemn de abanos, de priviri ca emaiul, de păr scurt și creț, de urechi prinse cu perle micuțe, asaltat de efluvii atît de învălmășite încît nu pot să deosebesc aromatele și balsamurile cele mai suave de izurile de sudoare și mirodenii; în sfîrșit, pe Gabalus, în straie de Othello, care domnește cu bonomie peste acest orient ciudat.

După toate cîte v-am spus, înțelegeți graba cu care așteptam ziua următoare spectacolul unde promisesem să mă duc: sala, plină pînă la ultimele galerii de imagini ale lui Philéas Monin, nu mi-ar fi stricat buna dispoziție la gîndul de a-l aplauda pe taurul meu negru în rolul extravagant de cavaler al lebedei.

Totuși am fost dezamăgit cînd a intrat în scenă, și fie că am crezut prea mult în arogantele purtări ale negrului, fie că directorul teatrului a făcut bună rînduială în timpul repetițiilor, cînd lebăda cea mare pe rotile — pe care o pîndeam de departe cu aceeași patimă ca în trecut barca de la Dreamhall — l-a depus pe un țărm tot atît de sonor precum gîtlejul unui Lohengrin, — Gabalus avea chipul la fel de alb ca al dumneavoastră, ca mine sau ca toți interpreții dinainte. Sub azuriul metalic al coifului din carton presat, împodobit și cu panașul unei lebede în miniatură, tenorul avea obrajii de o albeață gingaș-purpurie, sprîncenele blonde, o mustăcioară ca o omidă de argint deasupra buzelor, totdeauna paralelă cu acestea oricît le-ar fi deschis. Purta desigur o mască de cauciuc foarte fin, destul de mlădioasă pentru a reda toate mișcările chipului, contorsiunile gurii exprimînd orice modulație atunci cînd cînta; dar cunoscînd fățoșenia lui Gabalus, știind prea bine că se va descoperi cînd va fi aplaudat, așteptam cu răbdare sfîrșitul actului.

La prima chemare, Elsa și Lohengrin veniră împreună să salute publicul, dar la o doua Gabalus o și expediase pe cîntăreață, prevenită de altminteri, că niște șișuri subtil manevrate în umbră ar fi putut să transforme farmecele ei în curiozități anatomice bune pentru o baracă de bîlci, dacă se încăpățîna să-l concureze pe negru. Pe urmă, după ce s-a înclinat foarte adînc în fața aplauzelor, l-am văzut pe blondul cavaler ridicîndu-se, luînd cu amîndouă mîinile de sub viziera căștii ceea ce părea pielea chipului său, sfîșiind-o cu un gest sălbatic și asvîrlind ca o sfidare două bucăți de cauciuc ude leoarcă de sudoarea tîmplelor sale, pe spetezele celor mai apropiate fotolii de orchestră. Niciodată Gabalus nu fusese atît de negru, niciodată ochii lui nu mi se păruseră atît de scînteietori, dinții atît de albi; redevenit Othello izbucni într-un hohot de rîs drăcesc, sub podoabele livide ale lui Lohen-

https://biblioteca-digitala.ro

grin, iar « bravo »-urile și buchetele se îngrămădeau în jurul lui, atmosfera fiind aproape la fel de delirantă ca la cele mai bune spectacole de la Dreamhall.

M-am întors spre vecinul meu convins că își va exprima admirația, încredințat că-l voi auzi — cu fraze foarte banale pe care numai el deținea secretul să le facă expresive crispîndu-și vocea cînd rostea adjectivele — extaziindu-se în fața acestei capodopere de umor, de absurditate și ciudățenie, după care de obicei trîntorii deochiați se dau în vînt, aproape la fel ca mine.

Dar trădătorul, — mă stăpînește și acum indignarea, — nu privea pe scenă; căci spectacolul pentru care într-adevăr venise începea chiar în acest moment în sală; și într-acolo privea, pipăind cu ochii-i iscoditori ca niște lungi tacuri de biliard în acest lac de fracuri și de rochii-crizantemă (ce încîntăroare era moda rochiilor-crizantemă în anii aceia ! Spuneți-mi ați putea uita cum erau gătite femeile pe atunci, cu decolteul pierdut între mii de fîșii de mătase ca niște văpăi smîntînite sau coafurile lor umflate exagerat ca niște sfere jilave mai caline decît vaporii ce se risipesc la primele raze ale soarelui ?), căutînd pe cei ce voia cu totdinadinsul să-i salute și, chipurile, pe acele personalități cărora se grăbea să le surîdă. Îmi amintesc că unii dintre trîntorii deochiați cei mai năzdrăvani îl botezaseră « vărul Philéas », pentru obiceiul acesta de a le adresa o ploaie de gesturi intime, atunci cînd, de cele mai multe ori, abea dacă le fusese prezentat, dacă nu cumva le era chiar deplin necunoscut.

Dintre toate, un loc din sală părea să-l fascineze. Curios să aflu cine putea fi acolo pentru ca Philéas să-i adreseze trei sferturi din strîmbături, mă uitai în aceeași direcție. O lojă, luminată mai măreț decît altele, mi-a reținut privirile datorită prezenței neobișnuite a unei zale aruncată pe balustradă cu atîta neglijență de parcă ar fi fost un mantou de blană, și mă gîndeam că greutatea oțelului va lăsa pe catifea o urmă de neșters. Pe urmă, după ce se risipi surpriza de a vedea în acest loc o armă defensivă care astăzi lipsește arareori din panoplii (dar de cîte nu ne-am mira dacă am fi atenți la capriciile « lumei bune » ?), cercetai cu luare aminte pe cei din lojă. Se aflau acolo, — cu un omuleț sfrijit al cărui frac cu reverturi strîmte de moar avea culoarea unei cratițe ruginite, — două femei, una mai tînără ca cealaltă, amîndouă de o înălțime excesivă și de o frumusețe atît de majestuoasă, purtînd rochii la fel cu falduri albe sub nodurile panglicilor verzi și mov, încît nu te puteai împiedica să le compari, în modul cel mai banal posibil, cu niște statui năpădite de glicine înflorite.

— Prințesa de Petit-Colombes, zise Philéas și adăugă: prințesa are în păr pasărea inventatorului Trouvé.

Într-adevăr vedeam bine: un fel de oglindă pentru prins ciocîrliile, aruncînd văpăi deasupra urechii uneia din uriașe, înfiptă acolo într-o mîndră grămadă de bucle cu reflexe roșiatice, coafate cu atîta îndrăzneală că-ți luai cu greu privirea de pe ele, de teamă să nu pierzi spectacolul la care te așteptai dacă ar fi fost răvășite. Cu binoclul, am văzut că era o pasăre de briliante ce mișca din coadă, bătea din aripi, deschidea și închidea pliscul, datorită fără îndoială unui mecanism ascuns cu dibăcie. Mai tîrziu, cînd m-am străduit să-mi adun, o dată cu amintirile, informațiile despre tot ce privea — de aproape sau de departe — pe doamna de Petit-Colombes, am dat și peste descrierea acestui curios obiect printre alte bijuterii electromobile făurite de Gustav Trouvé, descriere atît de caraghioasă încît am să vă citesc pasajul în întregime, pe care l-am copiat în carnetul meu de buzunar: « Piesa principală, măreața pasăre cu diamante, căreia i-am adăugat în gravura noastră capul de mort și iepurele, nu mai este o bijuterie de cravată — se spunea în carte.[1] Este o po-

---

[1] ***Histoire d'un inventeur: Gustav Trouvé*, de Georges Barrl, Paris, Carré, 1881 (nota autorului)**

https://biblioteca-digitala.ro

doabă de preţ, însufleţită, scînteietoare, menită să împodobească capul unei femei încîntătoare, într-unul din acele turniruri pariziene, unde găseşti laolaltă graţia, eleganţa, bogăţia şi frumuseţea neştiind, pe care s-o admiri mai întîi.

Priviri lacome vor cădea asupra chipului frumoasei priveligiate, cînd atingînd cu degetul un mic resort invizibil, ea va face instantaneu din pasărea sa un adevărat roi de scîntei plutitoare oprindu-o cînd va voi, pentru a-şi relua din nou zborul la dorinţă. În realitate, pasărea, ca şi capul de mort şi iepurele, este în legătură cu o mică baterie electrică ermetic ascunsă într-o şuviţă de păr ».

Poate prinţesa voia să cruţe energia bateriei, căci aripile scînteietoare nu se agitară mult timp. Cînd bijuteria se opri, am observat că mişcările ei mă fascinaseră aidoma pe mine ca şi pe prietenul meu, deoarece şi el se uita atent numai la femeia căreia îi împodobea coafura şi la vecina sa. Aceasta mai înaltă chiar decît doamna de Petit-Colombes — dacă aşa ceva era posibil — o tînără uriaşă, avea un păr la fel de frumos, dar mai bogat şi castaniu ; nasul scurt şi nu prea subţire, gura şi buzele cam pline deasupra unei mici bărbii rotunjite şi mai ales un mod foarte plăcut de a-şi trece printre dinţi vîrful ascuţit al limbii, m-au făcut să mă gîndesc la înfăţişarea unui pui de leu domesticit ; binoclul meu prinse în străfulgerarea ochilor ei roşcaţi ceva de animal care îmi întări şi mai mult această impresie.

— Cine-i ? l-am întrebat pe Philéas.

— Babirusa, îmi răspunse. scurt

M-aşteptam la toate felinele de pe pămînt, dar nu la porcul cerb din insulele Filipine.

— Babirusa?

Da, îmi explică el, e numele ce i se dă Barbarei de Petit-Colombes, fica prinţesei Galsuinthe. Cînd ai să vrei am să te duc la ea.

Gradul său de căpitan de genist în Uganda îi îngăduia, la drept vorbind, să frecventeze cîteva locuinţe aristocratice, chiar dintre cele mai greu accesibile. Nu se pot uita uşor în lumea bună faimoasele fapte de arme ale celui de al patrulea regiment de geniu din Uganda în timpul ultimului război, nici cum aceşti oameni de «bronz» deschiseseră o breşă, care a permis, după un lung asediu să se cucerească oraşul Munster. Mi-ar place straşnic să istorisesc şi bătălia de la Emmenthal şi sacrificiul acestor pitici eroi căci « geniştii », dacă sînt cei mai curajoşi soldaţi din armata noastră, sînt, în acelaşi timp, cei mai mărunţi ; dar am fost pînă acum prea mult plictisiţi cu istorii d-astea soldăţeşti. Să ne reîntoarcem mai degrabă la prinţesa Petit-Colombes.

Am vizitat-o, Philéas şi cu mine, cîteva zile după spectacol. Locuia în centrul unui cartier de hale şi tarabe sărăcăcioase, unde femei fardate ca nişte sălbatice îşi disputau aprig grămezi de cupoane de stofă proastă; cartierul aducea puţin cu un bazar fără acoperiş, şi trebuia să-l străbaţi pe jos, fiindcă străzile erau prea strîmte pentru maşini şi te pîndea primejdia cînd circulai pe acolo, căci gătelile se tîrau de la o prăvălie la alta pînă în rigolele pline de copii care stăteau pe vine, iar ferocitatea cumpărătoarelor ar fi jucat cu siguranţă un renghi imprudentului ce ar fi îndrăznit să treacă cu roţile pe orgia lor de ţesături din fibre vegetale, de mătase artificială şi de viscoză fără marca fabricii.

— Galsuinthe trăieşte bine în mijlocul femeilor, explică nepăsător Philéas. Ea a ştiut să făurească pentru ele un fel de regat, orînduind în jurul locuinţei sale acest tîrg cu nenumărate tarabe, această pînză de păianjen foarte vastă, ea fiind stăpîna, unica proprietară, atît de respectată încît toate clientele ei, de la micuţele de treisprezece ani pînă la bătrînele de şaptezeci şi cinci s-ar lăsa ucise mărinimos ca s-o apere în ziua cînd ar fi nevoie.

https://biblioteca-digitala.ro

Blănuri de ocazie atîrnau printre vechituri şi Philéas îmi arătă cu degetul femeile care se tocmeau, înnebunite de furie, trăgînd de coada vulpilor şi zgîriind urechile jupuite ale blănilor vechi de lutru.

— Ienicerii palatului Petit-Colombes ! îmi mai spuse. Priveşte-le pleoapele albastre, chipurile şi mîinile unse cu crap prăjit, genele groase ca nişte cosiţe. Sînt cele mai credincioase prietene ale prinţesei.

Sub privirile lor bănuitoare, am ajuns în faţa unui zid cu o înfăţişare mai acătării decît restul, maro pînă la jumătate, galben deschis deasupra, dar care nu era împodobit decît cu un ţuguiat portal cu geamuri cum au dugheanele; şi pe acolo am intrat.

Ce-am văzut atunci era în contrast atît de izbitor cu tîrgul de vechituri care deabea dispăruse încît uitai şi de Philéas, şi de explicaţiile lui care de fiecare dată nu explicau nimic şi de curiozitatea mea care totdeauna era greu satisfăcută. Mă aflam în cea mai frumoasă grădină cu flori, cu verdeaţă, statui, ornamente de stînci şi fîntîni pe care am visat-o vreodată şi care se prelungea mult mai departe de împrejmuirea ei pătrată, datorită unor tablouri în perspectivă însufleţite de siluete mobile aşezate pe ziduri sub mai multe ecrane de sticlă, executate atît de perfect că te mirai şi mai mult văzînd acolo atîtea frumuseţi nepotrivite: pîrîiaşe împovărate de lebede ale grădinii, alee fremătătoare de trandafiri îndrăzneţi, de pruni şi de viespi se continuau din pricina perspectivelor murale cu drumuri pline de zăpadă şi canale îngheţate, unde femei mătăhăloase, învestmîntate în jachete îmblănite după vechea modă poloneză băteau furioase cu cizmele-n pămînt, zvîrleau un bărbat mărunţel la picioarele lor ca să-l pălmuiască cu dosul mănuşii şi apucau încheietura mîinii unei prietene ca s-o tîrască după ele pe gheaţa îndungată de mii de patine fugare. Un chioşc luminos scînteia parcă ironic în acest septentrion artificial, iar în fundul grădinii alte două asemănătoare, dar adevărate, străjuiau cu marii lor ochi de sticlă intrarea într-o clădire foarte spaţioasă, destul de haotică, roşie pînă la ornamentele piramidale din trandafiri ce urcau deasupra pietrii măslinii a faţadei: acesta era palatul Petit-Colombes.

Dacă aş fi fost singur, aş fi avut grijă să mă uit la toate, să le examinez cu luare aminte şi să le întipăresc în amintire, dar Philéeas mă trăgea după el cu atîta grabă că n-am putut vedea nimic din grădină, nici din tablourile însufleţite sub ecranele lor de sticlă, în afară doar de ceea ce am istorisit. Acum regret că am trecut prea repede prin faţa acestor teatre de marionete care mi s-a părut, după puţinul ce mi-a fost dat să văd, că repetă scene de cruzime. Erau oare într-adevăr, după cum am fost asigurat, reproducerile unor episoade cunoscute din istorie în care se remarcaseră prin îndrăzneala şi brutalitatea lor mai mulţi străbuni ai prinţesei Galsuinthe sau mai degrabă doar un simplu capriciu al arhitectului ? Nu ştiu şi sînt nevoit să istorisesc despre ele doar din auzite, deoarece aceste monumente ciudate au fost distruse cîteva zile nai tîrziu.

Nervozitatea ghidului meu, care creştea pe măsură ce păşeam înainte, mă cam neliniştea.

— Numai oulele să fie proaspete şi căţeluşul destul de încălzit — îl auzii murmurînd fără să ştiu dacă mi se adresează mie în special sau altei persoane.

Tocmai atunci am întrat în palat: mai întîi ne-am aflat într-o încăpere ce semăna cu interiorul unui melc gigant, înveşmîntat tot în sidef trandafiriu înconjurînd un covor violet care ducînd spre etajele superioare, se rotea pe un plan înclinat a cărui spirală se răsucea pe măsură ce se înălţa. Mă pregăteam să urc în urma unei tinere femei înalte; —al cărei pas viguros făcea să tremure această şubredă construcţie, — dar o negresă cafră în livrea albă mi-a barat trecerea şi chiar Philéas m-a

https://biblioteca-digitala.ro

luat de braţ ducîndu-mă spre subsolul prost luminat unde se deschidea în peretele de sidef o uşă concavă.

— « Melcul de onoare » este rezervat femeilor, îmi spuse el, şi adăugă: ai face bine să te apleci cît mai mult, sau să nu te prea arăţi, căci într-adevăr eşti prea înalt pentru invitaţii lui Galsuinthe.

Unde eram acum mirosea a fum şi carne friptă. Se afla acolo un personaj măruntel şi sfrijit semănînd cu cel pe care îl zărisem în loja prinţesei în seara cînd se reprezentase *Lohengrin*. Philéas îl salută şi mă prezentă vidamului de la Moulineaux. Picioarele noastre făcură să se clatine o podea destul de modestă din dale cenuşii, în mijlocul căreia se înălţa pe un soclu de ipsos, sculptat în acea marmoră neagră puţin mată, pe care o denumim « stofă mortuară » din cauza folosirii ei curente, statuia unui căţeluş lăţos cu o înfăţişare destul de rea pe care artistul îl reprezentase în mărime naturală, în picioare pe labele-i scurte, lăsînd să-i cadă pînă-n pămînt părul scămos foarte lung, cu botul întredeschis arătîndu-şi dinţii, dar care părea atît de viu şi furios că numai privindu-l am crezut că-l simt cum mă muşcă. Animalul era învăluit într-o pîclă greţoasă ca aceea care însoţeşte cazanele vînzătorilor ambulanţi de peşte fript. Am întins mîna spre el şi am observat că frigea datorită fără îndoială unei bacterii electrice cu temperatura unui cuptor, ascunsă în marmoră.

O cafră mai învîrstă decît prima, pe trei sferturi goală, grasă şi care se legăna cu gesturi de luptătoare, veni şi ne oferi o strachină de cositor în care înotau trei ouă crude, pe care le amestecă. Pe urmă vărsă ouălele pe craniul încins al cîinelui, din care ţîşniră, cu un sfîrîit obscen, aburi împuţiţi ce dădură cîtva timp animalului înfăţişarea inspirată a unui profet încoronat de raze. Negresa, cu o lingură ascuţită, desprinse repede, înainte de a se fi carbonizat, firele de omletă mulate în şănţuleţele ce simulau blana cîinelui, le aruncă din nou în strachina ce o ţinea sub fălcile animalului, ca s-o umple imediat cu un fel de bale infecte, şi mărturisesc — după toate cele întîmplate — că n-am fost prea surprins cînd veni să ne ofere pe rînd această mîncare scîrboasă. Philéas şi vidamul nu făcură nazuri şi luară cu două degete o bucăţică pe care o înghiţiră; la rîndul meu i-am imitat; bunăvoinţa noastră trebuie s-o fi încîntat pe negresă, căci aplaudă pocnindu-şi degetele sub nasul meu cu o lipsă de jenă care mi se păru cum nu se poate mai libertină, dar făcurăm haz de necaz şi atunci izbuncni într-un hohot de rîs mult mai zgomotos ca al nostru ;pe urmă binevoi să ne deschidă uşa camerii ce nu era probabil decît « melcul cel mic », deşi pentru mine esenţial era să ne conducă în sala de recepţie.

— Ierichi a fost căţeluşul favorit al prinţesei, îmi şopti Philéas în timp ce urcam; cei care l-au cunoscut spun cu toţii că n-a existat niciodată un cîine mai arţăgos şi mai cu bîzdîc ca ăsta. Blînd ca un iepure cu femeile, nu era rău decît cu bărbaţii, dar zarva pe care a stîrnit-o cît a trăit printre prietenii lui Galsuinthe este de nedescris; cînd cîinele muri, bucuria acestora se manifestă cam prea în răspăr, şi prinţesa supărată a vrut să perpetueze tirania căţelului asupra oaspeţilor ei masculini aşezînd o statuie a animalului în această pivniţă transformată în mausoleu, creînd şi ceremonialul umilitor la care tocmai am fost supuşi şi noi.

Spunînd astea, Philéas puse piciorul pe palierul superior al scării în spirală. O uşă cu două panouri — tapisată-n catifea — se deschise şi se închise după trecerea noastră fără să facă mai mult zgomot ca zborul greoi al unei păsări de noapte. La început, închisei ochii, neputînd crede ce vedeam şi nici că aş fi în stare să-mi închipui chiar dacă eram cu mintea limpede.

Dacă vreodată cuvîntul uimire, — pe care îl folosesc ca dumneavoastră toţi fără noimă şi nu cu prea multă chibzuială, — corespunde, în amintirile mele, unui anume obiect sau vreunui spectacol într-adevăr de seamă, fără îndoială n-ar putea să-mi evoce decît saloanele doamnei de Petit-Colombes. De altfel n-ar

https://biblioteca-digitala.ro

trebui să vorbesc aici de saloane, nici de scări, ferestre, uşi sau de orice altceva care te-ar face să te gîndeşti la banalitatea locuinţelor cunoscute, ci mai curînd de o grotă aeriană, de o cavernă luminoasă ca o enormă bulă de săpun suspendată deasupra pămîntului printr-o reţea de lanţuri transparente. Nici o îngrăditură, nici un perete, — cel puţin nici unul care să fi fost vizibil pentru noi, — doar oglinzi acoperind peste tot suprafeţele în locurile unde într-adevăr n-ar fi putut lipsi zidurile. Nici un tavan, numai spirale, identice cu ceea ce Philéas numea « melcul de onoare », şi o pădure de scări răsucite; ele uneau un caldarîm cu dale dreptunghiulare — alcătuite din lavă cenuşie deschis şi marmoră azurie închisă — cu două etaje înveşmîntate, deasupra capetelor noastre, numai în oglinzi, străpunse de atît de multe deschideri pătrate sau circulare, încît formau un talmeş-balmeş de punţi în formă de noduri, cruci şi stele, aşa că de pe balustrade puteam vedea aplecîndu-se asupra noastră pe cei care se plimbau. Coloane dintr-o materie translucidă aidoma cristalului, ţîşneau aproape pretutindeni din pardoseală, pentru a sprijini în aer etajele sclipitoare despre care am pomenit, iar oglinzile verticale le multiplicau la infinit numărul, purtîndu-le înşiruirea în spaţii nesfîrşite unde nu dispăreau decît după ce mai scînteiau pînă la linia orizontului. Căci ultimele raze ale soarelui care pătrundeau în valuri mari prin uriaşele goluri deschise spre toate cele trei caturi se refractau în acele tije străvezii pictîndu-le minunat în toate culorile curcubeului, în acelaşi timp cu alte coloane ce foşneau şi fremătau, dar pe care ochiul de abia le deosebea de primele ; erau jocuri de apă, care se pierdeau la înălţimea ultimei pasarele, scînteind ca diamantele, fără ca o singură picătură să cadă înapoi, cursa lor puţin piezişă conducîndu-le în nişte bazine anume construite ca să le culeagă la cîţiva metri de tavan. Ploua în mijlocul acestor străfulgerări cu ornamente de plante înflorate — despletite ca nişte liane — ale căror ramuri urcaseră mult spre exteriorul vilei înainte de a se strecura prin nişte găuri săpate la adăpostul unui jgheab iar nişte mari colivii de mărimea unei căsuţe zdrăngăneau sub flori în vreme ce se vedeau ţopăind acolo după un filigran de argint culorile pestriţe ale oaspeţilor preţioşi.

Ştiu prea bine că ar trebui o descriere mai exactă, şi de pe acum vă aud — chiar înainte de a deschide gura, — întrebîndu-mă despre stilul de la care s-a inspirat arhitectul prestigiosului interior. Dacă vreţi cu tot dinadinsul, am să vă pomenesc despre un stil-molusc precum şi de o imitaţie capricioasă a acelor cochilii şi ornamente mobile imitînd stîncile, la modă pe vremuri în Germania de Sud. La scările în spirală, la uşile cu aghiasmatare, se adaugă alte găteli răspîndite pe scări, la orificiile jocurilor de apă, la ramele nişelor sau oglinzilor, toate alcătuind o monstruoasă îngrămădire de elice, trompe, tritoni, licorni, viermuşori, nautili şi gasteropode, atît de învălmăşite de puteau să facă să-şi piardă capul şi pe cel mai savant conchyliologist. Coloanele încrustau la temelia etajelor muşcătura elegantă a benzilor subţiri şi alungite, precum braţele de caracatiţă pe o carne lucioasă. Mobilierul participa şi el la zămislirea acestei lumi băloase, dar am fost mai impresionat cînd am observat că lemnul — cel mai obişnuit dintre toate materialele locuinţelor noastre — era cu străşnicie exclus din casa doamnei de Petit-Colombes. În afară de flori şi de păsări, negrese, servitori şi invitaţi nu găseam nimic altceva acolo înăuntru decît pietre, ceramică, metal, sticlă şi stofe, ba pînă şi acestea din urmă scînteiau toate. Parcă cel ce orînduise acest vast cuib de reflexe nu căutase decît să dezorienteze pe oaspeţi, cufundîndu-i, pentru distracţia sa, într-o atmosferă de lumină rece şi lux glacial.

Se înnopta. O privire a prinţesei spre grijuliile negrese-cafre grăbi sfîrşitul zilei. Fără îndoială Galsuinthe ar fi lăudat-o pe domnişoara de Lespinasse pentru că nu-i plăcea jumătăţile de măsură, nimic ce-i indecis, ce-i puţin. În orice caz niciodată ea nu suportase cu plăcere trecerea pe nesimţite de la o stare la următoarea,

https://biblioteca-digitala.ro

tranziția îndulcită de încetineală. Orele astea confuze de înserare, zori sau asfințit, care poartă în pîcla lor îndoiala cu o plăcută toropeală, orele acelea nesigure pe care poetul istovit de visare, artistul solitar în fața operei sale imposibile, ar vrea să le rețină, ea le îndepărta din viața-i și chiar grăbea schimbările anotimpurilor plecînd în Norvegia către sfîrșitul toamnei, în Africa sau în Sicilia la primele călduri ale anului.

Perdelele se năpusteau în fața unor mari ferestre, o cascadă de satin gri-pal își unduia marile fîșii de la înălțimea etajului al doilea pînă la dalele podelei și cînd valurile-i se potoliră, imitară alte oglinzi confuz ondulate alternînd cu planurile îmbinate ale celor de pe ziduri. Se aprinseră atunci în vid lustre mobile: vreau să spun că un mecanism cu o contragreutate le înălța imediat cît de mult se putea, și pe urmă coborau din nou lenevos, ca vagonetele unui teleferic, pe cabluri aproape invizibile atît erau de fine, care le forțau să descrie deasupra ochilor noștri figuri învolburate, ale căror conture se modificau în fiecare secundă pe măsură ce avansau cărucioarele purtătoare de lumini printre deschizăturile paserelelor, în jurul jocurilor de apă și printre coloanele de sticlă.

Ce făceau oaspeții, atunci, în aceste clipe, am văzut prea prost pentru a pretinde s-o pot spune, atît de absorbit eram în contemplarea complicatului decor. Mai tîrziu mi-amintesc că Philéas, care se dusese să se lingușească pe lîngă niște contese aproape de două ori mai înalte ca el, cînd se întoarse lîngă mine, mă anunță că o să luăm parte la un dineu capilar oferit de doamna de Petit-Columbes în onoarea marchizei de Bièvre, al cărei păr, torturat acum cîteva zile de un coafor nepriceput, tocmai își regăsise fireasca-i unduire strălucitoare dinainte datorită îngrijirilor unui adevărat artist.

Un val brusc de miresme calde, ca un voal zdrobind pe temerarul care se aventurează în baia seraiului, mă făcu să mă dau înapoi cu cîțiva pași atunci cînd, la brațul lui Galsuinthe, frumoasa Angelica de Bièvre străbătu grupul nostru. Foarte palidă, prea interesanta victimă a cărei vindecare o sărbătoream astăseară cobora cu părul unduindu-i pînă aproape de mijloc, și sub valurile acestei blăni mai puțin roșcată decît a vulpei, sub străvezia muselină-isabelle care ascundea foarte puțin din trupul său bronzat putînd rivaliza cu acel al negreselor — marchiza avea înfățișarea unei uriașe prăjituri de ciocolată glasată cu bezea și încoronată cu cremă de cafea. În urma celor două prietene se îngrămădea turma uriașelor, grațioase ca niște viței, strigînd de bucurie, rîzînd strident și sărind, stîrnind pretutindeni tremuriciul cristalului. Omuleții le urmau ca niște păstori ridiculi.

Dineul era servit în apropierea unor coloane și fîntîni, vizavi de locul unde se aflau coliviile cele mari și perdelele de flori, într-un colț al salonului pe care încă nu-l observasem. Se aflau acolo măsuțe,care la prima vedere mi se părură de lemn adevărat deși aveau culoarea unor pietre prețioase, dar nici ele nu făceau excepție de la legea vilei, deoarece erau mese fierăstruite în trunchiuri de arbori pietrificați pe niște picioare de lavă neagră. Nu s-ar putea închipui nimic mai extravagant decît fotoliile ce le înconjurau; peruci puse pe dos, mari peruci de porțelan ale căror șuvițe mulate, căzînd de pe cap, aplatizate pe podea, alcătuiau soclul, în timp ce calota, întoarsă în sus oferea un scaun confortabil în căușul unei dubluri de pluș roz unde niște șireturi violete dădeau impresia vinelor occiputului.

Fiecare se așează unde dori. Mă resemnasem să-l urmez pe Philéas și să stau între un minuscul crustaceu masculin — cu figura acoperită de solzi castanii pe un trup cu o carnație aidoma șuncii fierte — și o uriașă bătrînioară guturăloasă, cuplu pe care îl cunoșteam vag — baronul și baroana Molitor, — dar tocmai atunci simții că cineva mă oprește. Fiica doamnei de Petit-Colombes, această încîntătoare creatură roșcată care mă uluise cînd o privisem în balconul lojei, mă trăgea de braț.

https://biblioteca-digitala.ro

— Mîncaţi cu mine, îmi spuse. Aşa o să îndepărtaţi pe aceşti pitici groaznici ce o fac pe mama să rîdă şi pe care-i urăsc.

Alesesem o măsuţă cu două peruci, mai la o parte de îmbulzeală şi mă ţineam ţeapăn dornic să nu pierd un deget din talia mea ca să mă deosebesc mai bine de piticii detestaţi, dar îmi venea să cred că eram aidoma lor de fiecare dată cînd îndrăzneam să ridic ochii spre formele impunătoare ale vecinei mele.

Zaiafetul începu. Mă întîi se auziră exclamaţii, vocile stridente ale piticilor străpungînd ca nişte trompete glasurile mai confuze de oboi ale uriaşelor, şi atunci descoperii că adevărate plete de femei ţineau loc de şervete. Brune, blonde sau roşcate, de toate culorile intermediare, — parfumate, electrizate ca să trosnească sub degete ca buclele unui coc răvăşit de vijelie, ai fi zis că erau însufleţite sau că tocmai atunci fuseseră « recoltate ». Sărutai în ascuns pe al meu, care era de un negru foarte pur aşa cum îl vezi pe capul frumoaselor Piei-Roşii, şi cred că Barbara de Petit-Colombes, de mi-ar fi surprins gestul nu m-ar fi dezaprobat dacă i-aş fi evocat cu blîndeţe puzderia de tinere sărace tunse cu preţuri valorînd aur, numai pentru a înveseli pe invitaţii mamei sale. Aceştia reacţionau diferit, dar mai degrabă decît gingăşia sau regretul de a vedea cele mai frumoase podoabe ale iubirii înjosite să îndeplinească serviciul umilitor de şervete — triumfa cruzimea: scalpurile feminine fluturau în mîinile uriaşelor, ameninţîndu-i comic pe omuleţi cu ele, rînjind; le înnodau aceste piei jupuite pe chip, făcînd din plete bărbi persane, lungi mustăţi de chinez, coame şi profitînd de asemenea joacă le ciupeau obrajii ţapilor ispăşitori şi-i gîdilau, obligîndu-i să le implore milă.

Ne învălui un miros foarte tare, ca acelea care năpădesc curţile interioare ale şcolilor de fete în orele de recreaţie. Barbara înălţă capul şi adulmecă aerul legănîndu-se uşor.

— Femeile astea miros a leu, spuse; dar chiar în acel moment, la fel ca atunci cînd o văzusem prima oară, şi ea, cu nările dilatate, cu nasul puternic şi ochii-i galbeni pe jumătate închişi, semăna drăgălaş cu fiara cea cumplită.

Tocmai mă pregătem s-o felicit, cînd intrarea unor cafre ce aduceau supa, îmi taie vorba.

Înveşmîntate doar cu o wagneriană perucă de operă care se rostogolea pînă ceva mai sus de glezne, ofensîndu-le pielea albăstruie cu şuviţele de o culoare blondă aidoma cu aceea a aşchiilor de plop sau a bureţilor de baie ce împodobeau vitrinele coaforilor, cu talia incinsă de o panglică verde şi scînteietoare ca un şarpe de apă, cu pieptul dezgolit — după ce dădeau în lături buclele false în aceste straie de idilă bedlamită—cafrele făcură ocolul oaspeţilor ca să le împartă fiecăruia cîte o lingură mare de supă străvezie în care pluteau nişte fire de fidea aurii de un soi necunoscut, atît de fine că accentuau mai mult, prin contrast, aspectul artificial şi grosolan al părului de cîlţi folosit la coafarea celor ce serveau.În adevăr fire de păr — şi doar un strigăt izbucni pentru a proclama că aurul şi subţirimea lor n-aveau rival în lume decît pe capul chrysocom al lui Palémone d'Asnières, iar frumoasa interesată, acolo de faţă, nu făcu prea multe nazuri lăsîndu-se despletită ca să facem comparaţia de rigoare, — da, fire de păr, dar le-am mîncat căci erau comestibile şi parfumate cu magheram.

— Ce pacoste! Galsuinthe ne oferă un dineu cu bucle şi peruci blonde, ca pe vremea Directoratului, zise marchizul de Saint-Mandé suflînd în firişoarele de « fidea » ca să le răscolească înainte de a le duce la buze.

— Moaţe false, zise doamna de Champerret.

— Codiţe, zise doamna de Sablons.

— Funduliţe de păr, zise contesa d'Antony.

— Aripioare de porumbel, zise Palémone.

https://biblioteca-digitala.ro

— Gîsculiţe, zise vicontele de Pierrefite.
— Zbor de dragoste, zise domnişoara de Pantin.
— Găină plouată, zise din nou vicontele.
— Parc englez, zise Palémone.
— Castane de India, zise un pitic pe care nu-l cunoşteam.
— Cîine adulmecător, zise domnişoara d'Arcueil.
— E pusă pe reculegere, zise ducele de Clamart.
— Stă sus de tot, zise doamna de Gennevilliers.
— În înaltul cerului, zise marchiza de Puteaux.
— O să sfîrşească jalnic, zise mărunţelul cavaler de Nanterre.
— Rasă şi frezată, zise contele de Drancy, cu tonul cu care ar fi anunţat « şah şi mat».
— Cu tonsură, întări doamna de Vanves.
— Ce cocuri, suspină prinţul de Villetaneuse, care era chel ca un drajeu.
— E la fel de nesuferită ca de obicei, strecură vidamul de Moulineaux la urechea doamnei de Nanterre.
— N-aş vrea eu s-o îmbunez, răspunse acesta.
— Totdeauna puţin stricăţică, zise contele de Stains.
— Deabea împlinită, zise doamna de Treteil.
— Cărunţeală şi falacroză, xerasie, favus şi încîlceală poloneză de barbă şi păr — rosti sepulcral un corpuscul viclean — ducele de Montrouge — care nu-i ierta frumoasei Diana de Nanterre că-l biciuise o dată în public.
Toţi tăcură; evocarea acestor rele de temut îmi dădu fiori, şi gluma de mare efect pe care voiam s-o plasez îmi rămase pe vîrful limbii. Cafrele deghizate îmi evocau ceva de care nu izbuteam să-mi aduc aminte; deodată îmi răsări în minte Gabalus sub masca lui Lohengrin şi mă gîndii că doamna de Petit-Colombes trebuie că luase de acolo ideea năstruşnică să gătească pe servitoarele ei negre cu părul Walkiriilor.
Al doilea fel de mîncare: « perucile-aurpriză »; altfel spus peruci de păpuşă, drăgălaşe coafuri copilăreşti, pline de o tocătură totdeauna delicioasă, în pofida varietăţii inepuizabile. Regret că n-am notat meniul în întregime; totuşi, cum să uit limba de bou umplută cu păr şi muştar care ni se aduse molatec culcată în negrele cute ale unui medalion din astrahan autentic, limbă înconjurată de lăptuci în bigudiuri şi varză roşie ca şi cum ar fi fiert-o în vin? Cum să uit desertul ? Dar ar trebui aici să vorbesc despre părul glasat, şi de dulceaţa de bucle. Tot ce pot spune e că se numea « păr de înger» şi că niciodată, nici măcar la Smirna sau la rabinii din Cairo n-am gustat ceva mai dulce.
De la supă pînă la sfîrşitul dejunului, monumentala creatură aşezată în faţa mea nu desfăcu buzele decît să mănînce, cafrele ostenindu-se s-o satisfacă, iar ea înfulecînd bucatele cu o poftă pe care dimensiunile ei o justificau pe deplin ca să mă mai prindă mirarea, De altminteri ridica uneori ochii, şi atunci tot cu gura plină, şi-i aţintea într-ai mei ca şi cum ar fi fost recunoscătoare.
În ce mă priveşte, totdeauna mi-a plăcut să văd femei care mînîncă lacom şi dau dinadins tîrcoale grădinilor zoologice cînd sînt hrănite animale sălbatece, mă duc dinadins în cartiere sau pe cheiurile fluviilor ca să contemplu treaba uriaşelor macarale ce devorează grămezi de pietre cu cogeamite înghiţituri de fălci. Asemenea spectacole îmi provoacă o stare aproape voluptoasă, pe care n-aţi putea-o înţelege. Regret straşnic că nu mi s-a întîmplat niciodată să fiu pe o cîmpie doldora de verdeaţă cînd se năpusteşte asupra ei un nor de lăcuste transformînd-o în pustiu, dar mă stăpînesc adesea ciudate visări după ce am citit asemenea descrieri în istorisirile călătorilor, şi atunci cînd îmi cade în faţa picioarelor unul din aceşti mici moş-

tri strîngînd sub aripi nepăsătoare drapelele de purpură care au susţinut zborul ei trudnic, sau cînd mă gîndesc că mai există în apele unor rîuri din America tropicală miliarde de peşti măcelari, mărunţi şi scînteietori ca nişte dinţi în libertate, ce ciopîrţesc imediat calul pe care oamenii îl trimit cu prudenţă în apă înainte de a încerca s-o treacă. Veţi fi deci mai puţin surprinşi aflînd că am amuţit tot timpul dejunului, mai fericit să-mi observ comeseana, decît să mă străduiesc să încep o conversaţie pe care neîndoielnic n-o dorea.

O dată terminaţi « perii de îngeri » ne-am ridicat şi invitaţii trecură din nou în cealaltă parte a saloanelor pe care negresele între timp le pregătiseră pentru joc. Mobila principală era acum o masă foarte lungă, acoperită cu un mozaic destul de grosolan care se înrudea mai degrabă cu statuia căţeluşului lăţos decît cu preţioasele ciudăţenii ale saloanelor aeriene: pe un fond de calcar galben, pietre negre desenau pete imitînd — în ce priveşte forma — urmele întunecate lăsate de fierul prea încins al spălătoteselor pe scîndurile de călcat, iar aceste pete purtau numere din pietriş alb.

Uriaşele şi mărunţii lor însoţitori se aşezară pe cele două laturi ale mesei. Galsuinthe dădu semnalul şi au fost deschise uşiţele coliviilor. Atunci, în adevăratul înţeles al cuvîntului, se desfăşură o scenă feerică: papagali dresaţi, cenuşii, azurii, violeţi, trandafirii, verzi şi galbeni, prinseră să zburătăcească printre capetele jucătorilor, lăsînd să cadă pe tabloul de mozaic grăunţele ce le ţineau în cioc — parcă nişte boabe mari şi ciudate de fasole de un roşu atît de sîngeriu cît se poate închipui. Grăunţele cădeau la întîmplare şi se opreau pe petele întunecate, iar atunci un crainic cafru — singurul mascul dintre servitorii prinţesei, care era admis în sălile de recepţie — le culegea şi anunţa rezultatul jocului strigînd mai întîi numărul petei de fier de călcat, pe urmă culoarea păsării. « Şaptesprezece albastru », « trei cenuşiu, » « douăzecişidoi violet ». . . Aşa răsuna neîncetat, iar ecoul repeta strigările de două sau de trei ori, şi nu ştiu prea bine cum ajungeau întocmai la urechile unui roi de tinere negrese, investmîntate în costume de pierot de catifea albă, care se grăbeau să alcătuiască întocmai din boabe de marţipan coliere avînd culoarea şi numărul strigate, pe care apoi le treceau după gîtul unui jucător, fiecăruia cînd îi venea rîndul dintre toţi şi toate .Atunci mici maimuţe rîioase, cu stufoase cozi albe ţepoase şi cu mustăţi la fel, săreau mişunînd de pe un umăr pe altul al jucătorilor smulgîndu-le imediat ca să le devoreze marile perle moi ale căror singur rol părea să fie de a hrăni pe aceste căpcăune, deoarece nimeni nu făcea un gest să le alunge. Uriaşele aristocrate şi piticii « cîlcîie roşii » simulau cea mai superbă nepăsare la atingerea degetelor păroase ca şi cum ar fi fost necuviincios în acest loc să te fereşti de asemenea paraziţi.

Uneori jocul era oprit. Maimuţele şi papagalii dispăreau, chemaţi în coliviile lor de prelungi modulaţii de trompetă de o blîndeţe irezistibilă, iar apoi crainicul venea şi făcea socoteala boabelor de marţipan rămase la gîtul jucătorilor, stîrnind de fiecare dată discuţii zgomotoase ce destrămau toate frumoasele lor atitudini afectate, de patricieni, atunci cînd maimuţele îi folosiseră drept rastel şi loc de plimbare — discuţii cu atît mai absurde cu cît nu era nimic de contestat şi victoria atribuită uneia dintre cele două tabere nu le aducea absolut nici un cîştig.

Nu-mi plac prea mult jocurile, fie că sînt de noroc sau de isteţime, aşa că am preferat să mă aşez lîngă Barbara pe o canapea semicirculară ce se afla într-un fel de nişă, luminată din spate, de o deschizătură rotundă, dreaptă, în mătăsărie foarte veche, pe care erau pictate toate torturile născocite de oameni. Uriaşa îmi arăta una după alta aceste imagini, ca filele unei cărţi de copii, şi vocea-i căpăta cele mai aspre inflexiuni pe măsură ce-mi descria aparatele cu mecanismele lor barbare. Îmi luai îndrăzneala să-i mîngîi braţul pînă la îndoitura cotului, iar pe urmă pînă la

https://biblioteca-digitala.ro

subţioară; această frumoasă namilă mă lăsă să-mi fac hatîrul cu îngăduinţa ce o putea avea pentru zburdălniciile unui şoricel alb, aşa că nu îndrăzneam s-o iau razna, ştiind prea bine că dacă ar fi vrut m-ar fi dat peste cap cu un bobîrnac.

Ne aflam la descrierea estrapadei[1]. Savanta fată îmi dădea amănunte cu atîta migală despre «forma terestră» şi «forma marină» a acestei pedepse ca şi cum ar fi vrut să-mi lase impresia că trebuie să aleg între cele două torturi — dar antebraţul ei îmi zdrobea mîna de şoldu-i uriaş, rotund şi potolit precum carcasa unei nave ce pluteşte alene în apele calme ale unui doc. Atunci am observat că jocul lîncezea; îmbuibate, aproape toate maimuţele se duceau din nou în cuştile lor din apropierea coliviilor; papagalii mai veneau cînd şi cînd să arunce cîteva grăunţe pe mozaic, dar masa fusese părăsită de aproape toţi jucătorii, care şovăiau fără îndoială şi nu mai aveau chef să se lase acoperiţi de nenumărate coliere acum cînd erau neglijaţi de maimuţe. Atunci se aduseră nişte instrumente muzicale pe care negresele le aşezară între muchiile unei stînci artificiale de cristal şi argint, aproape de adăpostul nostru, ceea ce atrăgea aici foiala piticilor. Pentru a ne feri de curiozitatea lor, am pus înaintea nişei un ecran din aceeaşi ţesătură ca tapiseria pereţilor; puteam astfel fără să fim prea mult văzuţi, să continuăm să ne uităm la ce se petrece afară.

Îndată ce muzicanţii veniră şi începură să cînte, Galsuinthe încercă să înjghebeze un fel de bal, pe care chiar ea îl deschise, jucînd polca cu bătrînul prinţ de Villetaneuse care fu obligat să-şi ridice foarte mult braţele ca să-i ţină mîinile; — cît despre a-i cuprinde talia, nici vorbă — ar fi fost la fel de greu ca atunci cînd ai vrea să faci cîrlionţi unei broaşte ţestoase. Disproporţia nu era mai mică între toţi ceilalţi parteneri, şi cum nici unul nu se pricepu sau nu socoti de cuviinţă că singurul mijloc să se pună pe roate un asemenea bal era să se formeze cupluri de acelaşi sex, peste puţin timp, încă mai curînd decît ţinuse jocul, dănţuiala începu să se domolească şi pînă la urmă să lîncezească cu totul.

Totuşi se produse o înviorare cînd un negricios mărunţel şi urît, pe care nu-l cunoşteam, dar toată lumea îl numea «monsenior» şi-l saluta pînă-n pămînt, se duse şi comandă viorilor să cînte triluri foarte repezi, după care dansă cu paşi vioi, cu atîta maliţie şi iuţeală, că ceilalţi prinseră să-l imite la o distanţă respectuoasă. Pînă la urmă dispăru, ca şi cum ar fi sburat, şi poate într-adevăr aşa a fost; oricum nu l-am mai văzut. După plecarea lui, atmosfera deveni mai apăsătoare ca niciodată.

Se scurse puţin timp. Galsuinthe, care şedea mai departe de invitaţii ei, îşi ascundea cu mîndrie proasta dispoziţie prefăcîndu-se obosită. Atunci probabil i se păru lui Philéas că sosise momentul prielnic să se remarce, şi să prindă din zbor ocazia de a rămîne singur cu ea, făcîndu-i geloşi pe toţi trîntorii deochiaţi de acolo. După trei sau patru paşi glisaţi, o piruetă îl duse lîngă spătarul fotoliului prinţesei; buzele lui se aflară acum la nivelul celor mai de jos unduiri ale coamei vijelioasei roşcate, şi ori cît de provizorie ar fi fost această egalitate, sînt convins că i-a dat încredere în el.

Prinse să vorbească deschizînd gura foarte larg pentru a sublinia mai bine cuvintele importante, cum am spus că facea totdeauna, dar acum atît de mult încît îi vedeam limba zbătîndu-i-se între fălci.

Stropea cu scuipat? Nu ştiu; dar pe neaşteptate o văzui pe Galsuinthe frecîndu-se cu atîta furie încît micuţul căpitan cuprins de zăpăcială, se făcea că nu observă nimic.

O roşaţă apăru pe obrazul prinţesei, devenind imediat stacojie, pe urmă ca o rană deschisă, ca un micuţ crater în coada de păun, unde se agita în fund ceva albăstrui, semănînd cu un ciorchine de omizi de culoarea turcoazei.

---

[1] Tortură constînd în a ridica pe vinovat la o oarecare înălţime lăsîndu-l apoi să cadă de mai multe ori (n. tr)

https://biblioteca-digitala.ro

— Pecingine, din nou ! exclamă Barbara, aproape la fel de înspăimîntată ca şi căpitanul. Mama a avut totdeauna nebunia să creadă că scuipatul o murdăreşte, şi de fiecare dată o apucă o criză, îşi freacă obrazul şi totdeauna îi revine îngrozitoarea plagă.

Fără să ne fi înţeles ne-am refugiat după ecran. Ţesătura lui arsă de secole cedă cu uşurinţă cînd o apăsai cu unghia; aşa că n-a trebuit decît să împing puţin degetele ca să fac nişte găuri pentru ochi sub butucii, arşicele şi perele de tortură care erau pictate de o parte şi de alta.

Galsuinthe se ridicase, întinzîndu-şi atît de furioasă muşchii vînjoşi, încît rostogoli imediat pe podea fotoliul de bronz şi satin unde o găsise Philéas, cu un zgomot de castron de supă ciobit. Regret că n-am avut la dispoziţie un mijloc s-o petrific sau s-o torn într-un metal înainte de a-şi fi schimbat atitudinea, căci ar fi reprezentat o măreaţă statuie a mîniei; aşa am văzut-o, ca într-un coşmar, înălţîndu-se gigantic pe o insulă de granit întunecat, în faţa unui promontoriu înecat de neîncetatele valuri ale mării, la extremitatea cea mai sălbatecă a unui continent unde băştinaşii fuseseră învăţaţi să urască tot ce este străin. Dar statuia holbă ochii, tot chipul străfulgerîndu-i de o lumină aproape albă, a cărei scînteiere însemna «fără iertare», la fel de limpede ca un pîrîu de munte.

— Păcătos genist bălos, strigă gazda noastră, a cărei voce, sonoră ca a unui obelisc înzestrat cu darul vorbirii, sălta în cascade de la toate ecourile încăperii. Ce-ţi veni să mă priveşti ca şi cum ai fi un melc? Aşteaptă puţin ! Am să te fac să-ţi intre coarnele în cap.

Dintr-un salt a fost lîngă estradă unde zăceau instrumentele muzicale — într-o dezordine de lazaret de ciumaţi — , abandonate de interpreţii care o luaseră la fugă cînd fotoliul fusese azvîrlit pe podea cu o zarvă al cărei ultim ecou mai vibra în urechile noastre; — pe urmă se întoarse la Philéas, înarmată cu un arcuş de violonist — şi-l izbi feroce peste dinţi şi buze; atunci răsună ceva ce nu ştiu dacă a fost un geamăt sau un strigăt, dar era împovorat de atîta durere, încît droaia de invitaţi risipiţi în saloane alergară în goana mare, aşa cum fac toţi gură-cască cînd aud fluierul unui măscărici de bîlci.

— Galsuinthe ! zise ducele de Clamart, care comandase un regiment de cornaci bengalezi, căpitanul merită respectul dumitale, nu uita.

Dar prinţesa nu mai putea fi stăpînită, cum nu poate fi stăpînit un carusel de rechini cînd se încaiera în jurul unui om căzut în mare. Pe chipul ei marginile pecinginei înfloriseră în nişte creste violacee, pline de sînge tremurînd la fel ca făloasa podoabă a curcanului, dar Galsuinthe se pierduse cu firea şi se scărpina cu mîna, de mama focului, ceea ce le făcea să supureze şi mai tare.

— O să ai şi tu la fel ! Stîrpitură, argat de elefanţi — îi răspunse.

Apoi îl izbi în faţa cu patru lovituri de arcuş, unde se nimeri, lovituri ce-i smulseră de pe faţă o mulţime de negi mici pe care îi avea în jurul ochilor asemenea unor ramuri de coral roz şi a căror extirpare violentă îi lăsă urme ca şi cum i s-ar fi aplicat o pînză de spini. Ducele începu să se văicărească ţinîndu-se de fălci ca un şoarece rănit în timp ce Galsuinthe le asmuţea pe uriaşe, strigînd:

— Trebuie să terminăm o dată pentru totdeauna cu flecuşteţii ăştia de bărbaţi, le îndemnă. Zămisliţi din furnică, vanitoşi că au crescut puţin mai mare decît ea, tot acest trib de păduchi şi paiaţe, de fărîmituri, de paie şi bomboane care îşi tîrăsc sub faldurile rochiilor noastre aroganta lor fragilitatea dîndu-şi aere de greeri împopoţonaţi, n-o să mai îndrăsnească mult timp să-şi pună labele pe noi, dacă şi voi o să faceţi ca mine. Înarmaţi-vă, surorile mele. Năpăstuiţi-vă asupra lor. Zmulgeţi-le mustăţile ! Amintiţi-vă tratamentul la care l-am supus pe soţul meu, prinţul Esprit, înainte de a face din el acel micuţ gîndac descrieerat, refugiat pe ogoare în lanurile nesfîrşite de ovăz, obligat să trăiască cerşind de la ţărani ;care mai crede şi acum,

https://biblioteca-digitala.ro

sărmana stîrpitură, că le apără recoltele agitînd a binecuvîntare cei doi polipi cărnoşi pe care noi i-am grefat la tîmple.

Răspîndindu-se imediat în saloane, uriaşele creaturi se întoarseră îndată, înarmate cu un ghiveci de ustensile şi obiecte, de la aghiasmator la căuc, luate din pimniţa cu licheururi muzicale, precum lampa-porumbel, ceara de epilat, cornul împotriva deochiului, şi atîtea altele pe care dacă aş vrea să le enumăr pe toate n-aş mai termina niciodată. — Pe urmă tăbărîră asupra bărbaţilor.

Philéas le-a fost prima victimă. Căpitanul era atît de speriat de urmările prostiei lui, paralizat ar trebui să spun, de şerpii albaştrii care ţîşneau din străfundul pecinginii princiare că nu se clintise cu un deget la toate loviturile de arcuş pe care le primise. Aşa cum îl cunosc, probabil, ar fi vrut să-l înghită un hău după această ofensă ireparabilă adusă codului respectat de «florile de zmeură». În orice caz nu opuse rezistenţă cînd contesa d'Anthony, doamna de Vanves şi doamna Champerret, se năpustiră asupra lui capturîndu-l cu ajutorul unor cleşti de zahăr ; căci la Galsuinthe bucăţile de zahăr erau pe măsura stăpînei casei, cleştele pe măsura bucăţilor, aşadar, ţinînd seama de mărimea lui, cogeamite cleşti în fălcile căruia îi prinseră nasul, braţele şi coapsa, înainte de a-l duce suspendat atît de groaznic pînă la marginea unui bazin gol unde îl aruncară. Mult timp n-a stat acolo singur căci curînd i-a ţinut companie baronul Molitor, pe care războinicele se duseră să-l răpească la fel, cu toate urletele baroanei care le imploră în zadar să-i cruţe soţul.

După acest debut fericit care lipsea o tabără de campionul cel mai de soi, «piticii» — sfătuiţi de prinţul de Villetaneuse şi conduşi de ducele de Clamart — încercară vitejeşte, dacă nu să le învingă cel puţin să-şi vîndă cît mai scump posibil aruncarea lor în bazin. Unii alergară în salonul fotoliilor-peruci, de unde şterpeliră un arsenal întreg de linguri şi furculiţe pentru nuga pe care le aduseră fluturîndu-le în modul cel mai războinic ; alţii se strînseră roată şi făcură patru caturi punînd picioare dolofane pe umeri sfrijiţi, iar cavalerul de Nanterre escaladă această piramidă şubredă, şi fu destul de isteţ sau îndeajuns de norocos ca să taie cu un ferestrău cablul unela din lustrele-călătoare ce alunecau deasupra capetelor ; — şi atunci o simţii pe Barbara deabia abţinîndu-se să nu aplaude ; o dată doborît marele paianjen cu labele luminoase, omuleţii luară lumînările făcînd din ele o centură de flăcări împotriva asaltului uriaşelor.

Unele zdrahoane care o luaseră razna înainte fără să le treacă prin minte că le pîndea un risc serios din partea unor fijnţe pe care se obişnuiseră totdeauna să le dispreţuiască, — simţiră curînd pe pielea lor, că mărunţeii nu sînt mai lipsiţi de arme şi de răutate decît micile animale. Barbara îmi spuse numele acestor temerare şi, că să-şi înăbuşe mai bine vocea de clopot, îşi puse gura atît de aproape de ureche mea că era mai să mă răstoarne cu suflul ei; ele erau — şi de unde mă aflam le-am recunoscut şi eu prin ochelarii din ecran — doamna de Vanves, pe care Galsuinthe îndemnînd-o să se reîntoarcă o strigă «iubita mea Adamide», apoi Palemone d'Asnières care îşi oferea o partidă de pescuit popice aruncînd asupra piticilor o panglică roşu-închis desprinsă de la gît cu care îi trăgea spre ea prinzîndu-i de pîntec în acest laţ improvizat şi Briotte d'Arcueil ce rotea în jurul ei două bîte de temut, cele două lungi plete ale părului ei negru ce formau mai adineauri un coc mai frumos ca un coş sculptat în jad şi pe care şi le despletise acum după ce făcuse la capătul flecăreia un nod gros cît pumnul.

Se stîrni o agitaţie printre pitici, care-mi făcu plăcere, deoarece semăna a fugă; pe urmă însă se regrupară încercuind cu torţe pe acelea cărora le doream victoria. Înainte ca uriaşele să se fi putut desprinde din încercuire, îl văzui pe înflorărorul conte de Stains cum se năpusti fluturînd deasupra feţei sale pătrate două lumînări pe care le azvîrli cu o răutate de scorpion în muselina cu nuanţe de prună coaptă

https://biblioteca-digitala.ro

ce învăluia trupul opulent al Adonidei, şi în crepul de culoarea chihlimbarului ce-o acoperea pe Briotte d'Arcueil; şi atît de aproape înflori desişul de grozamă al părului Palemonei, încît ducele de Clamart nu trebui decît să ridice puţin braţul pentru a-i da foc, stîrnind un incendiu îndărătnic care întunecă repede splendoarea gigantei în vîrtejurile unui fum puturos.

Imprudentele îşi datorită scăparea unei ţîşnituri de apă care stinse văpăile de pe ele stropind pe toată lumea, dar asta nu micşoră gloria deşartă a piticilor; acum ei tropăiau, îşi agitau torţele, le aţîţau pe femei, jurau să nu le mai servească, scoteau şuierături înfiorătoare. Auzii şi sunetul unui gong, care cam aducea cu acela ce răsună pe scările pensiunilor elveţiene pentru a aduna pe comeseni în sufragerie, şi strîmbai din nas gîndindu-mă la jalnicile mîncăruri; atunci vecina mea, căreia probabil nu-i plăceau nasurile subţiri, puse degetul ei cel mic întîi într-una, apoi în cealaltă nară a mea, ceea ce avu drept urmare să le lărgească prodigios aşa cum le vedeţi astăzi. Apăru o cafră şi Galsuinthe îi spuse cîteva cuvinte pe care slujnica le transmise personalului de serviciu. Cîtva timp cele două grupuri rămaseră locului observîndu-se şi insultîndu-se, dar pe urmă izbucni o larmă, ca şi cum s-ar fi tras cu plugul într-o biserică, şi le acoperi vocile.

În acel moment intrară opt tinere negrese cu torsul gol deasupra unei vechi pălării de spice de orez croită ca o fustanelă; ele împingeau o uriaşă cadă de argint aurit montată pe roţi, plină vîrf cu lapte smîntînos, cadă împodobită în partea din faţă cu o sirenă neagră; avea sfîrcurile ţuguiate ale sînilor din porţelan mat iar coapsa solzoasă îi dispărea înăuntrul băii. Acest aparat ciudat remorca o cuşcă în acelaşi stil, de unde uriaşele scoaseră nişte iepuri vii, pe care îi cufundară în lapte ca pe bureţi, şi-i azvîrliră apoi cu multă dibăcie peste lumînări pentru a le stinge primejdioasele văpăi ; iar după ce « bureţii» îşi îndepliniră misiunea alergară pretutindeni cu mici sărituri ca nişte iepuri de zăpadă.

O dată stins focul pînă la ultima văpaie, uriaşele reluară ofensiva împotriva brigăzii sfrijiţilor ; Galsuinthe le încuraja, jurînd pe dosul lui Dumnezeu că ele o să-i învingă pe bărbaţi şi o să-i scalpeze numaidecît.

— Barbara ! strigă, unde te-ai băgat ? Copila mea, fiică trădătoare care pentru prima oară îţi laşi mama să lupte fără să o aiuţi.

Moştenitoarea familiei Petit-Colombes nu răspunse decît apăsîndu-şi puţin mai tare braţul gol pe degetele mele şi alungînd cu lovituri de picior cîţiva iepuri care se năpustiseră în refugiul nostru.

— Oare dacă se deviau traiectoriile ţîşniturilor de apă cu o lingură sau un alt obiect convex aplicat pe orificiu n-ar fi fost tot atît de bune stingătoare ca aceste sărmane animale ale căror păr va îmbîcsi frumoşii dumitale pantofi de satin roz cu un miros neplăcut de nou născut? — o întrebai.

— Fireşte, zise (scoţîndu-şi pantofii ca să-i miroase) dar ai putut vedea în grota căţelului în ce măsură maică-mii îi plac efectele de alb, negru şi galben. Ar clădi o lume numai din ipsos, nisip şi funingine. La noi, în fiecare zi improvizează ceva din cenuşiu şi bej. Trebuie să încerce toate combinaţiile posibile de moka, frişcă şi ciocolată şi o să găsească mereu altele. M-ai plînge dacă ai şti de cîte ori am fost nevoită să mănînc din aceste « table de şah» comestibile; căci ea crede că jocurile de culori după care se dă-n vînt sînt imorale dacă rămîn gratuite şi trebuie să le justifice lăsînd cel puţin impresia că joacă un rol în viaţa noastră. Ah ! continuă, sînt foarte plictisită. . . .

Cînd termină de vorbit ne uitarăm din nou prin « ochelari». Acum, fiindcă omuleţii nu mai aveau să se apere lumînările de care se folosiseră cu atîta sălbăticie, nu mai exista nici o îndoială asupra soartei ce îi aştepta, şi aşa cum le fluturau

https://biblioteca-digitala.ro

fracurile şi se foiau cu strigăte de spaimă printre iepurii năuciţii, mi se părură un cîrd de răţuşte atacate de vidre.

Unul din ultimii pe care-l zvîrliră în bazin fu vidanul de Moulineaux, provocat la duel de Rhéa d'Antony care-şi făcu un punct de onoare să-l dea gata numai din ocheade, doar cu ajutorul unei oglinzi de mînă pe care o vîntura neîncetat deasupra şi pe lîngă chipul său foarte palid, pentru a răsfrînge asupra duşmanului privirile-i severe, cu toate văpăile neînduplecate ale pupilelor de culoarea aripilor de lăstun. O săritură a vidamului, care se apăra duelînd cu multă dibăcie cu un cuţit de fructe, înalţă această armă destul de sus pentru a tăia dintr-o lovitură epoletul unei rochii a cărei mătase stufoasă şi plisată semăna cu muşchiul bleu-argintiu de pe trunchiurile mestecenilor; precum o scoarţă de copac sfîrtecat aşa se prăvăli greaua stofă şi sînul contesii sub sfîrcul rozaceu se desvălui tuturor privirilor, mai mare, mai alb decît un scut de zahăr candel, în timp ce oglinda, înclinată cu isteţime, arunca în ochii prea sfriijitului personaj reflexe care-l împietreau de spaimă. Nu putu să reziste şi uriaşele îl aruncară leşinat în groapa unde-l aşteptau toţi asemenea lui.

Mi-e greu să istorisesc ce a urmat, atît e de necrezut, dar nu trebuie să uitaţi că mînia femeilor fusese furibund aţîţată văzînd ce suferiseră Briotte d'Arcueil şi doamna de Vanves, « rănite» la coafura lor, şi mai ales, Palémone d'Asmières, lipsită de măreţul stindard de bucle care împodobea de-un timp atît de îndelungat hotelul Petit-Colombes.

Le-ar fi iertat bucuros toate insultele — dar nu pe acestea şi poate chiar distrugerea celor două rochii, deşi se adusese o ofensă cultului ce-l aveau pentru stofă. Dar dată fiind situaţia, n-au avut nici o indulgenţă.

Închipuiţi-vă, dacă puteţi, pe mărunţeii învinşi legaţi fedeleş în fundul bazinului înainte de a fi scoşi de acolo traşi de picioare; cînd au fost aduşi în faţa unui tribunal tronînd în fotoliile peruci, semănau cu nişte buchete de capete îmbujorate între braţele ce li se bălăbăneau şi trupurile chircite; căci uriaşele le promovaseră la rangul de călăi pe cele mai tinere dintre ele care acum se înverşunau să facă din foştii lor însoţitori un muzeu de figuri de bîlci.

Unii — cei socotiţi mai puţin vinovaţi, — au fost legaţi goi-goluţi de gratiile coliviilor, ca să servească drept stinghii vii pentru papagalii ce o să-i acopere cu excremente. Altora li s-a ordonat să se aşeze pe vine lîngă o ţîşnitură de apă, iar o ţeavă care le trecea prin gură îi făcea să scuipe spumă după moda dură a delfinilor şi broaştelor ţestoase de bronz. Şapte sau opt, adunaţi într-un zăplaz circular ca într-un urinoar, au fost spoiţi cu praf de cretă, ca să se vadă apoi înnegriţi de desene obscene culese din închisorile femeilor. Ducelui de Clamart şi contelui de Stains li se cusură în piele rîme înşirate pe fire de cînepă pînă ce chipurile le deveniră ca nişte ciorchini umflaţi ce se agitau prosteşte deasupra cravăţilor de dantelă ca plasele de pescuit ţipari. Agăţat de călcîe şi mîini de nişte sfeşnice de pe pereţi, Philéas fu transformat într-un hamac, iar tinere marchize de nouăzeci de kilograme, contese de două sute douăzeci de livre au călărit de-a dreptul pe el, s-au rostogolit frenetic pe trupul lui întins, în timp ce o baroană grasă îi arăta foarte cu înţeles cizmele cu pinteni pe care se pregătea să le încalţe.

Treburile astea oricît de frumoase ar fi fost, n-au putut să-i ascundă îndelung Galsuinthei că din colecţia sa jalnică lipsea un pacient. Cînd băgă de seamă se legănă de două sau trei ori aidoma unui resort ca şi cum ar fi chibzuit ce să facă sau unde să se avînte, pe urmă o porni asemenea unei mari lebede roşcate care-şi conduce cîrdul în văzduh, tîrînd după ea o hoardă de femei zeloase să caute pretutindeni pe acela pe care încă nu-l prinseseră.

— Mai este unul, strigau, unul care făcea pe piticul şi a venit cu ofiţerul de geniu. Să-l alungăm ca pe un cîine, surorile mele. Nici unul din ei n-o să ne scape.

https://biblioteca-digitala.ro

Atunci Barbara deschise încet fereastra rotundă care se afla în spatele nostru, mai puţin strîmtă decît mi se păruse la început, deoarece trupul mătăhălos al tinerei trecu prin ea fără greutate. Înainte de a dispare îmi făcu semn s-o urmez şi am ascultat-o mergînd pe o cornişă proeminentă şi aşa am reuşit să ajungem la ferestrele încăperilor unde stăteau servitoarele şi am intrat acolo fără să fim observaţi.

Cartierul era pustiu cu excepţia unei odăi în care am putut arunca repede o privire: acolo nişte uriaşe slujnice cu obrajii îmbujoraţi comentau victoria stăpînelor, iar valeţii prin vorbe zeflemitoare îşi dădeau puţin curaj prefăcîndu-se că erau foarte ocupaţi să frece argintăria. Curînd ajunserăm pe o scară de serviciu şi apoi îndată în stradă.

Vă amintiţi de incendiul de la Palatul Petit-Colombes? A izbucnit două zile după fuga noastră. Unii dintre dumneavoastră s-au mirat poate că victimele — numeroase — aparţineau toate speciei masculine.

Nu ştiu unde trăieşte acum prinţesa. Cît despre Barbara, m-a părăsit două luni mai tîrziu, căci prinsese gustul bărbaţilor şi nu s-a mai reîntors la mama ei. Scamatorul care mi-a luat-o a făcut din ea o saltimbancă mai renumită decît el. Puteaţi s-o vedeţi la Londra şi anul trecut, urcînd curajoasă în gura căscată a unui tun de circ pentru a îndeplini misiunea periculoasă de femeie-obuz. Îmbrăcată într-un maiou de mătase albă, coafată cu o mică tocă stacojie cu ciucurii aurii, era, mi s-a spus, frumoasă, atrăgătoare şi mîndră ca ambasadoarea unei planete viguroase care pentru a noastră ar fi fost foarte de temut.

În româneşte de ALEXANDRU BACIU

https://biblioteca-digitala.ro

RAY BRADBURY

PIETONUL

Să se lase pătruns de liniştea care pune stăpînire pe oraş într-o seară cețoasă de noiembrie, să păşească pe benzile strălucitoare de asfalt, să admire spaţiile verzi şi să-şi facă drum cu mîinile în buzunar, prin tăcerea atotcuprinzătoare — iată ce-şi dorea din toată inima domnul Leonard Mead. Se oprea la intersecţii şi cerceta cu atenţie trotuarele pustii, poleite de lună, întrebîndu-se încotro s-o ia. De fapt, n-avea nicio importanţă; era singur, sau, mai bine zis, ca şi singur, în această lume a anului 2131. În sfîrşit, hotărîndu-se, pornea, trimiţînd înaintea lui aburi îngheţaţi şi albicioşi, ca fumul unei ţigări.

Cîteodată se plimba ore întregi, venind acasă tîrziu, după miezul nopţii. Pe drum privea ferestrele întunecate ale caselor; din loc în loc, scînteierile abia vizibile ale unor licurici imaginari îi dădeau senzaţia că trece printr-un cimitir. Acolo unde perdelele nu fuseseră încă trase, pe pereţii întunecaţi, se proiectau fantome palide. De unde se auzeau şoapte şi murmure.

Domnul Leonard Mead se oprea, asculta atent şi trecea mai departe fără zgomot. Trotuarele erau acoperite de iarbă şi flori; în cei zece ani de cînd obişnuia să se plimbe, ziua sau noaptea, parcurgînd mii de mile, nu întîlnise pe nimeni. Nici un suflet.

În timpul expediţiilor sale nocturne încălţa pantofi de tenis. Altfel, la zgomotul paşilor săi, cîinii l-ar urmări cu lătratul lor, s-ar aprinde lumini şi pretutindeni ar apărea chipuri surprinse de apariţia sa singuratică, în noapte.

În această seară deosebită porni spre vest. Aerul părea alcătuit din cristale minuscule de ghiaţă. Îşi simţea plămînii invadaţi de această zăpadă invizibilă. Asculta cu satisfacţie foşnetul frunzelor moarte şi fluiera încet un cîntec. Din cînd în cînd se oprea ca să ridice o frunză, s-o examineze atent la lucirea neonului, să-i simtă mirosul de rugină.

Se adresa în şoaptă fiecărei case—Alo, bună seara. Ce program e pe canalul 4, sau 7, sau 9 ? Încotro fuge acest cowboy ? Dar cavaleria Statelor Unite ?

Strada era liniştită, pustie. Nimeni şi nimic în afară de umbra lui. Dacă închidea ochii şi stătea nemişcat, se putea închipui în centrul unui şes din Arizona, cu toate apele secate şi cea mai apropiată casă la peste o mie de mile.

https://biblioteca-digitala.ro

— Dar acum ? întreba din nou, privindu-şi ceasul. E ora 8,30 seara. Crime ? Umor ? Revistă ? Comedie ?

A rîs oare cineva în clădirea aceea albită de lună? Ezită, dar porni mai departe de îndată ce nu se mai auzi nimic. Apoi se opri din nou, şovăind, la intersecţia drumurilor naţionale care străbăteau oraşul. Ziua, era un vuiet asurzitor de automobile; gazele produse pluteau deasupra orizontului. Acum însă, şoselele semănau cu rîurile în timpul secetei : albii de piatră sub razele reci ale lunii.

O luă pe o stradă laterală, îndreptîndu-se spre casă. Dar, deodată, un automobil apăru de după colţ, învăluindu-l în conul incandescent al reflectoarelor. Se opri înmărmurit, ca un fluture de noapte speriat de fulgerarea neaşteptată, apoi înaintă.

O voce metalică îl somă :

— Opreşte-te ! Stai pe loc. Nu te mişca !

Se opri.

— Mîinile sus !

— Bine, dar . . .

— Mîinile sus. Dacă nu . . . tragem !

Poliţia, desigur. E de necrezut că într-un oraş de trei milioane de locuitori n-a mai rămas decît o maşină a poliţiei. Cu un an în urmă, în 2130, anul alegerilor, forţa publică fusese redusă de la trei maşini la una singură. Criminalitatea fiind în scădere, nu mai era nevoie de poliţie, cu excepţia acestui automobil care colinda oraşul în sus şi-n jos.

— Numele ! spuse maşina poliţiei cu o şoaptă metalică.

— Leonard Mead, spuse el.

— Mai tare !

— Leonard Mead.

— Profesiunea?

— Scriitor.

— Fără profesie ! se auzi vocea, vorbind ca pentru sine. Se simţea fixat de fascicolul strălucitor ca o insectă rară cu un ac înfipt în piept, într-un muzeu de istorie naturală.

— Aproape că aveţi dreptate, spuse Dl. Mead. De ani de zile nu mai scrisese nimic. Revistele şi cărţile nu se mai vindeau. Viaţa se desfăşura undeva, între zidurile acelea de cavou, la lumina nesănătoasă a televizoarelor, în faţa cărora oamenii stăteau ca şi morţi, spectrele multicolore jucînd pe chipurile lor inexpresive, dar fără să le atingă vreodată cu adevărat.

— Fără profesie, repetă vocea hîrîită, de fonograf. Ce faceţi aici?

— Mă plimb, spuse Leonard Mead.

— Vă plimbaţi?

— Da, mă plimb, spuse el, cuprins de un fior.

— Vă plimbaţi, pur şi simplu ?

— Da, Domnule.

— Încotro ? De ce ?

— Ca să respir aer curat. Ca să văd.

— Dar în locuinţa dumneavoastră nu este aer ? Aveţi o instalaţie de aer condiţionat, domnule Mead ?

— Da !

— Dar un televizor la care să priviţi ?

— Nu !

— Nu ? se auzi un zgomot acuzator. Sînteţi căsătorit, domnule Mead ?

— Nu.

— Necăsătorit, spuse vocea poliţiei.

https://biblioteca-digitala.ro

Sus, printre stele, luna se vedea mare şi clară; oraşul era cenuşiu, amorţit.
— Dacă nu m-a vrut nimeni . . . spuse Leonard Mead cu un zîmbet.
— Nu vorbiţi neîntrebat !
Leonard Mead aşteptă, umilit.
— Vă plimbaţi, domnule Mead?
— Exact.
— Dar nu ne-aţi spus motivul.
— Ba da: să iau aer, să văd şi, aşa . . . să mă plimb.
Maşina poliţiei era oprită chiar în mijlocul străzii. În difuzor se auzea un zumzet slab.
— Bine ! Se auzi un pocnet şi uşa din spate se deschise larg.
— Intraţi !
— N-am făcut nimic.
— Intraţi !
— Protestez !
— Domnule Mead !
Mergea ca ameţit. Cînd trecu pe lîngă prima fereastră privi înăuntru. După cum bănuise, pe locul şoferului nu se afla nimeni. Maşina era goală.
— Intraţi !
Se strecură pe scaunul din spate, o închisoare în miniatură, cu gratii. Mirosea a metal şi a antiseptic. Totul era curat, rece, dur, metalic.
— Dacă aţi avea o soţie care să vă ofere un alibi . . .
— Unde mă duceţi ?
— La «Centrul Psihiatric pentru Cercetarea Tendinţelor Regresive».
Uşa se închise cu un zgomot surd. Goneau pe străzile neumblate, alungînd pentru o clipă întunericul cu farurile puternice.
Puţin mai tîrziu trecură pe lîngă o clădire unică în oraşul acela. Toate becurile erau aprinse, fiecare fereastră strălucind prietenoasă în bezna rece.
— Aici locuiesc ! spuse Leonard Mead.
Dar nimeni nu-i răspunse.
Maşina lăsa în urmă străzile pustii, trotuarele invadate de iarbă şi flori ; nici un sunet şi nicio mişcare nu veneau să tulbure noaptea rece de noiembrie.

În româneşte de EMIL SÎRBUESCU

https://biblioteca-digitala.ro

BĂTRÎNUL

Dumneavoastră voiaţi să ştiţi, mi se pare, cine este Bătrînul? Sînteţi nou prin părţile astea; în vacanţă, desigur, nu? De vreo cîteva veri vin pe la noi mulţi ca dumneavoastră. Coborînd de pe faleză, toţi descoperă pînă la urmă acest golf; se opresc şi, după ce privesc marea pe săturate, se întorc să se uite la lac. Aşa cum aţi făcut şi dumneavoastră astăzi.

E un loc frumos, nu? Liniştit, izolat. Nici o mirare că şi l-a ales Bătrînul.

Nu ştiu cînd s-a instalat aici. Nimeni nu-şi aduce aminte. Trebuie să fie ceva ani de atunci. Cînd am venit l-am găsit aici, cu mult înaintea războiului. Ca şi mine, poate că voia să fugă de civilizaţie. Sau poate că, acolo unde locuia el înainte, începuseră să-l stingherească vecinii. E greu de spus. Am avut din primul moment impresia că făcuse sau păţise ceva, care îl învrăjbise împotriva lumii. Mi-aduc aminte că, de prima dată cînd l-am văzut, mi-am zis: « Pun prinsoare că individul are un caracter afurisit».

Da, locuia acolo, la marginea lacului, cu soţia lui, într-o prăpădită de baracă, bătută de toate vînturile, dar n-avea aerul să-i pese de asta.

Fusesem prevenit de unul din băieţii de la fermă, care mă sfătuise, zîmbind cu tîlc, să nu mă bag în afacerile Bătrînului; se părea că nu-i plac intruşii. Atunci m-am ţinut deoparte şi n-am căutat să mă distrez intrînd în vorbă cu el. De altfel, tot nu m-aş fi ales cu mare lucru, pentru că nu pricepeam o iotă din limba lui. Cînd l-am văzut prima oară, stătea acolo, pe malul lacului, întors spre mare şi, din discreţie, n-am trecut pe puntea de peste pîrîu, ca să nu mă apropii prea mult de el; am ajuns în partea cealaltă a lacului mergînd pe plaje. Apoi, stînjenit oarecum, vă daţi seama,cu impresia că eram de prisos acolo, m-am ascuns în nişte tufişuri, mi-am scos binoclul şi m-am uitat la el.

Era un individ înalt, masiv şi voinic — a îmbătrînit de-atunci, bineînţeles; ce vă spun eu, e chestie de ani — dar pînă şi-n ziua de azi vă puteţi da seama ce-a fost. Avea în el un fel de avînt, nu ştiu cum să vă spun, şi capul ăla frumos pe care şi-l ţinea ca un rege. Nu degeaba vorbesc despre asta. Nu, nu glumesc. Poţi să ştii dacă nu-i curge prin vine sînge domnesc, şi ce strămoş o fi avînd? Şi atunci, din cînd în cînd, asta se trezeşte în el — fără să-şi dea seama — e ceva mai puternic şi

https://biblioteca-digitala.ro

devine violent. Atunci nu m-am gîndit la aşa ceva. M-am mulţumit să mă uit la el şi, cînd l-am văzut întorcîndu-se, m-am ghemuit îndărătul tufişurilor. Mă întrebam ce se petrece în capul lui şi dacă el ştie că stau acolo şi-l privesc.

Nu ştiu pe unde aş fi scos cămaşa dacă i s-ar fi năzărit să înconjoare lacul să vină pînă la mine. Dar n-a făcut-o şi, pe urmă, poate că nici nu s-ar fi sinchisit. Se uita mai departe la mare, la pescăruşi, la fluxul care creştea şi, în cele din urmă, a părăsit lacul ca să se întoarcă acasă, la perechea lui, şi, poate, să cineze.

În ziua aceea, pe ea n-am zărit-o. Nu se afla prin împrejurimi. Ia uitaţi-vă unde locuiau, chiar pe mal, în stînga lacului, fără să aibă un drum propriu zis pe care să ajungă acasă. N-aveam obrazul să mă apropii ca să mă trezesc dintr-odată faţă-n faţă cu ea. Dar cînd am văzut-o peste cîtva timp, am fost dezamăgit. Nu părea să fie cine ştie ce. Vreau să zic, nu părea plămădită din acelaşi aluat cu el. O făptură liniştită şi de treabă, mi-am zis.

Cînd i-am văzut, veneau amîndoi de la pescuit şi urcau de pe plajă spre lac. El mergea înainte, bineînţeles. Ea îl urma. Niciunul din ei nu m-a observat şi mă bucuram, fiindcă Bătrînul ar fi putut foarte bine să se oprească ca s-o aştepte şi să-i spună să se întoarcă acasă, după care să coboare spre stîncile unde mă aflam eu. Vă întrebaţi ce-aş fi făcut în acest caz? Al naibii să fiu dacă ştiu. Poate că m-aş fi ridicat fluierînd cu un aer detaşat, i-aş fi adresat un mic salut, un mic surîs — cu totul inutil, dar asta e chestie de instinct, dacă înţelegeţi ce vreau să spun, i-aş fi urat bună seara şi aş fi plecat. Nu cred că el ar fi făcut ceva. S-ar fi mulţumit să mă urmărească din ochi — ochii aceia ai lui stranii, lungi şi înguşti — şi m-ar fi lăsat în pace.

După asta, fie iarnă, fie vară, eram tot timpul pe plajă şi pe stînci, iar ei îşi duceau mai departe bizara lor existenţă, departe de toate, uneori pescuind în lac, alteori în mare. Îi întîlneam din cînd în cînd în port, pe ţărmul estuarului, privind vapoarele şi yachturile ancorate. Mă întrebam întotdeauna care din ei doi fusese cu ideea să vină acolo. Poate că lui i se făcuse dintr-odată dor de mişcarea şi viaţa portului, de toate acele lucruri pe care le părăsise sau nu le cunoscuse niciodată şi îi spusese: «Mîine mergem în oraş». Atunci ea, mulţumită să-i facă o plăcere soţului, îl însoţise.

Cum să vă spun, un lucru care te izbea şi pe care ţi-era cu neputinţă să nu-l observi, era felul în care se iubeau cei doi. Am văzut-o odată pe ea, cînd el se întorcea după o zi de pescuit; către seară, ea cobora spre lac şi de acolo pe plajă, chiar pînă la rădăcina valurilor, ca să-l aştepte. Îl vedea venind de departe şi sigur că şi el o vedea de îndată ce cotea după golf. Venea drept pe plajă şi ea îi ieşea în întîmpinare şi se sărutau fără să le pese că i-ar putea vedea cineva. Era un lucru mişcător în felul său. Îţi spuneai că Bătrînul, cu toate cusururile lui, avea totuşi ceva bun, de vreme ce lucrurile se petreceau astfel. Poate că era el o brută cu străinii, dar ea, în orice caz, îl adora. Îmi devenea simpatic cînd îi vedeam aşa pe amîndoi.

Mă întrebaţi dacă aveau copii? O să vă spun îndată; tocmai despre asta vreau să vă povestesc Pentru că, vedeţi dumneavoastră, a avut loc o tragedie şi nimeni nu ştie despre ea nimic, în afară de mine. Poate ar fi trebuit să-i vorbesc cuiva de asta, dar dacă aş fi făcut-o, nu ştiu . . . l-ar fi ridicat poate pe Bătrîn, şi ei asta i-ar fi zdrobit inima şi, în orice caz, dacă stau să mă gîndesc bine, nu era treaba mea. Ştiu că bănuielile împotriva Bătrînului erau foarte puternice, dar n-aveam o dovadă absolută împotriva lui; putea foarte bine să fi fost un simplu accident şi, în orice caz, nimeni n-a făcut vreo anchetă la vremea cînd a dispărut copilul; atunci de ce să mă fi apucat eu să fac pe grozavul şi pe denunţătorul?

O să încerc să vă povestesc ce s-a întîmplat. Dar trebuie să ţineţi seama că toate

https://biblioteca-digitala.ro

astea s-au desfăşurat într-un răstimp destul de lung şi că erau perioade cînd eram absent, or ocupat, şi cînd nu mă duceam la lac. Nimeni altcineva în afară de mine nu părea să se intereseze de perechea care locuia acolo; de aceea, povestea pe care v-o spun e numai ce am văzut cu ochii mei, nu ceea ce am auzit, bîrfeli, sau lucruri care se vorbeau în spatele lor.

Da, n-au fost totdeauna singuri cum îi vedeţi acum. Aveau patru copii. Trei fete şi un băiat. I-au crescut pe toţi patru în cabana aceea veche de la malul lacului şi m-am întrebat întodeauna cum de-au izbutit. Doamne, am văzut zile în care ploaia biciuia lacul, cînd el era plin de mii de valuri mici, care se spărgeau pe malul noroios chiar lîngă baraca lor, şi cînd lunca era toată o mlaştină. Şi vîntul care se năpustea drept înăuntru! Poate o să vă spuneţi că oricine altul, cu un dram de bun simţ, şi-ar fi dus de acolo nevasta şi copiii şi şi-ar fi găsit un alt colţ, unde să trăiască ca nişte făpturi civilizate. Ei, însă, nu. Bătrînul spunea pesemne că din moment ce el poate îndura viaţa asta, ea şi copiii n-aveau decît să facă la fel. Se vede că voia să-i călească.

Ţineţi seama că erau nişte copii frumoşi. Mai ales, fata cea mai mică. N-am ştiut niciodată cum o cheamă, dar eu îi spuneam Zvîrluga, aşa era de vioaie. Se vedea cît de colo că e fiica lui, deşi era foarte măruntică. O văd şi acum, subţirică, aventurîndu-se prima cu barca pe lac în dimineţile frumoase, cu mult înaintea surorilor şi fratelui ei.

Pe fratele ei îl poreclisem Bebe. El era cel mai mare dar, între noi fie spus, părea cam prostănac. N-avea frumuseţea surorilor sale şi era, mai degrabă un neajutorat. Fetele se jucau între ele, mergeau la pescuit, iar el li se agăţa de fuste, neştiind ce să facă. De cîte ori putea, rămînea acasă lîngă maică-sa. Băiatul mamei, ce mai! D-aia îl poreclisem aşa. Nu că ea s-ar fi ocupat mai mult de el decît de ceilalţi; se purta cu toţi patru la fel, cel puţin după cîte am observat eu; dar se simţea totuşi că Bătrînul însemna cel mai mult pentru ea. Băiatul era mai degrabă un copil mare şi am credinţa că se născuse cam sărac cu duhul.

Copiii erau la fel de sălbatici ca şi părinţii lor. Pe semne că Bătrînul îi deprinsese astfel. Nu veneau niciodată să se joace pe plajă, lucru care trebuia să fie totuşi ispititor în toiul verii, cînd lumea se plimba pe faleză sau cobora să facă baie şi să mănînce pe plajă. Presupun că Bătrînul îşi avea motivele lui ca să nu-i lase să se amestece cu străinii.

Se obişnuiseră să mă vadă trebăluind prin preajma lor: adunînd cîte un lemn aruncat la ţărm, lucruri de soiul ăsta. Mă opream adesea să-i privesc jucîndu-se pe malul lacului. Dar nu intram în vorbă cu ei. Nu de alta, dar ar fi fost în stare să mă pîrască Bătrînului. Se uitau la mine cînd treceam pe lîngă ei, apoi îşi întorceau privirile cu timiditate, ai fi zis. Toţi, în afară de Zvîrluga. Ea îşi scutura capul şi făcea tot soiul de ghiduşii ca s-o bag în seamă.

Îi priveam uneori plecînd pe toţi şase — Bătrînul, soţia lui, Bebe şi cele trei fete — să-şi petreacă ziua pescuind pe mare. Bătrînul comanda, bineînţeles; Zvîrluga stătea lîngă taică-său să-l ajute; nevasta se uita împrejur să vadă dacă nu se strică vremea; celelalte două fete mergeau alături de ea, iar Bebe, bietul Bebe cel sărac cu duhul, totdeauna în coadă. N-am ştiut niciodată ce pescuiau. Rămîneau pe mare pînă tîrziu şi cînd se întorceau ei, eu nu mă mai aflam pe plajă. Bănuiesc că n-o scoteau prea rău la capăt. Cred că trăiau aproape numai din ceea ce pescuiau. Se spune că peştele e plin de vitamine, aşa să fie oare? Poate că Bătrînul îşi avea ideile lui şi cu privire la alimentaţie.

Timpul trecea şi copiii începuseră să crească. Zvîrluga îşi pierduse puţin din ceea ce, după părerea mea, o deosebea de ceilalţi. Crescînd, începuse să semene mai

https://biblioteca-digitala.ro

mult cu surorile ei. Dar, nimic de spus, alcătuiau un trio drăgălaş. Fete cuminţi, cum să vă spun, bine crescute.

În ce-l priveşte pe Bebe, crescuse grozav. Era aproape la fel de înalt ca şi Bătrînul, dar ce deosebire ! El nu avea frumuseţea tatălui său, nici forţa, şi nici prestanţa acestuia: era un soi de matahală neîndemînatecă. Şi, — ceea ce era mai rău, — cred că Bătrînului îi era ruşine cu el. Desigur că mare ispravă acasă nu făcea, iar la pescuit nu era bun de nimic. Fetele lucrau ca nişte albine, cu Bebe atîrnat mereu de fusta lor, bun numai să strice totul. Cînd maică-sa se ducea şi ea la pescuit, rămînea lîngă ea fără să facă nimic.

Îmi dădeam bine seama că pe Bătrîn îl irita faptul că un asemenea prostănac e fiul lui. Îl mai irita şi că Bebe era atît de masiv. Dintr-o bucată cum era el, nu putea să nu se simtă jignit de asta. Forţa şi prostia nu sînt făcute să meargă împreună. Într-o familie obişnuită, bineînţeles că Bebe ar fi părăsit de mult casa ca să muncească undeva. Mă întrebam dacă Bătrînul şi nevastă-sa discutau despre asta seara, sau dacă era un subiect despre care nu se pomenea, dar pe care toată lumea îl ştia bine: că Bebe nu e bun de nimic.

Pînă la urmă, copiii i-au părăsit totuşi pe părinţii lor. Cel puţin, fetele.

O să vă povestesc cum s-a întîmplat.

Într-o zi de sfîrşit de toamnă, plecasem după cumpărături în port, la cinci kilometri de-aici, cînd iată că-i zăresc pe Bătrîn, pe soţia lui, pe cele trei fete şi pe Bebe mergînd spre Pont — asta e la capătul promontoriului, la răsărit cum vii dinspre port. Cîteva case, o fermă şi mai în spate o biserică —, ăsta-i cam tot Pontul. Copiii arătau fercheşi, spălaţi şi bine puşi la punct. Bătrînul şi nevasta-sa la fel, şi m-am întrebat dacă nu cumva se duc într-o vizită. Asta nu intra în obiceiurile lor, dar poate că aveau prieteni sau cunoştinţe fără să ştiu eu. În orice caz, ultima dată i-am văzut atunci, în după amiaza aceea frumoasă de sîmbătă,cînd se îndreptau spre Pont.

Dinspre răsărit bătea un vînt puternic, preschimbat peste noapte într-un adevărat uragan. A doua zi n-am ieşit din casă. Valuri imense acopereau plaja. Mă întrebam dacă Bătrînul şi familia lui izbutiseră să se întoarcă acasă. Ar fi fost mai înţelept să rămînă la Pont, la prietenii lor, dacă aveau într-adevăr prieteni acolo.

Vîntul a ţinut pînă marţi; în ziua aceea am ieşit din nou pe plajă. La tot pasul, întîlneai iarbă de mare, scînduri de epave, ulei şi gudron. Aşa se întîmplă totdeauna cînd suflă vîntul de răsărit. Mă uitam la lac, spre baraca Bătrînului şi l-am văzut acolo, cu nevastă-sa, chiar pe mal. Dar, nici urmă de copii.

Mi s-a părut ceva cam ciudat şi am aşteptat gîndindu-mă că poate or să vină. N-au venit. Am ocolit lacul; de pe malul celălalt se desluşea cabana şi chiar mi-am scos binoclul ca să pot vedea mai bine; dar, ce să vă spun, copiii nu erau acolo ! Bătrînul trebăluia ceva, cum obişnuia adesea cînd nu se ducea la pescuit, iar nevastă-sa se odihnea la soare. Nu exista decît o singură explicaţie: îşi lăsaseră copiii la prietenii lor din Pont. Îşi trimiseseră copiii în vacanţă.

Recunosc că acest gînd mi-a ridicat o piatră de pe inimă; o clipă, îmi fusese frică să nu fi fost cumva surprinşi de furtuna de sîmbătă seara la înapoierea spre casă; că Bătrînul şi nevastă-sa scăpaseră teferi, dar nu şi copiii. Dar asta nu s-ar fi putut întîmpla. Aş fi auzit discutîndu-se. Cineva ar fi aruncat vreo vorbă. Bătrînul n-ar sta acolo, văzîndu-şi de treabă ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, cu nevastă-sa lenevind la soare. Nu, sigur că asta se întîmplase: îşi lăsaseră copiii la la prieteni. Dacă nu cumva, în cele din urmă, Bebe şi surorile lui nu plecaseră mai departe ca să-şi cîştige existenţa.

În momentul acela, mi-a părut rău că nu ştiu măcar două sau trei cuvinte din limba lui ca să-l pot opri ca pe un vecin şi să-i spun:

« Văd că sînteţi singuri, dumneavoastră şi soţia. Nădăjduiesc că nu s-a întîmplat ceva rău ».

Dar asta n-ar fi slujit la nimic. S-ar fi uitat la mine cu ochii lui ciudaţi, şi m-ar fi trimis la plimbare.

Nu i-am mai văzut niciodată fetele. Niciodată. Nu s-au mai întors.

Într-o zi, mi s-a părut că o zăresc pe Zvîrluga puţin mai sus, pe estuar, cu un grup de prieteni, dar nu sînt sigur. Dacă era ea, crescuse şi se schimbase mult. O să vă spun părerea mea. Eu cred că Bătrînul şi nevastă-sa i-au luat pe copii cu ei, în sîmbăta aceea, cu un scop bine stabilit şi că ori i-au lăsat la prieteni, ori le-au spus să se descurce singuri.

Ştiu că purtarea lui poate să vi se pară aspră şi că o să vă spuneţi că, în locul lui, nu v-aţi fi tratat astfel copiii; dar trebuie să ţineţi seama că Bătrînul era o fiinţă dură, care nu asculta decît de propria-i lege. Fără îndoială că el se gîndea că e mai bine aşa, şi, poate, avea dreptate. Şi dacă aş fi putut măcar să aflu ce s-a întîmplat cu fetele, nu mi-aş mai fi făcut nici o grijă.

Dar îmi fac cîteodată pentru ceea ce s-a întîmplat cu Bebe.

Fiindcă, vedeţi dumneavoastră, Bebe a fost destul de prost ca să se întoarcă. S-a întors cam la trei săptămîni după acea faimoasă sîmbătă. Coborîsem prin pădurice; nu e drumul meu obişnuit, de cele mai multe ori ajung la lac luînd-o de-a lungul pîrîului care izvorăşte puţin mai sus. Am înconjurat lacul prin miazănoapte, pe lîngă mlaştini, nu departe de locuinţa Bătrînului, şi prima fiinţă pe care am văzut-o a fost Bebe.

Nu făcea nimic. Stătea năuc în mijlocul mlaştinii. Eram prea departe ca să-l strig şi, apoi, nici n-aş fi îndrăznit. Dar l-am privit cum stătea înfipt acolo, cu aerul său neghiob, şi am văzut că se uita pe malul celălalt al lacului. Se uita în direcţia Bătrînului.

Bătrînul şi soţia lui nu-i acordau lui Bebe nici o atenţie. Se aflau aproape de plajă, lîngă puntea de scînduri, şi nu ştiu dacă se duceau sau se întorceau de la pescuit. Iar Bebe stătea acolo, cu o expresie buimacă, stupidă, şi nu numai stupidă, dar şi speriată.

Îmi venea să întreb: « Ce se petrece aici ? » Dar nu ştiam cum s-o spun. Stam proţăpit acolo, la fel ca Bebe, şi mă uitam la Bătrîn.

Atunci, lucrul de care ne temeam, fără îndoială amîndoi, s-a petrecut.

Bătrînul a ridicat capul şi l-a zărit pe Bebe.

Pe semne că i-a spus ceva soţiei sale, pentru că ea n-a mai mişcat, ci a rămas acolo unde se afla, lîngă punte, în timp ce Bătrînul s-a întors ca fulgerul şi a coborît pe cealaltă parte a lacului, în mlaştini, spre Bebe. Avea o expresie teribilă. Niciodată n-o să uit cum arăta în clipa aceea. Acest cap superb, pe care l-am admirat întotdeauna, era acum furios, rău şi, apropiindu-se îl făcea pe Bebe de două parale. Îl auzeam.

Bebe, uluit, speriat, căuta cu disperare un refugiu prin preajmă. Nu exista. Nu era nimic altceva decît sălciile subţiri din mlaştini. Dar bietul băiat era aşa de prost, că s-a dus să se ascundă acolo, crezîndu-se în siguranţă. Era ceva groaznic de văzut.

În ce mă priveşte, îmi adunam bruma de curaj ca să intervin, cînd, deodată, Bătrînul s-a oprit, apoi a făcut cale întoarsă, continuînd să ocărască şi să ameninţe, şi s-a înapoiat la pod. Bebe se uita la el de sub streaşina sălciilor, apoi ca un prost, a luat-o iară spre lac, urmărit fără îndoială de gîndul de-a se întoarce la părinţii săi.

M-am uitat împrejur. Nu era nimeni pe care să-l fi putut chema. Nimeni căruia să-i cer ajutor. Şi dacă m-aş fi dus să-l cer mamei, ea mi-ar fi răspuns să nu mă bag, că e mai bine să-l las în pace pe Bătrîn cînd e cuprins de unul din accesele lui de furie

https://biblioteca-digitala.ro

şi că, de altfel, Bebe e destul de mare ca să se apere singur. Era cît Bătrînul. La nevoie, putea să şi boxeze. Dar eu ştiam că nu e adevărat. Bebe nu era un luptător. El nu ştia să se apere.

Am aşteptat îndelung pe malul lacului, dar nu s-a petrecut nimic. Începea să se întunece. La ce bun să mai aştept acolo? Bătrînul şi soţia lui au părăsit puntea şi s-au întors acasă. Bebe rămăsese împlîntat acolo, pe malul lacului.

L-am chemat încetişor:

« Nu trebuie. El n-o să te lase să intri. Întoarce-te la Pont sau aiurea. Du-te unde vrei, dar nu aici ».

Şi-a ridicat capul cu aceeaşi expresie mirată şi-am văzut bine că nu înţelese o iotă din ceea ce-i spusesem.

Mă simţeam neputincios. M-am întors acasă. Dar toată seara m-am gîndit la Bebe şi, dimineaţa, am cobotît din nou spre lac. Am luat un băţ gros ca să-mi dau curaj. Nu fiindcă ar fi servit la mare lucru şi mai ales împotriva Bătrînului . . .

Ei bine, pe semne că, în timpul nopţii, ajunseseră la un soi de înţelegere. Bebe se afla lîngă maică-sa, şi Bătrînul îşi vedea de treabă prin împrejurimi.

Trebuie să recunosc că asta m-a uşurat. Pentru că, în fond, ce-aş fi putut să spun sau să fac? Dacă Bătrînul nu-l voia pe Bebe acasă, la urma urmei, asta era treaba lui. Şi dacă Bebe nu era destul de deştept ca să plece, şi asta era tot treaba lui.

Eu, însă, o condamnam pe maică-sa. Ea era cea care ar fi trebuit să-i spună lui Bebe că-i de prisos, că Bătrînul e pornit împotriva lui, şi că Bebe ar face mai bine s-o şteargă înainte ca taică-său să-şi iasă din fire. Dar n-am crezut-o niciodată prea inteligentă. Niciodată nu dăduse dovadă de prea multă iniţiativă.

Orice-ar fi fost, înţelegerea lor păru să se menţină cîtva timp. Bebe rămînea lipit de fustele maică-si; poate că, în acelaşi timp, o ajuta la gospodărie, ce ştiu eu? Bătrînul îi lăsa în pace şi rămînea din ce în ce mai mult singur.

Luase obiceiul să se aşeze lîngă pod, încovoiat, uitîndu-se la mare cu o ciudată privire visătoare. Avea un aer bizar şi singuratic. Asta nu-mi plăcea. Nu ştiu care-i erau gîndurile, dar sînt sigur că erau duşmănoase. Trecuse multă vreme de cînd încetaseră voioasele lor partide de pescuit în familie. Acum, totul se schimbase. Bătrînul rămînea singur de-o parte, iar Bebe şi maică-sa îşi petreceau tot timpul împreună.

Îmi era milă, dar în acelaşi timp şi frică. Pentru că simţeam că situaţia asta n-o să poată ţine aşa, la nesfîrşit; trebuia să se întîmple ceva.

Într-o zi, am coborît pe plajă să caut ceva scînduri de epavă — bătuse vîntul toată noaptea — şi aruncîndu-mi ochii spre lac, am văzut că Bebe nu era cu maică-sa. Stătea iarăşi acolo, în mlaştini, mare, puternic şi tont, iar Bătrînul, în faţa casei, se uita la fiu-său cu ochi de ucigaş.

Mi-am spus: « O să-l ucidă ». Dar nu ştiam cum, nici unde, nici cînd, dacă se va întîmpla noaptea în timpul somnului, sau ziua, la pescuit. Maică-sa n-o să fie bună de nimic, ea n-o să fie în stare să-l împiedice. N-avea nici un rost să vorbesc despre asta cu ea. Dacă Bebe ar fi avut măcar un dram de bun simţ şi-ar fi plecat. . .

Am rămas acolo, la postul meu de observaţie, pînă la căderea serii. Nu s-a întîmplat nimic.

În timpul nopţii a plouat. Era o vreme friguroasă, cenuşie şi sumbră. Decembrie domnea pretutindeni, pe toţi arborii, spălăciţi şi fără frunze. N-am putut coborî la lac înainte de sfîrşitul după amiezii; cerul era acum senin, soarele strălucea, puţin palid ca adesea în timpul iernii, ultimul sclipăt înainte de a se cufunda în mare.

L-am zărit pe Bătrîn şi pe nevastă-sa. Stăteau unul lîngă altul în faţa dărăpănatei lor cabane, şi m-au văzut venind pentru că se uitau în direcţia mea. Bebe nu era acolo. Nu era nici în mlaştină. Şi nici pe ţărmul lacului.

https://biblioteca-digitala.ro

Am traversat podul și am luat-o pe malul drept al lacului, aveam la mine binoclul, dar nu l-am zărit pe Bebe. Și tot timpul simțeam că Bătrînul mă urmărește.

L-am zărit pe neașteptate. În fugă am coborît panta, am străbătut lunca, și m-am apropiat de acel lucru pe care-l vedeam acolo, zăcînd îndărătul sălciilor.

Era mort. Avea o rană adîncă în corp. Pe spate — sînge închegat. Rămăsese întins acolo toată noaptea. Corpul îi era ud de ploaie.

O să vă spuneți poate că sînt un idiot, dar m-am apucat să plîng, să plîng ca un copil, și i-am strigat Bătrînului :

« Ucigașule, nemernicule, ucigașule ! »

N-a răspuns. Nici n-a mișcat. A rămas acolo, în picioare, în fața barăcii, împreună cu soția sa, uitîndu-se la mine.

Vă întrebați ce-am făcut ? M-am dus să caut o lopată și-am săpat o groapă pentru Bebe între sălcii, și-am spus pentru el o rugăciune, fără măcar să-i cunosc religia. Cînd am terminat, m-am uitat pe partea cealaltă a lacului, spre Bătrîn.

Și știți ce-am văzut ?

L-am văzut lăsîndu-și în jos capul masiv și aplecîndu-se spre nevastă-sa și sărutînd-o. Iar ea și-a înălțat capul spre el și l-a sărutat la rîndul ei. Era în același timp un prohod și o binecuvîntare. O ispășire și-o rugăciune de fierbinte mulțumire. În felul lor, știau că nu se purtaseră bine;, dar acuma, că-l îngropasem pe Bebe și că el nu mai era acolo, toate se sfîrșiseră. Puteau iarăși să fie împreună amîndoi, fără un al treilea, care să-i despartă.

Se aflau în mijlocul lacului și deodată, l-am văzut pe Bătrîn întinzîndu-și gîtul, bătînd din aripi și luîndu-și zborul pe deasupra apei într-o mișcare plină de vigoare, și ea l-a urmat. Mă uitam la cele două lebede zburînd către mare, drept spre soarele care apunea, și pot să vă spun că este una din cele mai frumoase priveliști pe care le-am văzut în viața mea : aceste două lebede zburînd astfel alături, singure, în plină iarnă.

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

https://biblioteca-digitala.ro

TRAGEDIA SPERANȚEI
ȘI
PASIUNEA ADEVĂRULUI

ANTONIO BUERO VALLEJO

CU CĂRȚILE PE FAȚĂ

PIESĂ ÎN DOUĂ ACTE

TEATRUL CONTEMPORAN

https://biblioteca-digitala.ro

CU CĂRŢILE PE FAŢĂ

piesă în două acte

Personajele

ADELA ● ANITA ● JUAN ● JUANITA ● MAURO

ACTUL I

TABLOUL 1

O cameră de zi care serveşte şi drept sufragerie, într-un vechi apartament. Mobila nu e rea, dar eterogenă şi învechită. Perdele demodate. Din toate se degajă un uşor aer de delăsare, de rutină obosită, de confuzie. Podeaua de lemn, neceruită, pereţi nevăruiţi, de mult timp, de-alungul cărora se întinde un brîu înalt de hîrtie, cu false marchetării în formă de romb. O cornişă mare, separă pereţii de tavan, în mijlocul căruia e agăţată o lampă, pe-o rozetă. Brîul de hîrtie, cornişa, rozeta, au culoarea sumbră a cojii stejarului.

Pe cornişă, cîte-o crăpătură lasă să se vadă albeaţa gipsului din care este făcută. În prim plan, stînga, balconul, deschis. În unghiul format de această latură cu peretele din fund, un colţar care serveşte drept bar, deasupra căruia se văd îngrămădite diverse obiecte: o cutie de lucru din tablă, o scrumieră, un serviciu de licheur, iar printre ele, rătăcită, cartea de telefon.

În stînga părţii din spatele scenii, telefonul, agăţat de perete, iar în continuare, intrarea care face legătura între coridor şi această cameră, şi care, spre stînga, dă în vestibul, iar spre dreapta, în alte camere.

Exact deasupra acestei intrări, din cornişă lipseşte o bucată mare, desprinsă şi căzută, fără îndoială, de mult. Şi dacă privim cu mai multă atenţie, putem vedea pe peretele din fund una din acele crăpături frecvente în casele vechi — şi chiar în unele noi — care urcă oblic de lîngă brîu, de la dreapta spre stînga, oprindu-se în porţiunea căzută de deasupra intrării. Restul peretelui din fund îl ocupă o sofa isabelină, decolorată. Deasupra ei, pînă la înălţimea brîului, o consolă plină de bibelouri ieftine şi ilustrate fără rame. Mai sus, pe perete, două fotografii vechi, două busturi de tinereţe, a unui bărbat şi-al unei femei, în rame aurite, ascund în parte crăpătura. În unghiul format de peretele din dreapta şi cel din fund, o nişă ascunsă de o draperie trasă. În prim plan, dreapta, o intrare care dă spre un alt coridor, cu perdeaua strînsă. În locul rămas pînă la teşitura din fund, un vechi fotoliu, iar deasupra soclului, rafturi simple, pline cu cărţi, majoritatea

https://biblioteca-digitala.ro

broşate. Deasupra, pe perete, o gravură veche în ramă ovală. În centrul scenei, mai spre stînga, o masă micuţă, cu trei sau patru scaune împrejur, iar pe ea, ziarul din ziua aceea şi o scrumieră.

Se lasă seara.

(Pentru cîteva momente, scena este goală. Apoi, intră prin dreapta, Adela. 40 de ani, dar trăsăturile uşor înăsprite trezesc bănuiala unei vîrste mai mari. E îmbrăcată cu o rochie simplă de casă, dar de bun gust. De-ndată ce intră, se îndreaptă spre masă: lasă nişte rufe pe care le aduce cu ea, apoi se duce spre colţar să-şi ia cutia de lucru. Întorcîndu-se, se opreşte şi priveşte către perdeaua din colţ, se apropie de ea încet, încet, fără cel mai mic zgomot şi-o dă la o parte. Uşa este închisă. Adela ascultă o clipă, apoi trage draperia. Se duce la masă, se aşează în dreapta ei, deschide cutia, scoate din ea ochelarii şi-i pune, scoate aţă, ac; pune aţa în ac. Lumina din balcon o distrage o clipă, suspină, îşi pune degetarul, ia o rufă s-o coasă. Sună telefonul. Priveşte agasată, înfige acul în pînză, se ridică şi răspunde).

ADELA: Spuneţi . . . Nu este. Din partea cui ? . . . Da, obişnuieşte să vină aproape zilnic . . . Nu, don Mauro nu locuieşte aici; dar, ca şi cum ar locui. Vreţi să-i transmiteţi ceva ? Sau are-un număr de telefon, să vă cheme el ? . . . Bine. O să-i spun. La revedere. *(Pune receptorul în furcă. În timpul acesta Juan apare prin fundul scenii, din dreapta, şi-o priveşte. E un ins robust, cu un aer de om foarte cinstit; părul începe să-i încărunţească. Să tot aibă 45, sau poate 50 de ani, dar se ţine bine. E îmbrăcat cu un halat uşor şi încălţat cu papuci de casă. Adela îl priveşte)* Era pentru Mauro.

JUAN *(Înaintează, aprinzîndu-şi o ţigară)*: Despre ce afacere importantă mai era vorba acum ?

ADELA *(Care s-a aşezat şi începe să coasă)*: Nu mi-a spus nimic.

JUAN *(Se plimbă)*: În schimb tu te-ai grăbit să ceri numărul, ca Mauro să telefoneze dacă vrea.

ADELA *(Încetează lucrul şi-l priveşte)*: Nu mi l-a dat.

JUAN: Imaginează-ţi că ţi l-ar fi dat. Tu i-l ceri . . . Mauro telefonează, clar. Încă un telefon, în afară de cele pe care le dă pe socoteala lui . . .

ADELA: Cîţiva bani în plus . . .

JUAN *(Se opreşte)*: Ştii foarte bine că nu sînt zgîrcit. Dar, ce mai . . . Mi se pare că scumpul tău frate nu se poate plînge de noi.

ADELA: Deranjează cît se poate de puţin.

JUAN: La orice oră ! Şi înainte te deranja şi pe tine, în egală măsură ca pe mine. *(Ea lasă capul în jos şi coase)* În fine, treaba ta. Dracu să te-nţeleagă ! *(Se plimbă fumînd. Ia aminte la crăpătură)* Cred că s-a adîncit.

ADELA: Nu ştiu. Uneori pare că da. Alteori pare la fel ca totdeauna.

JUAN *(Pipăie crăpătura)*: S-ar putea datora schimbării vremii. *(Urmăreşte crăpătura cu ochii, ajungînd la cornişă)* A mai căzut vreo bucăţică din cornişă ?

ADELA: Nu. *(Îl priveşte. Începe să surîdă)*

JUAN: Dacă cîştig postul, chemăm tîmplarii şi zugravii. *(O priveşte)* Se poate şti de ce surîzi ?

ADELA: Eşti nervos . . .

JUAN *(Grav)*: Da. Sigur că sînt. *(Se apropie de ea şi se aşează obosit în spatele mesei)* Dar Juanito ? *(Răsfoieşte ziarul)*

ADELA: În camera lui.

JUAN: Azi nu iese ?

ADELA: Cred că da. Mai tîrziu.

(o pauză)

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN: Trebuie să înţelegi, Adela. Am nevoie de linişte şi calm, să pot studia cu folos. Mi-ai face cel mai mare serviciu dacă, cel puţin zilele astea . . . ai reuşi ca Mauro să ne viziteze mai rar. *(Ea îşi scoate ochelarii şi-l priveşte)* Ai promis că mă ajuţi . . . Aş fi putut să-i spun eu, dar prefer să te rog pe tine . . . *(Adela îşi întoarce încet capul spre nişă. Juan se ridică plictisit)* Nu privi atîta spre nişă ! Ce manie ! *(Se duce spre balcon)*

ADELA *(Dulce)*: Sigur c-o să te-ajut, în asta şi-n toate . . . Dar sînt necăjită că te văd aşa. Mă-ntreb, dacă la vîrsta ta, era absolut necesar să faci un asemenea efort ?

JUAN *(Se-ntoarce)*: Cum ! Să trebuiască să te mulţumeşti cu o servitoare, odată la două zile, cu o rochie pe an, cu cinematograful de cartier, vara doar cu terasa cofetăriilor, şi mai întrebi dacă era absolut necesar !

ADELA: Dar, în realitate, nimic din ceea ce-i esenţial, nu ne lipseşte.

JUAN *(După un moment, fără s-o privească, sec)*: Taci, te rog. *(Adela îşi pune din nou ochelarii şi coase)*

ADELA: Cînd o să afli rezultatul primei probe ?

JUAN: Ah ! Nu ştiu . . . *(Se plimbă)* Juriul poate să-şi permită să-ntîrzie, cît vrea. E însă la curent Garcés, se duce în fiecare zi la facultate. Dacă află ceva, mă anunţă. *(Sonerie îndepărtată)*

ADELA *(Suspină şi înfige din nou acul)*: O fi Mauro. *(Îşi scoate ochelarii şi se ridică)*

JUAN: Mă-ntorc în birou. *(Se-ndreaptă spre fundul scenei alături de Adela)* Vrei să-mi faci o cafea ? Sînt obosit de atîta studiu.

ADELA: Ţi-o prepar imediat *(Au ajuns în coridorul din fund. Din nou soneria)*

JUAN *(Sec, pentru Mauro)*: Mai ales, imediat ! *(Iese prin dreapta, iar Adela prin stînga. Pauză. Adela se-ntoarce urmată de Mauro, care are vreo cincizeci de ani; prezenţa lui, dacă se poate spune aşa, oferă o vulgaritate lipsită de banal. Pantaloni gri, scandalos de necălcaţi, cu genunchii scoşi; pantofi scîlciaţi, nefăcuţi; haină ponosită; cravată veche, cămaşă roasă, de-o curăţenie îndoielnică; în genere, îmbrăcăminte neglijentă şi săracă.*

Părul cărunt, rar în creştet, îi cade pe ceafă într-o îngrămădeală de cîrlionţi; mustaţa tot de culoarea părului, croită prost, cade în două începuturi de şfichiuri; « podoaba capilară » a capului, trădînd omul care nu frecventează frizeria, îi dau un anumit soi de eleganţă. Poartă sub braţ o servietă din piele, unsuroasă şi uzată; vocea lui emfatică se aude înainte de-a intra. Imediat ce intră se repede la fotoliu şi se trînteşte în el, răsuflînd satisfăcut.)

MAURO: Ah, draga mea ! Casa asta e o oază ! Pentru că nu mai am odihnă, Adelita, nu mai am ! Riscul de a fi om important ! *(Rîde gol, neconvingător, ceva obişnuit la el)* Sper să nu te deranjez . . .

ADELA *(Îşi reia lucrul)*: Ştii doar că nu.

MAURO: Uf ! Sînt frînt. *(Cască cu poftă şi-şi acoperă gura cu mîna)* M-a căutat cineva ?

ADELA *(În timp ce duce cutia de lucru la locul ei, pe colţar)*: Acum cîteva clipe. Mi-a spus c-o să te cheme el. N-a vrut să-şi dea nici numele, nici numărul de telefon. A rămas foarte mirat că nu locuieşti aici.

MAURO: E, eee ! S-ar putea să fie . . . Dar nu, nu cred. Cu atîtea relaţii, îl poţi confunda. *(Rîde)* Bine, mai întîi să-mi trag puţin sufletul.

(Adela ducînd nişte lucruri, trece spre dreapta).

ADELA: Poate vrei puţină cafea . . .

MAURO: Puţină cafea cu lapte ? . . . Ţi-a ieşit un sfînt din gură ! Păi, sigur . . . Pentru că n-am luat încă nimic şi . . .

ADELA *(În uşa din dreapta)*: O pun la încălzit şi vin imediat.

https://biblioteca-digitala.ro

MAURO *(Se ridică pipăindu-și buzunarele)*: Între timp, dacă nu te supără, o să dau vreo două telefoane.

ADELA: Bine. *(Dînd să iasă)*

MAURO *(care caută o adresă în carnețel)*: Dar, ce cap! Nici nu te-am întrebat de soțul tău ... E acasă?

ADELA: Da. E în biroul lui.

MAURO *(Rîde)*: Studiind ca un leu, nu? Bine, o să mai vorbim. Nu te mai rețin.

ADELA: Mă întorc îndată.

(Iese. Mauro mormăie ceva în timp ce caută prin carnețel; găsește ce caută și se duce la telefon: dar, înainte de-a ridica receptorul, se răzgîndește; iese pe culoarul din fund și ascultă. Se-ntoarce liniștit și formează un număr. Așteaptă)

MAURO: Don Federico Anaya? ... Din partea lui Don Mauro García. Da, vă rog. *(Așteaptă)*. Da, spuneți ... La naiba, îmi pare foarte rău! ... Precis nu-i acasă, domnișoară? Dînsul mi-a spus ... Da, da, el mi-a spus să-l caut la ora asta ... Curios, era o chestiune importantă ... Nu, sigur. Dacă dumneavoastră spuneți că nu este ... Vă foarte mulțumesc și scuzați-mă. La revedere. *(Pune receptorul în furcă, rămînînd cu mîna pe telefon, gînditor. Îl ridică din nou și formează alt număr. Așteaptă)* Cu domnul Durán, vă rog. Din partea lui Mauro ... Da. *(Așteaptă)* Ah! Dumneavoastră sînteți, doña Josefina? Încîntat să vă salut! ... Exact! Vreau să discut cu el, o mică afacere care ... care ne interesează mult pe amîndoi. *(Rîde)* Poate v-o fi spus el ... S-ar putea să fie ceva excepțional, pentru că ... Hm? ... A! nici el nu este. *(Rîde)* Scuzați-mă. Ce cap! Vreau să spun că nu, că nu este ... Și eu regret mult, și pentru el ... pentru el ... Nu-i nimic, o să-l chem din nou mai spre seară ... Sau mîine, pe la ora prînzului, da doamnă! ... *(Rîde)* Încîntat să vă salut și adaug un salut prietenesc și pentru acest mare om ... La ordinele dumneavoastră, doamnă ... La revedere. *(Pune receptorul în furcă, face cîțiva pași spre spate, nehotărît, se oprește, ascultă fără să sufle, se repede la telefon, în timp ce caută în carnețel alt număr. Marchează și așteaptă)* Domnul Malvido? ... *(Solemn)* Din partea subdirectorului ... Da. *(Așteaptă)* Ce faci, Malvido? Încîntat să te salut ... *(Rîde)* Nu! Eu nu sînt subdirectorul, dar mi-a spus să-ți transmit din partea lui ... Sigur că da, sînt Mauro García ... Nu, mi-a spus la minister ... Da. Mi-a spus ... Nu te enerva, Malvido! ... Te rog să mă asculți, e important ... Omule, sigur! Pentru mine; dar și pentru dumneata pentru că ... Malvido! Eu nu-ți permit ... *(I-a închis. Privește telefonul, închide și el. Se-ntoarce Adela. Își desprinde brusc privirea de pe telefon și surîde)* Și băiatul?

ADELA: În camera lui. Vrei un păhărel acum?

MAURO *(Se așează în fotoliu, scoate niște hîrtii din servietă pe care le revizuiește și le adnotează cu un pix ieftin)*: Totdeauna am susținut că nu după cafea e bun coniacul ci înainte. *(Rîde)* Mă rog, și după. Dar e mai bun înainte. *(Între timp, Adela scoate din raftul de jos al colțarului, o sticlă și-un pahar pe care le aduce la masă)*

ADELA: Taci! *(Privește spre cortina din colț)*. Se aude radioul?

MAURO: Nu.

ADELA: Mi s-a părut ... *(Surîde)* Uneori îl pune foarte încet. *(Îi dă paharul)*

MAURO: Mulțumesc. *(Soarbe o gură savurîndu-l)* Cum merge Juan cu concursul?

ADELA: E neliniștit. Încă nu știe dacă a luat prima probă. *(Se apropie de cortina de lîngă teșitură)* S-ar putea să-l fi respins. *(Ridică puțin cortina. Ușa este închisă)*

MAURO *(O privește și arată spre teșitură)*: Se-ntîmplă ceva?

ADELA *(Se-ntoarce către el cu aer confidențial)*: Uneori deschide foarte încet și ascultă în spatele cortinei.

https://biblioteca-digitala.ro

MAURO: De ce n-o tragi?
ADELA: Am încercat, dar în situaţia asta devine insuportabilă. Te copleşeşte cu privirile şi atitudinea ei . . . Trebuie s-o accepţi, s-o laşi în apele ei.
MAURO *(Goleşte paharul)*: E un coniac excelent.
ADELA: Aş! E din cel înfundat.
MAURO *(Surîde)*: Ce importanţă are? Cînd un lucru mi se pare excelent, înseamnă că aşa e.
ADELA *(Suspină)*: Da . . . *(Se aşează la masă)* Asta o spunea şi tatăl nostru.
MAURO: Ţi-aminteşti? *(Priveşte portretul de pe peretele din spate)* Cum să nu-ţi aminteşti? A fost o epocă frumoasă, mai ales pentru tine.
ADELA *(Ironică)*: Crezi?!
MAURO: Sigur. Erai micuţă atunci, zece ani. Cea mai frumoasă vîrstă.
ADELA: Nu există « cea mai frumoasă vîrstă ».
MAURO: Ei, hai, nu te mai plînge. Eu m-am cărat cînd a murit mama, şi tu ai rămas prinţesa casei. Iar Anita, a fost pentru tine, pînă-n ziua nunţii, ca a doua mamă.
ADELA: De ce-ai plecat?
MAURO: Tata s-a supărat groaznic, ţi-aminteşti? Dar eu eram făcut ca să zbor . . .
ADELA *(Melancolică)*: Să zbori . . .
MAURO *(Se ridică)*: Şi am zburat la vremea mea. Şi încă mai am aripi. *(Rîde, apoi în timp ce vorbeşte, cască)* Ce bine-mi prinde coniacul ăsta! O să mai iau un păhăruţ, dacă-mi dai voie. *(Îşi toarnă în pahar)*
ADELA *(Se uită la cortină, apoi, fără să privească la fratele ei, încet)*: De cît timp nu l-ai mai văzut pe . . . Ferrer Díaz?
MAURO *(Privind-o fix, dar cu un ton obişnuit)*: De azinoapte. Vine des pe la cafenea. *(Bea o înghiţitură şi se aşează pe canapea cu paharul în mînă)* Era bucuros drăguţul de el, cred şi eu. Tocmai îi editaseră ultima carte în Argentina. Toţi spun că e o carte mare . . . *(Bea)*
ADELA: Ce titlu are? *(Se ridică şi se aşează pe braţul canapelei)*
MAURO: Parcă . . . « Teoria Instituţiilor », ori ceva asemănător. *(Adela rămîne absentă. Mauro o priveşte fix)* Mi-a venit o idee, Adela . . .
ADELA: Ce idee?
MAURO: Ce-ai spune dacă eu . . . în numele tău, i-aş propune lui Ferrer să-l recomande pe soţul tău?
ADELA *(Se ridică)*: În nici un caz! *(Se plimbă agitată)*
MAURO: Nu te enerva. Gîndeşte-te.
ADELA: Juan nici nu vrea s-audă de recomandări. *(Apoi)* În afară de asta, membrii comisiei îl cunosc . . . Aproape toţi sînt vechi colegi de-ai lui. Unii îl stimează, alţii nu. Dar, indiferent cum se vor purta cu el, Juan nu acceptă nici o intervenţie.
MAURO: Mă rog, dar în vremurile de azi . . .
ADELA: El aparţine altor vremi, şi pentru asta îl aplaud. Şi-a propus să obţină catedra pe drept. E orgoliul întregii sale vieţi în acest ultim efort.
MAURO: Ultimul?
ADELA: Da. Ştim amîndoi că-i ultimul. *(Se apropie de masă, tulburată)*
MAURO: Va fi o luptă crîncenă . . .
ADELA: Eu l-am sfătuit să nu candideze. Să-ţi imaginezi că poţi cîştiga o catedră atît de importantă şi încă la facultatea de-aici, e o adevărată nebunie. *(Dă din umeri cu dispreţ)* A înebunit. Îl priveşte.
MAURO: Dar pentru că tot s-a apucat . . . cred că vrei să cîştige, nu?
ADELA *(Lasă capul în jos)*: Da, desigur. *(Se ridică şi se duce spre el)* Dar nu în felul ăsta. Şi cu atît mai puţin c-o recomandare din partea lui Carlos!

https://biblioteca-digitala.ro

MAURO: Pentru că aţi fost logodiţi?
ADELA *(Privind spre cortină)*: Mai încet.
MAURO *(Încet)*: Ferrer e un om de vază. *(Se ridică şi se duce lîngă ea)* Şi chiar dacă nu are funcţii oficiale, nici catedră, un cuvînt de-al lui contează în faţa comisiei. Eu aş putea să-i spun . . . ca din partea mea, fără s-amintesc de tine. Cu siguranţă că el nu şi-ar da seama de unde vine . . .
ADELA *(Îi întoarce spatele)*: Ar fi umilitor!
MAURO: La vîrsta asta . . . orgoliul n-are nici un rost, Adela. *(Se aşează în fotoliu şi cască)*
ADELA *(Se-ntoarce)*: Nu-i numai asta. Dac-ar afla Juan, nu mi-ar ierta-o niciodată, pentru că . . . în cazul ăsta . . . niciodată nu va şti dacă a cîştigat catedra prin meritele lui, ori pentru că a fost recomandat. *(Se opreşte gînditoare)* Şi dacă, cu toată recomandarea, ar pierde-o, nu va înceta niciodată să se gîndească că-i un om de nimic . . . *(Tace nevolnică)*
MAURO: Tu crezi c-o va cîştiga fără recomandare?
ADELA: Nu, nu cred. Dar, cine ştie? *(Ascultă)* Taci! *(Se apropie de cortină şi trage cu urechea)* Ah, ce nervi! Tu, cu ideile tale, eşti vinovat . . . Mă duc după cafea. *(Îl priveşte şi-şi dă seama că e gata să adoarmă. Porneşte să iasă prin dreapta)*
MAURO *(Dormitînd)*: Ieri . . . Ferrer m-a întrebat . . . *(Adela se opreşte. Linişte)*
ADELA: Ce?
MAURO: *(Fără să deschidă ochii)* Ferrer . . . Ce mai face? . . . Şi eu . . . *(Tăcere)*
ADELA: De cine te-a întrebat? *(Mauro nu răspunde, a adormit. Adela suspină şi iese. Pauză. Sună telefonul. Mauro tresare dar nu se trezeşte. Juan apare din fund, cu ochelarii pe ochi şi-o carte-n mînă. Îl priveşte pe Mauro cu scîrbă)*
JUAN *(Tare)*: Mauro! *(Mauro se trezeşte brusc şi-l priveşte cu o mină stupidă. Juan, cu dispreţ, spre telefon)* Cred că-i pentru tine.
(Mauro înţelege şi se repede la telefon. Juan lasă cartea pe masă, îşi scoate ochelarii şi, privind rece spre cumnatul său, ia sticla de coniac şi o pune la locul ei)
MAURO *(Ridică receptorul)*: Spuneţi . . . Spuneţi-mi *(Pune la loc receptorul; se întoarce cu un rîs servil)* A închis.
JUAN: Ce necaz, nu-i aşa?
MAURO: Asta mi-a amintit de-o altă chestiune pe care trebuie s-o rezolv. Am s-o notez înainte s-o uit.
(Se aşează în fotoliu şi scoate o hîrtie din servietă, pe care notează ceva)
JUAN *(Cu intenţie)*: Bună seara.
(Se aşează la masă şi-şi pune ochelarii)
MAURO *(Ca picat din lună)*: Eh! *(Rîde)* Sigur. Ce cap! Sînt pe jumătate adormit. Pentru că nu mai am odihnă, băiete! Scuză-mă . . . Bună seara. *(Juan începe să citească)* Treaba asta cu somnul e teribil de încurcată, ştii? *(Notează ceva în hîrtiile lui)* De multe ori eşti nevoit să stai pînă tîrziu . . . şi-abia dacă aţipeşti . . .
JUAN: Şi, cam pe cînd or să dea roade afacerile astea ale tale?
MAURO: Păi, unele dau, de vreme ce trăiesc. Dar în curînd voi organiza o estradă oficială, şi-atunci să vezi!
JUAN: Ce domeniu ataci?
MAURO: A! Domeniul în care mă pricep.
JUAN: Şi-n ce te pricepi tu?
MAURO: Se poate să mă-ntrebi pe mine una ca asta? Aminteşte-ţi că la douăzeci de ani am fost directorul ansamblului « Industriilor Reunite ». *(Confidenţial)* Acum e vorba de ceva asemănător, dar mult mai serios. Eu n-am vrut; am atîtea lucruri de făcut. Dar, ştii, au stăruit. Le vorbisem de competenţa mea . . .

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN: Artistică?
MAURO *(Rîde)*: Cu siguranţă că va fi o adevărată întreprindere de artă. Finanţat substanţial. Iar eu, directorul ei.
JUAN *(Neîncrezător)*: Atunci, noroc . . .
MAURO: Mulţumesc *(Scoate o hîrtie)* Apropo! Asta, cu siguranţă că te-ar aranja. . .
JUAN: Ce anume?
MAURO: O subscripţie pentru Enciclopedia Cortina. E cea mai practică, ştii doar, douăsprezece volume, plătibile în rate lunare . . .
JUAN *(Sec)*: Nu.
MAURO: Să ştii că Editura poate să-ţi ofere ediţii speciale. Profesorii sînt scutiţi de suma iniţială şi . . .
JUAN: Nu, Mauro.
MAURO *(Rîde)*: Bine, mai gîndeşte-te. *(Scurtă pauză)* Bănuiesc că ai luat prima probă! ? Te felicit cu anticipaţie.
JUAN: Încă nu ştiu nimic.
MAURO: Prima probă e întotdeauna uşoară.
JUAN: Nu de data asta. Comisia a hotărît să inverseze ordinea şi a-nceput cu una din cele mai grele . . . Cu toate astea trebuie să-i mulţumim. Scapi mai curînd de îndoieli. S-ar putea ca la ora asta să şi fiu eliminat.
MAURO: Cîtă modestie! O s-o iei şi pe asta şi pe cele care urmează.
JUAN: Crezi?
MAURO: Pariez, amice. Capul ăsta valorează mult.
JUAN: Mulţumesc.
(Scurtă pauză)
MAURO *(Rîde)*: La naiba! Uite altceva care . . . Nu ţi-am vorbit niciodată despre asigurările de capital . . .
(Flutură o hîrtie)
JUAN *(Trînteşte cartea pe masă şi se ridică)*: Mauro, te rog!
MAURO *(Rîde)*: Bine, bine . . . O să-ţi explic altădată . . . *(Se uită în hîrtiile lui. Juan iese în balcon, îşi scoate ochelarii şi priveşte afară, nervos. Adela intră prin dreapta, aducînd serviciul de cafea pe-o tavă)*
ADELA *(Lui Juan)*: Aa! Eşti aici? *(Juan se-ntoarce. Adela pune tava pe masă. Mauro se grăbeşte să-şi strîngă hîrtiile, frecîndu-şi mîinile cu o grabă jenantă, pe care încearcă s-o ascundă. Adela întinde una din ceşti lui Juan)* Pentru tine, simplă şi fără zahăr. Poftim!
JUAN: Mulţumesc.
(Se aşează şi bea)
ADELA *(Lui Mauro care s-a ridicat şi s-a apropiat de ea)*: Cu lapte, nu?
MAURO: Dacă vrei . . . *(A observat privirea lui Juan)* Da . . . Te rog, aşteaptă! Să punem mai întîi zahărul . . . Aşa se obişnuieşte *(Îşi pune, una, două, trei . . . patru . . . da! Patru linguriţe. Adela toarnă laptele şi-i dă ceaşca)*. Mulţumesc. Nu iei şi tu?
ADELA: Nu-mi face bine.
(Mauro se duce spre fotoliu, în timp ce prin dreapta intră Juanito, un băiat de 19—20 de ani, cu o faţă luminoasă, simpatică, îmbrăcat cu o tinerească neglijenţă)
JUANITO *(Surîzător, din uşă)*: A mai rămas şi pentru mine?
ADELA *(Surîzîndu-i)*: Dacă întîrzii . . . Vrei cu puţin lapte?
JUANITO *(Traversează)*: Simplă. Noroc, unchiule.
MAURO: Noroc, Juanito. *(Juanito ia ceaşca din mîna mamei)* Noroc că te văd . . . Sînt zile în care vin şi nici măcar nu te deranjezi să apari, să-l săruţi pe unchi-tu . . . *(Juanito bea tot dintr-odată)* Ce faci, nesocotitule?

https://biblioteca-digitala.ro

JUANITO: Mm ? !
MAURO: Nu se bea aşa, trebuie s-o savurezi . . .
JUANITO: Care-i diferenţa ? E-acelaşi stimulent . . .
JUAN *(Către Mauro)*: Tînăr, gen modern. Să nu crezi că nu le plac gusturile alese. Dar vor să facă totul pe grabă. E vîrsta.
JUANITO: Asta înseamnă că sîntem vii.
JUAN *(Sec)*: Ce vrei să spui ?
ADELA: Sper că n-o să-ncepeţi iar ?
(Juanito ia ziarul şi se retrage în spate, ofensat; îl răsfoieşte)
JUAN *(Ironic)*: Dar nu-i nimic de-nceput, femeie . . . A început de mult . . . Mă-ntreb doar de ce a început.
ADELA: Bine, lasă-l să stea acum. *(Ia ceaşca din faţa lui Mauro)* Mai vrei ?
MAURO: Nu, mulţumesc.
(Mauro adoarme)
ADELA *(Revine la masă. Lui Juan)*: Tu mai vrei puţină ?
JUAN: Nu, mulţumesc. Mă duc să lucrez.
ADELA: Mai vrei o ceaşcă, fiule ?
JUANITO: Nu, mamă.
ADELA *(Aranjează ceştile pe tavă)*: Atunci le duc.
JUAN *(Se ridică)*: Mă-ntorc şi eu în birou.
JUANITO *(Se aşează în drumul lui)*: Aşteaptă, tată . . . Tocmai voiam să-ţi spun . . . Mai bine zis, voiam să-ţi cer o favoare.
(Adela care tocmai ridica tava o pune din nou jos)
JUAN: Spune.
JUANITO: Şi ţie, deasemeni, mamă . . . Trebuie să mă ajuţi să-l conving.
ADELA: Despre ce este vorba ?
JUANITO: Păi . . . Dar ia loc.
JUAN *(Se aşează)*: O să dureze atît de mult ?
JUANITO: Nu, dar . . . *(Adela se aşează şi ea, intrigată)* O să vezi. Mi s-a oferit o bursă pentru trei luni . . .
ADELA *(Neliniştită)*: O bursă ?
JUANITO *(Se aşează între ei şi lasă ziarul)*: În străinătate. Dac-o cer, mi-o dau; mi-au promis-o . . . Puţini bani, dar o să mă descurc eu. O să stau în tabere de tineret, sînt foarte ieftine.
JUAN: Nu înţeleg . . .
JUANITO *(Nerăbdător)*: Sînt în toate ţările; e o convenţie internaţională. Şi la noi sînt.
ADELA: Dar, fiule . . .
JUANITO: Să nu crezi c-o să-mi pierd vremea. O să-mi iau notiţe, o să studiez. Şi, în afară de asta . . . o să respir puţin. Am nevoie. *(Lasă capul în jos)* Colegii mei pleacă în fiecare vară . . . Rămîn în urmă. Şi mai cu seamă, aici mă sufoc. *(Pauză, cei doi soţi se privesc perplex)* Mă laşi să plec, tată ?
JUAN *(Nehotărît, agitat)*: Eşti un egoist.
ADELA: Juan !
JUAN: Tu, nici atît nu vrei să plece ! *(Se ridică şi se plimbă)*
ADELA: Nu, dar . . .
JUAN: E un egoist. Nu-l interesează deloc efortul pe care-l fac . . . pentru toţi; nu-l interesează, să ştie dacă merg bine sau nu; nu vrea să-nţeleagă că trăiesc nişte clipe grele, îl interesează doar ce face el, ca-ntotdeauna.
JUANITO: Cred că exagerezi. Şi pe urmă e vorba doar de trei luni.

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN: Ești sigur că-i vorba doar de trei luni? Știu că mulți dintre colegii tăi nu s-au mai întors. Îndrăznește să spui că nu te-ai gîndit la asta!

ADELA *(Speriată)*: Te-ai gîndit la așa ceva, fiul meu?

JUAN: Evident că da! Ești oarbă? Am observat-o de multă vreme. Se simte dezrădăcinat, ca atîția alții. Vrea să fie mai ceva decît ceilalți. Mai ceva decît tatăl lui, decît . . .

JUANITO: Asta te doare? . . .

JUAN *(Se apropie amenințător)*: Să taci, înstrăinatule! Nu numai că vrei să fi de teapa prietenilor tăi, vrei să-i și întreci! Cutare nu s-a întors; cutărică scrie că trăiește ca-n Pampas, și tu nu visezi decît Pampas; și-odată ajuns acolo, adio întoarcere, să nu rămîi mai prejos. Nu-i vina ta. Te-am alintat prea mult. . . Dar, de-acum ești bărbat, trebuie să-ți intre-n cap că nu tot ce zboară se mănîncă și că nu-ți poți permite orice ți se năzare.

JUANITO: Nu cred că pînă acum mi-am putut permite prea multe.

JUAN *(Coleric)*: E un reproș? Îți dau mai mult decît pot să-ți dau; îți dau chiar cariera mea.

(Juanito vrea să-i răspundă)

ADELA: Taci, fiule!

(Mauro nu pierde nici o vorbă; se face doar că e neatent, ocupîndu-se cu hîrtiile lui)

JUAN *(Pauză)*: N-o să pleci. În felul ăsta, o să-nveți cel puțin să n-aduci în discuții lucruri inoportune. *(Juanito se ridică și se duce repede spre dreapta)* Așteaptă! *(Juanito se oprește; cu un ton mai dulce)* Așteaptă . . . *(Se apropie de el, trist, și-i pune o mînă pe umăr)* Nu înțeleg de ce între noi doi se iscă totdeauna certuri. Nici mama ta nu vrea . . . Trebuie să înțelegi. Ne-ar fi greu tuturora să nu te mai vedem . . . Și mie, în aceste zile . . .

(Lasă să-i cadă brațul, obosit de-o explicație pe care-o socotește de prisos și iese încet prin fund, după ce și-a luat ochelarii și cartea. Adela se ridică și-l îmbrățișează pe Juanito)

ADELA: Trebuie să-l scuzi, fiule. E nervos. *(Se oprește și suspină)* În fine . . .

JUANITO: De ce nu m-ai ajutat? . . .

ADELA: Ți-a spus-o chiar el. Nu era momentul, acum cînd e ocupat cu concursul.

JUANITO: Îl va pierde. E un tip de duzină.

ADELA: Taci!

JUANITO: Un biet suplinitor. Și poftim, aproape de bătrînețe se încăpățînează să cîștige o catedră. E ridicol!

ADELA: Nu vorbi așa.

JUANITO: Trebuie să mă ajuți, mamă. Nu vreau să fiu ca el. În fiecare zi, sute de băieți cer pașapoarte. Au nevoie de aer, ca și mine. Vor să zboare.

ADELA *(Melancolică)*: Să zboare . . .

MAURO: Și eu am vrut asta la vîrsta lui . . . E normal!

JUANITO: Nu cred că tu vrei să mă sufoc aici. Tu nu poți să-mi vrei răul. Tu nu ești o mamă de modă veche, tu ești înțelegătoare . . .

ADELA: O să vedem, fiule. Mai tîrziu . . .

JUANITO: Dar mai tîrziu voi pierde bursa.

(Juan apare în fund. Tac, nemișcați)

JUAN *(Înaintează, coleric)*: Cred că nici tu și nici tu, n-ați fi avut vreun motiv . . .

ADELA: Juan, iar începi?

JUAN: Nu știi ce vreau să spun! Vreau să spun că nici tu, nici Juanito n-ați fi avut vreun motiv deosebit să-mi luați bricheta de argint de pe biroul meu. Sau ați luat-o voi?

ADELA: Noi?

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN: Sigur că nu! *(Lui Mauro)* Atunci tu eşti ăla!
MAURO *(Se ridică transformat în inocenţă ultragiată):* Eu? Dar n-am intrat în biroul tău!
JUAN: Azi nu, dar ieri ai intrat! Intri cînd pofteşti. Îţi permiţi, casa ţi-e oricînd deschisă... *(Îl apucă de subţiori)* Dar bagă-ţi odată-n cap că lucrurile din casă nu sînt ale tale!
MAURO: Vai, de nemaiauzit! Eu sînt cel care ia tot ce se pierde.
JUAN: Eşti! Pentru că eşti un...!
ADELA: Juan!
(Sună telefonul. Juan îi dă drumul lui Mauro şi ridică receptorul cu silă. Mauro îşi netezeşte costumul)
MAURO: Omul ăsta e insuportabil!
JUAN *(La telefon):* Spuneţi! *(Îşi schimbă expresia)* Noroc Garcés! Spune-mi... Grozav! Mulţumesc, dom'le... Foarte mulţumesc. Cîţi? Ei drăcie! Asta zic şi eu victorie, eh? *(Adela a înţeles şi se retrage spre balcon)* Păi şi eu te felicit pe tine... Pe cînd următorul?... Mîine la nouă? Bine, nu-i prea greu... e susţinerea Memoriului de activitate, şi-l am gata făcut. Ţi-aduc notiţele mîine... Sigur dom'le. Concurs, dar leal... Pentru puţin, pentru puţin... Pe mîine, şi din nou noroc. La revedere! *(Pune receptorul în furcă surîzător)* Am luat primul examen. Au fost eliminaţi nouăsprezece. Am rămas cinci. *(A vorbit privindu-şi soţia şi copilul)*
MAURO *(Zîmbitor):* Un rezultat foarte măgulitor. Înseamnă că joci tare. Sincerele mele felicitări!
(Scurtă pauză. Adîncit în gîndurile lui, lui Juan îi piere surîsul)
ADELA *(Reacţionează şi zîmbeşte):* Mă bucur mult.
JUAN: Mulţumesc.
(Faţa lui se aspreşte din nou. Îşi priveşte fiul, dar acesta nu ştie să mintă)
JUANITO *(Sec):* Te felicit!
(Iese repede prin dreapta. Juan suspină şi, obosit, dă să iasă prin fund. Mauro ocoleşte privirea lui Juan)
JUAN *(Oprit în spate, priveşte la amîndoi):* Nu uita ce ţi-am spus mai înainte, Adela. Nu vreau să forţez lucrurile *(indicîndu-l pe Mauro cu capul)*, încearcă să le rezolvi tu. *(Juan iese. Mauro se aşează în fotoliu. Adela îl priveşte dezgustată)*
ADELA: Pentru ce faci asemenea lucruri, Mauro?
MAURO: Dar nu eu, Adela. O să vezi c-o s-o găseşti aruncată într-un colţ.
ADELA: Nu ştiu cum să-ţi spun... Vezi şi tu cît e de nervos. M-a rugat, ca cel puţin zilele astea, să nu mai vii pe aici...
MAURO: Cred că nu-i decît o ciudăţenie de-a lui... Îl cunoşti doar...
ADELA *(Izbucnind):* Te rog, nu-mi face greutăţi!
MAURO: Bine... Va fi cum spui tu. *(Adela suspină şi se aşează la masă. Mauro îşi priveşte ceasul)* Trebuie să mă duc... Mă aşteaptă la cafenea. S-ar putea să-l întîlnesc pe Ferrer Diaz; vine, uneori seara. *(O priveşte şi se apropie)* Deşi Juan m-a insultat, nu-i port ranchiună. Cred că trebuie să fie ajutat. Vrei să-i vorbesc lui Ferrer?
ADELA *(Slab):* Nu. *(Mauro ridică din umeri şi se întoarce la fotoliu)* Ascultă... de cine te-a întrebat ieri Ferrer?
MAURO: Ce spui?
ADELA: Vorbeai de asta, mai înainte, cînd moţăiai.
MAURO: Aa! *(O măsoară)* M-a întrebat de tine. *(Ea îl priveşte cu mare interes)* Cum arăţi... cum îţi merge...
ADELA: Întrebări complezente, nu?

https://biblioteca-digitala.ro

MAURO: Eu n-aş spune asta. Părea realmente interesat. Şi cînd l-am spus că nu eşti fericită . . .
ADELA: I-ai spus asta?
MAURO: Scuză-mă, dacă n-am procedat bine. Mi-a scăpat. Şi el . . . părea întristat.
ADELA: Şi altceva?
MAURO: Nimic în plus.
(Tăcere. Din depărtare se aude ciripit răzleţ de păsări care ajunge pînă-n balcon)
ADELA: Ascultă. De-acum încep să cînte păsărelele.
(Se ridică şi se duce în balcon)
MAURO: Da . . . *(Se apropie)* Ascultă, Adela. Chiar de-ar fi ultima mea vizită, dar mîine e absolut necesar să fiu aici. Aştept un telefon foarte important şi tu nu poţi răspunde în locul meu . . . O să-ncerc să vin fără să observe Juan. Îmi dai voie? *(Alt ciripit, la care se adaugă puţin după aceea altele. Se-nteţesc treptat, pînă la finalul acţiunii)* Haide, fii bună. Spune că da.
ADELA *(Slab)*: Numai mîine.
MAURO: N-avea teamă.
(Se întoarce repede spre fotoliu pentru a-şi lua servieta)
ADELA *(Care şi-a întors încet capul spre perdeaua din colţ)*: Taci . . . N-auzi nimic? *(Face cîţiva paşi)*
MAURO: Nu. *(Perdeaua din colţ se mişcă şi intră Anita cu ochii plecaţi. Adela suspină nervoasă şi face un pas înapoi. Anita, o femeie care se apropie de 50 de ani, e îmbătrînită şi are o expresie absentă. Îmbrăcată sărăcăcios, cu rochie de casă, nu prea îngrijită, cu plete, nu prea pieptănate, care-i curg pe lîngă faţa-i veştedă. Rămîne pentru un moment lîngă perdea, fără să se uite la nimeni, apoi înaintează pînă în prim-plan, cu ochii în jos. Cînd o vede, Mauro se apropie şi-o ia de mînă)* Ce faci, Anita? *(Ea se opreşte fără să răspundă. Adela n-o scapă din priviri)* Nu-mi spui nimic? *(I-a dat drumul şi-şi plimbă blînd mîna prin părul ei. Anita îl suportă cu o uşoară crispare, după care pleacă şi iese prin dreapta)*
ADELA *(Înaintează, cu privirea fixă după ea)*: Se duce în camera lui Juanito.
MAURO: Văd că se-ncăpăţînează să nu scoată nici o vorbă.
ADELA: Juanito e singurul care izbuteşte să-i clatine puţin încăpăţînarea . . . Uneori reuşeşte s-o facă să rîdă, cu glumele lui . . . şi chiar să spună cîte-o frază. Îl adoră . . .
MAURO *(Înaintează spre masă, privindu-şi cu curiozitate sora)*: A mai văzut-o vreun doctor?
ADELA *(Se-ntoarce)*: Prefer să n-o mai chinuiască. Şi-apoi ar fi inutil . . . pentru că la ea nu-i nebunie . . .
MAURO: Cu siguranţă; e vorba doar de-un caracter slab, propice ciudăţeniilor. . . Mi se pare că aşa a spus unul dintre ei, nu?
(Se aşează)
ADELA: Da.
MAURO: Totuşi, uneori, te face să te-ndoieşti.
ADELA: Pe mine, nu.
MAURO: Pe ce te bazezi?
ADELA: Ştiu eu ce ştiu. E de opt ani lîngă mine; de la moartea tatălui nostru. O cunosc bine. *(Se plimbă)*
MAURO: Dar şi-atunci era ciudată . . . Aş spune că era chiar mai de demult.
ADELA: Cînd a rămas singură cu tata, nu se prea distra . . . Apoi tata a murit şi tristeţea ei a crescut. Firesc. *(Se aşează la masă)*
MAURO: Ceva mai mult decît tristeţe. I-aş zice, *neputinţă*; neputinţa de-a sta singură. Dovadă c-a trebuit s-o aduci aici.

https://biblioteca-digitala.ro

ADELA: E sora mea. Noroc că Juan o acceptă. *(Oftează)* Opt ani . . .
MAURO *(Cască fără zgomot)*: Cel puţin te-ai purtat bine cu fraţii, poţi fi satisfăcută de asta. Alţii n-ar fi făcut-o.
ADELA: De multe ori mă-ntreb de ce-am făcut-o.
MAURO: De ce?
ADELA: Eram o fată plină de viaţă, de veselie . . . M-am transformat într-o femeie tristă, obosită, temătoare.
MAURO: Temătoare?
ADELA: Trec anii şi-mi dau seama că toate mă strivesc . . . fără să mă pot împotrivi cu ceva, fără să pot evita ceva. Poate că-i o lege generală, implacabilă, care te-n-vaţă ce-i resemnarea. Dar eu nu ştiu să mă resemnez! . . . Mă simt înşelată şi mie frică . . .
MAURO: Frică, de ce?
ADELA: Să nu mă prăbuşesc de-a binelea. *(Lasă capul în jos. Tăcere. Ciripit. Ridică capul şi surîde)* Le auzi? Pare o prostie, dar mă consolează. *(Se ridică, se duce spre balcon)* Mă distrează, cînd le văd . . . Mă liniştesc . . .
MAURO: Păsările?
(Se duce la fotoliu şi-şi ia servieta. Se gîndeşte puţin, cască şi se aşează)
ADELA: Cum parcul e aproape, cînd se lasă seara, se umple cerul de ele . . . Ascultă-le! În curînd o să vină multe. Să le auzi atunci, ciripesc ca nişte nebune . . . *(Tăcere; ciripitul păsărilor la început sporadic, se-nteţeşte acum. Anita apare din nou prin dreapta, îşi priveşte sora, care continuă să stea întoarsă spre balcon. Mauro o observă pe Anita, care se apropie fără zgomot de Adela şi priveşte spre cer, din spatele ei. Adela simte şi se-ntoarce. Are o uşoară mişcare de silă, văzîndu-şi sora care continuă să privească. Surîde o clipă la ascultarea ciripitului care se-nteţeşte, îşi apleacă apoi capul, se-ntoarce şi face cîţiva paşi spre spatele scenei. Adela o urmează)* Anita . . . *(Anita se opreşte fără s-o privească; Adela ajunge lîngă ea)*: Nu-l saluţi pe Mauro? *(Privind ascuns către soră-sa, Anita se-ndepărtează şi, absentă, răsfoieşte ziarul de pe masă)* Ai fost la Juanito? *(Faţa Anitei se luminează)* Spune-ne ce ţi-a mai povestit?
MAURO *(Oficial)*: Ce ţi-a spus, Anita, ce ţi-a spus? *(Anita îl priveşte şi surîde deschis. Se pare că va rîde, va începe să vorbească. Dar, surîsul i se sleieşte. O priveşte din nou pe Adela, strînge ziarul şi se duce spre perdeaua din colţ, avînd o expresie impenetrabilă; dispare în spatele perdelei. Adela se duce să verifice dacă-i închisă uşa e închisă. Rămîne pentru un moment acolo, tulburată. Ciripitul s-a înteţit. Lui Mauro îi cade capul pe piept şi se trezeşte)* Ce spuneai adineauri despre păsări?
ADELA *(Reacţionează)*: Uite cîte sunt acum. *(Înaintează)*. Mă încîntau şi cînd eram mică. După ce terminam joaca, pe seară, stam şi le priveam . . . Mi se părea că şi eu, cînd voi fi mare, o să fiu la fel ca ele. Liberă, veselă. *(Surîde)* Cîtă decepţie, nu-i aşa? *(Priveşte spre balcon)* Dar ele nu s-au schimbat. Revin în fiecare seară, înveselesc casa, şi-mi redau sufletul meu de copil. *(Se duce spre balcon)* Şi atunci uit de toate, şi mi se pare că încă mai sper . . . Priveşte-le. Nu sînt ca noi, zboară. Luptă pentru copiii lor. Uneori cad în ghearele duşmanilor . . . Dar zboară. Sînt pline de viaţă totdeauna. Clocotesc de prea multă viaţă, şi de aceea-şi îngăduie să-şi ia rămas bun de la soare, bete de cîntec. Oficiază delirant sărbătoarea apusului. Bucuria vieţii fără capcane. Uite cum se rotesc, cum revin, cum se urmăresc. Uite cum se caută cele două! Şi dincoace, alte două. Se joacă de-a împerecherea . . . Sînt fericite . . .
(Se dă înapoi puţin ca să se sprijine de masă, fără a înceta să le privească, extaziată. E mult de cînd Mauro n-o mai ascultă; l-a doborît somnul. Ciripitul păsărilor umple camera timp de cîteva secunde)

https://biblioteca-digitala.ro

Ziua următoare. După amiază. La masă au mîncat două persoane, socotind după farfuriile, tacîmurile, paharele băute pe jumătate, nestrînse încă.

Aşezată într-un fotoliu, Adela citeşte o carte, fără să reuşească să se concentreze. Se aude, foarte încet, radioul. Muzica dulceagă care răzbate prin perdeaua din colţ, o face pe Adela să ridice capul şi să asculte cu nelinişte. Se aude o bătaie slabă în uşa apartamentului. Adela priveşte spre fund, se ridică şi înaintează cîţiva paşi, intrigată. Din stînga, apare Juan, îmbrăcat de stradă, cu o servietă de piele sub braţ.

ADELA: Tu?

JUAN *(Prost dispus)*: După cum vezi.
(Aruncă servieta pe masă, se duce spre balcon şi deschide uşile.)

ADELA: S-a întîmplat ceva?

JUAN: Nu.

ADELA: Pentru că mi-ai spus că nu vei veni pînă la cinci . . .

JUAN: Voiam s-aştept rezultatul cu Garcés. Am luat masa împreună, pentru că ni s-a spus că ni-l vor da imediat; că pînă la cinci vor afişa lista.

ADELA: E aproape cinci.

JUAN: Ştiu, dar mă plictiseam şi-am venit acasă. *(Traversează scena şi cade în fotoliu. Adela se duce să pună cartea în raft. Juan o opreşte)* Ce citeai?

ADELA: Nimic interesant. Să treacă timpul. *(Pune cartea în raft şi se aşează pe-un braţ al fotoliului. Scurtă pauză)* Te-au eliminat?

UAN: Nu ţi-am spus că aştept telefonul lui Garcés? *(Se ridică să se ducă în balcon)* Nu cred să elimine pe cineva azi. A fost o probă de formă: prezentarea şi explicarea Memoriului pedagogic.

ADELA: Atunci de ce n-ai aşteptat lista?

JUAN *(Se-ntoarce enervat)*: Pentru că mi-era frică! . . . Asta ai fi vrut să-ţi răspund, nu?

ADELA: Dar, Juan, vreau doar să ştiu . . .

JUAN *(Mai potolit)*: Graba asta de-a califica Memoriile mă nelinişteşte. Mi-e teamă că . . . pun la cale . . . vreo învîrteală. *(Se uită la ceas)* În fine, trebuie să aşteptăm . . . *(Pauză)* Dar cum de n-ai strîns masa?

ADELA: Nu mi-a ars de asta. Eram neliniştită.

JUAN *(O priveşte)*: Din cauza mea?

ADELA: Sigur că da.
(Scurtă pauză)

JUAN: Îmi spui un lucru foarte plăcut . . . *(Se duce să se aşeze pe sofa)* Poate că sîntem prea suspicioşi. Ne refugiem în tăcere şi sfîrşim prin a gîndi rău unul despre altul. Erai neliniştită de soarta mea şi, totuşi . . . Uite, de fiecare dată cînd pornesc spre facultate, aş vrea să-mi spui ceva, ceva care să mi se pară foarte normal . . . ceva ce nu mi-ai spus niciodată.

ADELA: Ce anume?

JUAN: Păi . . . mă gîndeam c-ai fi putut să-mi spui: telefonează-mi îndată ce termini, să ştiu care-i părerea ta . . . *(Ea îl priveşte surîzătoare)*. Te-ai gîndit la asta, nu-i aşa? Dar nu mi-ai spus-o.

ADELA: Nici tu nu eşti prea vorbăreţ.

JUAN: Adevărat. Amîndoi ţinem cărţile întoarse, în loc să le dăm pe faţă . . . şi încet, încet, se strică jocul. *(Adela se ridică)* Vino aici. *(Adela se duce alături de el)* Aşează-te. *(Ea se aşează şi el o strînge uşor în braţe)* Se poate să mă fi

https://biblioteca-digitala.ro

eliminat . . . Nu ştiu. Dar dacă am încerca pe viitor, să . . . dăm pe faţă cîte o carte din astea, pe care nu ni le arătăm . . . nu m-ar deranja prea mult.

ADELA: Nu fi prăpăstios . . . Încă nu ştim nimic.

JUAN: Nu mi-ai răspuns.

ADELA: La ce?

JUAN: Vezi, încerci din nou să ocoleşti răspunsul. Căsnicia noastră pare o luptă surdă.

ADELA: Nu-i aşa.

JUAN: E ca şi cum ar fi . . . Ba chiar mai surdă ca înainte. Pentru că înainte, erai, cel puţin, sinceră.

ADELA: Cînd?

JUAN: În timpul primelor două Concursuri. Le-ai urmărit ca şi cum ar fi fost ale tale, mă încurajai cu frenezie . . .

ADELA: Aşadar, vezi că n-a existat nici o luptă.

JUAN: Ba a existat. Cînd le-am pierdut, nu ţi-ai economisit nici reproşurile, nici dispreţul. Dar poate că aşa era mai firesc, comparînd cu ce s-a întîmplat la al treilea. Nu mi-ai cerut nici amănunte şi nici nu mi-ai reproşat nimic. Indiferenţă.

ADELA: Nu.

JUAN: Aşa părea . . . *(Grav)* Aşa cum pare şi-acum, la al patrulea. *(Apleacă capul)* Şi asta-i groaznic pentru mine, Adela. Pentru că eu . . . *(şovăie, emoţionat)* Eu . . .

(Ea priveşte la perdeaua din colţ. Muzica a încetat din timpul ultimelor cuvinte. Tăcere. Juan ridică capul şi-o priveşte. Trăsăturile feţei lui se aspresc)

ADELA: A stins radioul.

JUAN *(Sec)*: Da. *(Priveşte masa)* Nici azi n-a mîncat cu voi?

ADELA *(Face semn că nu)*: Juanito a încercat s-o convingă, dar n-a reuşit. N-o fi după perdea?

JUAN: Am fi auzit-o.

ADELA: Uneori n-o poţi auzi.

JUAN *(Sec)*: O fi lucrînd la jerseul băiatului. *(Adela se ridică şi face un pas spre perdea. El o opreşte brusc)*. Ce vrei să faci? *(Ea tresare)* Îţi vorbeam de alte lucruri . . . Nu m-ai ascultat. Ce se-ntîmplă cu tine? *(Sună telefonul. El se sperie. Se privesc)*. Garcés.

ADELA: Vrei să răspund eu?

(Juan refuză şi se duce la telefon. În sfîrşit, se hotăreşte să-l ridice. Ea se apropie curioasă).

JUAN: Spuneţi . . . *(Privindu-şi soţia)*. Noroc, Garcés. *(I se luminează faţa)*. Uf! Respir . . . Începuse să mă neliniştească povestea asta cu rezultatul imediat. *(Ride)* Mulţumesc . . . *(Îşi încruntă sprîncenele)* Ah? Doi eliminaţi? Deci era adevărat . . . Fresneda; nu mă miră. Nu-l prea nimerit să-l fi eliminat din cauza memoriului, dar o merita . . . Chiar dacă numai pentru că umbla cu recomandări. Vom vedea dacă-i adevărat că de data asta «amicii» noştri din comisie, vor să facă dreptate. Şi-al doilea? . . . Cum? *(Îşi priveşte soţia perplex)* Da . . . da *(trist)* Nici nu ştiu ce să-ţi spun. Nu te deranja, o să-mi dai notiţele mai tîrziu! . . . Nu, nu-ţi pierde curajul. Trebuie să-l aştepţi pe următorul, la naiba. Ei? Nu, nu uit, mîine la zece, mulţumesc. . . . zău că regret, Garcés. Într-adevăr, da, sigur, cineva trebuia să pice, dar . . . Salut! *(Pune telefonul în furcă)* «Amicii» noştri din comisie l-au eliminat. Pentru el e o lovitură groaznică, pentru că-i bun. *(Suspină)* E un om extraordinar, n-a uitat să mă anunţe pentru următoarea probă. Asta-i uşoară, dar el n-o s-o mai dea. *(Surîde*

https://biblioteca-digitala.ro

cu tristețe, se duce la masă și se sprijină de scaun) Ca să vezi paradox: un rival mai puțin și totuși mă doare ca și cînd aș fi eu însumi . . . *(Mai încet)* Și, într-o oarecare măsură, sint eu însumi. Pentru că el și cu mine eram singurii mai în vîrstă care rămăsesem după prima probă. Acum o să mă simt mult mai singur la facultate. Rămîn rivali mai periculoși, oameni din altă generație. *(Adela se apropie și-l îmbrățișează. El o sărută)* Presimt că comisia își are deja candidatul ales. O să văd ce se mai aude mîine pe coridoare . . .

ADELA: Nu te mai gîndi. Important e c-ai scăpat de ăsta. *(Se desprinde și începe să stringă farfuriile)*

JUAN *(Aprinde o țigară)*: Da, cu siguranță. *(Se-ndreaptă spre ușa din fund. Se oprește)* Îți mulțumesc c-ai vorbit cu Mauro. Văd că azi n-a venit.

ADELA: Să vezi . . . N-am avut timp să-i spun nimic . . . *(Lasă farfuriile)*

JUAN *(Încruntat)*: Cum?

ADELA: Mi-a fost greu . . . Dă-ți seama . . . Dar o să-i spun mai tîrziu . . . dacă vine . . .

JUAN *(Supărat)*: O să vină, sigur.

(Iese prin spate, dreapta. O pauză. Adela privește spre perdea și se apropie încet. Ajunsă, o trage repede. Anita în picioare, după perdea, o privește. Adela se retrage cîțiva pași, Anita se-ndreaptă spre fotoliu, se așează, cu ochii plecați în jos)

ADELA: Știam . . . Te-nșeli crezînd c-o să mă sperii cu trucurile tale. *(Anita o fixează din ochi, apoi își abate privirea și suspină)* Nu, te rog! Nu face pe martira. Martira sînt eu, o știi prea bine. Toate mi-au ieșit pe dos; aș vrea cel puțin să mă odihnesc, și nu pot. Pentru că nu vrei să mă lași. De ce? Cred că nu sînt atît de rea cu tine. A trebuit să înving rezistența lui Juan ca să te-aduc la noi și te-ngrijesc, încerc să-ți îndeplinesc toate gusturile . . . fără altă răsplată decît tăcerea ta. *(O strînge de braț, Anita se-ntoarce și-o privește speriată)* O tăcere premeditată, pentru că tu, tu nu ești nebună. *(Îi dă drumul agitată)* Ești . . . zdruncinată. *(Anita își abate brusc privirea)* Cu nervii șubrezi, ca și mine. E o moștenire de familie, amintește-ți. *(Arată portretele din spate)* Tata era la fel. Și Mauro. *(Se-ndreaptă spre masă. Se-ntoarce)* Toți sîntem puțin zdruncinați, dar nebuni, nu! . . . Nu. *(Anita se ridică și se duce spre Adela cu ochii plecați. Adela își îndulcește glasul)* Pentru asta mai sper, că odată și o dată o să te porți mai omenește cu mine . . . că ai să te hotărăști să-mi vorbești, să-ți deschizi inima, cum faci cîteodată cu Juanito . . . *(Sare, îi pune o mînă pe umăr. Anita care-și sprijinise mîinile pe masă, se ferește și ia teancul de vase. Se pregătește de plecare, cu un aer umil. Fața Adelei se-năsprește, face cîțiva pași și-o oprește)* Lasă astea! *(Îi ia farfuriile și le pune din nou pe masă)* E drept că uneori mă ajuți, dar acum n-am nevoie. Dacă masa este cum este, n-ai ce-mi reproșa tu. Țin prea bine casa față de puținii bani care intră aici . . . *(Anita o privește cu mirare și face un ușor gest de negare)* Să nu spui că nu! Zelul tău e un reproș în plus, ca totdeauna.

Se privesc. Adela cuprinsă de-o oboseală bruscă, se așează la masă, suspinînd. Anita se retrage puțin spre dreapta. Adela o privește mustrător. Se aude zgomotul îndepărtat al ușii de la intrare. Anita întoarce capul spre spate, fața i se-nveselește. Adela privește și ea. Scurtă pauză. Din fund, stinga, intră Juanito, cu niște cărți sub braț)

JUANITO *(Vesel)*: Ce-i nou?

(Anita se duce spre el. Juanito lasă cărțile pe masă și-și sărută mama)

ADELA: În sfîrșit . . . Vii să ne ții de urît, seara asta?

JUANITO: Plec imediat. Doar las cărțile astea și iau alta pe care vreau s-o împrumut . . . *(Privește șiret cu coada ochiului la Anita, care continuă să surîdă)* și s-o

https://biblioteca-digitala.ro

sărut pe mătuşa . . . *(O ia de bărbie şi-o sărută)*, care aştepta . . . *(Ride. Se-ncruntă în glumă)* Cum ? Cu braţele încrucişate ? *(O ameninţă cu degetul)* Cînd termini jerseul ? Aş vrea să ştiu, pentru cine-l faci ? . . . *(Anita ocoleşte privirea, devine serioasă. Îl îmbrăţişează)* Priveşte, cîtă gravitate ! . . . *(Anita surîde evaziv)*

ADELA: De ce nu stai puţin ? Nu te mai astîmperi . . .

JUANITO: Şi dumneata meriţi să fii certată. Ce-i cu masa nestrînsă la ora asta ? Dar îmi prinde de minune.

(Ia un pahar de vin, aproape plin, şi-l bea. Fără a înceta să-l asculte, Anita ia din nou teancul de vase. Luînd aminte la cărţile lăsate de Juanito, expresia ei se schimbă. Ia una, îi priveşte coperta; ia alta. Aşteaptă)

ADELA *(Intrigată)*: Ce se-ntîmplă cu tine azi ?

JUANITO: Ssst ! Mari noutăţi. *(Caută cărţile)* Îmi promiţi ? *(Le ia de la Anita şi i le întinde mamei sale. Anita nu-i pierde din ochi)* Priveşte.

ADELA *(Citeşte, tulburată)*: Ferrer Díaz . . .

(Anita ia din nou teancul de vase şi pleacă agale, spre dreapta. După ce se opreşte o clipă lîngă perdea, iese. Adela o priveşte pînă dispare, în timp ce Juanito se aşează, grăbit, lîngă mama sa)

JUANITO: Mi-am cheltuit toate economiile. Cărţile s-au scumpit. Va trebui să-mi dai cîţiva bănuţi.

ADELA *(Privind cărţile)*: Bine, fiule.

JUANITO: De fapt, le-am cumpărat pentru amîndoi.

ADELA *(Cu o involuntară privire spre dreapta)*: Taci !

JUANITO *(I le ia din mînă pentru a le pune pe masă)*: Sînt foarte greu de găsit, ştii ? Librarul le mai avea doar pe astea. Şi-acum pregăteşte-te, pentru că încă nu ţi-am spus bomba.

ADELA: Ce anume ?

JUANITO *(Mai încet)*: Peste şase zile, marţea viitoare . . . o să-l cunosc.

ADELA: Pe Ferrer Díaz ?

JUANITO: Vrem să mergem cîţiva studenţi acasă la el şi asta-i ziua care ne convine la toţi. Sigur, o să iau cărţile cu mine, să-mi dea o dedicaţie. *(Adela îl priveşte emoţionată)* Îţi jur, mamă, sînt emoţionat.

(Adela îi pune mîna pe umăr, cu dragoste)

ADELA: Înţeleg.

JUANITO: Mi-aduc aminte de ziua cînd ţi-am vorbit prima dată despre el. Atunci numele lui nu-ţi spunea mai nimic. Ţi-l aminteai vag, ca pe-un vechi tovarăş de-al tatii, sau ca pe-un nume citit în ziare . . . *(Rîde)* Şi-acum îl admiri aproape mai mult ca mine.

ADELA *(Surîde)*: Pentru că tu eşti foarte convingător.

JUANITO: Şi totuşi, ce curios, totdeauna am avut impresia că tu mi-ai vorbit prima oară de el.

ADELA *(Se ridică)*: Eu ?

(Anita apare discret prin dreapta şi ascultă rezemată de uşă. Adela o priveşte şi se-ndreaptă spre fund)

JUANITO: Mi se pare o amintire de copil. Fără-ndoială, e falsă, dar mi-o amintesc cu multă claritate.

ADELA: Cu siguranţă, te-nşeli.

(Anita se apropie de masă şi adună pe o tavă pe care a adus-o cu ea, sticla, cana, paharele de apă şi de vin)

JUANITO: Fireşte. Dar te văd chiar aici, în faţa balconului, c-un aer trist . . . Eu intru : mă chemi, mă săruţi şi spui : « Nu-i aşa că-i adevărat ? Că tu vei fi un alt . . . ?»

https://biblioteca-digitala.ro

ADELA *(Nervoasă, îl întrerupe rîzînd)*: Şi-i pronunţ numele, nu ?
JUANITO: Da.
ADELA: Ai visat.
(Anita priveşte pieziş şi iese cu tava, prin dreapta)
JUANITO: E posibil . . . Un vis posterior în care mi se arată ceea ce eu cred că tu vrei . . .
ADELA: Mai ales, ceea ce vrei *tu* să devii.
JUANITO *(Aprobînd)*: Şi ceea ce vreau eu să devin.
ADELA *(Înaintează)*: Du repede cărţile astea în camera ta, să nu le vadă taică-tu.
(Începe să strîngă faţa de masă şi lasă cărţile pe muşama)
JUANITO: Fii fără grijă.
ADELA: A luat a doua probă. Merită să-l feliciţi.
JUANITO: O s-o fac. Dar trebuie să-mi promiţi ceva.
ADELA: Ce anume ?
JUANITO: Trebuie să mă ajuţi să-l conving să mă lase să plec. *(Adela rămîne perplexă)* Doar n-ai vrea să mă irosesc aici, s-ajung un biet suplinitor, o a doua mediocritate . . . *(Se plimbă)*
ADELA: Vezi ? N-o spui ca şi cînd ar fi vorba de-o absenţă de cîteva luni, ci de ani. În fond iată ce doreşti. Şi casa asta fără tine, o să ne strivească pe toţi. O să ne strivească.
JUANITO *(Pune mîinile pe umerii ei)*: Dar pe urmă, peste cîţiva ani, o să fie altfel. Voi şti eu s-o fac veselă pentru tine. Tu o să fii încă o mamă tînără şi frumoasă, mîndră de prestigiul fiului tău, tînărul şi eminentul profesor . . . *(Rîde)* Haide, visează cu mine ! Visurile se realizează dacă te gîndeşti mult la ele ! *(Se aşează alături de ea)* Imaginează-ţi . . . o să fim liberi şi veseli ca păsările astea care-ţi plac atît de mult. Într-o zi o să-l invităm pe profesorul Ferrer, şi-o să rîdem toţi trei, comentînd vremurile cînd îi citeam amîndoi cărţile pe furiş. *(Deodată tace. Tăcere de gheaţă. Adela se ridică şi se duce spre fund. Se-ntoarce privindu-şi fiul cu ochi mîhniţi, trişti şi ipocriţi. Juanito care şi-a plecat capul în jos, o priveşte o clipă, neliniştit)* În fine. *(Se bîlbîie)* Nu . . . Nu m-am gîndit la nimic rău. Eu . . . *(Privire involuntară spre fund)* E normal . . . *(Îşi muşcă buzele. Se privesc complici, cu o umbră de vinovăţie. Adela întoarce capul, tulburată. Juanito de asemeni. Anita revine, traversează scena fără să-i privească, strînge faţa de masă şi şerveţelele.)* A auzit ceva ? *(Traversează din nou şi iese, Mama şi fiul nu îndrăznesc să se privească. Sonerie slabă. Juanito se ridică să deschidă)*
ADELA: Lasă, mă duc eu.
(Iese cu ochii plecaţi, prin fundul scenei, stînga. Anita intră din nou, privindu-l pe Juanito. Ajunsă lîngă el, îl îmbrăţişează, îl mîngîie şi-l sărută cu duioşie)
JUANITO: Nu mă săruta, mătuşă. *(O îndepărtează blînd)* Tocmai am visat că cineva murise . . . Şi ce-i mai groaznic, e că nu simt nici o remuşcare. *(Anita îl sărută din nou)* Nu sînt altceva decît un copil prost crescut. Dar de ce sînt aşa ? *(O priveşte; ea de asemeni, ca şi cum ar vrea ca el să-şi continuie gîndul. Mauro şi Adela intră prin fund, stînga; Anita se îndepărtează cu un început de surîs)*
MAURO *(Expansiv, cum îi e felul)*: Ce mai faci ?
JUANITO *(Rece)*: Noroc.
(Iese prin dreapta. Mauro către Anita)
MAURO: Ce faci, Anita ? *(Anita dispare după perdeaua din colţ)*. Stai, stai . . . *(Îşi freacă mîinile)* M-a căutat cineva ?
ADELA: Un oarecare Costa, acum o jumătate de oră.
MAURO: Ah ! E foarte important. Tocmai asta aşteptam.

https://biblioteca-digitala.ro

ADELA: Spunea să vă vedeţi pe la şase.
MAURO *(Îşi priveşte ceasul)*: Cinci şi jumătate. Ar trebui să plec chiar acum.
ADELA: Aşteaptă . . . Mă-ntorc îndată, numai să-i dau lui Juanito gustarea. *(O ia spre dreapta)*
MAURO *(Vesel)*: Sfînt cuvînt !
ADELA: Azi n-am putut coborî după cumpărături şi nu mi-a mai rămas lapte . . . Mă tem că n-o să-ţi pot oferi nimic.
MAURO *(I se întunecă faţa, dar gestul şi răspunsul îi sînt eroice)*: Am luat gustarea. *(Surîde)*. Soţul tău e acasă ?
ADELA: Da.
MAURO *(Coboară vocea)*: Îi aduc o surpriză.
(Adela, care pleca, se-ntoarce, dar se răzgîndeşte)
ADELA: Mă-ntorc îndată.
(Iese prin dreapta. Mauro se aşează obosit în fotoliu şi-şi lasă servieta alături. Începe să se audă radioul Anitei. Mauro priveşte spre perdea. Îşi sprijină capul în mînă)
MAURO *(Pe gînduri)*: Un singur telefon. Şi drept pat, băncile din parc. *(Adoarme. Pauză. Prin spate intră Juan, nervos şi zăpăcit. Cînd îl vede pe Mauro îl cuprinde furia. I-apucă cu grabă servieta şi-o pipăie insistent. O aruncă pe sofa, îl zgîlţîie pe Mauro)* Ce ? . . . Ce ai ? . . .
JUAN *(Se îndreaptă)*: Ascultă, Mauro, o să-ţi pun o întrebare, de data asta n-o să-ţi permit să mă minţi. Înţelegi ?
MAURO: Dar ce te-a apucat ?
JUAN: Ai luat tu două cărţi de-ale mele ?
MAURO *(Se ridică)*: Ascultă, ascultă . . . Începi să devii impertinent.
JUAN: Stai jos.
(Repezindu-l cu o mînă, îl zvîrle în fotoliu)
MAURO: Ce-nseamnă asta ?
JUAN *(Privind spre coridorul din dreapta)*: Tu eşti ăla ! Erau încuiate, desigur, dar cheia era în broască. Iar în casa asta numai tu eşti capabil să răsuceşti cheia, ca să cotrobăi ce-i înăuntru !
MAURO: Nu-ţi permit . . .
JUAN *(Îi înşfacă mîinile)*: Mauro, taci ! Taci, că nu mai răspund de mine ! Cele două cărţi se găsesc foarte greu. Dacă nu le-ai vîndut încă, trebuie să mi le-napoiezi imediat.
MAURO: Uite, Juan . . .
JUAN: Aşteaptă ! Să-ţi explic mai clar. *(Priveşte spre coridor)* Punctele de vedere ale acestui scriitor sînt la modă . . . E imposibil ca-n ultimile probe să nu fie incluse, şi chiar dacă sînt discutabile, Comisia le va urmări în temele noastre.
MAURO: Şi ce-s eu de vină, dacă habar n-am despre ce cărţi îmi vorbeşti ? Dacă le-ai pierdut, le poţi consulta într-o bibliotecă.
JUAN *(Stăpînindu-şi mînia)* Asta înseamnă . . . În fine, ar fi o explicaţie prea lungă. Adu-mi-le şi să nu mai vorbim !
MAURO: Dar nu le am !
JUAN *(Muşcînd cuvintele)*: Adu-mi-le, Mauro, şi să rămînă între noi. Taci tu, tac şi eu. În plus, vii cînd vrei, stai cît vrei, dar adu-mi-le !
(Acordul încetează)
MAURO *(Se ridică şi se plimbă)*: Refrenul ! Totdeauna trebuie să fiu eu. Poate că le-a luat fii-tu . . .
JUAN *(Îl priveşte speriat)*: Nu !
MAURO: Despre ce cărţi e vorba ?

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN *(Suspină)*: Sînt sătul . . . de tine. *(Se îndreaptă spre spate)*

MAURO: Haide . . . să, să le . . . O să vezi c-o să apară acolo unde nu te aştepţi. În camera Anitei, poate. Sau, chiar aici . . . Uite două aici, pe masă. Poate sînt astea. *(A spus-o cu o desăvîrşită vulgaritate. Juan surîde fără chef şi aruncă o privire pe masă. Apariţia cărţilor îl intrigă, se duce să le vadă. Rămîne înmărmurit. Văzîndu-i faţa, Mauro se-apropie de el şi de cărţi. Se privesc. Juanito intră prin dreapta; văzînd scena, se opreşte. Juan lasă cărţile. Juanito se hotărăşte, se duce la masă, ia cărţile şi pleacă)*

JUAN: Unde duci cărţile astea?

JUANITO: În camera mea. Sînt ale mele.

JUAN: Ale tale?

(Mauro se duce şi se aşează pe sofa, urmărindu-i din ochi)

JUANITO: Regret că le-ai văzut, dar nu sînt dispus să te mint. Le-am cumpărat azi şi voi continua să cumpăr tot ce va publica acest autor. Dacă te supără, voi face în aşa fel să nu le vezi. Dar nu pot depinde de maniile tale.

JUAN *(Rar)*: Nu sînt manii. *(Adela intră prin dreapta şi se opreşte)* Autorul ăsta e un nătărău şi-un arivist.

JUANITO *(Palid)*: Iar eu ştiu foarte bine că s-a ridicat cu greu şi fără nici o pilă.

JUAN: Nu fi copil. Cei care n-au azi pile, rămîn în urmă, ori cîtă valoare ar avea, sau ajung tîrziu. Carierele meteorice sînt totdeauna suspecte.

JUANITO: Ştii foarte bine că Ferrer Dìaz valorează mult mai mult decît tine.

JUAN *(Se duce către el)*: Haimana . . .

ADELA *(Se interpune)*: Juan!

MAURO *(Se ridică)*: Haideţi, puţin calm . . . Juan e nervos. I s-au rătăcit nişte cărţi, acum s-au găsit altele . . . *(Juan se duce spre balcon, respirînd agitat)* În rest, nu s-a întîmplat nimic.

JUAN *(Fără să se-ntoarcă)*: Tu nu te băga.

MAURO: Vreau să te ajut . . . Adela, ai cumva vreo carte de-a soţului tău?

ADELA: Am volumul doi din Galdòs. Asta-i?

JUAN: Nu.

MAURO: Poate, Juanito? . . .

JUANITO: Eu nu i-am luat nici o carte.

(Şi iese cu cele două cărţi ale lui prin dreapta)

MAURO: O să vezi cum vor apărea *(Se aşează pe sofa. Juan îi priveşte pe amîndoi, bănuitor. Apoi se retrage zăpăcit, continuînd să-i privească. Iese prin spate, dreapta Adela suspină şi-l priveşte pe Mauro acuzator)*. Era ca o fiară, i-a căşunat pe mine. . . . Cred că mi-a controlat servieta, pentru că nu-i unde-am lăsat-o. Cînd mi-am dat seama, am început să tremur . . . din cauza surprizei pe care ţi-am adus-o. *(Adela se apropie, interesată. Mauro îşi ia servieta)* E o revistă străină. Am văzut numărul şi l-am cumpărat pentru tine *(Scoate revista, surîde şi i-o arată Adelei, care se schimbă la faţă; priveşte împrejur şi se aşează cu revista în mînă, pe fotoliu. Contemplarea revistei o afectează vizibil; poate chiar ajungînd pe punctul de-a plînge)* Am bănuit c-o să-ţi facă plăcere.

ADELA: Taci. *(Ascultă. Îndoaie repede revista, se ridică, căutînd un loc s-o ascundă; o pune sub cărţile din raft. Juan apare din spate)*

JUAN: La revedere.

ADELA: Nu studiezi azi?

JUAN: N-am chef.

JUANITO: La revedere, mamă. Pe altă dată, unchiule.

MAURO: Pe curînd, băiete.

JUANITO *(Văzîndu-l pe tatăl său, se opreşte. Juan îl priveşte cu o duioşie prost camu-*

https://biblioteca-digitala.ro

flată): Te . . . felicit pentru cea de-a doua probă luată.
JUAN: Mulţumesc *(Pauză scurtă)* Ies şi eu. Vii?
JUANITO: Aă . . . mi-am uitat cheile.
JUAN *(Sec)*: Bine. La revedere.
ADELA: La revedere. *(Juan iese prin fund, stînga)*
JUANITO: Cum de-am putut să uit?
ADELA: Cheile? *(S-aude zgomotul îndepărtat al uşii)*
JUANITO: Nu. Să duc de-aici cărţile lui Ferrer.
ADELA *(Lasă capul în jos)*: Amîndoi am uitat.
JUANITO *(Încetează să mai privească)*: La revedere. *(iese prin fund)*
ADELA: Nu trebuia să te-ntorci să-ţi iei cheile?
JUANITO: Nu! *(Iese)*
ADELA: Aşteaptă . . . Te conduc.

(Iese după el. Mauro se ridică şi face cîţiva paşi. Fredonează. Se apropie de raft. Îşi aruncă ochii pe cărţi, scoate una, se gîndeşte. Cu un mormăit şi-o ridicare din umeri, care par să trădeze un sentiment de revanşă a ceea ce el ar numi demnitate ofensată, îşi ia servieta şi, după o privire spre uşă, bagă cartea în ea. În timpul ăsta se-aude uşa trîntită. Se-ntoarce Adela)

MAURO: Plec şi eu. E timpul să mă duc la întîlnire.
ADELA: M-am tot gîndit la ceea ce mi-ai sugerat tu . . . şi cred că, da, ar trebui s-o facem . . . O să te vezi curînd cu Carlos Ferrer?
MAURO *(Foarte atent)*: Pot să-l caut la cafenea, dacă vrei.
ADELA: Atunci . . . Ca din partea ta, desigur . . .
MAURO: Şi-i cer să-l recomande pe Juan?
ADELA: Nu putem pierde nici-un prilej care i-ar facilita cîştigarea concursului, ce zici?
MAURO: Nu-ţi spuneam? Asta-i şi părerea mea . . . Bine, n-avea teamă, se face.
ADELA: Vezi? Mă simt deja mai liniştită. Mă chinuia faptul că nu puteam să-l ajut în nici un fel . . .
MAURO *(Se îndreaptă spre ieşire, urmat de Adela)*: Tu te dăruieşti cu prisosinţă tuturor, Adelita . . . Apropo, dacă nu te deranjează, o să-ţi aduc mîine cîteva cămăşi să mi le dai la spălat.
ADELA: Sigur.
MAURO: Sînt cam uzate, ştii, dar trebuie să mă mai ţină încă. *(Ies amîndoi, vocile li se pierd. Pauză. Perdeaua din colţ se dă la o parte şi intră Anita. Priveşte în toate părţile; caută ceva. În sfîrşit, ia aminte la raftul cu cărţi, mătură c-o privire ieşirea, scoate revista străină, se reazemă de fotoliu şi-o răsfoieşte. Găseşte de îndată ce caută. Adela apare fără să facă nici cel mai mic zgomot; se-nţelege c-a venit în vîrful picioarelor. Se sprijină de uşă şi-şi priveşte sora. Anita simte şi-şi ridică capul. Azvîrle revista în fotoliu, se scoală şi se-ndreaptă spre camera ei; Adela aleargă s-o reţină)*
ADELA: N-ai să pleci! *(O apucă de braţ. Anita, pasivă, se lasă condusă spre masă; se aşează pe-un scaun)* Trebuie să vorbim, chiar dacă nu vrei. Încăpăţînarea asta a ta nu duce la nimic, şi eu . . . eu nu mai pot s-o suport. Care-i motivul de-mi umbli pe urme ca o iscoadă şi nu te mişti dintr-un loc într-altul decît pe furiş? . . . *(Se privesc. Dulce)* Ai ascultat, şi te interesa cum arată, nu? *(Anita priveşte aiurea)* Nu-i nimic rău în asta, putem să ne uităm împreună. *(Anita o priveşte foarte neliniştită. Adela ia revista. O deschide pe masă)* Carlos Ferrer Díaz. *(Suspină)* Două pagini numai pentru el; a devenit vedetă internaţională. Nu s-a căsătorit. *(Anita lasă capul în jos)* Dar a ajuns în vîrful piramidei, în timp ce noi îmbătrînim aici, anonime . . . Ştiu că şi tu îl iubeşti, că încă îl

https://biblioteca-digitala.ro

mai iubești, soră. *(Anita, schimbată, încearcă să se ridice. Adela o oprește)* Fii liniștită. Nu ne-ascultă nimeni. *(Anita, descumpănită, ocolește privirea)* Avem pentru prima oară ocazia să ne spunem vechile păsuri și chiar să le-alungăm împreună. Avem amîndouă atîta nevoie de liniște . . . *(Își plimbă duioasă o mînă pe umărul Anitei)* Îți ofer sinceritatea mea, în schimbul sincerității tale. *(Anita o privește tristă)* Nu crezi ? *(Îi prinde mîinile)* Ascultă, Anita. Recunosc că m-am purtat urît cu tine. *(O pauză. Anita o privește cu insistență)* Cînd l-am cunoscut pe Carlos și pe Juan, amîndouă ne-am dat seama că lui Carlos îi plăceai tu. Nimeni n-a știut, pentru că el era la fel de tăcut ca și tine; dar noi am știut, tu și eu, da. Eu am văzut, cum, pe ascuns, visul tău lua înălțime. Era ocazia ta . . . Ai fost obligată de timpuriu să faci, cu mine, pe mama, de la moartea mamei noastre, și, deodată, pentru prima dată, s-a trezit în tine femeia . . . Și, cu cîtă dăruire, cu cîtă ardoare, cu cîtă patimă în același timp — cu toate că te ascundeai . . . *(Anita lasă capul în jos. Adela dă drumul mîinilor. Schimbare)* Dar sora cea mai atrăgătoare, sora cea mai nebunatică, și-a zis că e ocazia ei. Cum ar fi putut să reziste Carlos ? Fără îndoială, i-a trecut prin gînd că s-a înșelat. Pe atunci era tînăr și nu era greu să-l faci să-și piardă capul cu avansuri și cochetării. Și ne-am logodit. Și tu ai tăcut, ca de obicei. Ai tăcut din ce în ce mai mult . . . pînă ai căzut în muțenia asta, care durează de ani. *(Scurtă pauză. Fără s-o privească, își amintește)* Dar pe Ferrer nu puteai să-l faci să-și piardă capul pentru mult timp. Cred că și-a dat seama că eu nu-l iubeam. Sau poate că s-a gîndit că nu eram suficient de capabilă să fiu soția unui om cu-o asemenea cultură. Și, încet, încet . . . s-a retras . . . Și într-o bună zi, n-a mai venit. Și amîndouă l-am pierdut . . . *(Anita izbucnește în plîns. Adela se ridică emoționată, o cuprinde în brațe și-o sărută pe păr)* Îți mulțumesc pentru aceste lacrimi, soră. Lacrimile sînt un răspuns . . . Vezi ? Ne apropie *(Cu ochii umezi)* Dacă putem plînge împreună, înseamnă că putem și trăi împreună. Și, pentru tine, Anita, nu pentru mine . . . Pentru tine . . . îți cer să curmi această tăcere, să trăiești din nou ! Nu se poate ca nesăbuita mea faptă să te fi zdruncinat iremediabil; lacrimile tale mi-o dovedesc ! *(Anita își șterge lacrimile)* Privește-le pe ale mele . . . *(Anita o privește tulburată)* Mă ierți ? . . . N-oi fi vrînd să mă faci să cred că-ți este imposibil să ieși din starea asta ! Renunță la jocul tău și ne vom salva amîndouă ! Mă ierți ? *(Se privesc. Se pare că Anita o să vorbească. Dar, în cele din urmă, își îndreaptă ochii spre revistă și, c-un gest melancolic, o închide, lăsîndu-și, cu un aer trist și absent, mîinile pe ea. Fața Adelei se-năsprește. Face cîțiva pași spre dreapta și se-ntoarce)* Preferi să continui acest joc care mă distruge ! N-are nici o importanță că ți-o spun ! Dacă asta urmărești, poți fi satisfăcută. *(Anita coboară ochii)* Te simt tot timpul în spatele meu. Știu că urechile tale mă spionează de-aici, de după perdea, în orice clipă. Noaptea mă trezesc, gîndindu-mă că poate nici tu nu dormi, și că, din patul tău, mă judeci mutește . . . Uneori am impresia că te apropii de ușa mea, pe coridor, în vîrful degetelor, și vezi că nici eu nu dorm . . . Și nu știu, cu precizie, ce urmărești . . . dacă nu cumva, în tine zace o ură groaznică, implacabilă. *(Anita suspină. Adela se aprinde)* Dar dacă-i așa, nu ești dreaptă cu mine ! *(Ajunge alături de ea. Anita o privește pe furiș)* Ceea ce ți-am făcut a fost nedemn, da. *(I se taie glasul)* Și mă apasă, da, și-ți cer din nou iertare. *(Dură)* Dar aveam motive *(Anita o privește cu o tristă uimire)* Știi prea bine că aveam ! *(Se plimbă agitată)* Nu erai de loc comodă, cu aerele tale de tînără stăpînă a casei, și nici cu autoritatea pe care ți-a acordat-o tata . . . Recunoaște ! *(Anita o privește emoționată)* Nu privi ca o martiră. Și-atunci priveai la fel, iar eu mă săturasem de asta. Pentru că pe mine nu puteai să mă-nșeli, îți pricepusem comedia. Ai avut grijă

https://biblioteca-digitala.ro

de mine şi m-ai crescut. *(Sec)* Îţi mulţumesc. Dar ai făcut-o pentru că te încînta rolul de mămică tînără; pentru că te simţeai fericită, fiind preferata tatii şi putînd să dispui după plac de toată casa, şi de *cea mică* . . . *(O priveşte)* Nu-i aşa ? Ai spus că nu-i aşa ? *(Sardonică)* Cum o să spui ! . . . N-ai putea. *(Se plimbă. Anita nu se mişcă; suportă; ochii îi sînt larg deschişi)* Tata vedea numai prin ochii tăi. Îl prostiseşi, tu care erai cea mai grea de cap . . . şi cea mai urîtă ! . . . Dar faţa ta i-o amintea pe cea a mamei . . . *(Priveşte portretele, tace, cufundată într-o amintire dureroasă)* Eu nu-mi doream nici o mamă de-a doua, cu atît mai puţin pe tine. Înţelegi ? Mă jigneai cînd vorbeai cu tata de la egal la egal, foarte sobră, despre casă şi despre fetiţă, ca şi cum ai fi fost soţia lui. *(Rîde)* Soţia lui ! *(Anita face un semn ca şi cum ar vrea să vorbească. Adela tace)* Ce vrei să spui ? *(Pauză. Anita schimbă direcţia privirii)* Era ridicol . . . şi odios. *(Se apropie)* Din cauza asta, după ce s-au scurs anii, şi-a apărut Carlos, iar eu am văzut cu cîtă uşurinţă abandonai masca de mamă, pentru a te transforma în femeie, n-am vrut să-ţi dau voie ! Femeia eram eu. Cea mai drăguţă eram eu ! Nu te complăcuseşi fiind o mamă oarecare, dedicată grijilor căminului ? Ei bine, te-am condamnat să fii în continuare ! *(Se îndepărtează, agitată)* Ştiu că am procedat greşit. *(Revine)* Dar aveam un motiv, nu ? *(O scutură cu bruscheţe)* Haide, apără-te ! *(Anita o priveşte speriată şi neliniştită)* Sau acuză-mă, dar vorbeşte ! *(O lasă tulburată şi se duce să se aşeze pe sofa, lin, cu capul încovoiat, vorbeşte obosit)* Mereu mă-ntreb, pentru ce vreau să-mi răspunzi ? Tot timpul mă gîndesc c-ar fi mai bine să nu te iau în seamă . . . şi totuşi . . . e un ce pe care nu-l pot rupe şi care mă ţine legată de tine. *(Pauză. Anita pare acum să surîdă uşor, dar Adela n-o priveşte; continuă sfîrşită):* Şi mă-ntreb de ce n-am fugit de tine şi de Juan, de toate . . . *(Surîde fără chef)* Flămîndă de viaţă,de fericire, m-am ofilit aici, visînd cu melancolie la o dragoste ascunsă şi ruşinoasă, care nu se mai poate realiza . . . şi care, totuşi, e singura lumină a bietei mele vieţi. E ridicol, l-am iubit după ce l-am pierdut. l-am spus, încăpăţînată : « Vei eşua ! » Şi încăpăţînată, m-am căsătorit cu Juan, dorind să-l fac să triumfe, pentru ca Ferrer să vadă ce soţie a pierdut . . . *(Suspină)* Iar Carlos a triumfat, Juan a eşuat, şi eu cu Juan . . . Şi n-am plecat. *(Pauză)* De ce ? Din cauza băiatului, fără îndoială. Din cauza acestui băiat pe care îl adorăm amîndouă, pentru că ştim că . . . îi seamănă puţin lui Carlos, chiar dacă nu-i al lui. *(O priveşte. Se ridică şi se duce lîngă ea; îi vorbeşte pe un ton foarte umil)* Chiar dacă numai pentru acest băiat, Anita. Pentru acest băiat, cu care de asemenea ai făcut pe mama. . . *(Anita îi trimite o privire lentă, severă. Adelei i se frînge glasul)* Spune-mi un cuvînt, o singură vorbă de iertare . . . *(O apucă de mînă)* Nu ? Oare nu ţi-am mărturisit totul, n-am recunoscut totul ? . . . *(În faţa privirii severe a Anitei)* Ce-aş putea să-ţi mai spun ? . . . Ajută-mă tu . . . *(Cade pe-un scaun, cu ochii arşi)* Eu nu mai văd nimic . . . Sînt oarbă . . .

ACTUL II

TABLOUL I

Lumina centrală, aprinsă. În spatele balconului, bezna nopţii.

Anita în fotoliu, coase la jerseu, care-i aproape terminat. Adel a, lîngă barul din colţ ia o tabletă apoi bea apă)

https://biblioteca-digitala.ro

ADELA: Nu vor să-mi dea pace nervii în noaptea asta. *(Bea)* Ceea ce nu înțeleg e aparenta ta liniște. *(Anita o privește c-un ușor gest de surpriză; apoi lasă ochii în jos, continuînd să lucreze)* N-ai vrea să afli ce i-a spus Ferrer lui Juanito!? *(Anita nu clipește, dar contenește lucrul. Adela mai ține în mîini paharul și tubul)* A rămas să vină îndată după cină, dar întîrzie... *(Se ridică. Anita o privește mirată)* Ce-nseamnă privirea asta? *(Înaintează)* N-o să-mi spui că nu știai, tu care asculți totul... Sau nu știai? *(O privește inchizitorial. Anita continuă s-o privească fix pe Adela)* Sau poate că ochii ăștia vor să spună altceva. Că știai, dar nu ești de acord. Asta-i? *(Reacționează, se plimbă)* Dar, în definitiv, e treaba băiatului, n-are decît să-l viziteze pe Ferrer!... *(Se-ntoarce încet și simte privirea Anitei fixată asupra ei. N-o mai poate înfrunta și începe să surîdă fără chef)* Da... de ce nu-ți continui lucrul? *(Încearcă să fie ironică)* Cel puțin în asta sîntem de acord. Accept să-l iubești cît mine. *(Privirea Anitei e teribilă. Adela simte că înnebunește)* Și acum m-am înșelat? Ce-ar trebui să spun, ca să mă privești altfel? *(Sonerie)* Curios!... Amîndoi au cheie. *(Se duce spre spate. Anita se ridică, cu tot cu lucru, și-o ia spre camera ei. Adela, simțind-o, se-ntoarce)* De ce nu rămîi? *(Dar Anita intră în camera ei, aranjînd perdeaua cu grijă și închizînd ușa cu zgomot precipitat. Adela suspină și iese prin fund, stînga. Revine cu Mauro)*

MAURO: Noaptea e rece încă... *(Își freacă mîinile)* Dacă-mi dai un păhărel de coniac o să-ți rămîn recunoscător. *(Se așează la masă, își lasă servieta, dînd jos gulerul hainei)*

ADELA: Ai vorbit sau n-ai vorbit cu el?

MAURO: Sigur că da. Pînă la urmă a apărut la cafenea, știi?

ADELA: Cînd?

MAURO: Acum cîteva minute.

ADELA: Dar, Mauro, mîine e ultima probă!

MAURO: Calm, e timp.

ADELA: Trebuia să-l suni. *(Se duce la bar să-i servească un pahar)*

MAURO: Ți-am spus doar că era mai bine ca totul să pară din întîmplare. *(Rîde)* Cred și eu că așa era mai bine! Vorba aia, eu seară de seară în cafenea, iar el intrînd atît de rar, de unde avea să-și dea seama... Și azi a apărut. Și cum știam nerăbdarea ta, mi-am spus: « chiar dacă-i tîrziu, mă duc să-i povestesc ». Toate au ieșit cum nu se poate mai bine, știi? A fost foarte amabil: un adevărat domn.

ADELA *(Cu paharul de coniac în stînga și cu sticla în dreapta)*: Oprește-te. *(Privește spre perdea. Mauro o vede și-și îndreaptă privirea în aceeași direcție. Începe să se audă, foarte încet, radioul Anitei. Drept comentariu, Adela scoate un mîrîit ironic și-i servește paharul)* Cred că ați vorbit între patru ochi? *(Lasă sticla pe masă)*

MAURO: Sigur, dragă. *(Încălzește paharul de coniac cu mîinile)* Știam că mîine e ultima zi. *(Adela se așează la masă)* Și știi ce-a făcut?

ADELA: Ce?

MAURO: S-a dus la telefon să vorbească cu președintele Comisiei. Eu l-am însoțit; a stăruit el. Bine: i-a schițat problema în cuvinte foarte amabile la adresa soțului tău. Dar nu s-a mărginit la atît. De unde! I-a spus să nu se culce, că voia să-i explice pe larg. Acum trebuie să fie la el acasă. *(Bea)*

ADELA *(Emoționată)* E bine...

MAURO *(Încet)*: I-am vorbit și de tine... N-o să-ți repet tot ce i-am spus... Dar a ascultat cu deosebit interes. Asta era evident.

ADELA *(Emoționată)*: Și... a spus ceva?

MAURO: Nu. M-a ascultat în tăcere și, la sfîrșit, a suspinat.

https://biblioteca-digitala.ro

ADELA: E delicat.
MAURO (*Emfatic*): Delicateţea personificată (*Bea şi se scutură*) Nu reuşesc să mă încălzesc... (*Îşi toarnă încă un pahar*) Şi sînt în încurcătură cu pensia şi mi-e greu să vin pe-aici... Dacă aş putea să rămîn să dorm pe sofa în noaptea asta, mi-ar prinde de minune.
ADELA (*Dezgustată*): Juan o să vină îndată să studieze; o să stea treaz toată noaptea.
MAURO: Nu ştiu cum să mă descurc, pentru că... (*Ridică din umeri*)
ADELA: Să văd dacă pot să-ţi dau cîteva pesete... Dar de rămas, imposibil.
MAURO: Bine, poate o să mă descurc cu cîţiva duros. (*Se ridică*)
ADELA: Taci. Uşa.
MAURO: N-am auzit nimic.
ADELA: A sunat chiar acum. (*Din fund apare Juan care, văzîndu-l pe Mauro, face o strîmbătură*)
MAURO: La naiba, Juan! Mă bucur mult că navighezi cu vîntul în pupă. Mîine termini, nu?
JUAN: Da.
MAURO (*Rîde*): Ţi-am prezis succes, aminteşte-ţi. Eu tocmai plecam, ştii? Am venit numai să aflu cum mergi.
JUAN: Mulţumesc. (*Către Adela*) Şi Juanito?
ADELA: Întîrzie puţin. Spunea că cinează cu nişte prieteni; nu cred să mai întîrzie mult.
JUAN: Bine. Mă duc în birou. Pregăteşte-mi termosul şi culcă-te, dacă vrei. (*Se îndreaptă spre ieşirea din fund*)
MAURO: La revedere. Şi mii de felicitări anticipate!
(*Juan iese fără să răspundă*)
ADELA: Vezi şi tu în ce raporturi sîntem. Mă duc după bani. (*Mişcare de plecare*)
MAURO: M-a căutat cineva?
ADELA: Nimeni. (*Iese prin dreapta*)
MAURO (*Trist*): Nimeni. În noaptea asta va trebui să mă strecor la repetiţia de la Español şi să trag un pui de somn pînă mă vor azvîrli afară. (*Se aşează pe sofa. Ascultă melodia de la radio. Cască atît de zgomotos, încît se miră şi el; se autocomentează*) Ce barbarie! Ce căscat! (*Se-ntinde automat pe sofa, cu un suspin de satisfacţie. Pauză. Apare Juan, din spate, în halat şi papuci. Rămîne surprins văzîndu-l pe Mauro şi dîndu-şi seama că doarme. Priveşte în toate părţile, ascultă, o ia spre dreapta şi iese repede, discret. Pauză. Radioul tace. Între somn şi trezie, Mauro simte încetarea melodiei; mormăie şi se-ntoarce. Cîteva momente mai tîrziu, Adela revine prin dreapta. Clatină capul, contrariată că-l vede pe sofa, încearcă să-l trezească cu zgîlţîituri din ce în ce mai puternice*)
ADELA: Mauro... Mauro... Mauro, scoală-te, aici nu poţi rămîne... (*Mauro se mişcă, murmură ceva, dar continuă să doarmă*) Mauro, n-o să faci cum vrei tu... (*Juanito intră prin spate, cu cărţile lui Ferrer sub braţ. Adela se ridică*) Ai cam întîrziat, fiule...
JUANITO: Am stat puţin cu prietenii...
ADELA (*Se apropie de el, încet*): L-ai vizitat?
JUANITO: Sigur.
ADELA: Povesteşte-mi.
JUANITO: Ăă... Poate că nu-i momentul... (*Arată către Mauro*)
ADELA (*Îşi priveşte fratele*): Ai dreptate. Vom vorbi după.
JUANITO (*Fără să o privească*): Bine!
(*Dă să iasă*)
ADELA: Aşteaptă... Cel puţin, spune-mi... cum ţi s-a părut?

https://biblioteca-digitala.ro

JUANITO *(Rece)*: E absolut încîntător. Am stat cu el pînă la nouă şi-a coborît cu noi în stradă, pentru că trebuia să plece. *(Adela aruncă o privire spre Mauro)* Bine. Mă duc în cameră la mine...

(Îşi continuă drumul. Adela îl priveşte perplexă)

ADELA: Fiule! *(Juanito se opreşte din nou, fără s-o privească)* Nu ... ţi-o fi înşelat speranţele?

JUANITO: Nu, nu!

ADELA: Atunci ... Ai ceva cu mine?

JUANITO *(Sec)*: Nimic, mamă, ce-aş putea avea cu tine? *(Dă să iasă)*

ADELA: Aşteaptă! *(Îi ia cărţile, pe care el i le dă fără chef)*. Lasă-mă să mă uit ce ţi-a scris. Ţi le aduc eu.

JUANITO: S-a-ntors tata?

ADELA: Studiază în biroul lui. *(Dă din nou să iasă)* Ce ai? De cîteva zile te porţi foarte straniu cu mine ...

JUANITO: Nu ştiu, mamă! Lasă-mă. *(Iese. Adela rămîne foarte tulburată, cu privirea fixă pe uşă. Priveşte cărţile, apoi îşi aruncă ochii spre coridor. Se apropie încet de masă. Priveşte spre cortina din colţ, îl urmăreşte pe Mauro care doarme, spionează fundul scenei, deschide cărţile şi citeşte dedicaţiile. Privind melancolic, în gol, ca pierdută, lasă încet cărţile pe masă. Voci confuze o distrag şi-o obligă să privească spre dreapta, pe unde intră Juan urmat de Juanito)* Spune-mi ce căutai ... Pot să te ajut.

JUAN: N-am nevoie de nimic.

JUANITO: Dar ce căutai? -

JUAN: Simplă curiozitate. Mîine e ultimul examen şi trebuie să-i dau bătaie. M-am gîndit că ai putea avea tu ceva în revistele tale ... Dar, în realitate, n-am nevoie de nimic. *(Tăcere. Ridică vocea, adresîndu-se Adelei)* Ceea ce mi-ar face într-adevăr trebuinţă, e termosul!

ADELA: Ţi-l pregătesc îndată. *(Iese prin dreapta, privindu-i. Juan porneşte spre fund)*

JUANITO: Tată.

JUAN: Ce?

JUANITO: Azi dimineaţă am dat o raită pe la facultate ... *(Tatăl îl priveşte cu mirare)* Se vorbea despre Concurs, dar se pare că încă nu s-a hotărît cine-l va cîştiga ... Crezi că Comisia s-a oprit asupra cuiva?

JUAN: Din trei, cîţi am rămas, cel mai periculos e Romero. Dar sîntem foarte egali ... De data asta nu cred ca Comisia să fi hotărît dinainte. Mîine se va şti, desigur.

JUANITO *(Îşi drege vocea)*: Am aruncat o privire pe programa temelor dată de Comisie ... *(Se întrerupe)*

JUAN: Şi?

JUANITO *(După o clipă se duce la masă şi ia cărţile lui Ferrer. Le priveşte, se uită apoi la tatăl său, care-i ocoleşte privirea)*: Poate că ultimele două cărţi ale lui Ferrer ţi-ar fi utile în noaptea asta. Se pare că o mare parte din noile subiecte, sînt legate de aceste teme.

(Tăcere. Juan îşi priveşte fiul, cu o duioşie surprinzătoare. Dar ochii i se sting repede. Juanito nu-l priveşte)

JUAN *(Rece)*: N-am avut niciodată încredere în acest autor. *(Juanito îşi priveşte tatăl, acesta lasă capul în jos. Juanito se uită în jur cu disimulare, apoi se-ndreaptă către etajera cu cărţi. Tatăl îl urmăreşte pe furiş. Juanito lasă ostentativ cărţile pe etajeră, continuînd să-şi privească tatăl, care, evitîndu-l, iese prin fund, dreapta. Deodată, Juanito îl zgîlţîie fără menajamente pe Mauro)*

https://biblioteca-digitala.ro

MAURO: N-am chef . . . Nu . . .
JUANITO *(Îl ridică cu forța)*: Haide, trezește-te !
MAURO: Nu-i chip de dormit aici. *(Își freacă ochii)* Întotdeauna se găsește cineva care să se simtă deranjat. *(Îl privește)* Ce te-a apucat, năpîrstocule ? Ăsta-i hal de-a te purta cu unchiul tău ?
JUANITO: Ce cărți i-ai luat tatălui meu ?
MAURO: Și tu ? Nu-ți permit ! E prea de tot !
JUANITO: Răspunde.
MAURO: Și de unde, mă rog, interesul ăsta subit pentru tată-tău ?
JUANITO *(Categoric)*: Ești un hoț !
MAURO *(Se ridică și se-nfurie ca un cocoș)*: Cum ? Lecție de morală unchiului tău ?
JUANITO *(Se-nfurie și el)*: Un hoț mizerabil !
MAURO: Cum îndrăznești ! *(Vrea să-l pălmuiască dar Juanito îl prinde de braț. Mauro se stăpînește și-l privește mai liniștit. Își scutură brațul)* Dă-mi drumul, idiotule ! *(Se desprinde și se duce spre fotoliu, se așează pe brațul acestuia, vîrîndu-și mîinile în buzunare)* Temperament identic cu al maică-ti.
JUANITO *(Face un pas spre el)*: Să nu-i pronunți numele !
MAURO: E sora mea ! Iar tu ești ca ea: impulsiv, pătimaș și . . . obraznic.
JUANITO *(Căit de mînia lui, se duce la masă și se sprijină de un scaun)*: Pleacă de-aici !
MAURO: Nu înainte de a mă asculta, șmecherie ! *(Surîde)* M-ai smuls din brațele lui Morfeu și asta trebuie să mi-o plătești.
JUANITO: Scutește-mă de discursurile tale și pleacă.
MAURO *(Surîde)*: Parcă mai aveam o țigară . . . *(Se caută și scoate o țigară mototolită. Se caută din nou)* Discursurile mele, eh ? . . . *(Își drege glasul)* Regret, nepoate, dar o să trebuiască să-mi dai un foc. Nu mai am nici de chibrituri. *(Se apropie de el și-și întinde țigara. Juanito scoate o brichetă și-i dă foc)* Frumoasă brichetă. *(Juanito o ascunde repede în buzunar. Mauro rîde)* Păzea, păzea, să nu ți-o ia . . . vreun hoț. *(Se-ntoarce la fotoliu și scoate o rotocoală de fum)* Așa. Sînt singurele lucruri care-i mai rămîn unchiului tău . . . retorica . . . și mizeria. *(Se așează)* Un spectacol foarte deprimant, mai ales pentru voi, cei din noua generație. Înțeleg. Vă bateți joc de retorică, de metafizică și de alte lucruri, care vi se par fleacuri. Iar mizeria vi se pare culmea nefericirii. De aceea cînd dați de-un bătrîn retoric și mizerabil, strîmbați din nas.
JUANITO: E scîrba față de-un trecut steril.
MAURO *(Aprobă)*: Față de niște lucruri care v-au înșelat. Față de cei care trebuiau să vă pregătească o lume mai bună și n-au știut, sau n-au vrut s-o facă. Nu ?
JUANITO: Exact. *(Scoate un pachet și-și aprinde o țigară. Se așează)*
MAURO: Aș ! *(Juanito îl privește, enervat)* Te-nșeli cum m-am înșelat și eu. E eterna poveste; și copiii tăi îți vor azvîrli în față aceleași reproșuri. *(Se ridică și se apropie)*
JUANITO: Te-nșeli crezînd că lucrurile vor sta totdeauna la fel.
MAURO: Crezi că mi-ar displace dacă voi ați clădi ceva mai bun ? Dar-ar Domnul. Dar nu fi atît de sigur. La vîrsta ta, fiecare se crede nemaipomenit de deștept. Dar voi . . .
JUANITO: Noi, ce ?
MAURO: Nu știu. Mi se pare că sînteți prea mult legați de profit . . . *(Se îndreaptă spre balcon)*
JUANITO *(Ironic)*: Și ce-i rău în asta ?
MAURO: Poate că nu-i. Dar cînd văd, în urma discuțiilor voastre de orînduire a lumii, fulgerîndu-vă ochii după o limuzină scumpă, bănuiesc că ați inclus-o

https://biblioteca-digitala.ro

în planul vostru de viață, ca și proprietatea la țară, femeia luxoasă, sau ... pentru început, pachetul de țigări fine! *(Se sprijină de spătarul unui scaun, arătînd spre țigara lui Juanito)*

JUANITO *(Fumează)*: Si de ce nu? Le dorim pe toate, dar pentru toți.

MAURO: Nu fi naiv. Dacă te gîndești prea mult la toate astea, e greu să nu sfîrșești prin a te murdări ca să le obții.

JUANITO *(Cu sarcasm)*: O știi din experiență?

MAURO *(Suspină și se ridică)*: Unchiul tău e un nerușinat și un cinic. Ai dreptate. Dar, la scară mică. Eu aparțin unei specii pe cale de dispariție. Sînt o lichea, un farsor, care încearcă să se descurce. Dar, numai pentru a mă tîrî de pe o zi pe alta. Poate, pentru că mă interesează mai puțin banul decît viața în sine... A început să nu mă mai intereseze nici viața ... *(Scurtă pauză. Juanito îl privește și-și stinge țigara în scrumieră)* Nici eu n-o să mai fumez; îmi face greață țigara asta. Vezi și tu ce dramă; am pierdut gustul tutunului și-al vieții, dar nu știu să trăiesc fără nici una dintre ele. *(Stinge și el țigara. Rîde)* Dar asta-i aproape metafizică; nu vreau să-ți repugn mai mult ... *(Se plimbă. Îl privește)* În gîndul tău continui să crezi că ai dreptate, să fii jignit, salutîndu-mă, sau întinzîndu-mi mîna, și asta pentru că s-ar putea s-o găsești murdară de mici josnicii ... Dar ceea ce fără îndoială îți repugnă, este mizeria mea; pecetea eșecului. Te deranjează un unchi neprezentabil. E o rușine în fața prietenilor. Dar tot timpul cunoști și saluți oameni mult mai răi ... care au avut noroc.

JUANITO: Nici cu de-ăștia nu vreau să am de-aface.

MAURO *(Se înfruntă cu el)*: Dar le dai mîna! *(Juanito lasă capul în jos)* În fond, începi să capitulezi. Iar unchiul tău este exact argumentul care-ți servește să-ți dovedești alibiul. Să nu ți se pară curios, că mie, un lipsit de scrupule, mi s-a năzărit să-ți vorbesc așa. Dar, și eu am visat, nepoate. Deși acum mi-a rămas doar ... retorica. E adevărat că scot din ea cîte-un mic profit ... Într-o bună zi, știu, mă vor băga în închisoare pentru o escrocherie de cîțiva duros... în timp ce tu vei continua să saluți oameni care-au furat milioane. *(Tăcere)* Uneori mă gîndesc că eu n-am furat atît ... pentru că, în fond, n-am vrut să fur atît.

(O lungă pauză)

JUANITO *(Se ridică și fără să-l privească, se obligă pe el însuși să spună)*: Îți cer iertare.

MAURO *(Grav)*: E bine așa, nepoate. Poate valorați mai mult decît credem noi... Tu mai poți încă să te salvezi. Salvează-te!

JUANITO: Cred că sînt pe cale de-a mă salva! *(Se retrage, hotărît)*

MAURO: Uiți întrebarea pe care mi-ai pus-o?

JUANITO *(Se oprește)*: Ce-ntrebare?

MAURO: Pentru ca mîine, să nu crezi, cînd o să-ți amintești, că vorbele mele au fost simplă retorică, destinată să ocolească răspunsul, o să ți-l dau. Dar tu o să păstrezi secretul, înțelegi? N-am nevoie de neplăceri în plus ... Eu am luat cele două cărți ale tatălui tău.

JUANITO *(Își reamintește)*: Ah ...

MAURO *(Îl privește fix)*: Erau ultimele două cărți ale lui Ferrer Díaz. *(Tăcere)*

JUANITO: Mulțumesc.

(Dă să iasă dar se ciocnește cu Adela, care intră cu un termos și un serviciu de cafea)

ADELA: Te duci în camera ta?

JUANITO: Da.

ADELA *(Surîde)*: Așteaptă ... Trebuie să vorbim. Duc astea tatălui tău și mă-ntorc îndată.

https://biblioteca-digitala.ro

MAURO *(Își ia servieta)*: Trebuie să plec, Adela.
ADELA *(Lăsînd serviciul și termosul pe masă)*: Te conduc pînă la ieșire. *(Îi face un semn pe care-l înțelege)*
MAURO: La revedere, Juanito.
JUANITO: La revedere, unchiule.
MAURO *(În timp ce iese cu Adela, prin fund)*: Băiat de treabă, Juanito, știi? Am stat de vorbă foarte prietenește . . . Promite, sînt sigur . . .
ADELA: Mie-mi spui?

(Vocile lor se pierd. Juanito îi vede ieșind. Are un aer plin de dezgust; meditează. Privește spre cărțile lui Ferrer, apoi spre fund, și brusc, hotărît, iese prin dreapta. Pauză. Prin spate intră Juan. Are ochelarii pe nas; ascultă. Privește etajera, apoi termosul. Se apropie încet de etajeră. Vrea să ia cărțile lui Ferrer, dar aude ceva și se retrage spre masă; se așează, deschide cartea sa, prefăcîndu-se că ia note. Revine Adela)

ADELA: Și Juanito?
JUAN: Nu știu.
ADELA: Adineauri era aici.
JUAN: S-o fi dus să se culce.
ADELA: E devreme pentru el. Și ne-am înțeles să mai aștepte.
JUAN: Și-o fi schimbat intenția.
ADELA: Ți-a spus ție ceva?
JUAN: Dacă *nu* l-am văzut.
ADELA *(Rece)*: Te-o fi auzind venind și a dispărut.
JUAN: Posibil.
ADELA: Nu te duci să studiezi în biroul tău?
JUAN: Presupun că pot veni aici, dacă vreau, nu?
ADELA: De ce?
JUAN *(Șovăie)*: Întîrziase-și cu termosul. *(Își ia o ceașcă de cafea din termos)*
ADELA: Să ți-l duc în birou?
JUAN: Mi-l duc singur. Culcă-te, dacă vrei.
ADELA: Nu mi-e somn. *(Se plimbă. Juan o privește, apoi se uită spre etajeră. Adela dă la o parte puțin cortina din colț)* Nici Anita nu doarme . . . Are lumina aprinsă.
JUAN: Dacă vrei să vorbești cu Juanito ar fi mai bine să te duci în camera lui. Vezi doar că el nu vine. *(Bea)*
ADELA: O să rămîi aici toată noaptea?
JUAN: Și chiar dacă ar fi așa, ai ceva împotrivă?
ADELA: Nu, nimic. O să citesc și eu puțin. *(Se îndreaptă spre etajera cu cărți)*.
JUAN *(Rapid)*: Adela. *(Lasă ceașca)*
ADELA: Ce?
JUAN *(După un moment)*: Vino. *(Ea vine)*. Așează-te lîngă mine.
ADELA *(Se așează)*: Ce vrei?
JUAN *(Dulce)*: O să-nceapă oare din nou lupta?
ADELA: Și ce vină am eu?
JUAN: Tu ai început.
ADELA: Eu?
JUAN: Tu. Ai nervii mai zdruncinați decît mine.
ADELA: Normal, zilele astea . . .
JUAN: Nu-i vorba numai de zilele astea. Erai *așa* de mai înainte.
ADELA: Așa de, cum?
JUAN: De neliniștită *(Adela se uită spre cortină)*. Vezi? Neliniștită . . . din cauza sorii tale.

https://biblioteca-digitala.ro

ADELA: Poate că ne ascultă.
JUAN: Şi ce?
ADELA *(încet)*: Mă deranjează. Se pare că face ceva mai mult decît să ne asculte. Ne spionează pe toţi.

(Pauză)

JUAN: Ce ai cu ea?
ADELA: Nu vorbi prostii, du-te şi-nvaţă. Îţi pierzi timpul.
JUAN: Am la dispoziţie o noapte. Şi chiar de-ar trebui să renunţ la Concurs, aş accepta-o bucuros; dacă asta ar contribui la înţelegerea dintre noi. *(Îi prinde mîna)* Adela, îmi dau seama că zilele astea sînt groaznice pentru tine. Că-n tine clocoteşte ceva care trebuie să izbucnească.
ADELA: Dar e normal!
JUAN: Nu e vorba numai de Concurs. Poate că . . . Nu ştiu.
ADELA *(Plat)*: Poate că?
JUAN: Poate că e întreaga povară a căsniciei noastre, povară pe care o simt acum mai mult ca oricînd, din motive pe care . . . pe care nu le-nţeleg prea bine *(Scurtă pauză)*. Deşi în parte, le-nţeleg. *(Ea îl priveşte)* Ştiu, ştiu că nu ţi-am oferit ce-ţi doreai. Dar eu n-am încetat să te iubesc, iar dacă muncesc acum, o fac şi pentru tine, pentru că simt că te pierd, că ceva ireparabil ne desparte pe zi ce trece, simt . . . mai mult ca oricînd. *(Pauză)* Noaptea asta poate fi hotărîtoare, Adela. Pentru studiu, sau pentru dispută; poate pentru amîndouă. Las cărţile deoparte, cît timp va fi nevoie, şi te rog să fii sinceră cu mine. Dacă vrei iau totul asupra mea: tot ce te chinuie, tot ce te afundă în această stare de supraexcitare . . . totul. Înţeleg că este o ofertă tîrzie, dar e foarte sinceră. Poate că în noaptea asta vom reuşi ceea ce n-am reuşit în ani de zile, să dăm cărţile pe faţă, s-avem încredere unul în altul; să-nvăţăm, în definitiv . . . să-mbătrînim împreună. *(Adela se ridică brusc şi se-ndepărtează spre fundul scenei)* Te sperie cuvîntul? Totuşi, asta-i apropiata noastră soartă şi poate că marea înţelepciune e să ştii s-o accepţi.
ADELA *(Se-ntoarce)*: Care înţelepciune? Şi de unde ştii tu ce soartă mi-i hărăzită? Oare dorinţa de-a cîştiga o catedră la cincizeci de ani, se-mpacă cu această îmbătrînire înţeleaptă de care vorbeşti? Nu cumva e revoltă?
JUAN *(Se ridică încet)*: Poate. Şi cauza revoltei eşti tu!
ADELA *(Ironică)*: Vorbeşti serios? Dacă ne-am fi împăcat mai bine, nu te-ai fi înscris la examen?
JUAN: L-aş fi dat cum le-am dat şi pe celelalte. Şi poate că l-aş fi cîştigat de mult. Dar atunci n-ar mai fi fost revoltă, ci o împlinire tihnită a propriului meu destin, cu tine alături.
ADELA *(Pauză)*: Haida-de! Oricum, aveai nevoie de-o justificare. După cum se vede, eu sînt cea care trebuie să reflecteze şi să se schimbe.
JUAN: E clar. Deci te deranjează că-l dau.
ADELA *(Se opreşte agitată)*: Greşeşti şi de data asta ca-n atîtea alte dăţi. Şi te-nşeli dacă-ţi închipui că nu sînt alături de tine. Mă pricep să pun umărul mai bine decît crezi tu, şi poate că în curînd o să ţi-o dovedesc.
JUAN: Ce vrei să spui?
ADELA: Nimic.

(Pauză)

JUAN: Din nou lupta, tăcerea . . . Totul.
ADELA: Poate. Dar dacă în locul păcii ideale pe care mi-o descriai, a ieşit o luptă, nu ne mai rămîne decît să fim generoşi.

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN *(Se apropie):* Sînt de mult. Şi tocmai te invitam să fii şi tu, încrezîndu-te în mine. Gîndeşte-te, Adela.

ADELA *(După un moment mai potolită):* Şi eu sînt generoasă, dar în felul meu.

JUAN: În ce fel?

ADELA *(Surîde):* Îţi voi spune mîine.

JUAN: În caz că cîştig?

ADELA: Chiar dacă nu cîştigi. Dar cred că vei cîştiga. Sînt optimistă.

JUAN *(Hotărît):* Şi eu. Şi fiindcă nu accepţi sinceritatea pe care ţi-am propus-o, noaptea asta voi face tot posibilul, pentru ca mîine să cîştig.

ADELA *(Revine la masă să-şi strîngă lucrurile):* Voi fi prima care se va bucura. Si-acum mă duc să-l văd pe Juanito, pentru că el nu mai coboară. *(Îl bate pe spate c-un amestec de ironie şi afecţiune, în timp ce spune cu un uşor surîs)* La învăţat, bărbăţele...

JUAN: Ce-i cu tine?

ADELA: Cu mine? Nimic... Ţi-am spus doar că sînt optimistă. *(Dă să iasă, dar observă cărţile de pe etajeră; se apropie să le vadă mai bine. Le ia cu degajare, în timp ce Juan tresare)*

JUAN: Adela!

ADELA *(Se-ntoarce):* Ce-i?

JUAN *(Ocoleşte privirea):* Nimic. *(Adela iese prin dreapta. Juan face cîţiva paşi după ea — după cărţile care-i fug de sub ochi — şi se opreşte deconcertat. Suspină apoi, şi se-ncovoaie, învins. Revine, încet, la masă. Îşi strînge cărţile lui. Vrea să ia termosul şi ceaşca. Şovăie, se hotărăşte să bea ce mai este. Stă în picioare cu un aer trist şi dezamăgit. Anita apare de după cortină, tăcută, cu jerseul în mînă; il priveşte pe Juan. Apoi se aşează pe marginea sofalei şi face ultimile cusături la jerseu. Juan simte ceva şi se-ntoarce)* Bună Anita! Nici tu nu dormi! Se pare că toţi sîntem treji în noaptea asta! *(Lasă ceaşca şi se-apropie)* Cum merge lucrul? *(Ea i-l arată)* Dar e gata!... Şi-i frumos! Te pricepi. *(Revine la masă)* Şi eu trebuie să mă duc la lucru. Mîine e ziua cea mare, Anita. Urează-mi noroc. *(Se opreşte cu mîinile pe carte, cuprins de-o neaşteptată oboseală, şi spune fără să se-ntoarcă).* Ziua cea mare... sau cea mai neagră din toate. Nu cred că poate fi cineva mai trist decît sînt eu acum, Anita... *(Oftează)* Dar poate tu nu-nţelegi. *(Se-ntoarce).* Sau înţelegi? *(Anita se ridică, lasă jerseul pe sofa şi se apropie)* Vrei ceva? *(Tăcere)* Ai ceva? *(Ea face cîţiva paşi la dreapta şi ascultă. Intrigat, el n-o scapă din ochi. Anita se-ntoarce cu privirea plecată)* Da. Tu înţelegi mai mult decît credeam noi toţi... *(Se apropie)* Ştii tu cine mi-a luat cărţile, Anita? *(Tăcere)* Mauro?... *(Încet)* Sau altcineva. *(Ea neagă cu energie)* Nu? Atunci Mauro? *(Ea se mişcă nehotărîtă)* Dar vrei să-mi spui ceva?... *(Uşoară aprobare)* Vorbeşte, femeie! Măcar cîteva cuvinte. Înainte vorbeai... *(Privind pe furiş spre dreapta, Anita vine lîngă Juan. El o ia de mînă)* Poate vrei să-mi vorbeşti despre tine. Despre tine şi despre sora ta, adevărat? Ceva se-ntîmplă cu voi... *(Lăsînd capul în jos, Anita se desprinde, se duce spre masă mîngîind cărţile şi hîrtiile lui Juan)* Nu? Atunci?... *(Ea se-ntoarce cu o expresie de simpatie şi surîde)* Îmi doreşti succes? *(Ea aprobă. El se apropie de ea şi-o mîngîie pe păr)* Îţi mulţumesc foarte mult, Anita... Şi de ce mi-l doreşti? *(Anita îl priveşte, apoi îşi întoarce privirea)* Spune ceva femeie... *(Anita priveşte din nou spre dreapta, pare că vrea să vorbească. El aşteaptă, fixînd-o cu ochii. Adela năvăleşte prin dreapta. Pentru o clipă, toţi trei se privesc în tăcere)*

ADELA *(Se apropie de sora ei):* Te-am auzit vorbind! Ce i-ai spus?

JUAN: Dar n-a spus nimic!

ADELA *(O scutură de braţ):* Mie trebuie să-mi vorbeşti şi nu lui!

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN *(Încearcă s-o dea la o parte)*: Ce-nseamnă asta, Adela? Ai auzit glasul meu!... Adela!

ADELA *(În acelaşi timp)*: Ce v-a apucat pe toţi în seara asta? Nici Juanito nu vrea să deschidă gura, iar tu taci cînd eşti cu mine, dar vii să şopteşti cu Juan, pe ascuns! Parcă sînteţi înţeleşi!

JUAN *(Trage de ea)*: Dar, Adela!

ADELA: Vă vorbiţi între voi! De ce, de ce!?

JUAN *(Reuşeşte s-o îndepărteze)*: Haide, linişteşte-te! Îţi spun că Anita n-a scos nici-un cuvînt.

ADELA *(Încă agitată)*: Am auzit-o vorbind.

JUAN *(Grav)*: O auzi vorbind înlăuntrul tău... de mult timp. Vei fi ştiind tu de ce. Dar priveşte-o. Ea nu spune nimic. Tu eşti cea care trebuie să scoţi din tine tot ceea ce te macină. Îţi dai seama că ai nevoie... *(Adela se îndepărtează puţin)* Bine. O să treacă. Mîine o să fim mai veseli, sau cel puţin, mai liniştiţi. Acum, un pic de răbdare. Şi să dorim cu toţii, ca totul să iasă bine... pentru băiat. *(Adela priveşte perplexă şi neliniştită spre uşă. Juan se apropie tandru şi-şi petrece un braţ peste umerii ei)* În privinţa asta toţi trei sîntem de acord. *(În acest timp, Anita se duce la sofa şi-şi strînge jerseul. Apoi vine lîngă Juan şi-i face un semn)* E gata? *(Anita aprobă)*. Du-i-l, o să-i faci bucurie. Cred că-i treaz încă. *(Anita dezaprobă)* De ce nu? *(Anita îi apucă încet mîna şi-i pune în ea jerseul)* Cum? *(Anita îi împinge mîna spre piept)* E pentru mine?

ADELA: Pentru tine?

(Anita o priveşte şi-l aprobă pe Juan. Pauză. Adela se îndepărtează puţin, cu o mutră silnică.)

JUAN: Frumos mod de a-mi ura succes, Anita. Mulţumesc. *(Se duce la masă şi-şi strînge lucrurile)* Culcă-te şi odihneşte-te, Adela. Ai nevoie. Eu mă duc să învăţ. Pe mîine. *(Iese prin spate. Adela îşi priveşte fix, sora, care ridică ochii, cu hotărîre, aproape sfidînd-o. Faţă-n faţă, se contemplă nemişcate)*

TABLOUL II

Cortina nişei trasă şi uşa deschisă. Se lasă seara. Radioul împrăştie o melodie suavă. Anita, aşezată la masă, citeşte o carte. La puţin timp ridică capul şi-ascultă melancolică. Citeşte din nou; a auzit ceva; întoarce capul spre fund. Apare Adela, în haine de stradă. Anita se ridică)

ADELA: Nu pleca... Ascultă radioul de-aici, şi lasă-mă să-l ascult şi eu cu tine. *(Anita se aşează din nou)*. Prinde bine muzica asta, nu-i aşa? Linişteşte. *(Se duce spre dreapta şi revine)* Nu s-a-ntors nici unul? *(Tăcere)*. Nici la asta nu vrei să-mi răspunzi. *(Iese prin dreapta. Anita rămîne, pîndind. Se-ntoarce după puţin timp, fără poşetă, netezindu-şi părul)* Juanito nu-i în camera lui. *(Se duce în fund şi priveşte)* În birou nu-i nimeni. Juan nu s-a-ntors încă de la examen. *(Se-ndreaptă spre balcon, şi din treacăt, îi pune o mînă pe umăr)* Sîntem singure. *(Deschide balconul. Respiră)*. Ce seară splendidă! Mă simt veselă. Dacă n-ar fi neliniştea; dar va trece îndată. *(Se-ntoarce)* Dac-ai fi văzut ce frumos era parcul... Începînd de azi voi ieşi mai des. Vom ieşi, Anita. O să ieşi cu mine. Aici ne ofilim. *(Anita se preface că citeşte, Adela se duce lîngă ea)* Azi m-am simţit plină de viaţă şi de optimism. Am ieşit să fac o plimbare şi nu-mi pare rău. Presimt că fericirea nu-i un cuvînt gol, că încă mai pot avea încredere şi speran... *(Se aşează la masă)* Ascultă. M-am gîndit tot drumul. Nu-i minunat, că pentru prima oară, după atîţia ani, s-a făcut o legătură adevărată între Carlos şi... casa asta? *(Anita ridică capul îndurerată, fără s-o privească)*, să nu-ţi

https://biblioteca-digitala.ro

închipui c-ar fi ceva, dar eu știu că el se gîndește acum la mine, și știe că și eu, aici, îmi amintesc de el . . . *(Tăcere)* Să nu mă crezi egoistă. Nu vreau să te lovesc. *(Anita o privește tristă)* Te-ndoiești? Atunci, ascultă-mă. Pe stradă mi-a venit o ideie și-am vrut s-o înfăptuiesc, singură . . . dar mi-am amintit de tine și m-am întors în grabă, s-ajung înaintea lor, s-o-nfăptuim împreună. Nu ghicești? *(Anita o privește foarte neliniștită)* Nu tremura. Sîntem două biete femei care caută o brumă de bucurie. *(Se ridică)* Și-i atît de simplu . . . Eu voi forma cele șase cifre, iar tu vei vorbi, și-amîndouă îi vom mulțumi pentru interesul manifestat față de Juan. Vocea lui, după douăzeci de ani, pentru cîteva minute . . . și nimic în plus. Vrei? *(Anita se ridică, tremurînd, privind-o cu ochii larg decchiși)* Sau poate preferi să vorbești după mine? *(Foarte agitată, Anita încetează s-o mai privească)* Nu pot să-ți ascund nimic. Recunosc că preferam să fiu a doua. Dar tu alegi. *(Anita care-a privit-o din nou, se-ntoarce)* Nici așa nu ești mulțumită? *(Tăcere)* Atunci o să trag linia și-o să fac totalul: Vrei să-l vorbești . . . tu singură? *(Anita se-ntoarce brusc și-o privește cu ochi pătimași. Adela lasă capul în jos)* Dacă asta vrei, poftim. *(Se duce la colțar și-aduce cartea de telefon. Caută numărul)* Mă voi mulțumi să te-ascult. Iar tu-mi vei povesti apoi ce ți-a spus . . . dacă o să vrei. *(Găsește numărul și se duce la telefon)* Te rog doar să-i spui că sînt lîngă tine. *(Face numărul în timp ce nervozitatea Anitei atinge paroxismul. Se privesc. Deodată, Anita îi smulge receptorul și ascultă. Adela îi face loc lîngă aparat. Pauză lungă)* Nu răspunzi? . . . *(Își ascute auzul)* Cred că aud . . . Răspunde! . . . Nu te-ntreabă? Răspunde! *(Anita a acoperit receptorul cu mîna. Adela, foarte nervoasă, încearcă să i-l smulgă)* Dă-mi-l! *(Reușește, dar, cînd pune receptorul la ureche, Anita închide telefonul. Se privesc. Adela ascultă; își dă seama că s-a-ntrerupt; îndepărtînd cu violență mîna Anitei de pe furcă, pune receptorul la loc și se-ndepărtează. Înfuriată, se-ntoarce. Izbucnește)* Ce urmărești? *(Se duce din nou spre telefon, dar Anita, privind-o teluric, se-așează în calea ei)*. Nu mă sperii. O să-l telefonez altă dată, cînd voi fi singură. Și voi vorbi, voi vorbi cu el . . . Tu n-ai decît să te-ngropi în tăcerea ta. Refuz să mă consider vinovată pentru asta. Din clipa de față o să rîd de muțenia ta. . . N-o să-mi distrug anii fericiți care mi-au mai rămas. În curînd mă voi duce împreună cu Juanito, să-l vizitez pe Carlos . . . Zilele astea a fost cam ciudat, dar n-are importanță; la noapte cînd va afla ce-am făcut pentru tatăl lui, o să-l recîștig. Și nu mă mai privi așa! O să-mi caut fericirea, fără să țin seamă de nimic, auzi? Vreau să mai trăiesc! *(Sonerie îndepărtată. Adela, cutremurată, iese prin fund. Anita închide ochii și suspină adînc. Mîngîie cu degete îmbătrînite, într-un gest obosit, telefonul și se-ndreaptă, sfîrșită, spre camera ei. Intră, trage cortina, apoi se aude zgomotul ușii care se-nchide. După puțin timp se-ntrerupe melodia radioului. Adela revine cu Mauro)* N-ai mai vorbit cu el?

MAURO: . . . Nu.

ADELA *(Privind cu ochi scînteietori, triumfătoare, spre ușă)*: Ai putea să-l chemi de-aici!

MAURO *(Se așeză pe sofa)*: N-ar fi prea nimerit. Ține cont c-am vorbit ieri . . .

ADELA: Acum l-ai putea întreba ce răspuns i-a dat președintele.

MAURO *(Cască)*: Cînd l-a sunat de la cafenea, l-a asigurat că va face tot posibilul . . .

ADELA: Aseară nu mi-ai spus-o.

MAURO *(După un moment)*: Mi-o fi scăpat.

ADELA: Haide, cheamă-l!

MAURO *(Calm)*: Nu . . .

ADELA *(Izbucnește)*: Atunci de ce-ai venit?

MAURO *(Răspicat)*: Să dorm!

https://biblioteca-digitala.ro

(Se cuibăreşte cu grabă închizînd ochii. Adela rămîne înmărmurită)

ADELA: Mauro, nu te culca ! *(Îl scutură)* Cheamă-l ! . . . Mauro !

MAURO *(Fără să deschidă ochii)*: Nu mai am de chemat pe nimeni . . . Nu mă mai cheamă nimeni . . . Ăsta-i sfîrşitul.

ADELA: Ce tot spui ? Trezeşte-te !

MAURO: Argument egoist . . .

ADELA: De cine vorbeşti ?

MAURO *(Ridică tonul)*: Lasă-mă-n pace ! M-am săturat de tine !

(Caută o poziţie mai comodă. Adela se îndepărtează vexată, privindu-l cu repulsie. Se uită cu ochi exaltaţi la telefon. Se-ntoarce spre Mauro şi-l strigă din nou cu voce gravă)

ADELA: Mauro . . .

(Nu-i răspunde. Se duce, ia cartea de telefon şi caută din nou numărul. Îl găseşte: cu priviri piezişe, spre nişă şi spre Mauro, începe să formeze numărul. Apare Juan, tăcut, cu mapa sub braţ. Are o expresie ermetică. Adela aşteaptă, nerăbdătoare, să i se răspundă. Se-ntoarce să supravegheze, îl vede pe Juan şi, înghiţindu-şi strigătul, trînteşte telefonul în furcă)

JUAN *(Înaintează şi-şi lasă servieta pe masă)*: Cui telefonai ?

ADELA *(În timp ce coboară cu greu mîna)*: Ăă . . . la Facultate . . . Cum nu mai veneai . . .

JUAN: Iată-mă.

(Se privesc. Adela se teme să întrebe. Închide cartea de telefon şi-o duce pe colţar. O ia spre dreapta; se opreşte. Juan n-o scapă din ochi)

ADELA: N-au dat încă rezultatul, nu ?

JUAN: Vor mai întîrzia cîteva zile.

ADELA: Cred însă, că deja se ştie, sigur . . .

JUAN: Sigur.

ADELA *(Se-ntoarce să-l privească, încet, încet, luptînd cu ideea care o domină)*: Tu ?

JUAN: Nu-ţi vine să crezi ?

(Tăcere. Adela savurează vestea. Încearcă să ridă; e deconcertată)

ADELA: Păi . . . felicitările mele . . . În fine . . . Nu ştiu ce să-ţi spun.

(Dă să iasă prin dreapta)

JUAN *(Rece)* Unde pleci ?

ADELA: Trebuie să fac . . .

JUAN *(Se aşează)*: Curioasă . . .

ADELA: Ce anume ?

JUAN: Comportarea ta.

ADELA: De ce ?

JUAN: De fiecare dată cînd luam un examen, mă felicitai şi mă îmbrăţişai. Şi-acum. . .

ADELA *(Îl întrerupe)*: Prostuţule ! *(Şi se duce spre el)*.

JUAN *(O opreşte cu un gest)*: Era o simplă remarcă.

ADELA: N-o lua aşa. Dar după ce aştepţi atît, cînd se-mplineşte, rămîi gol, nu mai reacţionezi.

JUAN: Într-adevăr. E un mare gol.

ADELA *(Gata de plecare)*: Vom reacţiona. Mai vrei ceva ?

JUAN: Da. *(Adela îl măsoară, perplexă)* Mi-ai spus aseară că-mi vei dovedi cît de generoasă ai fost cu mine. *(Adela ridică sprincenile)*

ADELA: Ah ! O să-ţi spun mai tîrziu.

JUAN: De ce nu acum ?

ADELA *(Îi pune mîinile pe umeri şi coboară tonul)* Mauro, Anita . . . Ar putea să ne asculte.

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN: N-are nici o importanță. Sînt vechi martori.
ADELA *(Care încearcă să plece)*: Există totdeauna cîte-o intimitate.
JUAN *(O oprește, apucînd-o de mînă)*: Uneori nu tocmai plăcută.
ADELA *(Se desprinde și se-nfruntă cu el)*: Ce-i asta? Din nou duel? Nu-mi place tonul ăsta.
JUAN: Ascultă, Adela...
ADELA *(Se crispează)*: Taci, e ridicol! Chiar ți s-a urcat pînă-ntratît succesul la cap? *(Rîde)*. Dar nu s-a schimbat nimic. Ești același copil din totdeauna, căruia, fiindcă i-a ieșit ceva bine, crede că poate fi arogant și îngîmfat... *(Surîde)* Te cunosc și de-aceea nu mă supăr. O să-ți spun dacă mi-o ceri. Trebuie să știi că n-ai cîștigat numai prin efortul tău.
JUAN *(Se ridică)*: La ce te referi?
ADELA *(Surîzînd, se apropie de el)*: Crezi oare că eu puteam asista nepăsătoare la efortul tău? Toți nervii mei din zilele astea erau consecința faptului că nu găseam cum să te ajut... *(Îl îmbrățișează tandru)* Și mă măcina atît de mult văzîndu-te angrenat la vîrsta ta, într-un examen atît de greu... *(Privindu-l fix, își coboară încet brațele)* Știu c-o să mă cerți, dar n-are importanță. Important e c-ai cîștigat.
JUAN: Ce-ai făcut?
ADELA *(Se-ndepărtează)*: Păi... am obținut o recomandare.
JUAN *(Se-ncruntă, mirat)*: De la cine?
ADELA: De la Carlos Ferrer Díaz. *(Juan respiră adînc. Tăcere)* Am făcut-o prin Mauro, care-l vede mereu la cafenea; ca din partea lui. Eu nu l-am văzut. Știu să stau la locul meu.
JUAN: Asta era ajutorul tău.
ADELA *(O ia spre balcon)*: Nu cred că te poți plînge de consecințe.
JUAN: Recunosc c-ai reușit să mă uimești. Cînd mă întorceam, îmi era totul foarte clar în minte, dar asta n-o prevăzusem.
(Se duce repede lîngă Mauro. Ea se-ntoarce să-i privească) Mauro... Mauro! *(Îl scutură)*.
MAURO: Ajunge, nu fi brută. M-ați trezit de mult. *(Se ridică, căscînd)* Ce mă privești? Adela ți-a spus adevărul. Amîndoi am decis că era cazul să-ți dăm o mînă de ajutor.
(Îi ocolește privirea, își caută servieta și scoate niște hîrtii pe care începe să facă niște însemnări. Juan își privește soția, care, cu un foarte ușor surîs, se așează la masă)
ADELA: Sper că într-o bună zi o să-mi mulțumești. Înțeleg supărarea ta de-acum... Dar o să-ți treacă, și-o să devii mai blînd. Atunci n-o să te mai deranjeze să recunoști că mie mi-l datorezi...
JUAN: Ce anume?
ADELA: Succesul.
JUAN *(Liniștit, după un moment)*: Cînd ți-am spus eu, că am cîștigat?
(Adela se ridică, surprinsă; îl privește)
MAURO *(Ridică capul)*: Cum?
ADELA: Ai spus că...
JUAN: N-am spus. Dar recunosc c-am vrut să te-nșel. A fost o ultimă tentație. Ultima carte ne-ntoarsă, pentru că de-acum vreau să le-ntorc pe toate. Voiam să-ți văd fața. Ca dovadă că n-ai putut să te ascunzi, ți s-a întunecat.
ADELA *(Îi întoarce spatele)*: Crede ce vrei.
JUAN: Te îngrozea gîndul că aș fi putut cîștiga, nu?
ADELA *(Se-ntoarce)*: Mă insulți.

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN (*Se apropie*): Te-ngrozea. Un soţ care, în sfîrşit, îşi dovedeşte valoarea. Intolerabilă idee, cînd toată viaţa te-ai străduit să-l convingi contrariul, să-l domini.

ADELA: Eşti nebun?

JUAN: Cu recomandarea, totul se aranja: cîştiga, nu erau meritele lui; pierdea, trebuia să-şi recunoască mediocritatea.

ADELA: Ei bine, fiindcă ai pierdut, recunoaşte! Recunoaşte adevărul; că nu valorezi nimic, c-am încercat zadarnic, ani de-a rîndul, să încurajez un ratat, pînă cînd mi-am dat seama că nu valorezi nimic... Şi atunci n-ai dreptul să-mi reproşezi că ţi-am căutat o recomandare! Cînd nu eşti bun de nimic, trebuie să ai decenţa să fii mai plecat! Şi să accepţi ajutoarele de oriunde-ar veni. (*Se aşează în fotoliu*)

JUAN: De la Ferrer Díaz. (*Ea îl priveşte tăios*)

MAURO: Poate-i mai bine să plec. Am treabă şi... (*Gest de ridicare*)

JUAN: Aşteaptă. Asta-i o problemă care ne priveşte pe toţi, şi deci trebuie s-o limpezim toţi. (*Se apropie de soţia sa*) Într-un fel sau altul, Ferrer Díaz a fost totdeauna prezent în casa asta. Aproape fără să i se pomenească numele; o prezenţă formidabilă, care, uneori... ajungea să mă facă să cred că acest cămin nu-i al meu, ci al lui!

ADELA: Ce vrei să spui?

JUAN (*Vine lîngă ea, mînios*): Şi încă mai îndrăzneşti să-ntrebi. (*Se privesc o clipă. Mauro se ridică şi se duce la masă. Ea lasă ochii în jos. Mai calm.* Să nu crezi că mă voi limita să-ţi văd cărţile. O să ţi le arăt şi eu pe-ale mele. Va fi cu atît mai rău pentru amîndoi; dînd cărţile pe faţă, vom sîngera de ruşine. (*Se îndepărtează, suspinînd*) L-am invidiat toată viaţa mea... Îl invidiez şi-acum. N-am ştiut să mă înalţ de-asupra acestui sentiment distrugător... Nu eram ajutat de loc, în propria-mi casă, s-o fac, dar asta n-are nici o importanţă acum. Eu eram inteligent, dar obsesia succeselor lui, m-a anulat. Şi plata: eşecul.

ADELA (*Care s-a ridicat, în acest timp, cu o subită nelinişte*): S-a auzit uşa?

JUAN (*Se-ntoarce*): Mm? (*O priveşte şi se duce spre fund. Ea îl urmează. El iese pe coridor şi priveşte o clipă spre stînga, se întoarce.*) Te-au înşelat nervii, fiindcă ştii bine că... cel care trebuie să vină... ne va judeca într-o zi pe amîndoi. Dar clipa asta n-a sosit încă. (*Adela face cîţiva paşi, ascultînd, speriată*) Ce ai? Îţi spun că ţi s-a părut! (*Se ridică cortina de la nişă, şi-apare Anita, care-i priveşte cu ochii ieşiţi din orbite*) Aaa... Era Anita. Ceva ai auzit tu, într-adevăr. (*Se-ndreaptă spre Anita şi-o ia de mînă*) Ascultai şi tu, Anita? (*Anita priveşte spre Adela, se desprinde şi se-aşează la masă*) Da. Tu asculţi totul, fără să spui nimic... Dar ochii tăi vorbesc c-o expresivitate uluitoare... În faţa lor, e mai greu să minţi. Fii binevenită. (*Mauro se aşează şi-i mîngîie mîna*)

ADELA (*Anitei, hotărîtă*): De ce-ai venit?

(*Anita o ţinteşte cu privirea*)

JUAN: Las-o. Ea e un tribunal pentru noi toţi. Şi mai ales pentru tine.

ADELA: Ce vrei să spui?

JUAN: Ce vreau să spun? (*Se apropie de Anita*) Anita, ce ţi-a făcut? Ceva groaznic, de-ai ajuns aşa!

ADELA (*Foarte agitată*): Ce vrei să spui?

JUAN: Că între voi e ceva! Şi că vinovata eşti tu! Tu, care-i loveşti de moarte pe toţi, cu răutatea ta. (*Se-ntoarce către Anita care-l priveşte, rigidă*) Ce-a fost Anita? Vorbeşte! Acum este momentul! Toţi avem nevoie de limpezire, iar ea mai mult ca oricine... (*Cîteva clipe de tăcere. Se uită toţi spre Anita care-şi priveşte sora cu ochi mari*)

https://biblioteca-digitala.ro

ADELA *(Nu rezistă, fără să-nceteze s-o privească pe Anita)*: Nu ! . . . *(Anita își schimbă încet privirea, Adela cade în fotoliu. Pauză)*
JUAN *(Se apropie)*: Păstrează-ți secretul, Adela. Necunoscîndu-l, nu-l pot limpezi. Poate că asta a fost marea ta greșeală: în timp ce soțul tău știa atît de puțin despre tine, tu știai totul despre el. Totuși, ceva știu. Ceva groaznic, despre care niciodată n-am vorbit și din care, poate, se trage totul. Și lucrul ăsta trebuie limpezit.
ADELA *(Tulburată, își privește sora, care, la rîndul ei, îl privește pe Juan cu interes)*: Ce . . . spui ?
JUAN: Te-ai căsătorit cu mine fără să mă iubești . . . *(Adela lasă capul în jos)* M-am întrebat, de multe ori, de ce ? O lașitate, în fond, de vreme ce-ai știut-o. Era prea clară intenția ta de-a mă folosi drept simplu instrument de revanșă.
ADELA: De revanșă ?
JUAN: Sau de dispreț ? Ai vrut să demonstrezi . . . altei persoane că, cu ajutorul tău, un bărbat poate ajunge departe. Doar pentru asta m-ai încurajat să lupt. Și pentru că n-ai putut să demonstrezi, ai ajuns să mă urăști.
ADELA: Nu-i adevărat !
JUAN *(Se apropie și o privește în ochi)*: Ai ajuns să-mi dorești moartea.
ADELA: Dar, Juan . . .
JUAN: Mi-am dat seama atunci cînd am fost bolnav . . . *(Se plimbă oftînd)* Suspinele tale de nerăbdare, înghețatele tale cuvinte de mîngîiere, melancolia ta, indiferența ta . . . încăpățînarea de-a juca rolul de infirmieră . . . Eu te-mpiedicam. Chiar lîngă patul meu încolțea în tine un vis înspăimîntător . . . de fericire. *(Ea îl privește îndurerată. El, dur)* Îndrăznește să negi !
ADELA: Te-nșeli. Eu . . .
JUAN: Vrei să pronunț din nou numele persoanei ? Numele aceluia la care nu-ncetaseși să te gîndești; a aceluia la care poate visai chiar cînd l-ai conceput pe fiul nostru . . .
ADELA *(Îngrozită)*: Juan . . .
JUAN: Tot din cauza ta mi-am pierdut și fiul. *(Se plimbă)* Ai știut să-l faci să mă disprețuiască. Și ce-ai cîștigat ? O viață falsă, o viață năclăită-n minciuni. Un cămin mincinos; o bătrînețe plină de durere și dezamăgire . . . *(Se așează obosit pe sofa)* Ah ! Nu-nțeleg cum îți poți ierta atîta nesăbuință ! . . .

(Pauză)

ADELA *(Întristată)*: Ce-aș fi putut să fac ? Ce se poate face ? Niciodată n-am să-mi pot limpezi impulsurile mele, dorințele mele . . . Totdeauna am fost în contratimp. Mi-am dat seama, de toate, mai tîrziu . . .
JUAN: Amîndoi ne-am înșelat, femeie. Eresurile noastre ne-au distrus . . .
MAURO *(Grav)*: Toți ne-nșelăm . . . E inevitabil. *(Se ridică și se duce în fotoliu, apoi în balcon, tulburat)*
ADELA: Și asta-i viața ?
JUAN: Cel puțin, a noastră. *(Îi măsoară pe toți)* Poveste veche. Eroare din cap pînă-n picioare. Prea tîrziu pentru a fi rezolvată . . . prea tîrziu pentru a o limpezi. Asta nu se mai numește luptă, Adela; e doar o constatare, făcută în seara asta, în urma eșecului meu, și-ncerc doar s-o vezi și tu. *(Se ridică și se apropie)*
ADELA: De ce ?
JUAN: Nu pentru mine, desigur. Dar dacă am ajuns să-nțelegem că . . . sîntem prea prost alcătuiți, e clar că prea puțin putem să-i fim de folos . . .
ADELA *(Speriată)*: Să-l fim de folos ? Cui ?

https://biblioteca-digitala.ro

JUAN *(Senin):* Fiului nostru. *(Adela se ridică încet, alarmată, La fel și Anita)* Într-o bună zi va înțelege, iar pentru un băiat, viața poate fi fatală, lîngă niște părinți care l-au înșelat . . . Dar societatea îl mai poate educa și salva acum.

ADELA: Nu.

(Anita nu aprobă și-și frînge mîinile într-un gest de implorare)

JUAN: Da, Adela ! El a văzut mai limpede decît noi ! Vrea să plece și are dreptate.

ADELA: Lumea o să-l învenineze și ea !

JUAN: Nu mai mult decît noi ! Trebuie să riscăm.

ADELA: Nu mi-l lua ! E tot ce am ! *(Anita vine cu mîinile împreunate, spre Juan. Se apropie și Mauro)* Anita, vrea să ni-l ia !

JUAN *(Prinzînd-o de mînă):* Adela, gîndește-te. *(Anita îl ia de braț, foarte tulburată, dezaprobînd. Adela încearcă să-și desprindă mîna)*

ADELA: Nu.

JUAN: Ajunge ! *(O îmbrățișează îndurerat pe Anita, fără să-i dea drumul Adelei)* Credeți că pe mine nu mă doare sufletul ? *(Anita, tot în brațele lui, izbucnește în plîns)* Nu plînge, Anita. Tu știi că trebuie ! *(O smucește pe Adela cu o oarecare bruschețe)* Și tu o știi. *(Toți se privesc)*

MAURO *(Se apropie de Anita și-o desprinde cu duioșie)* Să mergem, Anita, haide . . . *(O duce la masă și o așează)*

ADELA *(Își smulge mîna cu violență, rămînînd alături de el):* Dă-mi drumul ! Vorbele tale nu ascund decît o singură dorință: să mi-l iei ! E răzbunarea ta ! Ce te costă pe tine, lăsîndu-l să plece ? Știi că nu te iubește ! *(Indiferentă)* Dar pe mine mă costă ! E al meu, mă iubește, și eu pe el !

JUAN: Tu nu vrei să-nțelegi !

ADELA: Nu ! Niciodată ! Auzi ? Niciodată ! N-o să mi-l iei atît de ușor !

JUAN *(Amar):* Nechibzuito . . .

(Scurtă pauză. Atunci, apare prin fund, foarte palid, fără să privească pe nimeni, Juanito. Părinții îl privesc, și se privesc, neliniștiți. Pauză penibilă. Anita, care a întors capul se ridică și aleargă să-l îmbrățișeze pe Juanito)

MAURO: Anita, pentru Dumnezeu . . .

(Juanito îi privește pe toți, jenat. Anita se desprinde repede și se duce în camera ei lăsînd cortina să cadă)

JUAN *(Traversează scena):* Nu-i nimic, fiule. Tocmai vorbeam de tine și asta a impresionat-o puțin; dar n-are importanță. Ne . . . ne-ai auzit ?

JUANITO *(După un moment, fără să privească pe nimeni, minte):* Tocmai sosisem.

ADELA *(Care nu-l crede, face un pas spre el):* Fiule !

JUANITO *(O privește o clipă cu tristețe. Apoi, către tatăl său)* Regret sincer rezultatul Concursului, tată. *(Toți se privesc un moment, tulburați; el se fîstîcește)* Să nu te mire . . . că-l știu. Am trecut pe la facultate, în dimineața asta. *(Mama lui se-ntoarce cu fața spre proscenă, sincer mîhnită că nu i-a răspuns ei)*

JUAN: Mulțumesc, fiule. N-are importanță. Ceea ce-i important acum, e viitorul tău . . . *(O privește pe Adela)* După ce ne-am gîndit bine, maică-ta și cu mine am hotărît că . . . tu aveai dreptate. Că e foarte indicată călătoria pe care voiai s-o faci, și că trebuie să ceri bursa. Nu-i așa, Adela ?

(Tăcere. Juanito care a primit știrea fără să clipească, își privește mama. Îl privește și ea, și-nțelege că nu poate răspunde decît într-un singur fel)

ADELA *(Cu o voce pierită, în timp ce se-ntoarce):* Da.

JUANITO: Vă mulțumesc.

ADELA *(Cu un gest):* Fiule . . .

https://biblioteca-digitala.ro

JUANITO *(După ce-a privit-o)*: Mai ales ţie, tată. *(Rănită, Adela se-ndreaptă încet, spre balcon. Juanito face un pas spre tatăl lui)* Aş mai vrea să mă ierţi. Eu . . . n-am ştiut poate să te-nţeleg . . . *(Mauro se duce să se aşeze pe sofa)*

JUAN: Nu-i nimic.

JUANITO: Da, da! Tu nu ştii . . . *(Se îndepărtează)* Am ajuns să gîndesc lucruri groaznice!

JUAN: Ştiu. Ai ajuns să gîndeşti c-ai fi preferat pe altul în locul meu.

JUANITO: Tată, eu . . .

JUAN: Taci! E normal. *(O priveşte pe Adela)* Era normal . . şi nu erai lipsit total de dreptate.

JUANITO: Nu, nu! *(Se reazămă de fotoliu, dezgustat)*

JUAN *(Simplu)*: Da. Ferrer Díaz valorează mult mai mult decît mine. *(Se întrerupe surîzînd trist şi se plimbă)* Marea mea eroare a fost lipsa de îndrăzneală, recunosc . . . pe ascuns îl invidiam. *(Îşi priveşte fiul)* Acum nu mă mai deranjează s-o recunosc. Experienţa de azi s-a dovedit suficientă . . . *(Suride)* Bietul tău tată, a fost ridicol. Comisia se prăpădea de rîs . . . Şi ceilalţi candidaţi . . . « Cum? Nu cunoaşteţi aportul lui Ferrer Díaz, . . . în rezolvarea acestei probleme? . . . E substanţial! Doar aţi citit ultimele sale cărţi, nu? Oricum, e bine ca uneori candidaţii să aibă păreri personale . . . deşi nu sînt poate suficient de gîndite ». *(Înduioşat)* Vezi şi tu. Cît de simplu ar fi fost, să-l fi citit şi admirat, cum merita, de-atîţia ani, vechiul meu coleg . . . Carlos Ferrer.

(Se aşează la masă)

JUANITO *(Fără să-şi poată reţine o privire fugară către mamă-sa, care se cutremură)* Poate că vina nu-i a ta . . .

JUAN: Ssst! Să nu vorbim despre vină. Toţi sîntem foarte inocenţi şi foarte vinovaţi. Iar eu sînt un prost, căruia îi este ruşine să fie văzut consultînd cărţile lui Ferrer Díaz, în bibliotecă. Un mare prost, care-ar fi putut să ţi le ceară ţie. . . după ce-au dispărut cele pe care le-am cumpărat eu. *(Mauro se mişcă neliniştit, sub privirile lui Juan)* Nu fi neliniştit, Mauro! La urma urmei, îţi sînt recunoscător. *(Lui Juanito)*: E nostim, fiule. Comisia m-a respins pentru că nu l-am citit pe Ferrer, cînd tocmai prin bunele oficii ale unchiului tău . . . chiar Ferrer m-a recomandat aseară. Cîtă ironie, nu?

JUANITO *(Mirat)*: Ferrer Díaz te-a recomandat, aseară? *(Adela se-ntoarce agale, intrigată)*

JUAN: Aşa se pare. *(Lui Mauro)*: Nu, Mauro?

MAURO *(Îşi drege glasul şi răspunde în silă, făcîndu-şi de lucru cu hîrtiile lui)*: Da, pe la unsprezece . . . A dat telefon de la cafenea. Eram de faţă . . .

JUANITO *(Se ridică)*: Dar . . . asta nu-i adevărat!

ADELA: Ce tot spui? *(Înaintează)* Explică-te.

(Juan se ridică)

JUANITO *(După ce i-a privit pe toţi)*: Regret, unchiule, dar nu-mi pot lăsa tatăl cu această falsă părere . . . *(Tatălui său)* Ieri am fost cîţiva studenţi cu Ferrer Díaz pînă cînd a luat taxiul pentru gară. *(Se-ndreaptă spre spatele scenei)*. Pleca cu trenul de nouă jumătate, spre Nord, să ţină cîteva conferinţe.

(Pauză. Toţi îl privesc pe Mauro care, la rîndu-i, priveşte c-un vag surîs, ce nu-i reuşeşte, îşi lasă capul în jos, în timp ce-şi strînge vîrfurile degetelor unei mîini cu cealaltă)

ADELA *(Îndreptîndu-se spre el)*: Ce-nseamnă asta?

MAURO *(O priveşte şi-şi lasă capul în jos)* Totdeauna mi-se-ntîmplă astfel. Jocul meu e de scurtă durată, şi mint prost . . . Numai cît e necesar ca să mă tîrîi

https://biblioteca-digitala.ro

de pe-o zi pe alta. Fiecăruia îi spun ce știu că-i face plăcere, și-n felul ăsta mă țin. Dar pe urmă totul se află.

ADELA *(Colerică)*: Asta-i răsplata pentru toate atențiile ce ți s-au dat în casa asta?

MAURO: Ești sigură că mi le-ai fi dat, dacă n-ai fi auzit minciunile pe care voiai să le auzi? *(Lasă capul în jos)* Eu nu eram sigur . . .

ADELA: Ești respingător.

(Se retrage spre prim-plan, dreapta)

MAURO *(Se ridică obosit)*: Eu n-aș spune asta, Adela. Mă privesc pe dinăuntru și nu găsesc nici măcar părerea de rău pentru că sînt gol. Am fost și pentru tine ceea ce am fost pentru toți; o oglindă care-ți reflectă imaginea.

ADELA *(Se-ntoarce mînioasă)*: Nu-ți permit! . . .

JUAN *(Face un pas)*: Adela!

MAURO: Las-o. E normal . . . *(Adela se prăbușește în fotoliu)* Iar tu, scuză-mă. Bine . . . *(Revine la sofa și-și strînge hîrtiile în servietă)* Presupun că nu voi mai putea veni aici.

JUAN: În ceea ce mă privește, da.

MAURO: Dar în ceea ce-o privește pe Adela, nu. O cunosc bine.

JUANITO *(Care-și măsura mama cu ochi înspăimîntați, către tatăl său)*: Dacă vrei tu, tată . . . rămîn. Pentru tine, pentru Anita. *(Mamă-sa ascultă cu sufletul la gură)*. Pentru toți.

JUAN: Nu, fiule. Pleacă. *(Suspină adînc)*. Bine . . . Mă duc o clipă în biroul meu. . . *(Își ia servieta de pe masă)*. Și-apoi o să fac o plimbare să mă limpezesc.

JUANITO: Dacă mă aștepți, ies cu tine, tată.

(Adela, fără să se-ntoarcă, strînge pumnii)

JUAN: În regulă. Mă-ntorc imediat. *(Se-ndreaptă agale spre fund. Se oprește în prag, se apleacă și ia ceva în mînă; privește în sus)* Altă bucățică de cornișă . . . Va trebui să chemăm, într-o bună zi, zugravii.

(Iese prin dreapta, fund. Juanito își privește mama care, fără să-l privească, așteaptă. Crede că a rămas să-i spună ceva. Dar Juanito trece pe lîngă ea, fără să-i observe privirile și iese prin dreapta. Expresia Adelei se-ntunecă. Sprijinit pe-un braț al fotoliului, cu ochi obosiți, Mauro își aranjează servieta să plece).

ADELA: Asta n-o să ți-o iert niciodată.

MAURO: Mm?

ADELA *(Se-ntoarce)*: Ce aștepți? Pleacă!

(Și se ridică, colerică).

MAURO *(Surîde)*: Hai, surioară. Măcar atît, puțină politețe.

ADELA: Canalie!

MAURO *(Surîde și se apropie)*: Vezi? Ți-e plină gura de ură. Vechea poveste . . . Ne lipsește abnegația, și asta se plătește. Pentru că există ceva în noi, ceva care nu ne dă pace, atunci cînd călcăm în picioare pe ceilalți. Și-atunci rămîne doar suferința . . . sau călirea. Dar tu nu poți să te călești, ai prea mulți nervi. *(Cîteva ciripituri izolate. Adela întoarce capul să le-asculte)*.

ADELA: Mai rămîne totuși ceva, pe care tu n-o poți avea, certitudinea că viața e un lucru splendid și extraordinar, deși a noastră s-a murdărit . . .

MAURO *(Rîde)*: Tot cu păsările-n cap.

ADELA: Ce spui?

MAURO: Cu siguranță. Această frază literară ți-au inspirat-o ciripitul acestor mici vietăți.

ADELA: Și chiar de-ar fi așa, ce?

MAURO: Și-n privința asta te-nșeli. Acum cîtva timp am frunzărit o cărțulie, foarte interesantă . . . Ți-ar face plăcere s-o citești. Se spune că păsările cîntă

https://biblioteca-digitala.ro

pline de veselie dimineaţa, pentru că apare soarele şi le-aşteaptă o zi întreagă, o zi despre care speră să fie plină de aventuri încîntătoare . . . Sînt ca şi noi, în dimineaţa vieţii; nişte zăpăcite. Dar după amiază nu cîntă.

ADELA: Nu le-auzi?

MAURO: Asta-i nu-i cîntec, e strigăt.

ADELA: Ce spui?

MAURO: Strigăt de groază. *(Este alături de ea).* Tot ce ţi se părea ţie delir de fericire, este delirul fricii . . . Pînă la asfinţitul soarelui au avut timp să-şi amintească că sînt supuse asprei legi a fricii şi-a morţii. Şi soarele apune, şi lor li-e teamă că nu va mai răsări. Şi-atunci se strigă, se rotesc înnebunite, caută să se-ameţească . . . Dar nu mai izbutesc. Vor să cînte şi nu reuşesc decît să strige.

ADELA: Asta nu-i sigur!

MAURO *(Se-ntoarce către sofa să-şi ia servieta)*: Spune mai bine că nu ştii. Ştim atît de puţin despre ele şi despre noi înşine. Dar cel care a scris cartea le-a observat mult timp . . .

ADELA: Tu, care vorbeşti de abnegaţie, îmi explici asta?

MAURO *(Dur)*: Cine ţi-a spus că eu am abnegaţie? *(Adela îl priveşte speriată şi-şi întoarce capul spre balcon, în spatele căruia se-nteţeşte ciripitul — strigăt acum pentru ea — Mauro porneşte spre fund. Se-ntoarce, rămînînd pe loc).* Şi ţie ţi-e frică, ca şi lor, de dihor sau de gaie. Care-i gaia ta? *(Pauză).* Anita? *(Adela se întoarce să-l privească, speriată).* Sau numai conştiinţa ta? *(Pauză).* Sau poate . . . poate . . . conştiinţa şi Anita e unul şi-acelaş lucru? *(Pauză).* Adio, Adela.

(Iese prin fund, stînga. Adela se uită spre nişă, mîhnită. Se simte slăbită, se aşează pe un scaun privind acum, cu ochi speriaţi, păsările de-afară. Juanito intră prin dreapta, măturînd-o cu privirea. Ea cu ochii spre el, implorîndu-l; scoate un uşor geamăt, înăbuşit, Juanito se opreşte şi se apropie agale. Vorbeşte din spatele ei. La puţin timp, apare în nişă Anita; ascultă cu aer dezolat).

JUANITO: Nu fii mîhnită, mamă. O să mă-ntorc.

ADELA: Da, fiul meu . . .

JUANITO *(Îi pune mîinile pe umeri şi-i arată balconul c-un gest din cap)*: Ascultă cum cîntă. De cîte ori le vei auzi, îţi vei aminti de mine. Poate că-ntr-o bună zi vom putea cunoaşte, toţi din casa asta, veselia . . . Eu mă voi întoarce pentru ca să-ncerc.

ADELA *(După un moment)*: Da, fiul meu. *(Juanito se desprinde şi iese prin fund, dreapta. Adela îşi priveşte sora).* Totul a fost o minciună. E mult timp de cînd Carlos ne-a uitat. L-am pierdut de două ori, pentru că acum l-am pierdut în Juanito . . . care la rîndu-i o să-nceapă să ne uite. *(Pauză).* Mă simt frustrată. *(Prin spate, trec Juan şi fiul său, care se opresc să le privească).*

JUAN: La revedere.

(Cele două surori se-ntorc să-i privească).

JUANITO: La revedere . . .

ADELA: La revedere . . . *(Tatăl şi fiul ies prin stînga, spate. Anita închide ochii, îndurerată. Apoi se aşează la masă, în faţa cărţii, pe care-o priveşte distrată).* E ca şi cum ar fi plecat pentru totdeauna. Se va întoarce la noapte, dar totul va rămîne neschimbat. Eu voi fi singură. *(Anita o priveşte cu ochi sumbri. Ea se ridică).* Desigur, ţi-am făcut ceva groaznic. Şi ceea ce-i mai groaznic, e că atunci nu părea atît de grav. Dac-aş fi putut şti că te afecta atît de mult . . . Dac-aş fi putut şti cît de scump se plătesc toate nesăbuinţele noastre . . . aş cere iertare părinţilor noştri, dar au murit. *(Suspină, privind portretele. Anita şi-i reaminteşte, privind în gol).* Şi noi sîntem moarte. Moarte de-acum pentru

https://biblioteca-digitala.ro

a nu mai avea oroarea de-a ne privi faţă-n faţă . . . Mauro are dreptate. Ştii totul despre mine şi eşti ca o gaie care mă ţine în ghearele ei. *(Se întoarce către sora ei. Se apropie. I se frînge vocea):* Priveşte-mă soră; acum nu sînt decît o fetiţă fricoasă şi obosită. Eu nu ştiu nimic, nu sînt sigură de nimic şi e tîrziu ca să mai învăţ . . . *(Îngenunchiază plîngînd, vine pe brînci, în poala Anitei, care o priveşte îndurerată):* Părinţii noştri nu mai pot să mă ierte, dar tu, da . . . Fă-o în locul lor, ca să mai pot încă să mă împac cu mine însămi . . . Noi două, sîntem o mare rană, şi numai tu poţi să o vindeci . . . Primeşte-mă din nou în braţele tale ca atunci cînd eram mică şi spune-mi : « Linişteşte-te fata mea. . . Toţi suferim din cauza eresurilor noastre, şi niciodată vina nu-i prea clară . . . N-ai fost decît o copilă alintată şi neştiutoare . . . Dar a trecut totul . . . Odihneşte-te ». *(Înghiţindu-şi lacrimile, Anita se ridică şi se retrage tulburată spre centrul scenei. Adela se întoarce spre ea, implorînd-o):* Anita ! Fiul meu pleacă din cauza mea, ştiu. Din noi două, eu sînt cea mai josnică, şi asta îţi cer să mi-o ierţi. *(Trăsăturile Anitei s-au înăsprit la auzul numelui băiatului. Dă un pas înapoi şi, ocolindu-i privirea, o dezaprobă lent şi melancolic. Apoi se îndreaptă spre nişă. Adela se ridică şi face cîţiva paşi după ea, sfîrşită):* Soră ! *(Anita se întoarce, rămînînd în uşă)* Tot nu m-ai pedepsit destul ? Aşa o să se scurgă toată viaţa ? *(Anita dispare după perdea. Adela ajunge la ea. Ca şi cum ar lătra):* Anita ! Poţi măcar să mă înţelegi !

(Pauză. Adela face cîţiva paşi înapoi cu ochii larg deschişi, fixaţi pe cortină. Apoi se-ntoarce încet, privind spre balcon, speriată. În sfîrşit, lasă capul în jos, strivită de-o groază greu de descris. Larma păsărilor ajunsă la maximum de stridenţă, pare să invadeze casa)

În româneşte de ODETTE MĂRGĂRITESCU-LUNGU
şi ALEXANDRU D. LUNGU

https://biblioteca-digitala.ro

ANDREI IONESCU

ANTONIO BUERO VALLEJO și reabilitarea tragediei

Despre Antonio Buero Vallejo s-a spus că este unul din puținii autori de tragedii în lumea contemporană, posesor al unui stil tragic autentic, manifestat ferm și constant în unitatea de tonalitate a operei. S-a mai spus că este un moralist, un dramaturg la care eticul trece adesea înaintea esteticului, că este un existențialist care concentrează în piesele sale angoasele, amărăciunea și speranțele unei « generații pierdute ». S-a mai spus că este ba un « realist », ba un « simbolist », ba un « tradiționalist », ba un « modernist », ba un « expresionist », ba un « eclectic ». Toate acestea sînt parțial adevărate: și caracterul tragic, și prezența insistentă a notelor morale, și reflectarea stării de spirit a unei « generații pierdute » etc. Dar abia prin încadrarea lor în concepția generală despre tragedie a autorului (concepție care, bineînțeles, nu rămîne la stadiul pur teoretic, ci este realizată efectiv în operă), poate fi surprinsă ponderea pe care o au aceste elemente în configurarea stilului său teatral, precum și semnificația pe care o dobîndește în contextul teatral spaniol încercarea de a reînvia tragedia.

Fiindcă Buero Vallejo nu e singur în această acțiune de reabilitare a tragediei. Piesele de mărturie angajată a unui alt dramaturg spaniol, Alfonso Sastre, urmăresc același obiectiv. Asemănarea poate fi împinsă mai departe: amîndoi definesc tragedia ca o depășire dialectică ale optimismului facil și a pesimismului fără ieșire, considerînd că existența tragediei este condiționată de speranță. Denumirea de « tragedii ale speranței », pe care Buero Vallejo o aplică propriilor piese, conține, evident, o contradicție, dacă folosim termenii de accepția tradițională. În mod curent, tragedia începe atunci cînd eroul se desprinde de speranță și — așa cum susține Anouilh

https://biblioteca-digitala.ro

în *Antigona* — acceptă « patosul sublim al asumării destinului ». În piesele lui Buero Vallejo există, fără îndoială, asumarea destinului printr-un patos sublim, dar această asumare nu împiedică totuşi existenţa speranţei. Este vorba, şi de data aceasta, de un *anumit fel* de speranţă, mai bine zis de conştiinţa necesităţii speranţei. Cea mai bună definiţie a omului i se pare aceea de « animal capabil de speranţă », şi atunci cînd omul « scrie tragedii în care îşi strigă angoasa speranţelor sale înşelate » nu face în fond altceva decît să alimenteze flacăra speranţei. Dat fiind caracterul cu totul special al acestei speranţe, piesele lui Buero Vallejo au putut avea parte de interpretări foarte variate. De exemplu, unii critici (Pérez Minik) văd în finalul piesei *Historia de una escalera (Istoria unei scări)* o lumină de speranţă, în timp ce alţii (Juan Guerrero Zamora) văd mai curînd scepticism şi melancolie, conştiinţă amară că personajele se află în faţa unei speranţe inutile, care va fi inevitabil înşelată. Aceasta este motivul pentru care Guererro Zamora consideră că tema centrală a pieselor lui Buera Vallejo este « amînarea nedefinită a speranţei ». Autorul însuşi, vorbind despre piesa *Hoy es fiesta (Astăzi e sărbătoare)* — pe care o numeşte, ca şi pe celelalte, o tragedie a speranţei — face un comentariu al propriei caracterizări şi subliniază unitatea profundă a principiilor contrare ce guvernează creaţia dramatică şi îi permit să-şi definească piesa la fel de corect drept o tragedie a disperării. Ecoul gîndirii lui Unamuno, care întreţine aceeaşi « speranţă disperată» sau « disperare plină de speranţă », este uşor de observat. Mai mult, la fel ca la Unamuno, speranţa din piesele lui Buero Vallejo se alimentează din îndoială; fiindcă fără îndoială nu există adevărată credinţă. Există în piesele lui Buero Vallejo o luciditate realistă, de un realism aproape brechtian, care-l fereşte de idealizări facile şi de speranţe naive, dar totodată există şi o luciditate pe care el o numeşte « luciditatea salvării » : « Poate că fiecare dintre noi — observă un personaj — are numai o zi sau numai cîteva zile de clarviziune şi bunătate ». În concepţia autorului, aceste cîteva zile sînt suficiente însă pentru a « salva » personajul şi prin el omenirea întreagă. Mesajul final ar fi bunătatea şi iubirea. În compasiunea faţă de personaje rezidă o speranţă autentică, o speranţă eroică şi fragilă, care se nutreşte dintr-o îndoială tragică şi care vizează destinul omului, sau cel puţin, posibila lui « salvare» morală. Finalurile pieselor lui Buero Vallejo sînt în acest sens ambivalente, lăsînd deschise atît posibilitatea speranţei, cît şi aceea a lipsei de speranţă. Specificul tragic constă în fatalitatea amînării inevitabile a speranţei, sau altfel spus, în faptul că manifestarea speranţei nu duce la realizări impresionante în ordinea socială, ci are mai curînd valoarea unei purificări morale. Cred că poate fi percepută aici o notă de nobil stoicism specific spiritului iberic. Oricît de degradată ar fi condiţia umană în viziunea lui Buero Vallejo, există în piesele sale cel puţin un moment de « clarviziune » (ca să folosim un cuvînt predilect al autorului), apare cel puţin un personaj luminos care schiţează posibilitatea depăşirii unei anumite faze istorice a dezvoltării sociale şi a condiţiei omului.

Pentru a înlesni înţelegerea concepţiei sale despre tragedie, Buero Vallejo se referă frecvent în scrierile teoretice şi în interviuri la *Orestia* lui Eschil, unica trilogie completă rămasă din teatrul grec. Cele trei tragedii care o compun, *Agamemnon*, *Coeforele* şi *Eumenidele*, care pot fi privite separat, dar pot fi privite la fel de bine şi împreună, alcătuind un tot unitar, exprimă, în cel de al doilea caz, punctul de vedere al lui Buero Vallejo, Faptul că în *Eumenidele* avem de a face cu un final fericit şi totuşi piesa era considerată de greci drept o tragedie, ar îndreptăţi afirmaţia că într-o tragedie necesitatea poate fi învinsă uneori de libertate, şi că, în fond, specificul tragediei nu ar consta în lipsa de ieşire şi în manifestarea oarbă a unei necesităţi implacabile, ci mai curînd în postularea *Eumenidelor* eliberatoare, chiar dacă sfîrşitul e amar ca în *Agamemnon*. În acest sens, esenţa tragediei este

https://biblioteca-digitala.ro

pentru dramaturgul spaniol speranţa, iar piesele sale aspiră să fie fragmentele iniţiale ale unor trilogii nescrise, aparent fără ieşire, dar postulînd *Eumenidele*, fiind compuse cu teama că nu există ieşire, dar cu speranţa că se va găsi totuşi una.

Diferenţa dintre tragedie (în această accepţie) şi dramă ar consta în faptul că tragedia atinge totdeauna ultimele enigme ale omului, straturile profunde ale conştiinţei lui morale, politice şi (sau) estetice. Cînd o operă nu se ocupă de aceste straturi profunde, chiar dacă are un deznodămînt tragic, nu este o tragedie. Pe de altă parte, caracterul tragic este conferit de lupta dintre libertate şi necesitate. Important este ca libertatea să poată învinge, chiar dacă acest lucru este foarte greu. Pentru Buero Vallejo, triumful libertăţii şi existenţa speranţei sînt neîndoielnice într-o tragedie cum este aceea a lui Oedip, din desfăşurarea căreia semnalează momentul cînd eroul se împacă cu destinul, în *Oedip la Colonos*, şi păşeşte fericit spre moarte.

Vorbind despre tragedia lui Sofocle, Tudor Vianu observa că acţiunea progresează datorită patosului pentru adevăr al eroului. Cred că s-ar putea vorbi de un patos al adevărului şi în cazul dramaturgului spaniol. De la prima operă — *Historia de una escalera (Istoria unei scări)* din 1949 — care abordează cutezător problemele realităţii imediate, deschizînd direcţia rodnică a unui teatru social, angajat în căutarea pasionată a adevărului, într-o amplă şi cutezătoare acţiune de trezire a conştiinţelor care dormitau anesteziate de un teatru mediocru a evaziunii « poetice » şi al frivolităţii ascunse sub masca « demitizării », piesele lui Buero Vallejo îl incită pe spectator la un examen de conştiinţă care să-i permită să descopere şi să spună adevărul. Autorul pune permanent probleme, lansează întrebări grave la care spectatorul este obligat să răspundă, este transformat în martor şi actor mut. Buero Vallejo reuşeşte să transmită spectatorului pasiunea pentru adevăr, şi astfel, împreună cu el, respinge soluţiile facile, refuzînd să dea propriu-zis un răspuns întrebărilor. Rolul său de autor tragic constă — cum singur declară — în lansarea întrebărilor, după care aşteaptă înfiorat, nutrind în adîncul sufletului speranţa că răspunsul va fi « un da plin de lumină ». În acest teatru al întrebărilor neliniştitoare, condiţia umană, situată concret într-un anumit loc şi într-un anumit timp, este obligată să joace cu cărţile pe faţă, cu orice risc şi cu orice preţ, dat fiind că numai adevărul luminează şi purifică. Şi tocmai această pasiune pentru adevăr, pentru adevărul fiecăruia şi al tuturor, nu pentru Adevărul abstract, transformă teatrul lui Buero Vallejo, oricît de amară şi dureros lucidă este viziunea dramaturgului, într-un teatru al înălţării morale a omului.

Speranţa tragică nu este o speranţă ideală, o negare a riscurilor, îndoielilor şi angoaselor, ci este tocmai rodul acestora, este o speranţă la care se ajunge prin înfruntarea problemelor, prin intermediul situaţiilor trăite intens şi lucid de personaje. Piesa *Cu cărţile pe faţă* este tipică pentru acest proces de investigare a adevărului care are loc în teatrul lui Buero Vallejo. Cei doi soţi au hotărît să trăiască ascunzînd adevărul. Dar căsnicia nu poate fi clădită pe minciună, şi relaţiile dintre ei s-au deteriorat, de-a lungul celor douăzeci de ani de convieţuire, producînd o serie de neînţelegeri şi înstrăinări care-i fac să se simtă prizonieri căzuţi în propria plasă de minciuni şi duşmani unul pentru celălalt. Ascunderea adevărului aduce după sine distrugerea vieţii prin pierderea oricărui fior de autenticitate, durerea inutilă, suferinţa sterilă, ratarea morală a unor fiinţe incapabile de iubire şi de fericire. Numai decizia de a întoarce cărţile pe faţă, de a spune în sfîrşit adevărul, poate înlătura apăsarea fatalităţii pe care Juan şi Adela au atras-o asupra lor.

Conştient de dificultatea de a realiza o simbioză perfectă între acţiunea reală şi conţinutul simbolic într-un teatru de asemenea factură, Buero Vallejo înfruntă

https://biblioteca-digitala.ro

riscul şi reuşeşte să creeze de cele mai multe ori o coincidenţă între funcţia simbolică a personajelor şi profilul lor psihologic.

Întemeiat pe necesitatea adevărului, teatrul lui Buero Vallejo ajunge în mod firesc la concepţia despre speranţă tragică, a cărei complexitate face ca termenii optimism şi pesimism aplicaţi în acest caz să-şi piardă adecvarea de caracterizare. Protestînd împotriva etichetelor de acest fel, dramaturgul atrage atenţia că identificarea neliniştii, compasiunii şi durerii tragice din operele sale cu pesimismul este caracteristică pentru cei care fug de propriile lor probleme şi decid să le nege existenţa prin refuzul sau neputinţa de a le înfrunta, într-un cuvînt pentru oamenii pe care el îi consideră pesimişti în adevăratul înţeles al cuvîntului. Din declaraţiile autorului şi din examinarea pieselor sale se desprinde concluzia că tragedia se caracterizează printr-un « act de credinţă » care constituie « efectul moral » cel mai înalt. Pentru Buero Vallejo întunericul şi absurdul vieţii nu afectează « conţinutul profund » al concepţiei tragice, ci numai aparenţele investigate. Preferinţa lui pentru tragedie nu este, aşadar, nici capricioasă, nici gratuită, ci se întemeiază pe concepţia despre menirea dramaturgului şi a omului în general, aşa cum reiese dintr-o preţioasă profesiune de credinţă : « Această credinţă ultimă palpită în pofida îndoielilor şi eşecurilor înfăţişate pe scenă; această speranţă animă pe cei care descriu situaţiile cele mai disperate. O literatură fără speranţă e o contradicţie în termeni. Un scriitor lipsit de orice speranţă încetează să scrie. În pofida tuturor îndoielilor, cred şi sper în om, aşa cum sper şi cred în multe alte lucruri : în adevăr, în frumuseţe, în demnitate, în libertate. Şi de aceea scriu despre măruntele şi marile fapte ale omului; căci şi eu sînt un om ca toţi oamenii, om al unui timp greu de descifrat, chinuit de cele mai grave dar pline de speranţă întrebări ».

https://biblioteca-digitala.ro

EDOUARD PIGNON

PICTURĂ ȘI REVOLUȚIE

https://biblioteca-digitala.ro

Setea de realitate

Tinerețea noastră s-a petrecut într-un climat foarte diferit, ca întotdeauna foarte dificil, și foarte pasionant. Nu trăiam într-o lume înnebunită de publicitate. Nimeni nu avea ochii ațintiți asupra noastră. Munca noastră se desfășura în mijlocul unei indiferențe generale.

Veneam dintr-un ținut minier unde a fi pictor era o idee de neconceput. Eram muncitor și toată ziua roboteam în uzină, iar seara urmam cursurile din bulevardul Montparnasse. Acolo am intrat în contact cu mult visatul mediu intelectual. În același timp aderasem la C.G.T.U. La Renault militam în sindicat, întreptîndu-mă în același timp spre tot ceea ce consideram eu că reprezintă viața activă a spiritului. Ne înscrisesem în asociația « Prietenii lui Barbusse » și ne întruneam într-o cafenea din bulevardul Raspail. Aduceam chiar și pînze pe care le discutam cu toții. În vremea aceea ideea de revoluție și ideea de artă modernă erau strîns legate între ele. Nu se vorbea decît despre « artă pentru popor ». Dar la obîrșia acestor mișcări — pe care nimeni nu le lua cîtuși de puțin în seamă — nu se aflau decît pictori moderniști. De altfel cei mai mulți erau abstracți. Visau să picteze pentru ceea ce numeau ei « societatea fără clase »... Poporul, însemna clasa muncitoare. Toate discuțiile se învîrteau în jurul acestei « arte pentru popor ». Dar astăzi mă frapează două lucruri:

Primul este acela că arta mult visată era contrară realismului socialist și contrară Artiștilor Francezi sau altora. Căci în epoca aceea — mă refer la anii 1930 — în toate Saloanele cît și în majoritatea Galeriilor domnea banalitatea; sau vedeam pretutindeni numai pînze de Vlaminck sau de Othon Friez, și de așa ceva ne era scîrbă.

---

* Edouard Pignon, *La Quête de la Réalité, La réflexion d'un peintre sur le sens actuel de la création artistique*, Paris, éditions Gonthier, 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceea ce mă frapează în al doilea rînd este faptul că în mintea mea nu realizam cîtuşi de puţin faptul că poporul eram eu. . . Chiar dacă eram diferit de el—fiindcă părăsisem mina pentru a deveni pictor cu orice preţ — cunoşteam mai bine ca oricare altul ideile despre artă ale clasei muncitoare din vremea aceea. Şi tocmai din cauza acestor idei prost înţelese aveau să se comită atîtea erori de apreciere. Deoarece poporul nu era nici deschis spre artă aşa cum credea Léger şi nici complet refractar. El avea înainte de toate propriile lui concepţii foarte precise despre: ce este arta? Iar aceste concepţii au fost întotdeauna cele ale micii burghezii, cu un plus de respect faţă de un lucru bine făcut şi cu o anumită preocupare pentru realitate.

Mă găseam deci în miezul acestor discuţii unde nu deschideam gura decît cu multă sfială. Eram muncitor, comunist, nebun după arta modernă şi, împreună cu ceilalţi, căutam să facem o artă revoluţionară.

Pe vremea cînd aveam optsprezece ani eram dulgher, sau mai bine zis, făceam tavane, la Marnes-les-Mines. Lucrasem în mină, dar fără nici o plăcere. Îmi lipsea cerul. Desenasem cîteva portrete în cărbune, îndeosebi portretul bunicii mele. Lucru mult mai uşor decît să faci un peisaj, care era o treabă grea. Ţinutul era foarte aspru şi pictura ceva cu totul necunoscut. A lua o foaie de hîrtie şi a te duce să desenezi în sat ori prin împrejurimi era o chestie cu totul neobişnuită şi anevoioasă. Această stare de lucruri m-a ţinut întrucîtva în loc. M-au ajutat însă portretele acelea pe care le desenam. Faptul că le găseau asemănătoare, ba chiar pline de viaţă, îi impresiona pe oameni. A şti să « prinzi asemănarea » însemna pentru ei că eşti un om înzestrat. Se spunea deci că eram un băiat dotat: însă nu dotat în raport cu pictura. Eram dotat pentru că ştiam « să fac » nişte lucruri. Muncitorului îi place nespus de mult tot ce este greu de făcut. A face un portret asemănător era ceva greu, era dovada unei anumite măiestrii. Atunci se simţeau cuprinşi de respect.

În timpul acela îmi împărtăşeam visurile de muncă creatoare unui băiat care nu se ocupa decît de poezie. Pe el oamenii nu l-au apreciat niciodată fiindcă ceea ce făcea el nu putea fi materializat. Nu aveau nici un criteriu pentru a-l judeca. Pe cînd eu aveam asemănarea. În fond este însăşi povestea picturii.

Imboldul de a deveni pictor mi-a venit, poate, în primul rînd de la un soldat care desena capete ce puteau fi recunoscute. Era pe vremea războiului din 1914—1918. Tatăl meu era miner dar mama ţinea o cafenea unde adăpostea şi oameni care locuiau de-a valma cu noi. Aproape că făceau parte din familie. Vorbeau şi discutau în faţa noastră. Cafeneaua aceasta a fost pentru mine o uriaşă carte. Ciuleam urechile. Prindeam totul din zbor. Veneau oameni de pretutindeni, de diferite naţionalităţi şi din diferite oraşe. Ne aflam la zece kilometri de front şi peste tot erau soldaţi — în casă şi în hambarele din dos; soldaţi care veneau în permisie, soldaţi care plecau pe front. Tot timpul se discuta; aveau loc nesfîrşite convorbiri despre femei, despre război, despre bombardamente şi despre moarte. Se iscau şi încăierări straşnice. Convoaiele se îndreptau spre front, soldaţii englezi porneau cîntînd din armonică: seara, scoţienii cu fustele lor, cu cimpoaie şi cu tobe făceau cîte o mare paradă. Pentru un copil, toate astea creau un climat de viaţă extraordinar, plin de învăţăminte. Şcolile erau închise, băieţii hoinăreau printre soldaţi, şterpeleau praf de puşcă, îl făceau să explodeze şi dădeau lupte împotriva celor din satele învecinate. Vedeai cîte două trei sute de puşti bătîndu-se cu pietre sau cu ciomege; se întîmpla să fie şi răniţi. (. . .) Duceam o viaţă de copil romantic şi totodată infernală. Într-o atare atmosferă l-am întîlnit pe soldatul acela. Nu ştiu dacă pleca pe front sau dacă venea în permisie. În orice caz s-a instalat în cafenea şi a început să deseneze cu creioane colorate pe un carnet. Mi-a făcut portretul

https://biblioteca-digitala.ro

şi mi l-a dat. Puterea de asemănare m-a tulburat. Exista acolo o mare forţă magică. Am, fost obsedat. La temelia vieţii mele de pictor stă fără îndoială episodul întîlnirii mele cu acel soldat. N-am ştiut niciodată de unde venea şi încotro se ducea.

La vîrsta de cincisprezece ani şi jumătate am început să lucrez în construcţii. Îmi plăcea meseria de dulgher, în plin soare. Iar pictura o iubeam din instinct, mă atrăgea.

Copiam cărţi poştale. Îl obligam pe fratele meu să se dezbrace şi să-mi pozeze, ori copiam tot ce îmi cădea sub ochi. Într-o zi m-am dus la muzeul din Lille şi am văzut *Femeile tinere* şi *Bătrînele* lui Goya. M-am întors plin de amărăciune. Pictura era un lucru minunat, extraordinar. Dar îmi părea inaccesibilă, cu neputinţă de cucerit.

O dată am văzut în ziar o reclamă de cărţi despre pictorii din Şcoala Parisului. Am citit toată lista. Nu cunoşteam nici măcar un singur nume. Printre alţii erau înşiruiţi Picasso, Braque, Van Gogh, Cézanne. Am ales la întîmplare două nume: Matisse şi La Fresnaye. Este de neînchipuit uluiala mea atunci cînd au sosit micile cărţulii, unde erau totuşi reproduse *Muzica* şi *Dansul* de Matisse, *Artileria şi Cucerirea văzduhului* de La Fresnaye. Era primul meu contact cu arta modernă ; faptul mi-a dat mult de gîndit şi mi-a apărut ca un fenomen. Traduceam totul în simboluri. La unul vedeam în arabesc o anumită bucurie de a trăi, iar la celălalt rigoare şi austeritate. Mintea mea lucra. Păstrez şi acum în bibliotecă, vărzuite de tot, acele cărţi.

Cînd am sosit la Paris, cultura mea era foarte redusă ; citisem tot ce putusem găsi, dar era puţin. Simţeam dorinţa de a înţelege tot ce se întîmpla. Trebuia deci să citesc mult. Asta cerea însă timp. Între timpul ce mi-l lua uzina, timpul ce mi-l lua pictura, mai trebuia găsit şi timp pentru studiu şi mai ales pentru citit. Timpul pentru citit era smuls nopţii şi umbletului. Citeam mult, şi erau nişte cărţi foarte grele pentru mine. Începusem să mă exersez cum merg citind. Era un adevărat exerciţiu să faci acest lucru fără să te izbeşti de trecători şi felinare. . . Între Societatea industrială de telefoane unde lucram pe atunci şi arondismentul al XV-lea unde locuiam era cale de cincisprezece minute. Ei bine ! Reprezenta un sfert de oră de lectură.

De două sau trei ori pe săptămînă străbăteam tot Parisul pentru a ajunge la Grange-la-Belle ca să audiem cursurile de filozofie sau de economie politică la Universitatea muncitorească. Urmam cursul lui Nizan şi al lui Rapoport. Prelegerile lor ne pasionau. Şi cu puţinul bagaj ce-l aveam încercam să înţelegem ce se întîmpla. În celelalte zile frecventam cursurile serale de pictură.

Nu erau doar nişte simple academii, ci adevărate cursuri, cu profesori care îşi expuneau felul lor de a vedea. Am avut norocul să întîlnesc la cursurile din Montparnasse un om care îi admira mai presus de orice pe Van Gogh şi pe Cézanne. E vorba de Auclair. Pe atunci — era în 1927 — admiraţia necondiţionată faţă de aceşti pictori nu fusese încă multiplicată prin mii de cărţi şi cinci sute de expoziţii. Auclair mă invita uneori la el acasă în împrejurimile Parisului şi ziua trecea vorbind despre aceeaşi pictori, şi lucrînd. Auclair a fost pentru mine un prieten şi o şansă în acelaşi timp. După un an m-a sfătuit chiar el să-l părăsesc. M-am dus în strada Petit-Thouars unde desenul şi sculptura erau predate de sculptori : Wlérick care lucra cam în spiritul lui Desplau şi Arnold, care ne învăţa ceva destul de extraordinar. Ne învăţa să construim un desen urmărind, ceea ce numea el, dominantele, adică « drumurile luminii » parcurgînd forma. Desenam după sfaturile lui şi făceam desene figurative, care în realitate ajungeau să fie foarte abstracte.

https://biblioteca-digitala.ro

Singurul lucru la care visam era acela de a putea trăi fără să facem altceva decît să pictăm.

Pînă una alta citeam tot ce găseam scris despre pictură. Îl citeam pe Elie Faure mergînd. Înfulecam chiar și voluminoasele cărți ale lui Gleizes. La întrunirile Amicilor lui Barbusse, în înfocatele noastre discuții asupra picturii sociale, ne ispitea organizarea unor pînze — ca să spunem așa — de ordin geometric.

Apoi totul s-a petrecut foarte repede. Cînd ești tînăr treci de la un anumit fel de realitate la abstracțiune, iar de la abstracțiune la un fel de primitivism. . . Fiindcă citisem în *Humanité* un apel al lui Léon Moussinac care intenționa să reunească pe scriitorii, pictorii și poeții interesați de un soi de artă socială, iată-ne dintr-o dată părăsind peisajul și naturile moarte pentru a ne lansa într-un alt mod de expresie.

Astăzi pare straniu să te gîndești la acei tineri pictori, în majoritate abstracți, care nu puteau concepe pictura socială decît prin prisma libertăților moderne ale artei. Voiau cu îndărătnicie să picteze pentru popor. Dar cum a primit poporul acest lucru. . . e greu de răspuns. În fapt poporul n-a fost invitat să se impregneze cu adevărat de toate aceste lucruri. Și finalmente le-a ignorat. . . De altfel nimeni nu-l avertizase, sau aproape nimeni. Trebuie să amintim că în vremea aceea ideile noastre — pictori moderni îndrăgostiți de problemele sociale — nu trezeau nici un ecou în sensibilitatea conducătorilor de partide și de sindicate, iar realismul socialist înflorea pe alte meleaguri.

În orice caz, în februarie 1934, în plină revoluție fascistă, am deschis prima noastră expoziție la Porte de Versailles. Îmi aduc aminte că Léger expusese *Gioconda* iar Aragon, în picioare pe o masă, recita niște poeme ce m-au impresionat puternic. Era un climat extraordinar.

Cît despre popor, chiar dacă venise, numărul celor prezenți era extrem de restrîns. . . Nu se făcuse nici un fel de propagandă, nici un transfer al acestor idei în lumea muncitorilor. Îmi amintesc că a apărut totuși un articol în *Humanité*. Dar fără nici un răsunet. Nu s-a mai scris nimic în toată presa.

În urma acestor întîlniri între pictori la A.E.A.R., cînd căutam forme pentru a exprima ideea socială și cînd am pictat cîteva acuarele și cîteva pînze pe tema «mitingurilor», mi-a venit ideea, în jurul anilor 1936, să pictez *Muncitorul mort*.

Desigur, *Muncitorul mort* intra în cadrul acestor discuții, în cadrul acestor căutări cărora încercam să le dăm viață. Dar în același timp interveneau în acest tablou tot soiul de amintiri.

Înainte de a continua trebuie să precizez un punct esențial pentru mine.

Întotdeauna m-a supărat ideea că judecata asupra autodidactului este întinată de ceva ce nu are nimic comun cu gîndirea ori cu opera sa. M-au agasat întotdeauna articolele în care se insista asupra faptului că sînt un fost miner sau un fost muncitor. Din acel moment se adăugau picturii mele sentimente foarte plăcute și foarte simpatice, poate, dar care nu aveau absolut nimic de a face cu pictura. Este adevărat că originile mele și viața mea de muncitor sînt un fapt capital pentru mine și pentru opera mea. Dar nu pe planul strădaniilor depuse pentru a ajunge la cultură, sau pe acela al meritelor mele, etc. . . . Asta e altceva.

Dacă arăt unele aspecte din viața mea de atunci, o fac fiindcă ele mi servesc ca să pun în lumină un anumit climat general și totodată climatul personal în care îmi construiam lucrările.

Revin așadar la ideea primului meu *Muncitor mort*. La nașterea acestui tablou au contribuit mai multe lucruri.

---

* Association des Ecrivains et des Artistes Révolutionnaires.

https://biblioteca-digitala.ro

De pildă, în jurul anilor 1911 au izbucnit masive greve ale minerilor. Tatăl meu făcea parte din pichetul de grevă. Spre cinci dimineața se auzeau în noapte pașii celor ce veneau să-l scoale bătînd în ușă și spunînd « E ceasul ! » pentru ca tata să se ducă să păzească gura puțului spre a împiedica pe spărgătorii de grevă să înceapă lucrul. Era foarte impresionant și foarte emoționant să auzi vocile acelea în toiul nopții.

Mai am încă o altă amintire foarte precisă și foarte violentă, care de asemenea a contribuit la ideea acestei lucrări. Aveam șase ani, am ieșit afară să văd ce se întîmplă și am văzut o șarjă de dragoni, călare pe caii lor mari și cu săbiile trase. Era un fel de ulicioară îngustă cu un zid enorm, de cel puțin opt metri înălțime, formînd incinta minei. M-am trezit dintr-odată în mijlocul minerilor care alergau și al cailor care galopau pe urmele lor. Mi-a fost o frică groaznică de caii aceia în plin galop. Am luat-o la fugă, mic cum eram, împreună cu toți ceilalți ; dar în fața unei primejdii poți alerga foarte repede. Erau și greviști care tăiau genunchiul cailor cu briciul.

Cam în aceeași epocă s-a întîmplat o explozie într-o mină situată pe dealurile de la Marles-les-Mines, numită Clarence. Cîțiva unchi de ai mei lucrau acolo. S-a auzit o puternică bubuitură. Toată lumea, de la mic la mare, a pornit în goană spre mina ce se afla la cîțiva kilometri (. . .) Poliția era la fața locului ; jandarmii împiedicau trecerea. Dar în prima zi am izbutit totuși să mă strecor. Am privit cum îi scoteau pe mineri, arși, urlînd ori morți. Apoi s-a tras grilajul. Părinții celor ce rămăseseră în fosă și femeile se agățau de grilaj țipînd.

Asistam la dramă, imaginile erau extrem de impresionante pentru un copil. Ori de cîte ori se vorbea despre artă socială, se năștea în mine obsesia de a traduce aceste emoții trăite direct. Iar primul meu *Muncitor mort* — fiindcă au urmat și alții — reprezenta încercarea de a traduce această dramă cu mijloacele de care dispuneam.

REALITATE ȘI IMAGINAR

Din clipa cînd pui piciorul într-o școală faci nuduri. Este soarta comună a pictorilor, și de ce nu ? Am făcut cînd eram tînăr, ca toată lumea, nenumărate nuduri. În realitate nu făceai nuduri : învățai cu creionul în mînă să știi cum era făcut nudul.

Mai tîrziu am făcut nuduri, mult mai tîrziu. Atunci cînd eram la Vallauris, din 1951 și pînă în 1953. Am reînceput să desenez în fugă niște nuduri încărcate cu toate neliniștile mele din vremea aceea. Voiam să pictez nudul întocmai ca măslinul în toată complexitatea lui. Nu era suficient să arăți nudul sub diferitele lui unghiuri — sau curbe — în același timp. Era necesar să-l înfățișezi ca și cînd l-ai fi învăluit de jur împrejur cu privirea. Căutam, la fel ca la măslin mai tîrziu, punctele de articulație ; așterneam mii de aspecte deodată, nudul meu se mărea, devenea imens. Dar îmi dădeam seama că izbuteam totodată să dau formelor de pe pînză o anumită vitalitate și o anumită senzualitate.

Atunci a început în pînzele mele conviețuirea nudului cu măslinul. Îi confruntam. Se înfiripa între ei un fel de conversație. Într-o parte a pînzei era măslinul iar in cealaltă nudul. Măslinul semăna cu un nud răsturnat, și chiar accentuam în acest sens ; mi se părea că măslinul avea aceeași dinamică a formelor ca și nudul, numai că erau ceva mai abrupte și răsturnate. Pînă la sfîrșit tratam măslinul ca și cum ar fi avut capul în jos. Această corespondență între nud și măslin devenea de fapt adevăratul subiect al nudurilor.

În ceea ce mă privea, consideram că nudul trebuie să se construiască la fel ca măslinul iar măslinul întocmai ca nudul. Nu aveam nici un fel de ambiție de a reda carnația, subtilitatea, dulceața ei. Fiind în afară de tot ceea ce un pictor dorește

https://biblioteca-digitala.ro

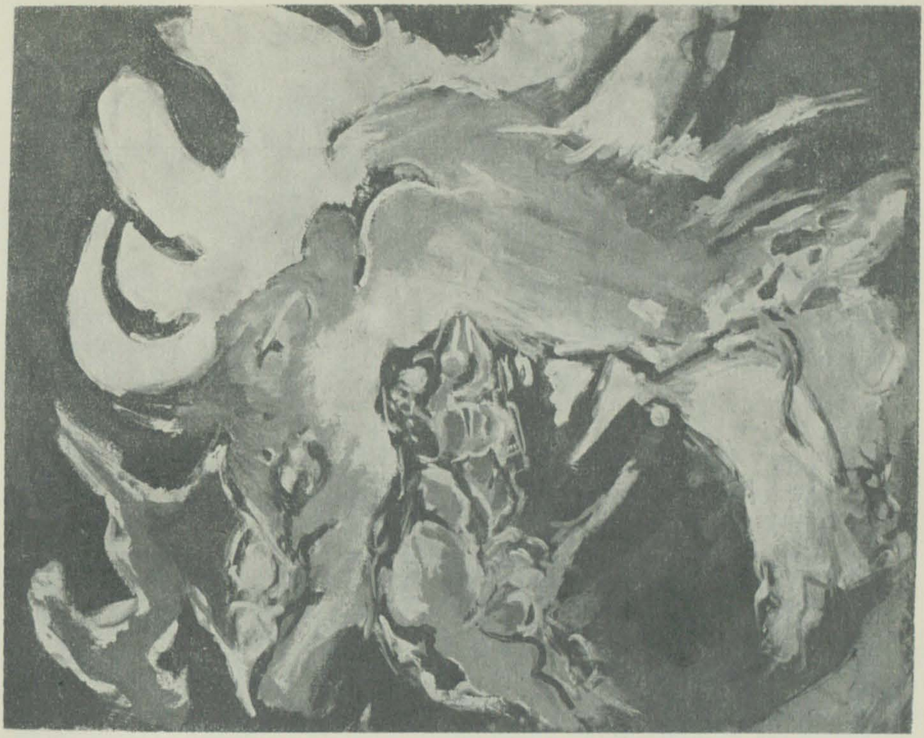

Plonjori albaștri

EDOUARD PIGNON

https://biblioteca-digitala.ro

Plonjori albaștri ▶

Marea bătălie ▶ ▶

Nud sub măslin

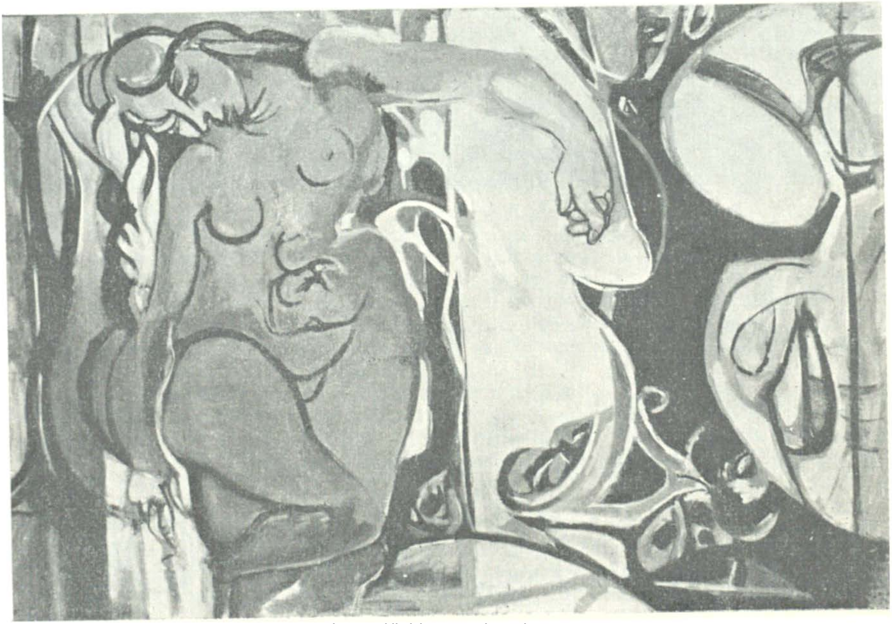

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

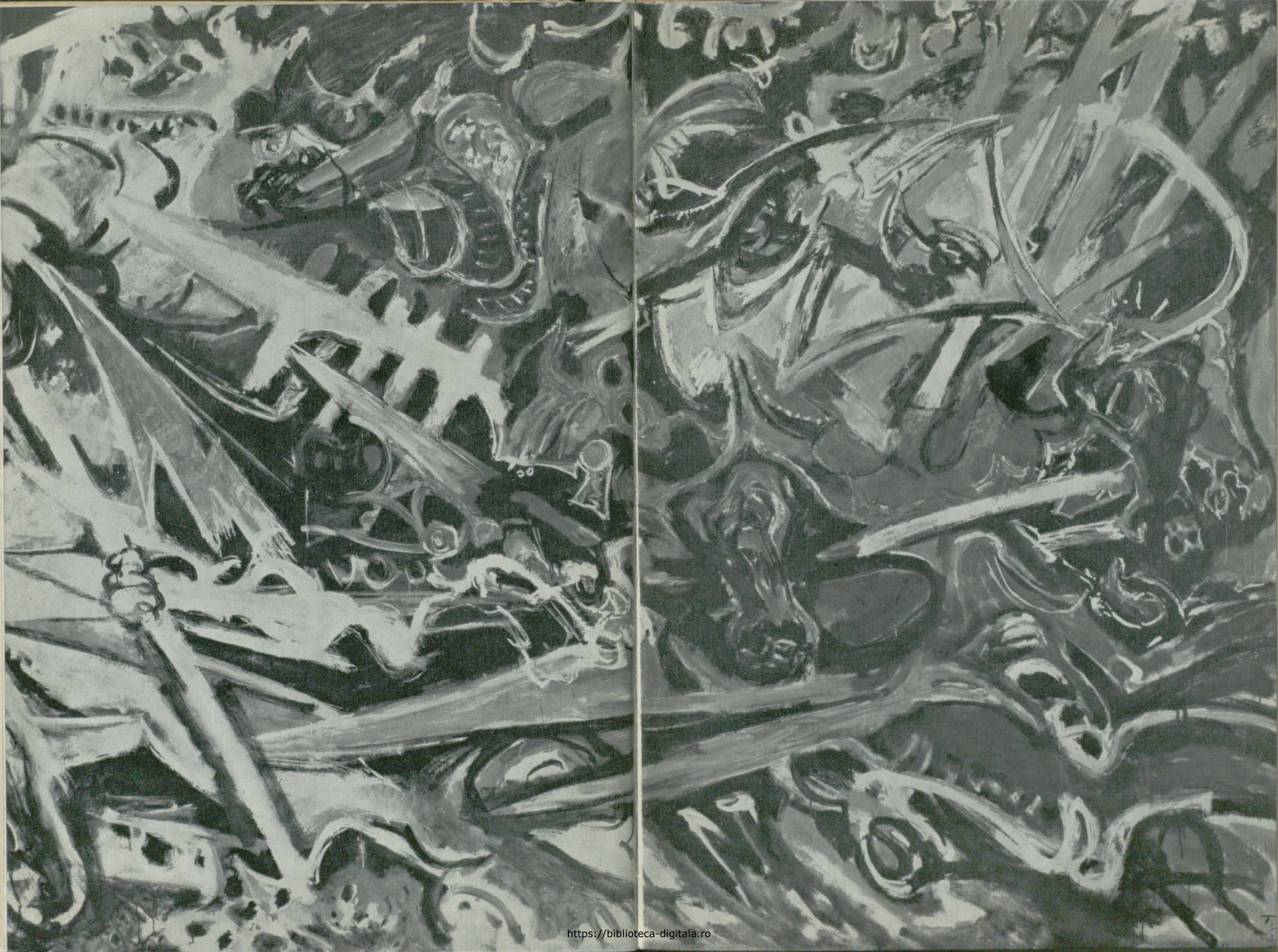

https://biblioteca-digitala.ro

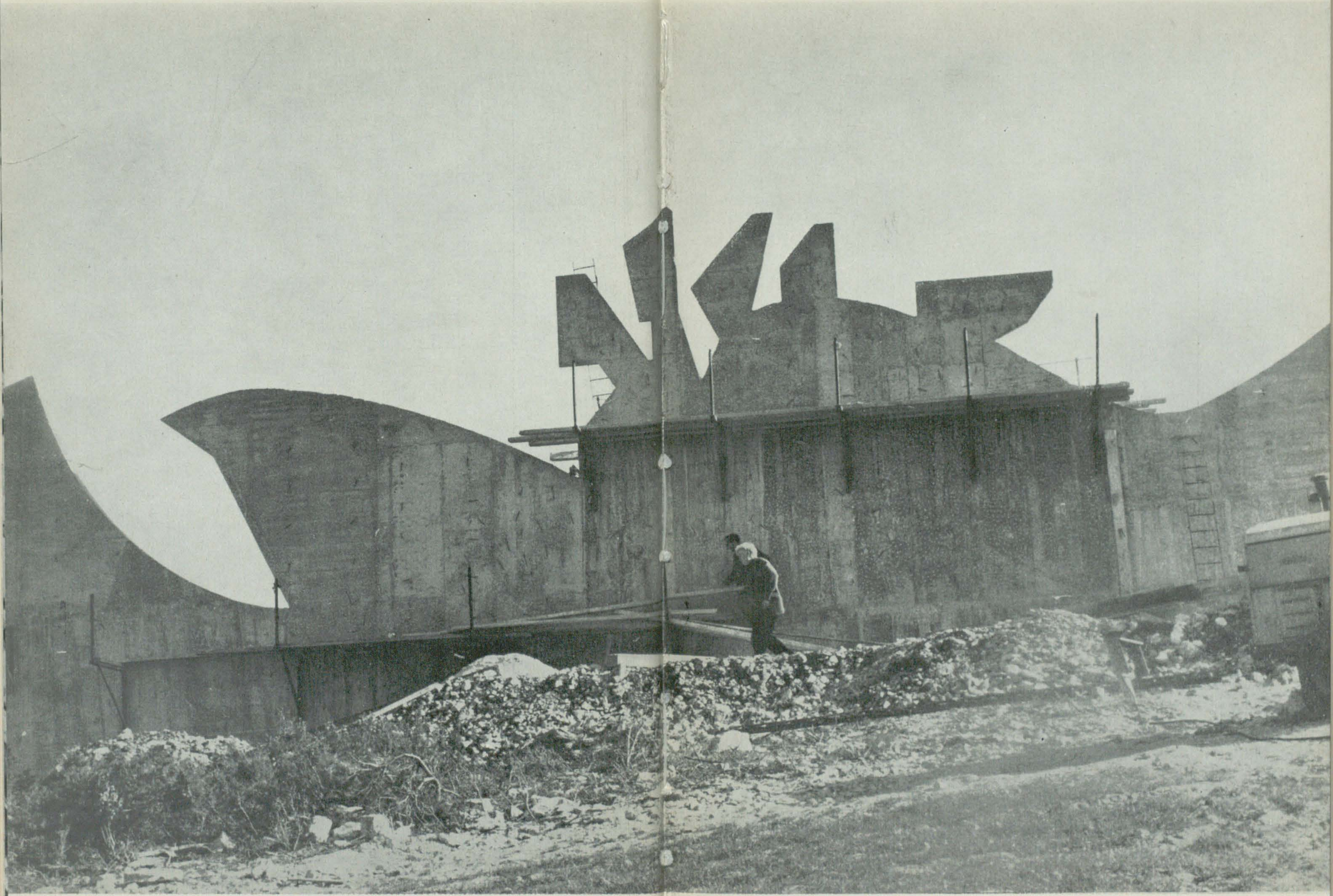

https://biblioteca-digitala.ro

◀ Artistul lucrînd la compoziția ansamblului de la Ecole des Beaux-Arts la Marsilia

Tînăr miner cu țigarea ▶

Războinici

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

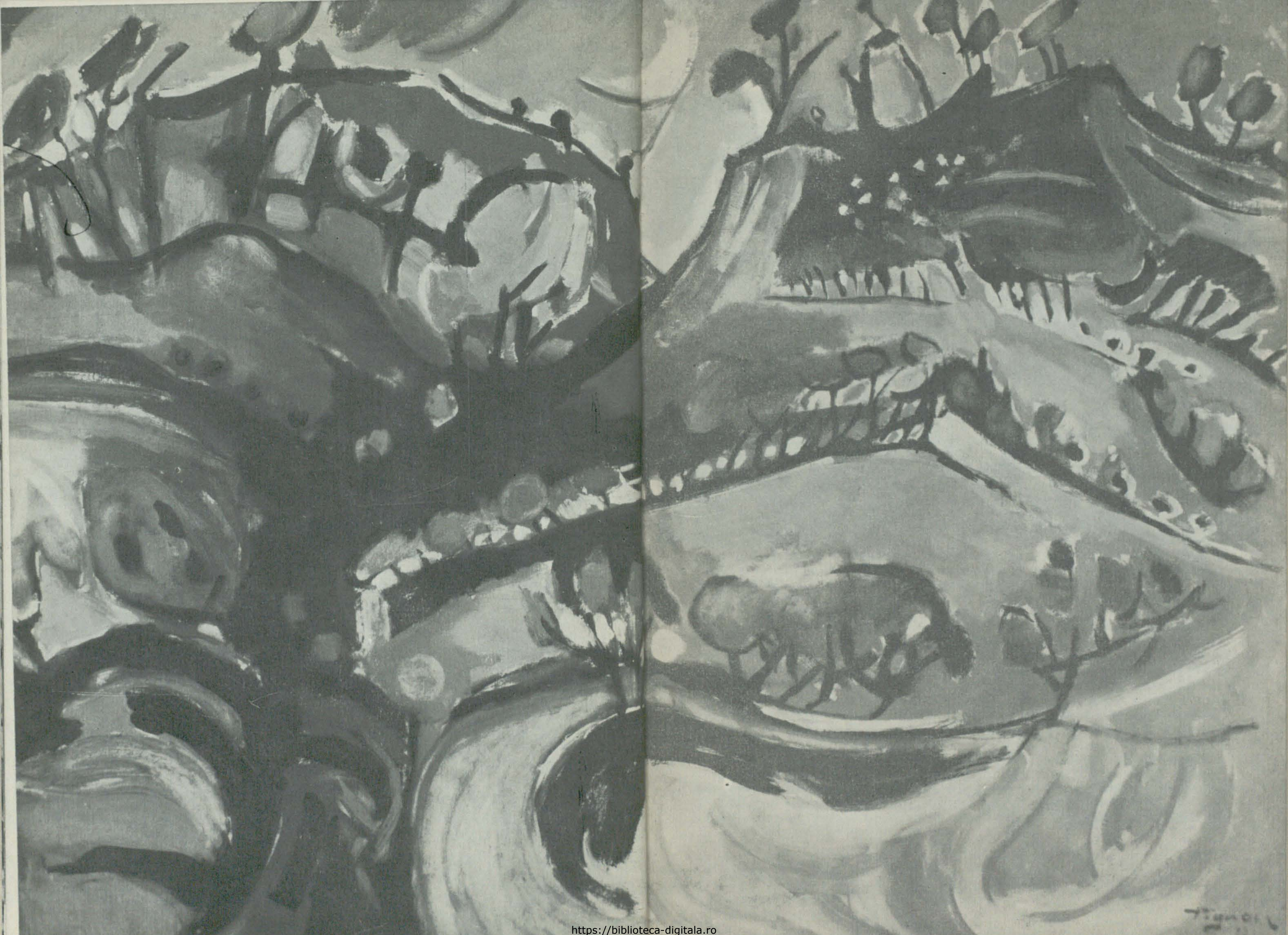

https://biblioteca-digitala.ro

Trunchiul măslinului

◀ Colina arsă

https://biblioteca-digitala.ro

să pună într-un nud, eu nu căutam decît să pictez acest dialog pe pînză între un obiect neînsuflețit, măslinul, și un obiect, nudul, mai animat, mai suplu, mai tactil.

Nu sînt numai niște simple experiențe. Sînt tablouri. De altfel pentru mine experiența nici nu există. Trăim într-o perioadă în care nu se vorbește decît de experiențe și de experimentări, de precursori care fac în laborator experiențe utile pentru cercetări viitoare.

Pentru mine experimentatorul nu există. Sau atunci nu e un om întreg. Nu pot exista de o parte oameni care fac experiențe și de cealaltă oameni care trag foloase. Pionierul, deși pionier, este totuși cel ce întreprinde toată călătoria. Numai el contează; toți cei ce vor netezi drumul în urma lui, vin după el. El însă, deschizînd pîrtia a croit și drumul.

Dacă experimentatorul nu este un creator, atunci el nu este decît un măscărici, chiar dacă experiențele lui fac apel la cele mai riguroase elaborări. Atunci cînd faci o experiență, creezi în același timp.

Tot astfel, sau aproape tot astfel, nici artistul nu poate fi un om care vede dintr-o poziție, înțelege din cealaltă și pictează dintr-o a treia. El este un om care înțelege cu creionul sau cu pensula în mînă. Numai încercînd să exprime ceea ce vede poate înțelege cum se petrec lucrurile. Experiența viziunii nu și-o poate trăi decît el singur. Și nu trebuie să se bizuie decît pe sine însuși.

Încercînd să privești, purtînd în tine toate cunoștințele, toate neliniștile izvorîte din epoca în care ne aflăm cu toții, îți dai seama că vezi lucrurile așa cum încă nimeni nu le-a văzut.

În realitatea înconjurătoare sînt atîtea încît ai avea cu ce umple lumea întreagă, căci fiecare îi făurește un chip nou. Să spunem că luptele de cocoși le-am perceput în felul acesta, fiindcă numai în cea de a doua jumătate a secolului XX puteam percepe acolo ceea ce pînă atunci ar fi scăpat viziunii mele, posibilităților, cunoașterii mele, în orice alt moment. Venise pentru mine timpul de a le putea privi. Există momente de percepție ce ne sînt date de epocă.

Momentele acestea există latent în spațiu, în societate. Adevărul îți apare într-un anume moment, fiindcă ești pregătit să-l primești. Mă îndreptam de pildă spre acești cocoși în mijlocul unei atmosfere de mare intensitate în pictură, o atmosferă de discuții înverșunate, de ciocniri de idei extrem de interesante, în mijlocul unui ocean de abstracțiune. În copilărie văzusem și eu, ca oricare altul, lupte de cocoși. Dar acum veneam să le solicit ceva ce era în raport cu neliniștile picturale ale timpului meu și ale mele. Pentru mine era ceva ce plutea în aer.

Fiecare tablou constituie un răspuns la o întrebare. Fiecare tablou este partea mea în dialogul dintre mine și pictura epocii mele. Ca orice pictor. Sînt răspunsuri mai mult sau mai puțin invederate, mai mult sau mai puțin limpezi, mai mult sau mai puțin sensibile. Dar ele sînt singurul limbaj adevărat. Poți desigur rămîne surd la aceste răspunsuri. Dar nu le poți împiedica să existe. Poți rămîne de asemenea surd la răspunsurile lui Cézanne, ale lui Van Gogh sau ale altora. Rodul neliniștilor pictorului, pe care epoca le poartă în ea, nu va fi niciodată înțeles. Toate acestea nu sînt latente. Travaliul artistului plonjează în neliniștile picturale ale vremii sale, dar totodată și în celelalte neliniști — politice, muzicale, economice, literare. El vorbește limba epocii sale. Este un limbaj comun tuturor oamenilor.

De ani de zile îmi petrec o mare parte din timp în Sud. Sudul mi-a dăruit mult pînă acum. Dar pe plonjori îi observasem doar în treacăt. Încă nu venise timpul cînd toate întrebările mele aveau să se fixeze asupra lor. Ei plonjau în afara mea, care rătăceam la întîmplare printre coline și măslini. Îi vedeam însă în fiecare zi. Îi simțeam mereu în preajma mea. Și au plonjat fără ca eu să mă ocup cu adevărat

https://biblioteca-digitala.ro

de ei pînă în ziua cînd mi s-a părut că trezesc în mine unele rezonanțe. Îndată ce am început să-i desenez am avut sentimentul că purtau în ei o mulțime de lucruri pentru mine. Aduceau cu ei o altă luptă, mai complexă, mai bogată. Era limbajul de care aveam nevoie. Deveneau limbajul meu. Pentru moment, ei reprezintă elementul major. Poetul și scriitorul se folosesc de cuvinte. Eu mă folosesc de plonjori.

În anumite perioade pictorul devine permeabil la unele aspecte din realitate și nu la altele. Există un soi de chemare a temei. Există o întîlnire între temă și nelinștile pictorului cufundat în neliniștile epocii sale.

Dar nu plonjonul în sine e pasionant; pasionant este tot ce se află în jur. Senzația de repeziciune poate fi și ea o temă. Sau valul într-un anumit moment. Mă obișnuisem să mă duc să desenez valuri atunci cînd bătea mistralul, să văd de aproapre ce se întîmpla cînd venea cîte un val. Vedeam cum apa se umfla, cum izbea stînca, portul, faleza, cum se repezea în sus ca un fel de floare, cum suspenda o vastă pînză de apă și cum recădea. Înainte de a fi picătură el este formă. Nu poate fi nimic mai pasionant decît să încerci să captezi valul în mișcare.

Apoi nu mai știu dacă neliniștile epocii mele sînt în plonjori, dar nu pot să nu fie din moment ce ele sînt în mine. Unii au văzut în acești *Plonjori* ceva tragic. Se spunea că oamenii cădeau în adîncul mării precum păcătoșii în ziua Judecății de Apoi. E posibil. Dar așa numitele neliniști ale epocii nu au nimic de a face în mintea mea cu această atmosferă de Judecată de Apoi. Nu am nici un amestec în asta. De fapt problemele și neliniștile epocii, încă nerezolvate, care există și în mine, sînt cele ce fac legătura cu plonjorii. Cînd pictez valul și cînd nu cade în el nici un om, să numai existe oare nici un fel de neliniște?

Artistul își comandă, ca să spunem așa, lui însuși un anumit lucru. Observă. Își dă lui însuși motive de exaltare. Problemele acestea pe care vrea să le rezolve sînt motorul activității lui: de pildă, odată mai mult, problema picioarelor. Picioarele urmează o traiectorie, îngreunează o traiectorie, împovărează trupul. Și în același timp servesc drept contrapondere acestor trupuri proiectate. Le mai și opresc puțin. Etc... Problema pusă de artist devine stimulentul lui, domeniul în care se urzește ceva între realitate și el, între epocă și el, între toți pictorii prezenți ori trecuți și el. Și din temă în temă aleasă, sau mai bine spus, precipitată spre el dintr-o necesitate interioară, problemele vor fi dezbătute și rezolvate. Sau nerezolvate.

Deci, în momente diferite, în stadii diferite ale expresiei și ale mijloacelor de exaltare, problemele se pun și se succed vreme de șase luni, un an, doi ani. De la Catalane la măslini, la peisaje, la nuduri, la luptele de cocoși și la treierișuri, apoi la bătălii și la plonjori.

Treierișurile veneau după luptele de cocoși. Vîltoarea batozei, de pildă, era situată sus pe deal. O cascadă, un torent de grîu se năpustea în jos într-un contrast total cu mașina statică și cu mișcarea aspră a copacilor profilați pe cer. Copacii se răsucesc, cerul se topește în ei și devine un arabesc. Există deci în același moment treierișul în sine și acel contrapunct al cerului în raport cu forma ciopîrțită a copacilor. Formele acestea care sînt date de treieriș, dar în afara lui, devin adevăratul motiv al tabloului. Fiecare lucru își are însemnătatea lui. Chiar și căpița dialoghează cu cerul. Tema finală, motivul în toată complexitatea lui, este treierișul: dar văzut într-un anumit fel, cu pomul central care i se opune. Tot astfel la plonjori, picioarele devin motivul real

Nu există ruptură între o temă și cealaltă, ci un mers progresiv. Spiritul caută o pondere din ce în ce mai mare de cunoaștere, care îi lipsește. Încetul cu încetul el învață să renunțe la formele statice pentru universul formelor în mișcare.

https://biblioteca-digitala.ro

Astăzi această mişcare a devenit într-adevăr tema. Într-o bună zi poate voi simţi nevoia să mă întorc din nou la mişcare în interiorul imobilităţii. Dar acum nu am nevoie decît de mişcarea temelor.

Cînd vorbesc despre mişcări — fie mişcările cocoşilor, fie mişcările secerătorilor sau ale plonjorilor — nu mă refer niciodată la o sinteză a mişcărilor. Această sinteză nu are nimic de a face cu tentativa pe care o urmăresc. Omul nu este un aparat fotografic care prezintă un anumit soi de adevăr obiectiv. Omul nu poate imobiliza, el vede în timp. Omul care merge nu este niciodată oprit de ochi. Privirea urmăreşte forma în mişcare.

Cinematograful, în schimb, acţionează. Dar sînt clipe, mişcări una după alta. Este o fotografie în mişcare. Numai pînza mea rămîne imobilă. Pe ea mişcarea trebuie să se mişte pentru veşnicie.

Într-o altă epocă a tehnicii şi a cunoaşterii, Géricault picta curse de cai. Iar oamenii, care tocmai învăţaseră să privească fotografii şi care le priveau cum opresc mişcările cailor, găseau că bidivii lui Géricault nu galopează. Acesta era pentru ei singurul adevăr: imobilizarea totală a calului pentru o fracţiune de secundă.

Cît despre scena de pe ecran, ea este în întregime compusă, întocmai cum unii pictori îşi compun tablourile. Găseşti acolo gros-planurile, planurile în racursiu, toate astea însă nu au absolut nimic de a face cu succesiunea simplă a unei imagini continue. Există gros-plan şi există ruptură, căci dacă mişcarea ar fi într-adevăr continuă ar fi de nesuportat, în spaţiu şi în timp.

Finalmente, aceasta dorinţă permanentă de a capta formele în mişcare, forme care se fac şi se desfac neîncetat, corespunde în cazul meu unei nevoi imperioase de realitate, din ce în ce mai întărită prin experienţă, care, numai ea, îmi dă accesul la anume adevăruri. Caut forme pe care niciodată nu le-am explorat. Dacă lucraţi pe o formă nouă, pe o materie nouă, nu trebuie să lîncezifi în soluţii deja cunoscute. Soluţiile nu le puteţi găsi decît voi singuri. Au existat întotdeauna, fie la impresionişti, fie la cubişti, căutări care depăşeau momentul peisajului, al obiectului sau al figurii. Demersul de a exprima obiectul în diferitele lui momente, din faţă, din profil şi din totalitatea lui, constituia deja pentru cubişti o progresie esenţială. Tot astfel era pentru impresionişti mişcarea luminii sub formele pe care ei căutau să le capteze. Dorinţa Renascentiştilor de a ajunge la spaţiul geometric era totuşi o dorinţă de cucerire a lumii şi un moment al istoriei.

Totul se năruie din momentul cînd începe tentativa de imitaţie. Primitivii nu căutau să imite. Ei căutau un aspect general al lumii, şi nu unul imediat. Sfîntul enorm şi sfîntul mic de tot stăteau unul lîngă altul în raporturi umane deliberate, aşa cum era locul lor în univers. Aşa numiţii « pompieri » au încercat întotdeauna să imite natura. N-au izbutit niciodată şi nu ajung niciodată la nimic. Totuşi, parcă ne vine să mîngîiem obrajii femeilor lor.

Cît despre arta abstractă, nu pentru faptul că facem un cerc ori un pătrat aderăm noi la un alt univers. Există într-un tablou de El Greco un joc de culori şi de forme mai abstract decît într-unul de Kandinsky. Pe de altă parte putem întoarce în mod hotărît spatele realităţii şi să fim naturalişti printr-o anumită imitaţie a luminii. Universul interior al artistului, în măsura în care poate fi abstras de restul, nu îi procură un număr suficient de elemente pentru a-şi reînnoi neîncetat mijloacele de luptă. De mirare este că nu scoate din adîncul lui decît aceeaşi apă, în acelaşi recipient. Totul se repetă la infinit. Nu mai este nici o cale de ieşire.

De altfel, adeziunea totală, neţărmurită, perpetuă la un curent e inutilă. Să ni-i închipuim pe cubişti rămînînd cubişti pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor. Un artist nu este un soldat obligat să poarte uniformă. Cadrajul ce-l facem pe cîmpul gîndirii nu poate decît să frîneze cuceririle.

https://biblioteca-digitala.ro

Dimpotrivă, realitatea oferă un cîmp atît de vast imaginației, și atît de neașteptat, încît tu însuți nu poți înțelege uneori de ce, și cum se face că te afli drept în miezul unei aventuri ce te surprinde și te antrenează spre orizonturi pe care nici nu le puteai bănui.

Dacă ne gîndim bine — după ce ne-am plimbat prin fața tuturor simezelor posibile, — astăzi există foarte puține pînze senine. Se simte în ele un zbucium. Acele interioare tihnite sau peisaje liniștite nu se mai văd. Întîlnim în schimb grafisme ascuțite, arabescuri chinuite, gesturi de culoare tragică. Arareori calmul. Cu foarte puțin excepții pînzele țin mai degrabă de un haos general decît de plăcerea de a trăi.

Climatul acesta e al nostru. Nimic nu mai e sigur în viața noastră. Pacea, poate oare exista undeva o dată pentru totdeauna? Și de altfel, războaiele nu ne dau pace. Mai este așadar, în plus de toate conflictele deja în curs, și un conflict potențial ce planează în permanență asupra noastră, dacă nu ar fi decît prin accidentul unei bombe atomice. Nu este întru nimic o epocă senină. Și acest lucru ne privește pe toți. Chiar și pe pictor atunci cînd nu pictează bătălii.

Perturbația e la nivelul formei și totodată la acela al temei. Deoarece chiar și în anumite pînze în care subiectul nu e spus prin cuvinte, el există totuși. Pe de altă parte, mulți pictori tineri sînt obsedați, în bine sau în rău, de aceleași teme ale războaielor, fie că sînt numite sau nu.

Dar dacă angajamentul nu e implicat în formă, el nu poate exista în pictură. Îmi amintesc cum într-o zi, la Milano, un ziarist m-a întrebat în fața unei *Bătălii* dacă eram împotriva războiului. I-am răspuns că eram împotriva războiului în calitatea mea de om, dar că pe pînză eram angajat în conflictul formelor și că aveam prea mult de furcă pentru a le face să trăiască spre a mai avea și răgazul de a lua poziție în afara lor.

Pentru mine « angajamentul » nu este un lucru deliberat, deja angajat înainte de a fi realizat. . . Încercam să-i explic acelui ziarist că numai războiul formelor putea face ca sentimentul meu față de război să fie exprimat, și nu sentimentul acesta *a priori*.

De multe ori am reproșat în sinea mea pictorilor abstracționiști că au uitat cît de mare e ponderea pămîntului. Vreau să spun prin asta că ei nu mai au la dispoziție tot ceea ce implică această pondere a pămîntului: adică, și înainte de toate, contradicțiile.

Suprimînd contradicțiile au suprimat drama și au creat primejdia unei arte decorative căreia îi cade adeseori victimă pictura abstractă.

Orice ar fi, dacă fac un picior, o lance, un cap, toate acestea au un raport cu omul. El nu vede doar o simplă formă, ci discerne o formă care îi evocă nenumărate alte lucruri.

Dacă un oval înseamnă o față, mii de aspecte și mii de lucruri sînt implicate în această față și trebuie învinse niște contradicții între aceste mii de aspecte și mii de lucruri.

Dacă pe o pînză un albastru poate fi și apă și cer sau un ochi, el nu este doar un albastru, ci și o mișcare între ceea ce reprezintă și ceea ce este reprezentat.

Există deci un dublu aspect. Și tocmai această dualitate care cuprinde o seamă de senzații nu poate fi abolită din sensibilitatea umană.

Dacă privezi sensibilitatea de această hrană — ea va osteni repede. Iată pentru ce, de la un timp, am văzut abstracțiunea cam pe ducă și diverse curente de pictură evoluînd spre o reînoire a prezenței umane.

Pornind de la realism, oricare ar fi el, de la noua figurație, de la noul realism și de la tot soiul de apelative în care intră și arta pop — și care nu răspund întru

https://biblioteca-digitala.ro

nimic definiţiei lor, dar care sînt semne vădite ale unei dorinţe de altceva — s-a început distrugerea ideii de pictor fără lume exterioară.

Pictura este o artă mult prea complexă pentru a se putea mulţumi doar cu frumuseţea ori cu armonia sau cu ruperea unei forme ori a unei pete.

De altfel în momentul cînd această pată aducea cît de cît cu ceva din realitate, întregul tablou îşi pierdea semnificaţia. Îmi amintesc de o pînză unde, brusc, într-o pată, apărea o pereche de mănuşi. Pata juca acest renghiu gîndirii pure. Din acea clipă tot tabloul devenea supărător. Trăda în mod prostesc. Nu-l mai puteai privi nici dintr-o parte, nici din cealaltă.

O artă figurativă ale cărei rădăcini sînt împlîntate în veacurile trecute constituie un mijloc de reînoire în contact cu lumea. Forma evoluează odată cu sensibilitatea umană, se distruge, se reclădeşte, îşi întoarce spatele, se insultă, adevărul de azi îl contrazice pe cel de mîine, este exact ceea ce trebuie. Trebuie dat frîu liber sensibilităţii.

Căci prin stăpînirea unei forme, prin adevărul ei, prin creaţia artistului în lăuntrul ei, devine această formă permanentă. Cézanne rămîne pentru noi permanent pentru că a făurit un climat după chipul şi asemănarea sa şi pentru că l-a făcut să devină universal.

Nu este prima oară în Istorie cînd pictorii au vrut să depăşească forma figurativă pentru a se îndrepta spre altceva. Cu vreo treizeci de ani în urmă Herbin şi cîţiva alţii ne citeau la A.E.A.R. lungi comentarii dactilografiate pentru a ne demonstra că numai o pictură abstractă putea conveni unei societăţi fără clase ai cărei producători se încăpăţînau să rămînă. . .

Pictez pentru a mă exprima. Şi de aceea nu poate exista în pictura mea nici un fel de angajament permanent şi deliberat în scopul de a o supune unor idei preconcepute cînd de fapt ea nu poate fi supusă..

Pictez cu mine însumi, reacţionez conform impresiilor mele, în funcţie de epoca mea, de care nu doresc să mă izolez, şi în funcţie de problemele plastice ale epocii mele, acestea fiind aerul ce-l respir. Trăiesc în mijlocul acestei colcăieli şi puzderii de idei. Trăiesc în mijlocul a sute de mii de opinii ale epocii mele asupra picturii, şi mă aflu la mijloc, în căutarea adevărului meu.

Pentru acest adevăr trebuie mai întîi să izbutesc să mă exprim pentru mine însumi, pentru a mă descoperi pe mine însumi în contactul meu cu lumea. Niciodată nu pictez pentru spectator. Ştiu prea bine că pînzele mele vor fi văzute într-o zi. Dar nu ţin seamă de asta chiar dacă ulterior ţin cont de priviri. Atunci cînd le fac contează numai ceea ce mă frămîntă şi dorinţa mea de exteriorizare.

De bună seamă că doresc să fiu înţeles. Orice artist aspiră să fie înţeles de ceilalţi. Dar nu trebuie să-l preocupe acest gînd.

Şi dacă se gîndeşte o singură clipă: oamenii vor înţelege oare? Le va plăcea oare? El va fi ispitit să facă gestul pentru a place şi a fi înţeles. Şi atunci e pierdut. Şi el şi opera lui.

Artistul nu trebuie să aibă preocuparea de a place ci preocuparea de a-şi desăvîrşi cunoaşterea de sine, de a încerca să însufleţească toate lucrurile odrăslite de mintea şi de mîinile sale.

Altfel va cădea în acel « bine-făcut » sau în concesii de gust. Dorinţa de a place este întrucîtva aceea a unui curtean. În epoca noastră putem fi curtenii poporului, ai burgheziei, ai aristocraţiei sau ai gustului oficial. Dar roadele nu le poţi culege decît în tine însuţi. Celelalte roade sînt veninoase.

În româneşte de IRINA FORTUNESCU

https://biblioteca-digitala.ro

SCRIITORI ROMÂNI
PESTE HOTARE

EUGEN
JEBELEANU

PREMIUL HERDER

https://biblioteca-digitala.ro

EUGEN JEBELEANU

Giancarlo Vigorelli gewidmet

HANNIBAL

Es hatte niemand, was er hatte,
seinen herrlichen Hochmut
und die Elefanten
und ihre Hufen die das Rückgrat
dieser von Angst schneeweissen Alpen zertrümmerten.

Er schritt, man sollte es nicht hören, über Felsen,
und es hörte sich bis in den Himmel, und
keiner hatte noch diese Ungeheuer
mit Trompeten aus wellendem Stein gesehen.

Und sie siegten nicht.

FRISCHES GRAS

und wieder einmal war das gras gewachsen.
ich ging sie aufzuwecken.
— „lass mich, o lass mich noch ein wenig schlafen . . .“,
bat sie.
Ich ging um noch ein jahr zu warten,
von meinen wenigen ein jahr, ein jahr
von ihren ohne ende . . . .

https://biblioteca-digitala.ro

BILDNIS EINES VOLLENDETEN SEILTANZERS

Der vollendete Akrobat ist noch nie
in den Kot getreten. Voller Huld
blickt er, von oben stets, auf uns herab
und wenn er schuldig ist, sagt er: „Ihr tragt die
Schuld . . .“

Er hat das Recht dieses zu sagen,
weil er es für besser hält,
nicht unter uns, dort, wo wir sind zu weilen,
in unserer immer etwas schuldigen Welt.

Da er über den aufgespannten Draht nur schreitet,
Sind seine Füsse unbefleckt, wie's sich gebührt.
Die Welt betrachtet er immer von oben.
Den Stacheldraht hat er noch nie gespürt.

Alles, was wir da unten erlebten
stellt, zweifellos, unser Geschehen dar.
Er hat Klauen die nach allem greifen
und sein Blick ist himmelblau und klar.

SEMPER

Meer, wie fält es schwer dich zu sehen,
du wusstest mir Liebe zu wecken,
Nun aber, da, Sie mich verlassen
bist du mein Hass und mein Schrecken.

Du ziehst schäumende Striche
und sagst mir: dies ist eine Rechnung
die mach'ich schon seit Ewigkeiten
da gibt es keine Verrechnung.

Eine eigentümliche Meinung, sagst du,
denn keiner fehlt,
keiner wurde zuwenig und keiner zuviel
abgezogen, dazugezählt.

Zähl' dich zu Menschen zusammen und wenn du's
nicht kannst, so zähl' dich zum Sande,
ich aber zeichne aus wenigen Zügen,
die Liebe in neuem Gewande.

https://biblioteca-digitala.ro

DIE ENTFÜHRUNG

An Tannen gingst du vorbei und nahe dem Tode
und nahmest ihm seinen Duft,
unser Haus fing an sich zu neigen,
seine Ziegel über Alleen entblätternd

Gleich bläulichen Tropfen schwebten die Blätter
im rauchfarbenen Meer, einst war es dein Auge,
ich selbst entfernte mich meiner
und schritt durch ein wankendes Tor

« Nun, komme was kommen mag ! » so sagt'ich vor mir her
und ging gebeugt meiner Wege,
noch aber wurde Erinnerung rege
ich schaute empor um dich zu erblicken
am Fenster sah ich dich nicht mehr.

DIE FEIER

Komme zurück und sei es nur für einen Tag,
an einem Feiertag, da alle sich nach Haus begeben,
ein rauschend Teich von Lichtern ist der Tisch,
singende Vögel sind die Becher dann.

Deine erstarrte Hand behauchend,
mit Küssen will ich sie beleben,
als dass von meinem einsam' Kerzen
Lichter von Schwänen sich zum Flug erheben.

În germană de ALEXANDRU AL. ŞAHIGHIAN

https://biblioteca-digitala.ro

ALEXANDRU AL. ȘAHIGHIAN

EUGEN JEBELEANU
Premiul Herder

De la « Inimi sub săbii » și pînă la « Hannibal », versurile lui Eugen Jebeleanu sînt niște ample cîntece împotriva morții și a nedreptății. Sunete de o extraordinară limpezime țîșnesc din inima « deschisă ca o gură » a poetului, de parcă cineva ar fi atins o coardă uriașă și sonoră, care vibrează și uimește lumea prin intensitatea sunetului ei. Cu o luciditate nemiloasă, poetul Eugen Jebeleanu deslușește radiografii ale existenței umane, ale miracolului vieții și absurdului implacabilei morți, teme care revin obsesiv în această « muzică de flăcări și harpe » care este poezia sa. De un sarcasm feroce uneori, suav alteori, el este întotdeauna înțelept și pur, — servitor al desmoșteniților soartei — după definiția dată de el însuși artistului-cetățean. Dragostea de oameni, motorul întregii sale opere, l-a determinat să evolueze de la niște prime versuri de natură ermetică, spre un lirism al comunicării largi. Deopotrivă poet al Cetății și al iubirii care învinge moartea, purtător al unui înalt mesaj etic, așa cum ni se înfățișează de la primul și pînă la ultimul său volum, care, în mod semnificativ, închide între scoarțele sale atît « Parabole civile » cît și « Rîul pe obraz », o continuare a tulburătoarei « Elegii pentru floarea secerată», Eugen Jebeleanu și-a văzut încununat mesajul său artistic de două prestigioase premii internaționale, premiul Etna-Taormina, în 1971, iar acum (în mai 1973) premiul Herder.

Sarcina traducătorului de a transpune această poezie atît de pură și vibrantă, de a face să retrăiască în altă limbă discursul poetic care se refuză retorismului, mînios și sfîșietor, bărbătesc și gingaș totodată, este deosebit de dificilă (dar oare cînd nu este ea?) O primă problemă ar consta deci în găsirea unui corespondent al acestei simplități percutante, al acestei limbi lipsite de artificii, care se constituie în imagini de o extraordinară putere de sugestie. Să dăm un exemplu:

> *« Lacrimile mele curg dintr-un izvor*
> *ascuns adînc în nemișcarea ta. »*
> (*Izvor:* din vol. « Elegie pentru floarea secerată »)

Limba germană, precisă, ne oferă pentru « nemișcarea » corespondentul « Unbeweglichkeit ». Cuvînt greoi, format prin dublă derivare (cu un sufix specializat exclusiv în formarea substantivelor abstracte) « Unbeweglichkeit » nu satisface.

https://biblioteca-digitala.ro

Am ales cuvîntul « Starre », care printre alte sensuri îl are şi pe acela de « încremenire » ; aceasta cu atît mai mult cu cît românescul « încremenire » mai revine de cîteva ori în acelaşi volum. (« Elegie ») Exemple de acest fel pot fi citate destul de des. O problemă asemănătoare, oarecum, s-a ivit la traducerea următoarelor versuri :

Nimeni n'avea ceea ce el avea:
superba lui trufie
şi elefanţii
şi labele lor sfărîmînd vertrebrele
acestor Alpi albiţi de spaimă.

(HANNIBAL)

« Laba », adică « Tatze ». Dar « laba » elefantului primeşte în limba germană denumirea precisă de « Hufe ». Elefantul face parte din familia copitatelor, paşnice mamifere ierbivore. Cuvîntul « Tatze » se foloseşte de obicei atunci cînd vorbim de animale de pradă. Dar tocmai aceasta a fost în cele din urmă unul din motivele pentru care am ales cuvîntul « Tatze », poetul rezervîndu-le elefanţilor — aceste animale masive, necunoscute atunci în acele regiuni — funcţia de a stîrni groaza.

Adesea citim în diverse articole despre « Elegiile pentru floarea secerată ». Volumul, se numeşte însă « *Elegie* pentru floarea secerată ». Şi credem că acest lucru este important de avut în vedere. Este un unic şi amplu poem de dragoste. Evident, poeziile din volum dispun de autonomie şi pot apărea şi separat. Valoarea întreagă însă şi-o cîştigă abia atunci cînd ele se constituie laolaltă într-un tot. Există o întreagă reţea de cuvinte care revin cu insistenţă în aceste poezii, adevărate centre de iradiere care cumulează mereu noi semnificaţii, care se completează şi se pun în lumină reciproc. Chiar şi atunci cînd tălmăceşte doar cîteva din aceste poezii, traducătorul trebuie să aibă în vedere întregul volum. Adesea, sensul unor cuvinte nu se poate desluşi exact, decît prin lectura altor poezii din acelaşi volum. Voi încerca să exemplific. În versurile :

« Ea te-a iubit şi te-a îmbrăţişat
de-atîtea ori cît ai dorit.
Însă acum s-a liniştit: adîncă.
E floare şi e stîncă. »

Acest « adîncă » ridică probleme traducătorului. Este evident că primul lucru care se cere, este înţelegerea exactă a semnificaţiei. Analizînd şi alte poezii din volum, o posibilă cheie au oferit următoarele versuri :

« Eşti contemporană cu străvechii parţi,
ai zîmbetul din ultima clipă
pe care, necîntărit, il împarţi. »

(*« Cîntarul »* din *« Elegie »*)

Înţelegem (şi mai există şi alte indicii în acest sens) că moartea nu semnifică pentru poet neființă, ci trăirea la un alt nivel, pe axa timpului, în jos. Aceasta ne-a permis transpunerea cuvîntului « adîncă » prin « *Im tiefen Sein* » Ultimele două versuri ale poeziei « Florica » vor suna deci :

« Sie wurde aber nunmehr still: Im tiefen Sein.
Blume ist sie und ist Stein ».

Dar dacă am optat pentru această modalitate, nu mai rămîne altă posibilitate în versurile :

https://biblioteca-digitala.ro

« Pe mine nu m-ar recunoaşte,
deşi sunt viu, cu faţa-mi stîncă.
Cu macul gurii tale soarbe-i
tu febra, floarea mea adîncă . . .
(*FEBRĂ*, din acelaşi volum)

unde remarcăm că şi prima a rămas aceeaşi, decît de a traduce în acelaşi fel. Ne-am hotărît pentru următoarea variantă:

« Mich würde es nicht mehr erkennen,
ich lebe zwar, doch mein Gesicht ist Stein.
Mit deines Mundes Mohn leere den Kelch
des Fiebers, du meine Blume im tiefen Sein . . .

Un alt exemplu de dificultate a traducerii mi s-a ivit şi în desăvîrşitul catren « Acela sunt »

« Acela sunt ce pierde totul,
sunt cîinele care-şi întinde
spre rîul de răcoare botul
şi-l simt că s-aprinde.

Prima versiune suna astfel:

« Der bin ich der verliert sein Gut,
ich bin der Hund der streckt entgegen
die Schnauze gierig kühler Flut,
und fühlt den Brand sich heben. »

Cu excepţia rimei din versurile 1 şi 3, paroxitonă în original şi care devenea oxitonă în traducere, forma era păstrată. Traducerea avea însă un defect esenţial, şi anume cuvîntul « Gut », care, pe lîngă alte sensuri, înseamnă în primul rînd « proprietate », ceea ce constituia în mod evident o deformare şi o sărăcire a semnificaţiei. Poezia « Cel mai nefericit », care dezvoltă aceeaşi temă mi-a oferit însă soluţia. Citez versurile:

« Cel mai nefericit dintre nefericiţi
este cel care nu mai are nimic să piardă. »

Ar vrea să se stingă şi nu poate
şi apa lui este de foc
şi umblă ţinîndu-şi fruntea în palme
din loc în loc, fără de loc.

Pornind de la ultimul vers citat, « Acela sunt » devine:

« Der bin ich, den es nicht mehr ruht »

(adică « *cel care nu-şi mai poate găsi liniştea* », cel care umblă « din loc în loc, fără de loc »)

Prin toate aceste exemple am încercat să prezint cîteva din dificultăţile care se ivesc atît de frecvent în faţa traducătorului precum şi posibile moduri de rezolvare ale acestora. Mai mult decît atît însă, am încercat ca, — meditînd asupra echivalării expresiei lirice dintr-o limbă într-alta — să pătrundem mai adînc în universul poetic fascinant al unui mare artist.

https://biblioteca-digitala.ro

IORGU IORDAN

Congresul de studii romanice din Peru

O manifestare ştiinţifică internaţională, de care am luat cunoştiinţă cu puţin timp înainte de a i se da o formă concretă, mi-a oferit prilejul, cu atît mai bine venit, cu cît a fost mai neaşteptat, să vizitez o ţară sud-americană extrem de interesantă, nu numai printr-un trecut, cu totul excepţional, anterior colonizării spaniole, ci şi prin poziţia ei politică actuală. Este vorba de Republica Perú, aflată de cîţiva ani, împreună cu Chile, în fruntea statelor din America Latină, care luptă pentru eliberarea economică de sub dominaţia capitalului străin.

Manifestarea ştiinţifică amintită a fost Congresul XVIII al Asociaţiei Internaţionale de Lingvistică din New York, ale cărei preocupări principale sînt, în largă măsură, strîns legate de cunoaşterea aprofundată a situaţiei lingvistice din zona latină a Noului Continent. Congresul a avut loc, între 9 şi 13 martie a. c., la Arequipa, important centru universitar peruan, cu o aşezare aş zice unică: la 2 300 m. altitudine şi înconjurat din aproape toate părţile de ramificaţii ale Anzilor, înalte de ceva mai puţin sau ceva mai mult de 6 000 m. şi cu trei piscuri, acoperite de zăpezi eterne, puse parcă înadins unul lîngă altul, ca nişte fraţi buni, toate de origine vulcanică (cel din mijloc mai este cînd şi cînd activ, dar neprimejdios) şi purtînd nume indiene încîntătoare, care evocă unele creaţii ale limabjului infantil (Chachani, Misti şi Pichupichu [1].

[1] *Ch* se pronunţă ca românescul c din cuvinte de felul lui *cine*, *cer* etc

https://biblioteca-digitala.ro

Majoritatea lucrărilor Congresului s-au desfăşurat în şedinţe pe secţii (9 la număr), stabilite după natura temelor tratate în comunicările înscrise în program. Cele mai multe şi mai importante aparţineau lingvisticii generale (sau, cu termenul folosit de organizatori, teoriei limbii) şi lingvisticii aplicate. Prezenţa acesteia din urmă se justifică prin interesul pe care îl prezintă chiar teoretic vorbind, căci ea duce, în mod logic, la compararea unor limbi, fie înrudite, fie (în cazul de faţă) neînrudite, din punct de vedere genealogic sau, mai ales, tipologic. Se ştie că cercetările lingvistice pe baze tipologice sînt foarte actuale. Nu mai amintesc, decît spre a fi oarecum . . . complet în prezentarea problemei, enormul interes practic, în legătură cu învăţarea idiomelor străine, al acestei specii de cercetare. Şi America Latină, unde trăiesc populaţii care mai păstrează, adesea cu fermitate, ca să nu spun cu încăpăţînare, graiurile lor precolumbiene, se pretează admirabil la astfel de studii, cu caracter deopotrivă teoretic şi practic.

În general, tematica acestui congres a fost destul de asemănătoare cu aceea a celui organizat anul trecut, la Bologna, sub auspiciile Comitetului Internaţional Permanent al Lingviştilor (CIPL). Deosebirea dintre ele a constat, mai cu seamă, în ce priveşte participarea specialiştilor şi, implicit, a dimensiunilor pe care le-au căpătat cele două congrese, cantitativ şi calitativ vorbind.

Într-o măsură mult mai mare decît lucrările congresului, la care am participat totuşi cît se poate de activ, m-au interesat şi m-au atras peisajul natural şi cel uman al ţării unde a avut loc această reuniune ştiinţifică. Pe cel dintîi l-am privit şi l-am admirat oarecum de la distanţă, chiar dacă într-o excursie de zece ore cu maşina am putut ajunge la o altitudine de aproape 5 000 m., unde m-a surprins existenţa unei căi ferate, pusă în serviciul exploatării miniere, ba şi, ce-i drept ceva mai jos, apariţia unui restaurant, foarte modest ca local, dar cu mîncări excelente. În ciuda distanţei care mă separa de culmile munţilor (sau, poate, mai degrabă din cauza ei), priveliştea cîştiga în grandoare şi strălucire. Cele trei piscuri amintite păreau, cu zăpezile lor veşnice, monumente uriaşe, construite de mintea şi mîna unui meşter extraordinar.

Cît despre peisajul uman, pot afirma că anumite trăsături caracteristice fac din el unul dintre cele mai reuşite pe care le cunosc, şi nu numai din America Latină.

Antropologic, peruanii impresionează, în general, printr-o mare armonie a proporţiilor: înălţimea puţin deasupra mediei, figura, aproape prin nimic diferită de a europenilor, dominate oarecum amîndouă de culoarea cafenie-deschis a pielei, care completează acest ansamblu extrem de atrăgător. Privirea ochilor, adesea migdalaţi, dovedeşte inteligenţă şi afectivitate, care capătă forme concrete în relaţiile curente ale vieţii. La aceste calităţi se adaugă simplitatea şi modestia, care în doze variabile, ne întîmpină, de altfel, la multe popoare « naive », rămase adică, mai apropiate de natură.

Impresia cea mai puternică mi-a produs-o ceea ce aş numi democratismul unei societăţi în transformare: comportarea oamenilor, unii faţă de alţii. Această constatare generală, deci oarecum teoretică sau abstractă (în sensul de « noţiune »), o pot întări prin cîteva fapte concrete indiscutabile. La Lima m-am aflat, mai tot timpul, în compania unui coleg de specialitate, pe care l-am cunoscut, acum 13 ani, la noi în ţară, ca participant la prima serie a cursurilor de vară de la Sinaia. Este profesor la Universitatea Catolică din capitala statului peruan şi situat foarte bine sub raportul material, în calitate de fiu al unui fost ambasador care, din cauze politice, a trăit ani îndelungaţi în exil. (Colegul meu şi-a făcut studiile secundare şi universitare la Buenos Aires, unde i se refugiase familia.) Făcînd împreună o excursie de o zi întreagă pînă la altitudinea amintită mai înainte, am întîlnit, după cîteva ore de drum, doi tineri care se odihneau şi aşteptau, desigur, o « ocazie »

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a merge mai departe, bineînțeles nu pe jos. Profesorul l-a luat în mașină, fără să-i întrebe cine sînt. Erau studenți, așa că am putut discuta unele lucruri mai strîns legate de această calitate a lor. La vremea mesei am intrat toți într-un restaurant și ne-am ospătat ca invitați ai conducătorului mașinii. Călătoria cu acești « tovarăși de drum » a continuat pînă în momentul cînd ei s-au apropiat de punctul ultim al itinerarului lor. O întîmplare asemănătoare, de proporții mai reduse, s-a repetat peste cîteva zile.

Alt caz. Într-o duminică, fiind în vizită la el, am cunoscut multă lume, tînără și foarte tînără, bărbați și femei, veniți să-l vadă. Surprins, foarte plăcut, de atmosfera familiară în care s-a desfășurat reuniunea, l-am întrebat, după plecarea invitaților, cine erau oamenii aceștia. Toți, foști ori actuali studenți, dintre care unii lucrau în învățămîntul superior. Trebuie să precizez, conversația nu s-a referit deloc la probleme profesionale.

În sfîrșit, surprinderea mea a atins punctul culminant într-o seară, cînd,după cină, am trecut în camera cu televizorul. Acolo se găseau deja cei patru membri ai personalului de serviciu: soț și soție, cu două fete, care lucrau de-a valma cu părinții în casa «stăpînului». Acest fapt a constituit pentru lingvistul din mine proba materială, cea mai convingătoare adică, a explicației, de altfel ușor de dat, pe care au propus-o specialiștii încă de la început pentru cuvîntul spaniol *criado* « servitor »: derivat de la *criar* « a crea ; a hrăni un copil ; a instrui, a educa » (la început, sensul ultim se referea la vasalii crescuți în casa seniorului). Aceeași origine are și *criollo* « creol ».

Impresiile schițate în acest articol sînt și de perspectivă. Vreau să spun că un popor cu astfel de însușiri — care, țin să precizez, se întîlnesc, în grade și cu nuanțe diferite, la toate popoarele Americii Latine pe care le cunosc, și cunosc destule — se poate dezvolta, cu șanse sigure de a atinge adevărate culmi într-un viitor nu prea îndepărtat, dacă împrejurările exterioare, condițiile de viață materială sînt favorabile. Și ceea ce se petrece de cîțiva ani în Perú, în Chile, precum faptul că au pornit pe aceeași cale — independența economică — și alte țări sudamericane îndreptățesc, sper, optimismul meu.

24.IV. 1973

https://biblioteca-digitala.ro

GRIGORE POPA

O DEZBATERE DESPRE DESTINUL CONTEMPORAN AL ARTEI

Marea și tulburătoarea neliniște a veacului, brăzdată de multe și semnificative semne de interogație, alcătuiește urzeala subiacentă a cărții lui Gheorghe Achiței, *Ce se va întîmpla mîine ?*

Uimind prin bogăție și varietatea informației — *Ce se va întîmpla mîine ?* este o răfuială, *sine ira et idolis*, cu polimorfismul esteticii și artei contemporane, cu implicațiile lui multiple, deosebind grîul de neghină, denunțînd « ismele » și însemnînd cu roșu ce este demn de reținut. În confruntarea punctelor de vedere, în alternările riguroase ale lui *pro* și *contra*, în disocieri și sinteze în perspicacitate și discernămînt, Gh. Achiței își afirmă din plin calitățile funcției sale de bază: profesoratul. Stăruie în scrisul esteticianului nostru un plăcut și reconfortant aer de seminar și sală de curs. În analizele sale « magistrale » (de magistru, *ex cathedra)* se manifestă solida pregătire de specialitate și informație la zi a autorului. Pozițiile esteticii tradiționale, estetica filosofică și filosofia artei sînt confruntate cu cele mai recente și mai contradictorii cuceriri ale spiritului artistic al zilelor noastre, surprins, de cele mai multe ori, la izvoare, în acel *status nascens*, care imprimă autenticitate, originalitate, prestanță și prestigiu actului demiurgic, indiferent în care anume ontologie a spiritului se iscă. Așa se explică eleganța, competența și acea « aisance des gestes » cu care autorul volumului *Ce se va întîmpla mîine ?* trece în revistă categoriile estetice din *Poetica* lui Aristotel, începuturile esteticii ca disciplină aparte în marea familie a științelor sociale și rolul inegalabilului analist critic Immanuel Kant în această privință, universul estetic al lui Hegel și al romanticilor în general, concepția estetică a lui Marx, care constituie punctul arhimedic al întregii cărți, zăbovind apoi, după caz și în funcție de afinitățile adiacente cu miezul cărții în discuție, asupra lui Benedetto Croce, Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Mihail Dragomirescu, Marcuse, Adorno, Bense, Arendt, E.Kahler, Fromm, Tucker, Herbert Read, Galvano Della Volpe sau György Lukács.

Deși punct central de referință, fenomenul estetic este doar nucleul de stabilitate relativă și dinamică, în jurul căruia roiesc problemele, interogațiile, incertitudinile, îndoielile și neliniștile omului contemporan. De aceea, cuprinzînd prospectiv complexa problematică a viitorului, *Ce se va întîmpla mîine ?* se poate compara—*mutatis mutandis*—cu prognoza lui Herman Kahn pentru *Anul 2000*, cu *Șocul viitorului* al lui Alvin Toffler sau cu *Dinamica lumii* a lui Jay Forrester.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel situată în contextul actualității și în perspectiva viitorului, să vedem acum mai de aproape articulațiile și conținutul valoric al cărții.

Axată pe *sentimentul viitorului, Ce se va întîmpla mîine ?* evoluează spre două orizonturi, deopotrivă de îndreptățite, unul al îngrijorării și celălalt al speranței. Este adevărat că, în viziunea lui Gheorghe Achiței asupra viitorului artei și omului, viziune care nu exclude înfățișarea părerilor și punctelor de vedere pesimiste, triumfă, în cele din urmă, *speranța*. Și aceasta în funcție de unde ești situat în raport cu lumea și de ce alegi.

Privită în alcătuirea ei sistematică, *Ce se va întîmpla mîine ?* poate fi împărțită în trei mari capitole, caracterizat fiecare dintre ele printr-o linie de nivel, care marchează tematica principală și ramificările acesteia în domenii și vecinătăți adiacente, confirmă încă odată configurația multidisciplinară a concepției lui Achiței, care-i asigură libertate de mișcări, multitudine de inițiative, spațiu moral și un larg *respiro* ideologic.

În partea întîia, autorul se străduiește, întemeiat pe un bogat material informativ și documentar, să fixeze — teoretic — conținuturile, direcțiile de orientare și coordonatele artei contemporane, în funcția ei majoră, anume: *mijloc esențial de vehiculare a sentimentului viitorului*. Prinsă prin toate fibrele ființei sale, în atotcuprinzătorul proces de accelerare al contemporaneității, trăind în zona efemerului, provizoratului, mutațiilor, noutății, diversității și relativului, arta zilelor noastre — psihologic, sociologic, etic, pedagogic, social și politic — duce cu sine spre matca viitorului, toată această problematică, în fond problematică a omului în criză, în proces cu el însuși și în proces cu lumea. De unde *revolta metafizică* (Albert Camus) a omului modern și contemporan, *protestul* față de ce este și contestarea radicală a ceea ce este, fără a avea mai niciodată soluția pentru ceea ce trebuie să fie. Această dramatică existență cu toate aspectele ei, solare sau întunecate, sănătoase sau morbide, echilibrate sau subminate de alienare sau angoase, se răsfrînge cu putere exponențială în artă. Din acest punct de vedere, *prognoza* prin artă este tot atît de valabilă ca și cea efectuată prin modelele matematice sau prin cercetare operațională.

Legată de criza artei, este criza esteticii, pe care Gheorghe Achiței o analizează cu competența specialistului avizat. Contrar modului degajat, aș spune literar, de expunere, autorul se pronunță pentru fundarea științifică a disciplinei pe care o reprezintă, în evidentă opoziție cu tendințele impresioniste, intuiționiste, respingînd improvizația, impostura și diletantismul. În concepția sa estetică rigoarea nu exclude poezia, după cum ancorarea în cotidian nu anulează zborurile spre stele. În acest spirit, subliniază determinările sociologice ale artei de consum, reconsideră și redefinește publicul iubitor de artă, stăruie asupra relațiilor dintre artă și societate, dintre artă și cultură în general, artă și limbaj, artă și civilizație etc. Nivelarea, standardizarea, non-conformismul (în realitate o altă față a conformismului de mîine), miturile, utopiile — susceptibile de erezii — originalul și copia sau reproducerea operei de artă, arta și timpul liber, *răgazul*, cum foarte nimerit spune autorul, sînt tot atîtea probleme dezbătute în primul capitol al cărții.

În al doilea capitol se grupează' eseurile în legătură cu diversele puncte de vedere privind raporturile dintre artă și modă, artă și kitsch, artă și non-artă. Tot aici se trec în revistă opiniile celor care, înspăimîntați de propriul lor vid interior, vestesc moartea artei. E de la sine înțeles că asemenea « cioclì » nu au acces în republica viitorului.

Cel de al treilea capitol cuprinde eseuri consacrate precizării unor poziții teoretice subînțelese în economia volumului ca tot atîtea *puncte de sprijin* pentru

https://biblioteca-digitala.ro

materializarea — dacă ne este îngăduit acest mod de exprimare — concepției de ansamblu a cărții. Să menționăm, în acest sens, expunerile despre estetica lui Croce sau a lui Marcuse, și îndeosebi eseurile intitulate: « Marx estetician », « Un sistem estetic invizibil » (Titu Maiorescu), și « Copiii profeți ».

Unul din lucrurile cu totul remarcabile în volumul lui Gheorghe Achiței este prezentarea grafică și ilustrația însoțind la fiecare pas dezbaterea de idei. Vie și alertă, latura vizuală ne apare pretutindeni ca un contrapunct eficient al ideii, luminînd, percutant și modern, perspectiva cărții.

https://biblioteca-digitala.ro

MIHAI ISBĂȘESCU

ROMÂNIA VĂZUTĂ DE CĂLĂTORI GERMANI

În volumul *Mélanges de philologie romane* închinat memoriei profesorului Jean Boutière, (1899—1967), cunoscutul romanist și comentator al lui Creangă ne-a atras atenția un articol de Manfred Steinkühler, intitulat *La Roumanie vue par les voyageurs allemands* (1860—1940), în care sînt valorificate, pe coordonate istoric-politice, sociale și economice, mărturiile unor călători germani pe meleaguri românești. Asemenea însemnări de călătorie există și din veacuri mai vechi și multe dintre ele au fost cercetate, prezentînd un interes deosebit pentru conturarea unei imagini mai clare a peisajului românesc geografic, social și spiritual din acele vremuri. Impresiile călătorilor străini din ultimele două secole, însă, mai prezintă, în plus, și avantajul că oferă unele repere pe baza cărora se pot aprecia mai limpede progresele făcute de țara noastră în acest răstimp și ritmul acestor progrese. Căci, în observațiile oricărui călător — oricît de superficiale sau temeinice, de binevoitoare sau mai puțin bineintenționate — se pot desluși, printre rînduri, aspecte autentice, reale. Steinkühler a cercetat puținele bibliografii existente pentru această epocă și a despuiat fondul cîtorva mari biblioteci, ca și arhivele Ministerului afacerilor externe de la Bonn și ale Institutului sud-est-european din München. Recolta adunată — firește nu exhaustivă — ca și interesantele interpretări și comentarii ale autorului merită să fie relevate.

Unii dintre călători sînt impresionați de oamenii din țara noastră și de firea lor. Astfel, inginerul de mine Wilhelm Becker constată în 1805—1806 că « valahii» din Transilvania au « o sănătate rar întîlnită» și sînt de o « sîrguință neobosită ». Mareșalul Helmuth von Moltke este impresionat, în cursul unor escale făcute în 1835 și 1839 în drum spre Asia Mică, de înfățișarea românilor : « Valahii sînt un tip de oameni înalți, surprinzător de frumoși ». Iar Richard Kunisch, un german de

https://biblioteca-digitala.ro

cultură franceză, care călătoreşte de la Viena la Constantinopol în 1868 — şi care redă în memorialul său de călătorie basmul *Fata cu părul de aur*, după care s-a inspirat Eminescu în *Luceafărul* — îi găseşte pe românii din Orşova « blajini ca toţi valahii », în timp ce Dr. Hugo Ganz afirmă că românii sînt « şarmanţi ca francezii » şi « cu inima deschisă ca italienii ». În anii optzeci, vizitînd Transilvania, Rudolf Bergner constată că « un simţ înalt al democraţiei este propriu caracterului naţional al saşilor » şi că « românul este comunist şi democrat ».

Deşi unii dintre călători sînt agreabil surprinşi de aspectul oraşelor româneşti— Moltke spune că « în Bucureşti există palate, viaţă de societate şi vizite, teatre, marchandes de mode, ziare şi echipaje »; iar Dr. Hugo Ganz are impresia că « Bucureştiul este un Paris în ediţie orientală »; că « Brăila este singurul oraş din România unde am avut impresia unei prosperităţi solide » şi că « Iaşul se prezintă, poate, cel mai bine dintre toate oraşele mai mari ale României »; aproape toţi văd contrastele puternice şi mizeria ce domneşte în masse. Moltke îşi continuă observaţia de mai sus despre Bucureşti afirmînd că « de îndată ce pui piciorul dincolo de porţile lui te cufunzi în barbarie » şi că « în oraş se vede curtea, dar în ţară nici urmă de guvernare ». Iar Kunisch, după ce descoperă în Bucureşti « eleganţa franceză », este izbit de cvasi-inexistenţa burgheziei — « această clasă onorabilă, puţin interesantă pentru pictori şi poeţi, este slab reprezentată » — şi de contrastele dintre aristocraţie şi popor — « cu atît mai puternic sînt reprezentate aristocraţia şi sărăcia în palate şi în colibe primitoare » — şi notează, cu privire la situaţia economică şi politică, că « acest popor încă n-a primit binefacerile civilizaţiei, dar totodată a rămas scutit de relele ei ». Unii dintre călători, ca J.F. Neigebaur, care vizitează ţara prin anii cincizeci ai secolului trecut, deploră « existenţa aproape exclusivă a marii proprietăţi, insuficienţa exploatării pămîntului şi proasta echipare cu utilaje agricole » într-o ţară în care « în general poporul din Moldova şi Valahia este foarte blajin », dar în care « adevărata umanitate va deplînge faptul că aici drepturile omului contează încă atît de puţin şi că majoritatea populaţiei este lăsată la bunul plac al cîtorva ». Totuşi dr. Hugo Ganz, care studiase în 1902 situaţia politică, economică şi socială a ţării, pledînd pentru ca Occidentul să aducă României « nu atît un ajutor material, cît asigurarea unei asistenţe morale şi intelectuale », conchide că « frumoasa ţară merită orice eforturi se vor face pentru ea ».

Din păcate, cum remarcă şi autorul articolului, călătorii n-au prea avut ochi să vadă şi timp să consemneze şi « frumuseţile naturale sau arhitecturala ale ţării », după cum şi literatura română lipseşte aproape cu totul din documentele ce i-au stat la îndemînă .Dar ceea ce au văzut călătorii—spune el—este foarte adevărat pentru acele timpuri: «o ţară care, în ciuda dezechilibrului politic, economic, social şi cultural care-i caracterizează istoria, a rămas tînără, plină de vitalitate şi bogată în perspective». Aplicarea şi înţelegerea cu care autorul a desprins, din însemnările călătorilor germani, chipul poporului şi al ţării noastre, aşa cum l-au văzut şi zugrăvit ei, este o mărturie de prietenie, căreia nu i se poate răspunde decît tot prin prietenie şi gratitudine.

https://biblioteca-digitala.ro

M. BLECHER ÎN COLECŢIA «LES LETTRES NOUVELLES»

După ce, în urmă cu aproximativ trei decenii, se număra printre efemerii colaboratori ai lui André Breton la revista « Le surréalisme au service de la Révolution », M. Blecher revine în vitrina actualităţii parisiene, de astă dată mult mai reprezentativ, cu traducerea integrală a straniei sale cărţi « Întîmplări din irealitatea imediată », editată nu de mult de Denoël în colecţia prestigios dirijată de criticul Maurice Nadeau.

Entuziasmul pe care îl trezise cartea la apariţia sa printre criticii români pare să se menţină intact, judecînd lucrurile după tonul comentariilor înserate prompt în coloanele presei parisiene. Astfel, « La Quinzaine littéraire » nr. 161 rezervă cronicii la cartea lui Blecher prima pagină din cuprinsul său, reproducînd şi un halucinant auto-portret al autorului, puţin cunoscut chiar la noi. « Nici o îndoială — observă autorul cronicii—această mică mare carte de M. Blecher, publicată în România în 1936, şi care tocmai ne parvine în versiunea sa franceză, este una dintre acele lucrări a cărei lectură ne lasă impresia că, fără ea, ceva substanţial ne-ar fi lipsit ». Cronicarul nu ezită să treacă această carte — pe care noi o ştim încărcată de coşmaruri şi obsesii — printre acele creaţii rare, aproape imateriale, « angelice », purificate în substanţa lor prin tensiunea comunicării unei experienţe trăite la limită. Principalul merit îl vede în acuitatea receptării laturii invizibile, neprevăzute a obiectelor obişnuite, dincolo de aparenţe, de banalitatea uniformizatoare, în voinţa tenace de a străpunge cotidianul pentru a-i înlătura măştile evidenţei uzate şi neadevărate. De reţinut această interesantă caracterizare: « . . .Ai putea să fii tentat a gîndi că se pierde în visuri, că planează în spaţiul fără densitate al fantasmagoniilor, dar nu-l decît urmarea scriiturii care încetineşte întreg procesul mental, neputînd să restituie decît cu răbdare şi numeroase reveniri pădurile de terori dilatate de imaginaţie în cîteva secunde cînd atenţia se fixează asupra banului—acest om cenuşiu care traversează drumul, aceste perdele care multiplică tainiţele în cutele lor — iar banalul, crezut domesticit, complice, dezvăluie natura sa abisală şi ameninţătoare. »

Sub titlu « Culoarea disperării », inspirat dintr-un cunoscut pasaj al cărţii, « Le nouvel observateur » nr. 440 îşi informează, la rîndul său, cititorii asupra interesului deosebit pe care îl stîrneşte lectura confesiunilor amare şi ciudate ale scriitorului român. « Proză perfectă şi tragică » se spune chiar la începutul recenziei « una dintre cele mai mişcătoare istorisiri ale unui voiaj interior ». Urmărind obsesiile scriitorului, recenzentul subliniază amestecul straniu de descompunere şi suavitate, de desuet şi acut rafinament însoţind permanenta sa insurecţie împotriva « minciunilor realului »: « Teatralitatea străpunge carapacea aparenţelor ».

« Întîmplări din irealitatea imediată » îşi începe o nouă existenţă în versiunea franceză semnată de Mariana Şora, traducere pe care « Le nouvel observateur » o califică, chiar din titlu, drept « admirabilă ». În chip de prefaţă sînt adoptate cîteva pagini din volumul lui Ovid Crohmălniceanu « Literatura română între cele două războaie mondiale » (Buc. 1967).

G. Ş.

IOANA MOROIU

« MIORIŢA » ÎN CINCI LIMBI

Recent a apărut la editura Albatros un volum cuprinzînd balada « Mioriţa » în versiunea Alecsandri şi traducerile acestela în limba engleză (William D. Snodgrass), franceză (D.I. Suchlanu), germană (Alfred Margul-Sperber), rusă (I. Gurovoi) şi spaniolă

https://biblioteca-digitala.ro

(Maria Tereza Léon şi Rafael Alberti). Ediţia s-a tipărit pe hîrtie de ambalaj necalandrată — pagini puternice, mate, sugerînd coloritul cald şi suprafaţa aspră a lemnului cioplit. Litera este lucrată manual de graficianul Emil Chendea, cu migală şi dragoste de călugăr cărturar din veacuri apuse. Versurile înşiruite în forma lor elegantă şi frustă resping lectura de rutină — citirea lor se cere a fi o iniţiere.

Baladă a transhumanţei. « Mioriţa » îşi derivă parcă incantaţia din pulsarea egală a vieţii păstoreşti, pulsare legată de rotirea anotimpurilor, a astrelor. « Mioriţa » apare ca o superbă laudă vieţii, laudă omului — floarea de preţ a lumii. Structurarea universului în « Mioriţa » este consecinţa unei existenţe organizată în sine ritualistic, prin interferenţa directă între om şi natură. Este un univers în cadrul căruia omul are o poziţie excepţională, pentru că el îşi ştie şi îşi acceptă, echilibrat, condiţia. Echilibrul mioritic în faţa morţii pare susţinut de conştiinţa faptului că individul aparţine unei lumi căreia îi cunoaşte cifrul vital. S-a observat că nuanţele acestei atitudini superioare, cu implicaţii necreştine (cum necreştine sînt şi detaliile ritualului de înmormîntare figurat în « Mioriţa ») poartă amprenta discretă, îndelung filtrată a sufletului dac. Creatorul anonim alege pentru definirea eroului momentul dinaintea unei morţi ipotetice, despre care nu se spune dacă s-a produs sau nu în ziua aceea, « La apus de soare » — faptul în sine nu are importanţă. Perspectiva morţii creează acea stare specifică de tensiune şi concentrare căreia i se pot atribui puteri vizionare, magice şi în lumina căruia se dezvăluie, ca dintr-un focar central, adevăruri esenţiale. Iar faptul că personajul, Omul, este un erou foarte tînăr, dotat cu perfecţiunea fizică şi spirituală, nu poate decît să adîncească patetismul reţinut al baladei. O viaţă încă neîmplinită se curmă. Apoteoza nunţii simbolice pare o recompensă — atît de dureroasă, cu toată splendoarea mitică. Ciobanul care poartă cu sine în moarte lumea măruntă şi lumea cosmică a existenţei sale pronunţă un singur vers însemnînd extincţie — însemn heraldic al morţii : « . . . la nunta mea *A căzut o stea.* »

Fie că este cristalul pur rămas în urma unei epopei, fie că este sublimarea unui bocet, sau a unui cîntec ritual păgîn de înmormîntare, « Mioriţa » are, în simplitatea ei multiplu-sugestivă, o calitate esenţialmente lirică. Acest lirism pare definitoriu pentru structura psihică a poporului român.

Noul volum « Mioriţa », prefaţat de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, este un eveniment editorial al anului internaţional al cărţii, gest semnificativ pentru circulaţia valorilor culturii. A fost distins cu premiul Naţional de Bibliografie şi cu premiul Publicului la cel de al III-lea Salon Naţional al Cărţii. Singura versiune inedită cuprinsă în acest volum este cea engleză, realizată în condiţii excelente de poetul american William D. Snodgrass. Limba engleză, cu marea ei capacitate de exprimare sintetică, a putut fi adaptată formei atît de concise a « Mioriţei ». Ritmul traducerii este admirabil păstrat faţă de original. Snodgrass echivalează balada românească într-o limbă engleză discret arhaizantă, discret populară, de o fericit aleasă muzicalitate : « At my wedding, tell/ How a bright star fell/ Sun and moon came down/ To hold my bridal crown,/ Firs and maple trees/ Were my guests ; my priests/ Were the mountains high ;/ Fiddlers, birds that fly,/ All birds of the sky ».

Traducerea franceză a « Mioriţei » a fost popularizată chiar din secolul trecut, imediat după publicarea baladei în limba română. Volumul poliglot al editurii Albatros a ales versiunea franceză a lui D. I. Suchianu. Şi această versiune foloseşte o limbă cu aer vechi, de baladă franceză : « Guère ne te tais,/ Ne herbe te plaît/ Malade serais ? » sau « Fifrelet de pin,/ Moult chante chagrin . . . » Este plin de farmec acest text francez, uneori cu un plus de graţios faţă de versurile româneşti (în dialogul cu mioara). În « Mioriţa » franceză trebuie să menţionăm faptul că se estompează, cumva precizia determinării etnice, pentru că nu se numeşte decît ciobanul *moldovean* ceilalţi sînt : *du soleil couchant* şi *du midi*. Acest lucru nu afectează imaginea generală, cu

https://biblioteca-digitala.ro

atît mai mult cu cît în multe variante în circulație ale baladei cei trei ciobani nu sînt, ca în cea culeasă de Alecsandri, numiți după regiunea de baștină, ci sînt veri sau frați, iar în alte versiuni nu se stabilește nici o altă relație între ei în afara păstoritului.

Versiunea rusească, de I. Gurovoi este lucrată cu multă grijă, cu devotament față de poezia românească, rima și ritmul fiind transmise aproape intact. În privința prozodiei, traducerea spaniolă (Maria Tereza Léon și Rafael Alberti) este singura care nu s-a supus textului românesc, dînd sub raport formal o versiune mai dezinvoltă decît celelalte, dar nu lipsită de simetrii sonore, de asonanțe, prin care se evocă muzicalitatea originalului.

Traducerea germană aparține lui Alfred Margul-Sperber, care a dat textului mlădierile ritmului baladesc din română. Se simte în versiunea aceasta parcă mai mult întuneric decît în « Miorița » lui Alecsandri ; e parcă mai aproape, mai prezentă înserarea de care vorbește oaia năzdrăvană, sau poate codrul în care a fost ucis Siegfried era mai întunecat, și aceasta s-a păstrat în sufletul limbii germane. Foarte interesant, tocmai în sensul tonului mai sumbru, este felul în care a tradus poetul german « Mioriță laie,/ laie bucălaie . . . » : « Lämmchen, mein dunkles Licht/ Dunkles Licht, Schwarzgesicht . . . »

Volumul este însoțit de un disc ce cuprinde două variante muzicale ale « Mioriței » și prezentarea acestora, făcută de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Discul oferă « Hora păcurariului », o variantă maramureșeană a « Mioriței », interpretată de Lucreția Horț cu inflexiuni de bocet, baladă și muzică bisericească. Incantația Lucreției Horț este dovada vitalității motivului mioritic, un document sonor impresionant prin autenticitate și prospețime. Cealaltă înregistrare este « Miorița » rostită și cîntată de Tudor Gheorghe într-o versiune muzicală modernă, care-i aparține. Vocea, pe fondul chitarei, vibrează în toate nuanțele durerii, pînă la revoltă. Această « Mioriță » respinge cu totul ideea seninătății resemnate în fața stingerii, destrucției. Este cuvîntul stenic al generației noi.

ANDREI IONESCU

« LITERATURA ȘI EVENIMENTUL » ÎN REVISTA CUBANEZĂ CASA DE LAS AMERICAS

Prestigioasa revistă cubaneză *Casa de las Americas (Casa Americilor)*, condusă de poetul Roberto Fernández Retamar, inaugurează, o dată cu numărul 75 (noiembrie-decembrie 1972), rubrica *El hecho real y la literatura (Faptul real și literatura)*, inspirată de rubrica similară pe care începînd cu nr. 6—7/1971 a deschis-o revista noastră. Într-un moment caracterizat prin mari prefaceri sociale, cum este momentul actual, și într-un climat revoluționar cum este climatul cultural cubanez, dezbaterile cu privire la relația dintre evenimentul istoric și fenomenul literar pluteau în aer, și era firesc ca inițiativa să fie preluată cu entuziasm. Într-o notă explicativă, după ce menționează articolele apărute în *Secolul 20* la rubrica *Literatura și eveni-*

https://biblioteca-digitala.ro

mentul; Fapt istoric, fapt literar de Ştefan Augustin Doinaş, *Eveniment, biografie, creaţie* de Romul Munteanu, *Spontaneitate şi eveniment* de Virgil Nemoianu, *Expansiunea evenimentului şi soluţiile artei moderne* de Geo Şerban etc., Roberto Fernández Retamar anunţă o confruntare de opinii pe această temă între scriitorii români şi cei cubanezi. Primele trei articole menţionate sînt traduse integral de studenta română Lucia Lazeanu, care urmează cursurile Universităţii din Havana. La cele trei contribuţii româneşti, « datorate — cum se apreciază în nota explicativă — unor marcanţi scriitori români », se adaugă trei articole scrise de scriitorii cubanezi Onelio Jorge Cardoso (*Algunas opiniones sobre lo mismo — Cîteva opinii pe aceeaşi temă*), Luis Suardiaz (*Anticipacion, identidad y testimonio en la literatura — Anticipaţie, identitate şi mărturie în literatură*) şi Manuel Cofiño (*Acontecimiento y literatura — Evenimentul şi literatura*). Caracteristică pentru cei trei scriitori cubanezi este convingerea că literatura revoluţionară a Cubei de astăzi este datoare să dezbată marile evenimente ale epocii noastre. Luis Suardíaz citează cuvintele lui José Marti despre demnitatea scriitorului din « dureroasele republici latino-americane ». Răspunderile artistice se împletesc cu cele politice faţă de evenimentele grave care au loc în America Latină, şi angajarea scriitorului nu poate fi pur artizanală, ci este o angajare deopotrivă politică şi artistică. În acelaşi spirit revoluţionar, Manuel Bofiño afirmă că marea literatură nu este un *hobby*, o inocentă inutilitate, şi că scriitorii care consideră, împreună cu José Marti, că « omul este superior cuvîntului», încearcă să simtă pulsul vieţii, merg în întîmpinarea evenimentului, percep şi exprimă mersul istoriei şi spiritul vremurilor. Marile opere epice ale trecutului condensează experienţa omenirii, sînt legate de dezvoltarea istorică a societăţii, exprimă experienţa omului de a se depăşi în confruntarea cu evenimentele. *Divina Comedie* poate fi interpretată în acest sens ca o critică pasionată a dezordinii morale şi politice din Florenţa de pe vremea lui Dante, iar *Don Quijote* este o dramatică parodie burlescă a declinului feudalismului.

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

https://biblioteca-digitala.ro

PREZENTAREA TEHNICĂ
I. BROD

Secolul20
REDACŢIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF, 10 — TEL. 18.33.99
BUCUREŞTI

Lei 10

43 804

https://biblioteca-digitala.ro